

خدا آفرین

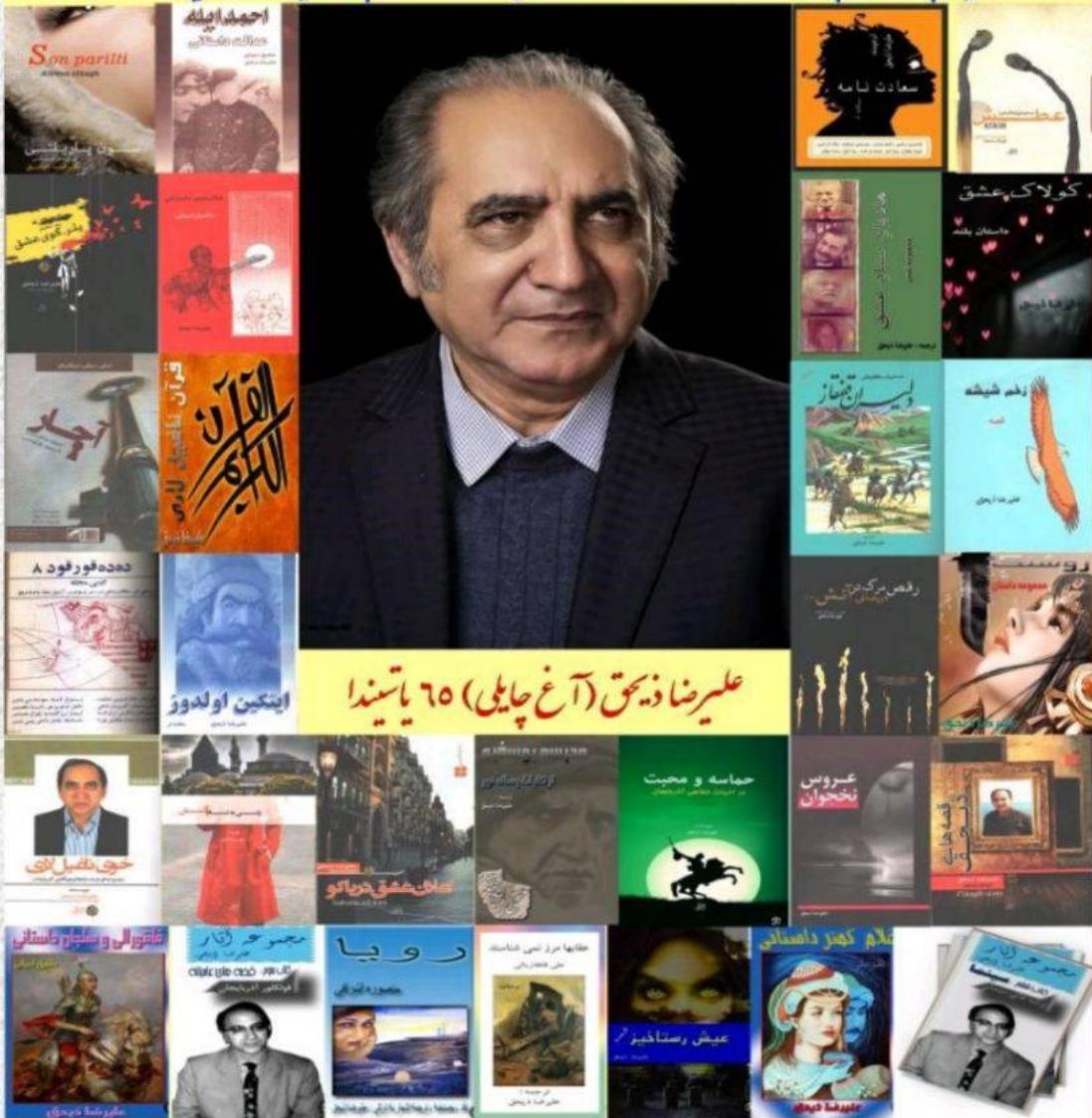

تۈركىچە - فارسى
خەمىتلىكى، اجتماعى، علمى

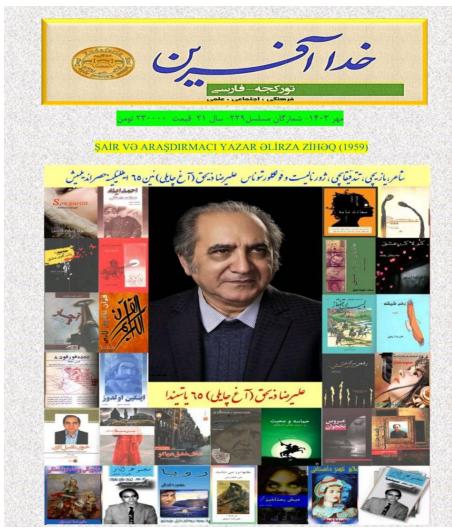
مئر ۱۴۰۳ - شمارىگان مسلسل ۲۲۹ - سال ۲۱ قىمت ۲۳۰۰۰ تۇمن

ŞAİR VƏ ARAŞDIRMACI YAZAR ƏLİRZA ZİHƏQ (1959)

شاعر، یازىچى، تىقىاقىچى، شورنالىست و فولكلورتوناس علیرضا ذىكىن (آغ چايل) نىن ۶۵ ىللېكىز جىراڭىدە بىشىش

خدا آفرین ۲۲۹

شماره مسلسل ۲۲۹ - مهر - سال ۱۴۰۳ - ۱۲۲ صفحه

مدیر مسئول سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

خبرنگاران: فرید ستاری فر

علی محمدنیا

تانای شرقی دره جک

زمینه مجله:

فرهنگی؛ مسائل اجتماعی؛ معلومات عمومی؛ طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛ تحلیلی؛ خبری؛ اطلاع رسانی؛ پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاہ پاساز گوهری نسب چاپ ارسباران / پ ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۰۹۹۲۲۸۱۹۱۶

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت word به ایمیل یا آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی

جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: شش ماه ۱۰۰۰۰۰ تومان به شماره کارت بانک شهر

۷۰۰۷۸۶۴۷۹۳۸۹ به نام حسین شرقی دره جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and social monthly magazine managing Director
Publisher and chief Editor: Dr. HOSSEIN
SHARGHIDAREHJAK(SOYTURK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimayı, mədəni Dərgi
Təsisçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYN
ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTURK)
Say 229 –Eylül-Ekim 2024, Tehran
tiraj: 1000 تیراز

www.khudafarin.ir

Telegram: <https://t.me/xudaferinderigisi>

khudafarin@yahoo.com

۱	کور؛ گور- گور...
۲	آذربایجانین ادبی - مدنی شخصیتاری
۳	علیرضا ذیحق بوگون آذربایجان ادبیاتی ساحه سینده گورکملی شخصیت
۴	لرین اؤنوندنه گئدن بیر سیمادریر
۸	رودخانه ها نهنگ را نمی فهمند
۹	از روزنامه دیواری مدارس تا بلندی آورین
۱۰	آغ چایلی نین "باشی بلالی دیلیمیز" حکایه سی حققیندا
۱۱	خالق ادبیاتینین وورغونو
۱۴	علیرضا ذیحق ین یارادیجیلیغی حققیندا
۲۱	علیرضا ذیحق ین آذربایجان حئکایه نشیننده اولان رولونا قیسا ایشاره
۲۲	موعاصر آذربایجان شاعیرلریندن: علیرضا ذیحق
۲۳	ایتگین اولدوزون دونیایا سؤزو وار
۲۴	آذربایجان یازاری علیرضا ذیحق
۲۶	حیاتیدمان صوبحت لر.....
۳۳	علیرضا ذیحق ین یارادیجیلیق اورنکلریندن
۵۲	مخدوم قولی فاراغی کیم دیر
۶۴	تغییر نام و فارسیزاسیون توپونیمهای شهرستان مرند
۷۴	سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی
۸۴	تلعفرده و اطرافینده اولان تربالیغلىر و ئونجالیكلر
۸۹	آذربایجانین میللی دؤولتچیلیک تاریخینده گورکملی قادینلار
۹۵	حکایه - اوپکو . آتا یوردو
۱۰۰	شعیریمیز- شاعیریمیز زمرد قوشو
۱۰۷	آرازین او تایینا مكتوب
۱۰۹	اسماعیل مرجلانی ایمانزاده
۱۱۱	عاشق حسین جوان

کور - کور ؟ گور - گور...

KOR-KOR , GÖR – GÖR...

ایستمک و یالوارماگی اوزموزه عار بیلریک
اما پایلاشماگی دا بورج حساب ائدریک. اونا
گوره ده تورک دن دیلنچی اولماز اولسا -
اولسا ایشچی اولار. حالال چوره بین
یاوانینی حارامین بال - قایماگینا ترجیح
ائدریک. باشی آشاغی و ناموسلو و
یوردستوریک. عایله جانلى و دوست
یانلیق.

اوز باشیمیزی اوزموز ساخلاماغی یاخود اوز
گوبه بیمیزی اوزموز کسمه بی باجاران
میلتیک. ظالمه عصیان مظلوما حامیک.
ائله بو اوزدن ده همیشه یوخ کیمی
گورونریک آنچاق واریق.

بو اوزدن دیر کی چوخلوغونو تشکیل
ائتدیمیز اولکه ده جومردلیمیز سایه سینده
آنا دیلیمیزده تحصیل آلماقدان همیشه لیک
محروموق.

بیز ایسته مریک ؟ آلاریق او اوزدن
یالوارماریق ؛ چالشاریق. بیزی یوخ سانانلار و
تحقیر گوزو ایله باخانلار البت بیر گون
حساب او درلر. تاریخ بیزیم درسلری
کیتابلاریندا چوخ یازیب. اونودوب گوز
یومانلار مین بیر حیله ایله بیزی کور قویانلار
بیر گون یقین عمللرینین نتیجه سینی گوره
چکلر. البته اربابلارینین الی آرخالاریندان
چکیلن ده قاسیرغانین سویوغونو حیس ائده
چکلر...

SORUMLU MÜDÜR VƏ BAŞYAZAR:
Dr.HÜSEYN ŞƏRQİDƏRƏCƏK SOYTÜRK

مدیر مسئول و سردبیر :
دکتر حسین شرقی دره جک سوی تورک

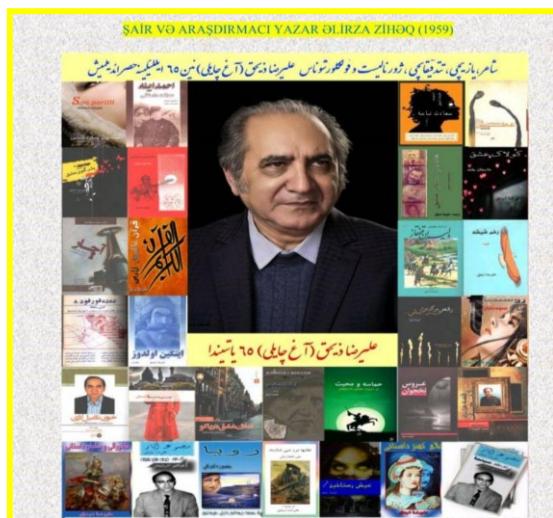
بیز تورکلر یاشادیغیمیز اولکه نین اکثریتینی
تشکیل ائتسک ده و ائتمسک ده هئچ ائله
بیل یوخوق. ایکی یوز ایل دیر گورمزدن
گلسک ده اما بیز واریق. اونا گوره واریق کی؛
اوزموز - اوزموزو قوروما مکانیزمینه
مالیکیک. یعنی کی؛ دیلیمیزی و معنوی
دیرلریمیزی همیشه غیرت چتری آلتیندا
تونماگی هر بیر توپلومدان داها یاخشی
بیلریک.

بیزه متعصب سیز دئیرلر آنچاق اوزلری
شونونیستی عمللرہ ال آتیرلار. بیز تورکلر
ساده و صمیمیک لاقن ایچیمیزده ایلیق
سئوگیی هاواسی ایله یاناشی داغیدیجی
فاسیرغا دا واردیر.

آذربایجانین ادبی - مدنی شخصیتلری

AZƏRBAYCANIN ƏDƏBİ - MƏDƏNİ ŞƏXSİYYƏTLƏRİ

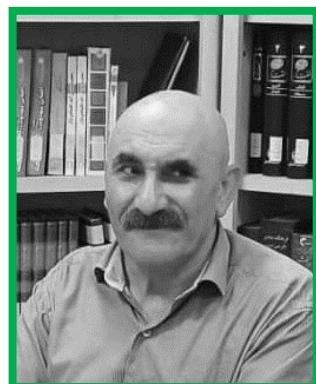
سئویلهن و سایغيلارا قابل گؤرونن بير قلمداش اولدو. دئيه بيلرم کي اکثرييتينى گنجلر تشکيل ائدن "آذربایجان شاعيرلر و يازىچilar جمعىتى" نين آراسيندا بارماقلا گۆسترىلىن گنجلىرىن بيرى اولدو. او چالىشقاڭ بير قلمداش كىمى هر ضمئىنە ده آخارىشدا و چالىشمادا ايدى. بير- ايکى آى انجمونە گلندىن سونرا ، تبريزدە يايملانماغا باشلايان آيليق « دده قورقود» مجلله سىلە همكارلىغا باشладى و منىمە شعيرلىرىمى، سونرا لار باش يازارى اولدوغو ژورنالدا درج ائديردى. او، اولكە ده اوز وئرمىش اينقىلاپ

نتيجه سينده يئنى ديرچە ليش مرحلە سينى ياشاماقدا اولان ادبىاتىمизىزин آغير ايللىرىنده بير قلم عسىرى كىمى فولكلور و ادبىاتىمizىزин كىشىگىنده اولدو. «آغ چايلى» اينكشاف ائتمىكده اولان چاغداش آذربایجان ادبىاتىنinin بير فداكار ائولادى كىمى عۆمۇرۇن ادبىاتىمiza و اونون گلىشىمە سينە وقف ائتدى. او، خالق اوچون يازدى، خالق اوچون ياراتدى. او، اوزون ايللر بويو اوره گىنده چاغلايان وطن سئوگى ايله يازدى، ياراتدى و قلم اثرلىنى نشر ائتدى. ياخشى بىليرىك كى اؤتن اون ايللىكىرده يازىب ياراتماقدان سونرا اونو نشر ائتمىگىن نه كىمى چتىنلىكلىرى وار دىر. «آغ چايلى» اوز اثرلىرىنى يايديقىدان علاوه، يوزلرلە قلم

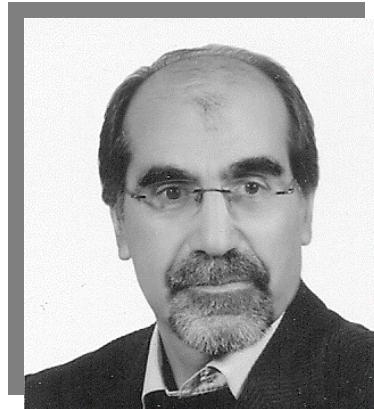
ادبى چلنگ(۳)

صدىيار وظيفه ائل اوغلو

علييرضا ذيحق «آغ چايلى» ƏLİRZA ZİHAQ “AĞÇAYLI”

چاغداش آذربایجان ادبىاتىنinin اونودولماز ايللىرىنinin قلم عسىكىلرلىنinin بىرىدە «خوى» شهرىنده بويا - باشا چاتان يوروولماز يازىجى ، شاعير و تدقىقاتچى عاليم اوستاد علييرضا ذيحق «آغ چايلى» دىر. او، اثرلىرىنده «آغ چايلى» تخلوص ائدير. شعير و ادبىاتىمizلا اوغراسماقدا اىكن، گنجلىگىمizين شاقراق و هيجانلى گونلرلىنinin بىرىنده اونونلا تبريز شهرىنinin تربىت كىتابخاناسىندا ۱۳۵۹ نجو ايلين ياي فصلينىنده، يارانماقدا اولان "آذربایجان شاعيرلر و يازىچilar جمعىتى" نده تانىش اولموشام. او ، همن ياي گونلرلىنده همكارى گنج شاعير چنگىز سربىلند «چۈل اوغلو» (ايىدى چنگىزپولاد اوغلو تخلوص ائدير) ايله هر هفتە جوما آخشاملارى خوى شهرىندين اوتوبوسلا تبريزه گلر و شعير آخشاملارىنinin دايىمى ايشتراكچىلارىندان اولاردى. ياشداشىم اولان «آغ چايلى» رىاسىز، ايدىدعايسىز، دىققىتچىل ، پاك احساسلى بير گنج شاعير ايدى. و جمعىتىدە تىزلىكىله

علیرضا ذیحق بوگون آذربایجان ادبیاتی ساحه سینده گئورکملی شخصیت لرین اؤنوندە گئدن بیر سیمادیر. او، حیکایه چى، فولکلور توپلايان، شاعیر، يازار، دیلماج، آراشدیریجی و ايکى دىللی بير يازاردىر.

او داستان يازىر، رومان يازىر، ترجمە ئىدىر، ادبى نقد يازاراق اثرلىرى آراشدیرىر، فولکلور توپلايىر و ادبیات ساحه سينده آراشدیرمالار و درين ادبى تحقىقلر اىرە لى آپاير، يازىچىلار و صنعتكارلارلا دانىشىقلار آپاير و هر حالدا چالىشقان بير اديب كىمى دورمادان چالىشير: ئىئىنى حالدا چوخ اورە يە ياتان، پام دويغولو، يومشاق خويلو و يوشكىك شخصىتە مالىك بير انساندىر. او بوللو كتابلار و اثرلر يازمىش و چوخلو ساحه لرده قلم وورموشدور. بوگونه قدر ادبیات ساحه سينده بئيوک مسئولىتلرى بويونوا آلمىش و يئترلى حالدا يئرىنه يئتىرمىشىدىر. او ۱۳۳۸ جى ايلدە خوى شهرىندە آنادان اولموش و ۱۳۵۲ جى ايللەن ادبى فعالىتە باشلاياراق آردېبجىل شكىلەدە بو ساحە ده دورمادان چالىشمىشىدىر. اونون مقالە لرى، حىکایه لرى و مختلف يازىلارى ايرانىن باشا - باشىندا ياييلان ده يرلى و مختلف درگىلرده چاپ اولموشدور. بو سطىرلرىن يازارى ذىحق امضاسى ايلە چوخلو يازىلارى وارلىق، آذرى، دده قورقود، اولكر، انقلاب يولوندا، صاحب، دیلماج، نويد آذربایجان، اورين خوى، ائل بىلىمى و باشقما درگىلرده اوخوموش و لدت دويموشام. بوندان علاوه بير نئچە درگىنин باش يازارى كىمى ده چالىشمىشىدىر او جملە دن انقلابىن ايلك ايللرىندە تېرىزىدە ياييلان "دده قورقود" نشرىيە

صاحبلىرىنин اثرلىينى ده، نشر انتدىگى قازئە و ژورناللاردا مىنلرلە اوخوجونون الينه چاتدىردى. او ئۇمۇر بوبو توکنمز بىر سئوغىلە فولكلور و ادبیاتىمىزى ئۆيرىندى و ئۆيرتدى. اونون قلم اثرلىرىندە آذربایجان اينسانىنین آرزى و اىستكلرىنى آحىلى شىرىپىنىلى حياتىنى، اينام و اينانجىنى اولدوغو كىمى تاپپىرقى. «آغ چايلى»، رئال دوشونجە سىنده اولان دونيا گۇرۇشونو ياراتدىغى رومان و حئكايە لرىندە شعير و پۇئمالارىندادا خالقا چاتىرماقدا گونوموزون اوغورلو يازارلارىندان اولدو. مىللەي وارلىغىمیز اولان فولكلور و آشيق ادبیاتىمىزىن توپلاينىب اينكىشاف ائتمە سينده چالىشانلارىمىزىن اون سيراسىندا داياللارдан اولدو. او، ايلك دۇنە اولراق توپلايىب نشر ائدىگى حئكايە لرى، ناغىللارى و آشيق داستانلارى ايلە اوز مىللە بورجونو شرفلە يئرىنە يئتىرن بير قلم اوساندى اولدو. بارلى - بهرلى ئۇمۇرونون ۶۵ ايللىگىنە حصر ائتىگىمیز بو اوزە نىزىدە اونون حاقىندا يازىلان يازىلار و اونون قلمىنин محصولو اولان اثرلر يقىن كى هر نە يى دئىه جىكدىرىسىيەن عليضا ذىحق «آغ چايلى» نىن ۶۵ ايللىگىنە اوركىن تېرىك ائدىرم اونا اوزون ئۇمۇر باشارىلار و اوغورلار آرولايرام.

مەھر آيى گىدى
گىيىنە آنا دىئىمەيىز
ئۇدە قاڭدى!

خوی شهری فولکلور ساحه سینده باشقا یازارلارى ميدانا گتىرمىشدىر. اونلاردان آد چكمك بير ادبى تكليف دير و عليرضا ذيحق اوز اثرينين اون سؤزوندە گۈزل بير تواضع ايله اونلاردان سايغى ايله آد چكمىشدىر. بونلاردان "على ظفرخواه نئچە - نئچە فولکلور اثرلىرىن یازارىدىر و بوگون آذربايجان فولکلور توپلاما ساحھىسىنده ده يرلى اثرلىرىن صاحبىيدىر.

پرويز يكانى زارع ده باشقا بير گۈركىلى یازاريمىزدىر کى اونون ۱۳۸۰ ايلينىدە يايديغى "آذربايجان شفاهى ائل ادبىاتى" كتاب، بير یازارين لازىمى قدر خدمت گۈستىرىدىگىنه يئتر. آنجاق عليرضا ذيحق مختلف ساحه لرده یازيلارينى تانىتىرماق ان آز بير ايش اولا بىلر. ايندى بو عاليجنبىين اثرلىرىنه اوئته رى بير باخىشىمiz اولمالىيدىر:

۱- آشيق ادبىاتى ساحه سى عليرضا ذيحق آشيق ادبىاتينين ماراقلilarيندان اولاراق، خوش شهرىنىن آشىقلاريلا ياخىندان دوستلوق ائتمىش و آذربايجان آشيق ادبىاتينا تانىتىرىمىشدىر. اونون "خوی آشىقلارى" عنوانلى اثرى ۱۳۸۲ جى ايلده چاپ اولوب يايىلمىشدىر. ذيحق بو اثرينىدە ۲۴ خوی شهرى و اونون اطرافىندا ياشايىب - يارادان آشىقلار ايله دانىشىر، اونلارين ياشايىشلارينى توپلايىر، شعرلىرىندن ده نمونه لر گؤسته رىر. بورادا تانىتىرىيلان آشىقلارين بير سيراسى قوجامان آشىقلار و بير سيراسى ده گنج آشىقلار اولموشلار؛ آنجاق ذيحق بو صنعتكارلارى لاپىقىحه تانىتىرىماغى باشارمىشدىر. بو كتاب آز حجملى اولاراق آذربايجان آشيق ادبىاتينا يئنى تاثير بوراخمىش و آشيق ادبىاتىمىزى زنگىن لشدىرىمىشدىر.

ذىحق آشيق ادبىاتى ساحه سينده نئچە اثرين یازارى اولموشدور او جمله دن:

غلام حىدر داستانى

سینين (۱۳۵۹ دان ۱۳۶۱ ايللىرىنده) اصلى مدیرى و باش یازارى سوروملولوغونو عهده سينه آلمىشدىر. ايللردىر کى يئنى مديالار - اينترنت كىمى، اورتايى گلدىكىدە، مدرن صورتىدە اوز چالىشمالارينا يئنى بير صورت وئرمىش و چالىشىر.

اونون یازيلاريندا، اوزه لىيكلە حىكايە لرىنده تخىل، دوشونجە، گۈزل يازى صنعتى گۈز اونوندە جانلانىر و ماھير بير رسام كىمى روایتلرى اىضاح ائدە رك، داستاندا اولان شخصىت-لرین وارليغىنى بير ماھير روانشناس كىمى آچىقلايىر. باشىنى آشاغى سالىپ هئچ بير ادعا ائتمەدن یازىب - ياردادر و ادبىاتىمىزى زنگىلنىشىدىرىر. ئئىنى حالدا يئنى قلم صاجىبلرىنىن قىلملىرىنى ايتىلتىمە يه چالىشاراق تزه یازارلار تربىيە ئەدىر. او ادعاسىز، اوره يى ادبىاتا چىرىپىنان یازار كىمى، ادبى آراشدىرىمالاريلا چوخلو یازارلارين اليىندن توپ يوكسک يئره چاتدىرماقدا ياردىمچى اولور.

خوی شهرى، ادبىات ساحه سينده سينىدە گۈز بير دوروم توپور. بو شهرىن فولکلورونو یازانلار آز اولمامىشدىر. بو یازارلاردان آد آپارماق اىسترسك ايلك نۇوبە ده عليرضا نابدل - اوختايى تخلوصلو شاعيرى آد چكمە گىمiz گرە كىر. اوختايى، چاغداش مدرن شعريمىزىن باشلانغىچ دورومونو ياراداراق ان گۈز نمونه لرى ده يازمىشدىر. او، ۱۳۴۰ جى ايللرده خوی شهرىنىدە معلم اولاراق، خالق كولتورو ايله ماراقلانمىش و خوی ناغىللارىنى توپلاماغا ايلك آددىملارى گۈئورموشدور. اوختايى خوی شفاهى خلق ادبىاتى حقىنەدە یازيلارينى تهراندا يايىلان "كتاب كوجە" و "كتاب هفتە" درگىلرىنىدە یازماغا جان آتمىش و يايماغانىنى باشارىجىلىقلا اىوه لى آپارمىشدىر. اوختايى اوزوندە علاوه بير سира شاگىردىلىرىنى ده بو زمينە ده يازماغا تربىيە ائتمىش، او جملە دن ناصر احمدى كىمى فورلکلور توپلايىجى بير یازارى تربىيە ائتمىشدىر. ناصر احمدى سونرالار "تورك باياتىلارى" عنوانلى اثرينى بو تربىيە لر كۈلگە سينىدە توپلامىشدىر.

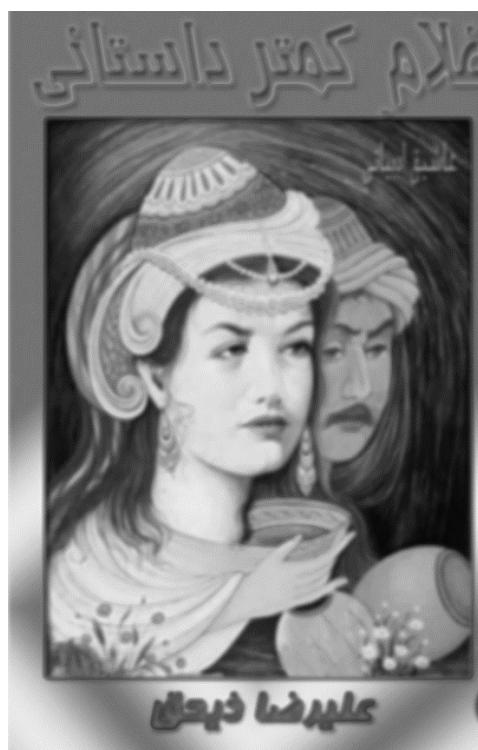
اثر يارادىر. داستاندا اولان گۆزل دئىيىملەر، خوش سۆزلى و روایت فورمالارى داها گۆزل اولمۇشدور.
شاھ اسماعىيل داستانى آشيق داستانلارى آراسىندا اۇنملى يئر آلماقدادىر و ذىحق خوى واريانتىنى باحاريقلا بۇ خزىنەمېزه ھەدیه و ئەرمىشدىر. داستاندا گىئده ن شعرلەر گۆزل، آخىجى و يېرىلى يئرىنەدە اوخونور. داستانىن گىدىشى دە اوخوجونو اۋز آردىجا چكىر.

داستان قىندهار شهرىندىن باشلانىر و اورادا بىتىر. شاھ اسماعىيل ھله شاھزادا اولدوغو زامان بىر سئوگىيە دوشور و سئوگىيسىنه چاتاركىن شاھلىغى دا الدە ائدىر. شاھ اسماعىيل بورادا باشقۇا واريانتلار كىمى عرب زىنگى ايلە دە ساواشىر و نهايت اونون شخصىتى دە آيدىنلاشدىقدا اوخوجونو حىرتىدە قويور. عرب زىنگى آذربايچان قادىن سىمالارى آراسىندا اۆزۈنە مخصوص بىر يئر قازانمىشدىر. او شاھ اسماعىيل ايلە ساواشىر، آنچاق اونا يئنيلەيدىكە دوست اولور و قەھمانى اۋز سئوگىيسىنه چاتماق اوچۇن ياردىمچى اولور. داستانىن سون صحنە لرى افسانە لە شىر و شاھزادا اۋز اؤلکە سىينە دئۇندوكىدە، وزىر اونون آتاسىنین يئرىنەدە شاھلىق تختىنەدە او توردوغۇنۇ گۆرۈر. وزىر اونو توتساڭ ائدەرك گۆزلىرىنى كور ائدىر. بورادا گۆپۈرچىنلەر اونون گۆز داوسىنى گىتىرىپ وئىريلەر و نهايتىدە شاھ اسماعىيلىن گۆزو گۆرۈر اولور و وزىرى آرادان قالدىرىپ بىب و شاھلىق تختىنەدە او تورور. شاھ اسماعىيل بۇ چىتىن لىك لىرىن ھامىسىنى اۋز جسارتى و لىياقتى ايلە برابر، عرب زىنگى ياردىمى و دوغال اوستو قووه لىرىنин ياردىمى ايلە آرخادا قويور و مرادينا چاتىر. سازلى - سۆزلى شاھ اسماعىيل داستانىنین مختلف شهرلرده چىشىدلەر واريانتلارى موجوددور. بورادا خوى واريانتى ايلە تانىش اولوروق. ذىحق بۇ اثىرى ۱۳۷۹جو اىلە يايماغا نايل اولمۇشدور.

۲- ناغىللار

آذربايچان ادبىياتىندا ناغىللارين گئنىش بىر دونياسى وار. فولكولورون بىر ژانرى دا ناغىللاردىر و

صىدى داستانى
احمد اىلە عدالت داستانى
شاھ اسماعىيل داستانى

و ...

آشيق داستانلارىندان گۆزل نمونە لە وئرمىشدىر.

شاھ اسماعىيل داستانى

آشيق ادبىياتىمىزىن اۇنملى داستانلارىندان بىرى شاھ اسماعىيل داستانىدە. بۇ داستان ائپىك - محبت داستانلارىندان ياخىجى داشىندا دوغرو رومانسلارىنداندیر. بورادا قەھمان، اۋز سئوگىيسىنه چاتماق اوچۇن قىلىنجىدان دا يارارلаниر. او سئوگى يولوندا چوخلۇ چىتىنىلىكىلە اۋز - اۋز گلىر و اۋز يەھادرلىغى اوزرە اونلارا غلبە چالىب، نهايتىدە سئودىيگىنە چاتىر. آنچاق بىز بۇ اثىرە بۇ داستانىن خوى واريانتى ايلە اۋز بە اۋز اولوروق. ذىحق جنابلارى بۇ داستانى اۋز ادبى شىوه سىلە يازىرسا دا، آشىقلارىن روایت قورماسىندان ائشىگە چىخمىر و ادبى دىل اىلە آشيق دىلىنى قارىشىدىرىپ و گۆزل بىر

سئوگى خالق سئوگىسى و خالق آزادلىقى سئوگىسىلە شىتلە نىز. قەرمان تكجه اوزونه گۈرە يوخ، بلکە ئىلى و وطنى اوچۇن، دوزگۇن بىر انسان كىمى فداكارلىقلا داورانىر و نهايىتىدە جانىنى اۋز آرزولارى و مرامى اوغرۇندا فدا ائدير.

ذىحق بو گۈزل رومانى اىكى دىلده يازمىشدىر. آنجاق گۈزلىقى دە بوراسىندادىر كى هر اىكى دىلده يازارىن دىلى چوخ شىرىن، آخىجى و اوره يە ياتان اولاراق، شعره ياخىن بىر دىلدىر. اوخوجو يازارىن دىل گۈزە لىيگىنى دويبور و كتابىي الله آلدىقدا، بىتمە يىنچە يئرە قويىماير. بو رومان بلکى دە چاغداش داستانلاريمىز آراسىندا اۋز و گۈزل بىر نمونە سايىلىر. يازار بو اثىنى ۱۳۷۴ جو اىلده يازىپ بىتىرمىشىسى دە ۱۳۹۳ جو اىلده چاپىنا نايل اولمۇشدور.

ملي وارلىغىن سئوگىسى، آزادلىق انسانى نە قدر بئويوده بىلدىگىنى و نە قدر فداكارلىق مايه سىنى دىرچىلە بىلدىگىنى بورادا گۈزۈرۈق. اونون رفتارى خالق اىلە نە قدر انسانى، محبته دولو، آنجاق اجنبىلە قارسى نفتر و كىن اىلە دولودور. صەدر قوچى كىمى خائن كىمسە لرلە نئجه آجي اولور، آنجاق ڙانت - بىر مسيحى قىزىن قوجا آناسى اىلە نە قدر مەربان داورانىشى اولور؟! ھemin زماندا شاه رېزىمینە باغلى ساتقىنلارين و بىگانە سئورلىرىن جنایتلىرىنى دە آچىقلائىر. آنجاق داستانىين موضوعونۇ اوستو باسىرىلى ساخلايىرېق بلکە اوخوجو اۆزو اونو اوخوماقلا داها آرتىق لىذت دوپىسون.

ذىحق يەن قىسا حىكاىيە لرى دە اوخومالى و گۈزلىرىلر. اونون حىكاىيە لىيندە خالق ياشايىشى اىلە تانىش اولورۇق. بو حىكاىيە لرده گاھدان بالاجا بىر اوlaysى حىكاىيە نىن قونوسو اولور، گاھدان بىر دوشونجە و بىر تصویر داستانا چئورىلىر. هر حالدا اونون حىكاىيە لرى چاغداش ادبىياتىمىزىن زىنگىن يۈنلىرىنى ياردىدە.

ذىحق چئويرمە ساحە سىنندە دە چالىشقان بىر يازار كىمى چالىشىر. "سعادت نامە" عنوانى آلتىندا

علييرضا ذىحق بو ساھىدە چالىشمادان دايىمامىش و اۆز آناسى اىلە دە بو ياردىجىلىقدا پايلاشمىشدىر. او مختلف درگىلىدە خوى ناغىللارىنى توپلامىش و يازمىشدىر، آنجاق "خوى ناغىللارى" عنوانلى كتابى، ناغىلىن يوكسک ماهىتلى بىر اثر اولدوغۇنۇ ثبوتا يئتىرىر. خوى ناغىللارى كتابى ۱۳۹۰ جى اىلده چاپ اولوب يايىلمىشدىر. بورادا اۆز رحمتلىك آناسى - علویه خانىمین دىلىيندن ائشىدېب و اونلارى دوزگۇن بىر سوپىيە دە كاغاذ اوستە گتىرمىشدىر و بىلە لىكلە اۆز آناسىنى دا دىرىلىك و اولمزلىك دونياسينا آرتىرمىشدىر.

بو اثرين دە يىلى بىر يۇنو بودور كى ذىحق روایتلە صادق قالاراق بىر امانت كىمى اونلارا توخونور. آناسىنین عىنى تلفظ و دانىشىق شىوه سىنى ساخلايىر و دىل حقىنەدە آراشدىرمالارا گۈزل نمونە لر و علمى فاكتلار وئىرر. بو اثر بو يۇندىن دوغرودان - دوغروسوна ادبى و قالارقى بىر كتابدىر.

خوى ناغىللارىندا ۲۱ ناغىلى اوخويورۇق. بورادا بىر چوخلۇ ناغىللار بوتون آذربايجان اراضىسىنەدە تانىنمىش ناعىللار دا واردىر و بىز بورادا خوى واريانتلارى اىلە تانىش اولورۇق.

بونو دا آرتىرماق لازىمىدىر كى ناغىللار تكجه بو كتابلاردا اولانلارلا بىتىمير و ذىحق جنابلارى اونلارجا باشقا ناغىللارى توپلايىب و مختلف درگىلىدە يايىمىشدىر. اونلارين ھامىسى بىر يئرە توپلانىرسا گئنىش حجملى بىر كتاب اولور.

۳- رومان و حىكاىيە

علييرضا ذىحق رومان ساحە سىنندە دە گۈزل رومانچىدىر. او جملەن "آيقلانمىش قارلار" بىر گۈزل اۆرنكىدىر. بورادا يازارىن دىلى شعرىلە نشر آراسىندا دولانىر و هر اوخوجودا بىر درىن دويغو ياردىدە. داستان آذربايجان ملي حکومت يارادان ايللرده اۆز وئىرر و قەرمانلارين عشق اىلە خالق يولوندا قەرمانلىقلار گؤستردىكلىرىنى آچىقلائىر. داستان مارال اىلە آليش سئوگىسى اىلە باشلانىرسا، داستان بويو بو

دوكتور حميد سفيدگر شهابقى

رودخانه ها نهنگ را نمی فهمند

نوشتن در مورد مردی که با تمام نامایمات روزگار و مردمانش همچنان در موطن آبا و اجدادی اش مانده است ، نفس می کشد و قلم بر تخم چشم زده و می آفربند ، سخت است . شهر ، بی اعتنا به او و او بی اعتنا به این همه بی اعتنایی ، تلخ و شیرین شهر و مردم بی اعتنایش را به قلم می کشد . مردی بزرگ ، صبور و سر به زیر . سخن از ذیحق است ، علیرضا ذیحق . نهنگی که در رودی کوچک خانه کرده است . رودخانه ای که گاه نه آب کافی دارد و نه هوایی تازه برای این نهنگ محبوب . در زمان هایی که کفچه ماهی ها نیز این رودخانه را برای زیستن و نفس کشیدن خرد می یابند ، چقدر سخت است نهنگ بودن و در چنین رودخانه ای زیستن .

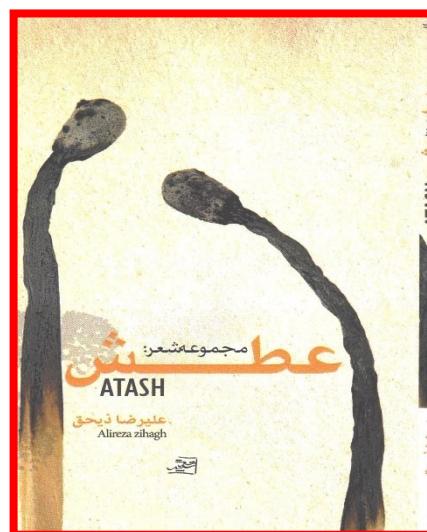
بهانه ای این نوشتار انتشار کتابی تازه است از علیرضا ذیحق با عنوان " خوی ناغیل لاری " (قصه های خوی) و من که خردک ذوقی در فولکلور شناسی دارم و دوستی قدیمی با ذیحق ، خودم را موظف می دانم این کتاب را تازیانه ای کنم بر گرده ای این شهر خواب آلود .

ديگر عادت کرده ايم به اين که ذيحق کتاب هایش را با هزینه ای شخصی خود یعنی از حقوق بازنیستگی اش چاپ و متولیان فرهنگی شهر همچون اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی ، سازمان میراپ فرهنگی ، سازمان تبلیغات اسلامی ، سازمان صدا و سیما و حتی

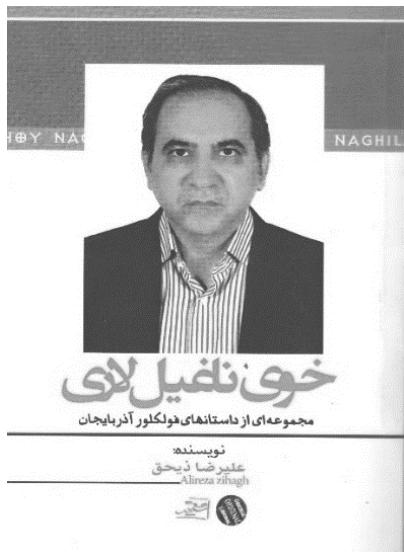
چاغداش ایران فارس یازیچیلارین داستانلارینی (محمدعلی جمالزاده ، صادق هدایت ، جلال آلامد ، غلامحسین ساعدي ، محمد بهارلو ، علی آرام ، میترا الياتی ، میترا داور ، فرشته نوبخت) تورکجه یه چئورمیش و یامیشیدیر .

۴ - آراشديرمالار

ادبی آراشديرما و یا نقد ادبی ده ذيحق جنابلارينين باشقا ياراديچيليق ساحه لريندن بيريدير . او، بيعينجاقلار قورموش ، ادبی جلسه لر دوزنه ميش و اوز فيكيرلرينى او خوجولارلا پايلاشميшиدير . در گيلرده ياييان آراشديرمالار اساسيندا اونون شيوه سيله تانيش اولموشام . مخصوصن خوي شاعيرلري و خوي يازارلارينين اثرلرينى دويغولو و تشويقلى بير ديل ايله آراشديرير ، او جمله دن خويون ده يرلى يازاري رقيه خانيم كبيرينين اثرلرينه چوخلو نقدلر يازميش ؟ آنجاق ائله بيل يازارين اليinden توتماق و اونا داها دوزگون يول گؤسترمه اونون بوينوندا اولان بير تکليفدير و او تمام خوي يازارلارينا يول گؤسته ريجيدير . بورادا ذيحق بير باشاريلى يازار كيمى گؤروننمکده دير . او ادبیاتميزيز و ديليميزين زنگيلشمه سينه چاليشير . شوبهه يوخدور کى خالقىميز دا اونو تانيسياراق هئچ بير زaman اونو اونوتماييب خدمتلرينى ياددان چيخارماياقادير . ذيحق جنابلارينا اوزون عؤمور ، ساغلام جان و يئنى باشاريلار ديله ييرم .

دادند و برای آثارش رونمایی ها راه می انداختند . ای کاش ذیحق کوچیدن را می توانست یاد بگیرد ، ای کاش ذیحق دل کندن را بلد بود ، آن وقت این نهنگ، دریاها را پرواز و آوازهایش را در اقیانوس ها رها می کرد .

حسن بدري فر از روزنامه ديواري مدارس تا بلنداي آوري

سالها از آن زمان می گذرد ، آن سال بهار جلوه‌ی خاصی داشت . درختان اقلقی تازه بسمل گفته بودند و مسابقات هنری آموزشگاهها ، در شهرستان خوی به اتمام رسیده و نتایج مشخص گردیده بود . گروه روزنامه نگاری دبیرستان ذیحق مقام نخست روزنامه نگاری آموزشگاهی را کسب کرده بود . علیرضا را من از آن موقع می شناسم . یادم هست که مطالب ادبی و ستون فولکلوریک روزنامه به عهده‌ی ایشان بود و همچنین اسکلت بنده و تدوین مطالب را هم ایشان در گروه انجام می دادند . به یمن خلاقیت و ابتکارات ذیحق، گروه ما در مرکز استان هم بین ۹ گروه از شهرستانهای تابعه استان آذربایجان غربی به مقام اول نایل شد . لازم به ذکر است که زحمات مرتبان از دست رفته‌ی مان فریدون گوهرانی (نقاش خویی) و جمشید واقف (شاعر خویی) که یاد و خاطره‌ی شان

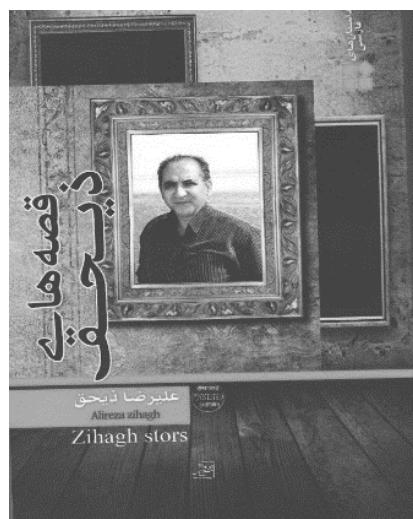
دانشگاه آزاد ، پیام نور و ... را شرمنده‌ی طبع بزرگوار خود کند .

كتاب "خوي ناغيل لاري" ، مجموعه‌ای از داستانهای فولكلور آذربایجان " در ۳۸۲ صفحه با قطع رقعی در سال ۱۳۹۲ و با قیمت ۹۰۰۰ تومان به وسیله‌ی انتشارات "شعر سپید" شهرستان خوي منتشر شده است .

كتاب از ۳ بخش تشکيل يافته که در بخش اول آن ۳ مقاله‌ی کوتاه با عنوانين " خوي شهرينده فولكلور حقيقيندا چابalar ، " آذربایجان فولكلورونون نوع لري " و " آذربایجان عاشيق ياراديچيليني و غلام حيدر داستاني " جاي گرفته است . در بخش دوم ، ۲۲ قصه از قصه‌های رايچ در خوي آمده است . ذيحق اين قصه‌ها را از زبان مرحوم مادرش " علويه خانم " شنيده و ثبت كرده است . اغلب قصه‌ها با لهجه‌ی خویي ثبت و ضبط شده که اقدامی کاملا علمی و اصولی است . برخی از قصه‌ها فقط در خوي رايچ بوده و برخی از آنها با روایت‌های مختلف در شهر های دیگر آذربایجان نيز شنيده شده است . در بخش سوم ، ۶ داستان از داستان يا دستانهای عاشيقی آورده شده است که ذيحق آنها را از زبان عاشيق‌های اروميه ، خوي و سلماس شنيده و بازنويسي کرده است . همگی اين دستانهای به ژانر دستانهای ليريک يا " محبت دستانلاري " تعلق دارند . اين دستانهای تلفيقی از نثر و نظم هستند که عاشيق‌ها بخش نثر را به صورت نقالي و بخش نظم را با ساز و آواز تعريف می کنند . دستانهایی که در اين بخش امده اند ، عبارتند از : اميرارسلان داستاني ، شاه اسماعيل داستاني ، احمد عدالت داستاني ، صيدى دستانى ، غلام حيدر دستانى ، نجف و پريزاد دستانى . اين درد نوشته قصد نقد كتاب را ندارد و بررسى دقیق آن را به فرصتی دیگر موكول می کنیم . فقط ای کاش ذيحق خويی نبود و به قول بزرگ شاعر عصر ما ، شفيعی کدکنی ، اهل هنر آن کجايی بود به جز اينجا ، تا برای تلاش هاييش ، همايش ها ترتيب می

اوردان گلیب لر. بونو ائشیده ن عالیم حیرص له نیب اونلارین سؤزونه داها قولاق آسماق ایسته میر. آیاغا دوروب کندی ترک ائدیر. آرادان آز کئچمیرکی ، همین عالیمین نوبتی کیتابی چاپدان چیخیر . او ، کیتابدا آذربایجانلى لارین قدیم دیلینی هله ده یاشادیغینی و بودیلده دانیشانلارا " گلین قایا " دا راست گلدی یینی بوتون تفصیلاتی ایله " دوزوب قوشور " .

یازیچی بو حکایه ده پهلوی سلا سه سی نین سون ۵۶ ایلده یئتیردی یی فارس لاشدیرما سیاستی نتیجه سینده ایراندا کی خالقلاری ، خصوصی ایله آذربایجانلى لاری سوی - کؤکنلرینده ن آیری سالماق اوچون بیر پارا کسروى ، کارنگ و ساییر عالیم لر طرفیندن ایره لى سورولن آذربایجانلى لارین دیلینی فارس منشاء لى اولوب ، سونرا دان تورکلش مه سی کیمی هئچ بیر علمی اساسی اولمايان فرضیه لرینی افشا ائدیر.

**آنا دیلی وار لیغین
تملی دیر.**

گرامی باد در این پیروزی بی تأثیر نبود . اکنون سالها از ان زمان(۱۳۵۴) می گذرد و علیرضا همچنان بر شغل و حرفه ی مورد علاقه اش ادامه می دهد و بر بلندای اورین به افتخارات گذشته می نگرد و ادبیات عامیانه را زنده نگه می دارد .

دوكتور پروانه ممدلي

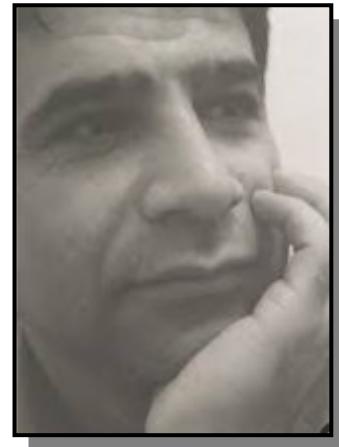
آغ چایلی نین " باشی بالالی دیلیمیز" حکایه سی حققیندا

ع. آغ چایلی (علیرضا ذیحق) " باشی بالالی دیلیمیز " آدلی ساتیریک حکایه سینده دوزلو یومور دیلی ایله بیر عالیمین گویا آذربایجانلى لارین قدیم دیلی نین فارس منشاء لى اولدوغونو ثبوت ائتمک اوچون بیر یولداشی ایله داغ کندینه یوللانیب اورادا آپارديغى " تدقیقات ایش لرین " دن دانیشیر . مرندین یاخین لیغیندا یئرله شن " گلین قایا " آدیندا بیر کنده اونلار گوج - بلا ایله " قدیم دیلده " دانیشان ۲ قوجا تاپیرلار . آز کئچمیرکی ، عالیمین بو قوجالار لا برک موباحیثه سی دوشور . عالیم تأ کید له اونلارا باشا سالماق ایسته ییر کی ، اونلار بورانین بینای قدیم دن ساکین لری اولوبalar ، قوجالار سا بونونلا هئچ جور راضی لاشمیرلار . اونلار دئییرلر کی ، بورادا بینا سالمالاری اوزاغی ۲۰۰ ایلدیر بیر قوناغی دا گؤسترب دئییرلر کی ، بودا تالیش دیر، ایکی گوندن سونرا اوز وطنینه ، او تایا قاییداجاق .- بیزیمکی لرده ائله

بیلمیریک. البته سؤز یوخ کی بو آرادا گاهدان سؤزلریمیز بیربیریمیزی اینجیدیر . منجه قاچیریلمازدی و عیبی یوخدی ، چونکی آمانسیز کولتوره ل و قلمصال دئیوشلرین ایچینده ، یارا آلیب - یارا لاماق چو خدا غریبه ده ییل.

ایلک اونجه دئدیم کی علیرضانین ادبی یارادیجیلیغی حاققیندا دانیشا جاغام. آما بو ایش بیر بوقدر ده راحت ده ییل. علیرضانین شیفاهی ادبیات و دانیشیغا یاخین بعضی حکایه لری وارکی، نووه و ایچ گؤهرین خالقین یاشام طرزی و اوتوپی لریندن آلیب و اونلاردا اولا اینسانی دویغولاری دیکلکلیب و سوندان آدام اوزلی و نجه دیبللر فوناق قاباغينا چیخارتمالی فرئمده خالقا تقديم اندیب. او ایلک یازیلان حکایه لرینی شیفاهی دیلده ایشنلن کؤهنه سؤزلر و مثلره بزمگی خوشلاییر و بو هونهر علیرضانین ادبی- ساتیریک دیلینین ایفاده گوجونو آرتیریر. اونون ایلک حکایه لرینده- کند اویره تمەنی و یا او دئوره نین تاثیری آلتیندا اولاندا یازدیغی حکایه لرده - دیلی هامار، نورماتیو قزئتیجی دیلینه یاخیندی. سونرا کی حکایه لرده ایسه او، تصویر ائتدیگی موحیطده ایشنلن، آما یازیبا آز دوشموش سؤزلری ایشلتمگی خوشلاییر. اونون بیلدیگی و ایشلتدیگی بئله سؤزلرین سایی چو خدور. علیرضانین حکایه لری بو باخیمدان دا چوخ ماراقلیدی، خالق دانیشیق دیلینده هله یازیبا دوشمه میش بؤیوک ایمکانلارдан خبر وئیر. اونون بو ژانر اوزرینده چالیشماسی اوندا شیفاهی دراماتیک رئالیقلارین حدسیز ایمکانلاریندان ایستیفاده انتمه اوستالیغینی یارادیب.

علیرضانین ایکی دیلده - تورکجه و فارسجا- حکایه یازما قابلیتی وار. علیرضانین تورکجه یازیلان حکایه لرینده هم اینسان طالعی، هم طبیعت مؤوضوسو، هم ده ائلينناسیون - آسیمیلاسیون مسئله‌سی واردی. ایلک مسئله (اینسان طالعی) منیم اوچون داها اهمیتلیدی، چونکی بو، اصیل

شهریار گلوانی

حالم ادبیاتینین وورغونو

علیرضا ذیحق اورتابوی، یاشیندان جاوان ، گئنج چاغلاریندا چاتماقالشلى ایندی ایسه سئیره ک باشلى، کیشى دى . اؤخويوب بیلدیگیمە گؤره ۱۳۳۸ نجى گونش ایلینده دونیایا گلیب. او شاقلیق عالمیندن هئچ نه بیلمیریک، چونکی اونون شانینده یازیلان مطلب، مصاحبہ لر و ساییر آغیرلامالاردا بو کونودا بوشلوق وار. نئینه مه لى! بلکى بیرگون علیرضا اوزو بو بوشلوقی دولدورار ... یادا او دئورون ایزلرینی یازدیغی حکایه لرینده آختارمالیبیق؟!

بو یازیدا آمما علیرضانین فیزیکی گئرونمه سیندن یوخ، اونون یازیلاری و اونلاردا اولان ادبی آخیما گؤره دانیشا جاغام. سؤز یوخ کی بیلدیغیم و با جارديغیمجا! یازیبا گئچمه میشدن اونجه بونو آیدینلادیم کی، دئدیکلریم کیمسه يه درس وئرمک کیمي باشا دوشولمه سین. منیم تنقید با جاسیندان با خیشیم گاهدان بیر پارا ایضاحتاتی قاچیریلماز ائدير. البته کی بو ایضاحتات منیم شخصی گئروشلریمدى و عالمده اولان هر بیر نسنه کیمی دئغرو و یانلیش اولا بیلیر. هر حالدا بیزلر ادبیاتین هانسى بیر ساحه سینده چالیشساقدا، یازیچی اولاق و یاخود تنقیدچی، دئمه لى اوز ادبیاتیمیزین قارا فهله سیبیک. بوندان باشقا بیر شئی دیبلیک و اولا دا

اونون گىزلى دويغولارى ، اونون اىتمكلىگى و بو احوالاتين ايچىنده ترانسفورماسىيمايا اوغراتماقىدىر، رمان اىتن اىنسانلارин اۆز ئۇمرودور، عئمور بوبو قاپى آرخاسىندا قالان ابلىسىن گىزلى يوخولارى و خولىالارا گىرمە سى و هاچانسا قاپىلار آچىلسا ، ايچە رى گىرىپ گون ايشىغينا چىخماسىدىر... .

شكسپيره گؤره، « گىچمىش درد يانماق ، يئنى درد ياراتماقىدىر ». عليرضا گىچمىشين بطنينه لاغيم وورماقىنан دؤشونه تك يئره قويلانمىش و حالا جهل اليين داشلاتان دردلرى ، يئنى درد چئويرير. هابئله برگسون حياتى « بىر مرکزدن ياييان و بوتون چئورە سى ايله داغيان و تىتىريشلىلە نەنگ بىر دالغايا » بنزدىر، او علاوه ائدير « اينسان حيات و ائلومى آزادلىقلە سەچىر ». عليرضانىن حكايه لرينده دە كى قەرمانلار عئمورو بويو حياتين پارادوكسال مانعه لرين يارماق و قىبلرىنده كى ايللر بويو جوجرتىيگى آزادلىقلە سەچىر. عليرضانىن حەتكەن دە كى قەرمانلار عئمورو بويو حياتين پارادوكسال ائله بىر استروكتورا مالىكىدىلە كى، مطلب پارالل حركتلىرىن آراسىندا چۈزۈلۈر، مطلب پارالل حركتلىرىن موقايسىسى سىيندن دئىيل، اونلارين بىر-بىرى نىن ايچىنده ارىيمە سىيندىن، داها دقىق دئىيلرسە، بىر-بىرىنە قارشى دورماسىندا بوى آتىر.

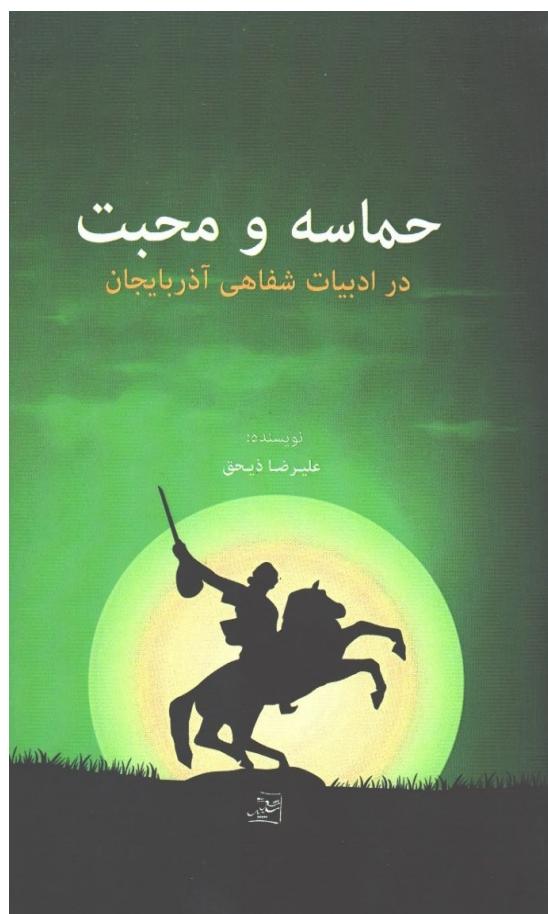

يازىچى ايستعدادينىن علامتىدى. يازىچى ايلك نۇوبە دە اىنسانلارى دويان، سئونە و اونلارا گؤره دانىشماقى خوشلایان بىر اىنساندى. قالان مۇضۇلار اينسانا عايىد اولدوغو اوچون دىرىلىدى. ياخشى يازىچىلىق - اىنسانى درىندىن دوييا-دويا گؤستەركىدى. بونا باخميياراق كى عليرضانىن بعضى فارس دىلى و اتمسفرىنده يازىلان حكايه لرينده زامان كمپوزىسيونلاريندا سلىقه سىزلىكلىرى وار، آما قەرمانلار و اونلارين ياشادىغى اىنسانى فضا ياخشى تصویر ائدىلەنە بونون عىبىي اولمور. اونون بو ياخىنلاردا يازىلان حكايه لرينده، چاغىمېزىن پارادوكسال اۇلوب بىيتلىرىدە عكس اۇلونور. بو مسئلەنى اونون اكىر يئنى يازىلاريندا اىزىلە يە بىلە رىك. بوحقايدە لىدە داياز يازىلاردا اۇلان نالە و نىفترت دولو دويغولار يوخىدى. بورادا هر قەرمانىنىن اۆز دە رىنلىكلىلە اوزلشىرىك، بو ايسە تزە بىر ھومانىتە اوبرازى ياردادىر. عليرضانىن حكايه سىيندە دە ايتىرىلىن دويغولار بارە دە عمومى سۆزلىرى يوخ، اىنسانىن ايتىرىدىگى شخصى منلىگى، نەنە نلىگى، قوهوم-قونشوسو ايلە موناسىبىتى، قوجاغىندا بئويوديو شەھرى و طبىعتىلە باغلى ياشانتىلارى وئرىلىر. بو بدیع دى، تزە دى.

اۋرنە ك اوچون " اعلان عشق..." رمانىندا يئنى و اۆزونە مخصوص حكايه اوبرازى قىينىدان چىخىر، خاطىرلانىر، بىرپا ائدىلىر و داغىلىر. رماندا احوالات داغىلا-داغىلا، بىرپا اولونا-اولونا بىتكىنلىشىر، عادى حادىشە لرىن آرخاسىندا دايىنان فاجىعە سۆزلى، ايشارەلە يوخ، آرخا پلانداكى اىكىنچى دىلىن واسىطەسى ايلە چاتدىرىلىر، آرخا پلاندا - ظاھيرى كادرىن آرخاسىندا - رمان سورئال حادىشە لە باشلانىر، آركائىك ائۋىن و اوندا ياشاييان آدامىن تصویرى ، پىچىلتىيلا اولسا دا، نورمال ياشامدان فرقلى اولان و او وەملى فضادا باش وئرن بورولغانلارى، بورولا-بورولا ايچىنە يېغىلان دالغالارى، سوالى آخىنلارى گؤستەرىر. رمان اصلىنده اىنسان و

ياراداندا ، اوندا ايستر ايسته مز ايچرى لايهدىد
سينسفصال دؤيوش حيسىينى گوجلدىرىر. اونون
يازيلارىندا خستەلىك علامتى اولان ائلومده،
گۈزلىكىدىر. بو غير عادى حادىثه لر پارالل اولايلارين
قارشيدور ماسىندان يارانان، تز-آنتى تزلر تام اوز
يئرلىرىنده يوخارىدا آدینى چكدىگىم آرخا پلانا
يىغىلىر، سونرا سوژه نين پروسسىنин مشخص سنتز
مقامىندا قارشىسى آلينماز حركته باشلايير و بىر
موللىف سينماچى كىمى - مسعود كيميايى نين «
جسدھاي شىشه اى» رمانينا ائكىز- باش وئرن
عئومورون اوتوب كىچمىش آنلارين، گونلرين، آى و
ايلىرين ماراق چكىجي آنتى پروسىدە، گۈرون
كادرىن اىچىنە يىغىر، بو كادر -بوتون
اوغرسوزلوقلارين سبى كىمى روھى گولله كىمى
دليب كىچن دؤيوش حيسىسى، ياشاماغى، حياتى،
حياتىن معناسىنى عوض ائلير، ساواش حيسىسى
كىچمىشى و گله جگى، بوتون زامانلارى عوض ائدیر.
اينسانىن بوتون حياتى - كىچمىشىنдин عبارتدير،
يعنى، دايىم اونونلا ياشاييان كىچمىش سوركلى
داواملىليغا ماليكىدىر (پرمنانت داواملىليق)، يعنى
كىچمىشلە ايندىنinin نفهسى آز قالىر بير-بىرىنى
قارساسىن. اينسان عئومرو بو «ئوپوشون» آراسىندان
كىچىر. اينسان موباريزە حالىندا كىچمىش خاطيرە-
لرinden فايدالانىر، اينسان شعورونو، بىلە جەيىنى بو
تجروبىلرله دەرىنلىدىر و ياشاماسىنinin دوامينا سبب
اولور.

سۈزۈن قىيساسى، همىشە بئلە اولوبىدوركى، يازىچىنinin
گوجو، گۈزل متنلر ياراتماقدا بو آنلا، بو زامانلا
اولچولمۇر، بو گوج اوزونو مىللەتىن ان چتىن
مقاملارىندا گؤسترير، بو مقام حتتا بىر آن اولسادا اوز
قدرتىنى دىكتە ائتمك گوجونه ماليكىدىر. بو معنادا،
هانسى ياردېجىلىغىن ابدى، هانسى سينىن
كىچىجي اولماسىنى همىشە زامان (مېللەتىن زامانى!)
بىللەنلىرىه جك!

ايرى اوتوروب دوز دانىشسام ، منه عليرضايانىن
حکایه لرينده اولان ادبى پرسئىسىن حقىندا،
دوشوندوكلرىمى يازماق چوخدا آسان دئىيل، چونكى
ادبى تقىيىدىن ماھىتى و نه اولماسى هله چوخلارينى
يالىش دوروما ايتە ليه بىلر. بىرىنجى مقامدا،
عليرضايانىن «دوشوندوكلرى» ايللر بويو اوزوندە
حىس ائتمە نه دنيلە معين قالىب اىچىنە
اوتوروموشدور و ايسته نىلن ادبى فاكت، يا حادىثه ايلە
باغلى بو قالىبىن اىچىنده سونسوز سايدا ايشارە لر وار
كى، ايفادە اولونماغا فورصت آختارىر. منه ائلە گلىر
كى، عليرضا ايلك نؤوبە دە محض بو " ايفادە
اولونماق ايسته ين ايشارە لرى " وار گوجولە
ياشاتماغا چالىشىر. اونلارا درحال قاپى آچماق، نتجە
دئىرلر، دويغولارى دؤغولماغان قاباغىندا ائتىدىگى
موقاۋىمتى سىندىرماق آنلامىنا گلىر. بونا گۈرە دى
كى سوسىال موتيف - اينسانىن، خصوصاً ياردېجى
اينسانىن امگىنە ائنمسيز، غىرى-اينسانى مناسبت

حسین اقبالیان

علیرضا ذیحق ین یارادیجیلیغی حاققیندا

ایلک دفعه اوونون یاددشلارینی هفته لیک لرد گؤرددوم . اوونون سئودی بی دوئیانی حبیس ائتدیم . بیر گوشه ده قیسا جا بیر شعر ، یالنیز درین دویغو ایله یازیلمیشدی . من بیر اوئیورسیتە اؤیره نجی سی اولاراق هر گون ، هر هفته ، یادا هر آی بولادشلاریمین یازیلارینی هر هانسی درگی ده اوبارسا اوخوماق ایسته بیردیم . من او گون دن بری ذیحق جنابلاری نین دا بیر بؤیوک و سئویملی شاعیر و یازیچی اولماسینی تانیدیم .

درین و دویغولو بازار و شاعیر علیرضا ذیحق ، فولکلور اوستاسی اولاراق ، بشرین گونده لیک درد لرینی و اوره ک سیخینتی لارینی رئال باخیشی ایله ، کاغاذ اوسته تؤکه رک فارسجا بیر شعرین ده بئله دئییر : "کیتابلاریمی بیر قازانا تؤکموشم / بعضی لری نین آدلارینی اووندموشام / بعضی لری خاطریم ده گونش کیمی / اونلاری تاقچا يا دوزوب یادا بیر طبقه ده یئر ائتدیم / چتین دیر! ائله او آل دن گئتمیش لحظه لر کیمی / بیر یئره ییغماق اولماز ."

علیرضا ذیحق شعر اوستاسی ، فولکلور ادبیاتی نین بیر ایشیق اولدوزو ، درد هاواسینی بارماق لارین دا اویندان ، و فالسیز دونیایا بئل باغلامایان "سس سیز کیشی" حئکایه سینی یارادان بیر غریب اینسان اولاراق اوونون شعری سؤزو و یازدیق لاری ، اوره ک سیخینتی سی دیر . گاه دان اوز دیلین ده یازیب ، گاه دان آیری دیل ده ، گاه دان حیرسله نیر منه ، سنه ، هله بوسبوتون اوز دیلینی اووندانلارا ، گاه دان دا باغيشلایین دئیری . چونکی یئنه بیر فارسجا شعرین ده دئمیشکن :

"بیر عشق کی اوره ک لردہ قازیلا / دیره ک لردہ بوخ ، کوچه آجاج لاریندا / گوندوزلر اوونون فریادینا تاب گتیره بیلمز / عاشیق اولماق چتین دیر ! "

و بو چتین لیک دئیه سن اونا او قدر شیرین دیر کی گون به گون اوونون ایراده سینی یازماقا پولاد کیمی ائدیر . اونا گؤرە ده هر نه یازیز سا اوره ک لردہ اوتوور . آتا بابالار دئمیش کی اوره ک دن چیخان دا اوره یه یاتار ."

دوغرودان حیات بیر فیلیم کیمی دیر، یازماق بیر درد . آما شیرین دیر . هله ماجال اولورسا دونیا بويو سؤزوم وار ! "غلام کمتر" داستانی " ، " اورمولو ماحمود " ، " عاشیق غریب ایله شاه صنم " نه بیلیمم تورک میلتی نین اووندولماز عصیر لر بويو ایبیت لیک ، دویعو و عشق ایله دولو دستانلاری بو گونلر بیر وظیفه اولوب اوونون چی یین لرینه آغیر لیق اندیرسە ده شیرین دیر . بو طنطنه لى زاماندا يولو بیر يول اولور . اوره یین اوز ادبیاتینا دؤیونورسە اونو " شاهزاده بھرام " کیمی ائل اوبدادا دیللرە سالیر . بوخ گله جك ده داها آرتیق دیللرە سالاجاق . هر نه قدر غریب اولسادا اولسون ، اما بو کیچیک شهردن مین لر دؤنە ویداع لاشسادا یتنە قاییدیب اوز تورپاقیندان یازاجاق . اوز دیلیندە ائل اویاسى نین اووندولماز شکلینى واراق واراق دفتر لری نین سینه سیندە قازدیراجاق .

اونو تانیتیدیرماق منه چوخ چتین دیر . هله ده تانیتاما میشام . ائله بیل آیا گئتمک کیمی دیر . فیکیر له

داها آراز اوسته ن گمی گلمه دی " او اینام پرده لرینی کنارا وئرب ائل ادبیاتینا یارديمجي ، بو عصرین سؤزونو حئکایه لرين ده ساده جه اوز ديلينده ديليم - ديليم اولورسادا يازاجاق . هله او ديل " آنا ديلي " حئکایه سينده کي کيمى شماتت له نيب ، قاپى قونشولاردا اونو سئومه سه سئوه جك دير .

" يئر گئى عشق " حئکایه لرینى ان دوشونجه لى بىلە رك اوندا ادبیاتين بوتون ژانر لارينى گئرە بىلە سن . رئال سؤزلرى ده هردن ائله سورئالا دئۇر كى دئيه سن به خيال دير . و خيال دووارلاريندان هر دن ائله آشير كى دئيرىسن به بير ترن ده اوترووب يالنيز يولا باخىرسان . مقصده يئتىرە ركن تزه دوشونورسن كى نئر بىلدىن ، دوغودان نىبە بئلە ياشاديق كى حزىن - حزىن سؤزلىمېزى و آغى لاريمېزى تارىخىن سينە سينە آغىر ليق ائدير .

عشق ، اينام ، دويغۇ ، ياشام ايسته بى ، سئوگى سئوداسى ، اونون يازدىق لارى حئکایه ، شيفاهى ادبیاتيندا و تام داستانلاريندا بير قانون و قايدادير . بو اساس دا اونلارى فولكلور چرچىوھ سينە آپارير سا زنگىن و ماراقلى بير ادبیات دئيه سن به تزه دن يارانير . " يئر گئى عشق " كىتابى نين حئکایه لریندە بو واژە لر داها آرتىق اوزونو گؤستير .

دئيه سن بو دونيانين ان بئيوک دردلرى " آنا " ايله باشلانىر و بو دردى باشلانىش دويغۇ ايله دولو ، آدامى

شديم گئرە سن اونون اوز ديلينه و ادبیاتينا وظيفە سى نه دير؟ بىلە ديم . يازى لارينى واراق لارسان اونون بئيوک دونياسى نى حيس ائده بىلە سن . شعر يازىر ، داستان يازىر ، سخنرانلىق ائدير . ترجمە لرده آدى وار ، زنگىن بير تنقىد چى . مىنتىت له آشينا و اوز ديلى نين اوستاسى . نه بىليم ده بلکە هئچ بير وظيفە سى يوخ . يالنيز اورە ك سيخىنتى لارينى كاغىذ اوسته تۈكور بلکە گلە جك نسىل اوزونو دوشونسون . بير فرياد سىز كىشى كىمى غوربىت اى بىينە دولان كۈچوب گئتمە بى دانىب اوز ائل اوباسىندا غريب ليك لە ياشايىب غريب لردن يازسین .

" آنا " حئکایه سىندىن كى " يئر گئى عشق " كتابىندا گلېب دير سۆز آچماقلار ، " شهريار " ين شعرى يادىما دوشور : " يىنه ائهمالجا ، پىلە لرین يانىندا گئچدى ". " آنا " حئکایه سينى دقتلە اوخوياركىن ، تأ سىسوف لە دوشوندم كى آنانىن نه قدر شوكتى اولورسادا بىز اونا يارديمجى اولا بىلە مىشىك . آنا حئکایه سى نين سون سؤزونە چاتاراق منىم ده آليم كاغاذ اوسته قورودو . حئکایه بير ياشام كىمى باشلانىب بير هيچانلا قورتولور . ائلە بى بئيوک بير هونر دير يازانا . هر زامان گئرولە كى بير حئکایه بئىين لرده اوترووب اينسانلارى دوشوننمە يە سالىپ بىل كى او يازىچى ، بئيوک و ابدى قالاجاق . آيرى بير حئکایه و داها آيرىلارى ذىحق جنابلارى نين بو ايسته دى يىنى داها آرتىق بللى ائدير . ياشايىش ياواشجا باشلانىر آما قورتولوشو دويغۇ ايله دولوب گاهدان بير طوفان كىمى سنى بوروپوب فيكىرە دالدىرىر . بلکە ده بو شرق ادبیاتيندا بير اساس دير . گاهدان اونون يازدىقى تارىخ دير ، و بىزىم ائلين تارىخىنى گلە جك ده هر كيم واراقلاسا بلکە ده اونون " صمد عمى " كىمى حئکایه سينە رىجا ائتمك لرى

لازىمدىر نىبە كى :

" باهارىن او اوزون گونلرى نولدۇ ؟

نىبە باغچالارين گوللىرى سولدو ؟

اولدو زون گئزرى ياشىلە دولدو

او شعر دونیاسینی یاخشی تائی یاراق " سون پاریلیتی " و " عطش " کیتابلاری اونون یارادیجیلیقین دان اؤرنک لر دیلر . هابئله قیساجا و درین شعرلینی گوندە لیک درگی لرده ، هفته لیک لرده و آیلیق قره ته لرده گۆرمک اولار .

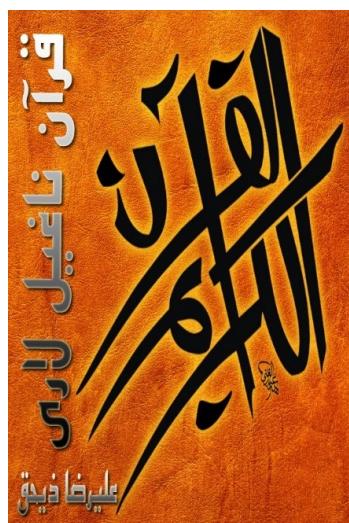
۳- آراشدیرما لار

بو ساحه ده " جوشغون بولاق " کتابی اون ده دایانارق چوخلو سخنرانلیق ، یازی و یادداشلاری دا وارکی بو کتابلاردا گلیب دیر : " کند و کاوی در ادبیات داستانی ایران و جهان " ، " کیمیا و سینما " ، " کندو کاوی در شعر معاصر " و ...

۴- رمان و حئکایه لر

اوره يه یاتیم ، ایستک لی و احساسلا دولو رومانلاری کی گاهدان آدامی اوز دونیاسیندا رئال باخیش لاری له یاخینلاشدیریر و گوندە لیک یاشام شرط لرینی اونون قارشیسیندا آچیب دیلە گتیریر . بئله دئمک کی هر یازان اینسان اوز دونیاسی نین درد لرینی بیلمک و حیس ائتمک وظیفه سی تام وظیفه لردن اوستون دور کی اونلارین بیر پاراسینی بو فارسجا اثرلرده " عروس نخجان " ، " مرد بى فریاد " و " عید خون " دا گۆرمک اولار .

بونلارین هر هانسی باره سین ده یازماق اونون دونیاسینی کشف ائتمک و اونون قابلیت لرینه جومماق و رئاللاشدیرماق دیر.

حئکایه لری اوخوماغا جومدورور . " یئر گؤی عشق " کتابی آذربایجان تورکجه سین ده اولاراق بوسبوتون فولکلور ادبیاتیمیزین ایزینی کتابین هر یئریندە گؤرە بیلر سن :

" بالاما جان دئمیشە م

آغلاما جان دئمی شە م

بالام دیل آچان گون

قوزو قوربان دئمیشە م "

و طبیعت له ال الله وئرمیش " عاشیق ماھنی سی " حئکایه سی ایله برابر آیریلیقی ، " ایتگین اولدوز " ، " اوره ک دؤیونتولرى " ، " گؤزە ل قادین " و بوجور عشق ایله مارقلانمیش درین و سئویملی حئکایه لردن دانیشیب یازماق بلکه ده اوزون بیر زامان و میلیونلار واراق ایستە بیر نییە کی گاهدان حئکایه لر بیز یم ائلين تاپدالانمیش حاقلاری ، احساسلى گونلری و بوتون تاریخى دیر. نئچە کی " ذیحق " فارسجا کتابی " کندو کاوی در ادبیات داستانی ایران و جهان " دا یازمیش: " زامان حیصارلاری ھونرمندین ال لریله قیریلار و اونون دویغولاری اطراف محیطی نین شرط لرین دن و فردی محدودیت لرین دن یوخارى ، صاباحلاردا سیلان تاپیر . "

ائله بونا گؤرە ده ذیحقی تانیماق و تانیتدىرماق بیزیم ائلين بیر بؤیوک شاعیرى و یازارى اولورسادا بیزە بیر وظیفه دیر لاکین نه قدر ده چتىن اولورسادا اولسون . علیرضا ذیحق جنابلاری نین دونیاسینی ادبیات ساحه سیندە بیر نئچە یئرە بؤلمە لى ییک :

۱- ائل ادبیاتى و فولکلور دونیاسى او بیزیم شیفاهی ادبیاتیمیزی بیر یئرە بیغاراق اونلارى مكتوب ائدیب دیر. او جومله دن " سدت و صیاد داستانی " ، " شاهزاده بهرام " ، " غلام كمتر داستانی " و بئله ننکى بیر خالق داستانلارى کی آتا بابالار سینه سین دن چیخاراق عاشیق ادبیاتیندا ایزى وار .

۲- شعر دونیاسى

دیلی قایغیسی، جوانلیق و جسارت اُل-‌آله وثیرب، علیرضا ذیحق، حسین فیض‌الهی وحیدین همکاریلیگی ایله ۱۳۵۹-جو ایلين مرداد آییندان ۱۳۶۱-جی ایلين اردیبهشت آیینا کیمی ۲۰ سایی دده قورقود آیلیق نشريه‌سی، آذربایجان تور کجه‌سینده ۵۰۰۰ تیراز ایله تبریزده ایشيق اوزو گؤرور.

بو نشريه تبریز و اولکنین تورک ديللى شهرلرينده اوغور قازانماقدان علاوه، تورک ديللى قونشو اولکله‌رده بئله اوغورلو بير حادىه کيمى قارشيلانير. پروفسور عباس زامانوف يازديغي مكتوبدا، نشريين بيرينجي ساييسيني اوخدوغونو قتيد ائدرك، نشريين يئنى ساييلارينى اونا يوللاماغى خواهيش ائدير. بئيوک عاليم و يازىچى پروفسور ميرزا ايبراهيموف دا بير مقاله‌ده بو ادبى حادىشنى خوش قارشيلايير. ميرزا ايبراهيموف مقاله‌سینده بئله يازىر: «شاهليق سقطوندان سونرا ايران آذربایجانىندا انتشار تاپان مطبوعات مختلف جمعيتلر، بيرلىكلر و گروه‌لار طرفيندن بوراخيلسادا بير مقصد اونلارين هاميسي اوچون سجيه‌وي دير، آذربایجان خالقى اوز وارليق، تاريخ و مدنيتىنى اوزدوغما ديليندە اخذ ائتمەسى دير. نشر اولونان قزئى و ژورنال لارين آدلارينا فيكير وئرين! چىلى بئل، دده قورقود، كوراوغلو، وارليق، آذربایجان، آراز، بيرلىك، خلق سۆزو، او دولار يوردو...» بو نشريه لرين هاميسيندا چالىشان آذربایجان يازىچى و ضيالى لارينين باشلىجا مقصدى آذربایجان ديلينى آذربایجانى لارا قايتارماق دير»...

دده قورقود نشريه‌سی باش سۆزدن علاوه تاريخ، اسطوره، آذربایجان نقاشلارى، اوشاق ادبياتى، آذربایجان قهرمانلارى، حئكايەلر، شعرلر، معاصر آذربایجان شاعيرلىرى، آذربایجان عاشيقلارى، اولکنین زحمتكش‌لريله مصاحبىه، توركىه شاعيرلىرى، خارجى ادبيات، سينما و تئاتر حاققىندا مقاله‌لر، خبرلر و كيتاب تانيتىمى كىمى عنوان لار ايله منتشر اولورموش.

علیرضا ذیحق بىن ادبى فعالىتلىرىنى اۇترى باخىش

ايران آذربایجانىنин، اۇزلىكىله خوى شهرىنinin ادبى كارنامەسینە مراجعت ائدىنده، علیرضا ذیحق-ين اۇزونه مخصوص يئرى وار بو كارنامەدە. ذىحق اۇز اثرلىرىنى ايکى ديلده، هم اولکنин رسمي ديليندە، هم ده اۇز آنا ديليندە يازىب، يارادىب. حتى بعضى روایتلرىندە اۇز آنا ديلينه اولان قایغىسىنى صراحت ايله روایتىن آداملارينىن ديلينه باغلىيىب. ذىحق-ين فولكولور حوزه‌سیندە فعالىتلىرى ده آنا ديلينه اولان قایغىسىنдан قابنالانىر.

منه گئره علیرضا ذیحق-ين ادبى فعالىتلىرىنى نېچە حؤزه‌دە بىرسى ائله‌مك لازىمدىر.

بىرینجىسى، ژورنالىستى فعالىتلىرى ايكىنچىسى، مارال وئ بلاگىنин مودورلويو اوچونجوسو، فولكولور ساحه‌سیندە كى فعالىتلىرى دئوردونجوسو، ترجمە حوزه‌سیندە كى ايشلىرى بئشىنجىسى، شعر، حئكايە و رمان ژانرلارىندا يارادىجىلىيغى.

ذىحق-ين بىرینجى و ئئين حالدا ان گئركملى ادبى فعالىتى «دده قورقود» نشريه‌سی ايله باشلانىر. منه گئره ۵۷ انقلابىنин تاثيرى، اوستەلىك ۵۹ و ۶۰-جى ايللرین سىاسى- اجتماعى، ادبى فضاسى، آنا

شخصی با خیشلارینی قیسا یادداشتلار دا و بلاگ او خوجولاری ایله پایلاشیب.

ذیحق-ین اوچونجو ادبی فولکلور حوزه‌سینده‌دیر. ذیحق او توز ایل سوره‌سینده آناسی علویه‌خانیمدان ائشیدیبی ناغیللارдан علاوه سینه‌دفتر اینسانلارдан توپلادیغی ناغیللاری «احمد ایله عدالت» «غلام حیدر» دستانی، «خوی ناغیل لاری» و... کیمی کیتابلاردا چاپا یئتیریب. ذیحق ایران و قونشو اولکه‌لرین یازیچی و شاعیرلریندن چوخلو اثر ترجمه ائتسه ده، هله‌لیک بو ترجمه‌لر کیتاب کیمی نشر اولمایب آنجاق او ترجمه‌لری نشرياتدا و مارال و بلاگیندا او خوجولاری ایله پایلاشیب.

رمان و حئکاییه یه گلینجه، علیرضا ذیحق-ین بو حوزه‌ده بیر چوخ اثری چاپ اولوب. آمما من اؤز لیکله اونون یئر، گؤئی، عشق اثربه اوتى بیر باخیشم او لاجاق.

۴۹ روایت‌دن عبارت اولان بو اثر ۱۳۹۵-جی ایلده شعر سپید انتشاراتی طرفیندن ایشيق اوزو گۇرۇب. بو اثر ده نشر اولان ۸ روایت ایيلر ۱۳۸۵-جی ایلده چاپ اولموش «ایتگین اولدوزلار» کیتاب‌سیندا قاباقجا منتشر او لوب. و اثرلرین بیر نئچه‌سى ده فارسى دىلینده يازىلمىش «قصه‌های ذیحق» کیتاب‌سیندان يئنى دن آذربایجان توركجه‌سینه چئورىلىپ و بو کیتابدا چاپ او لوب.

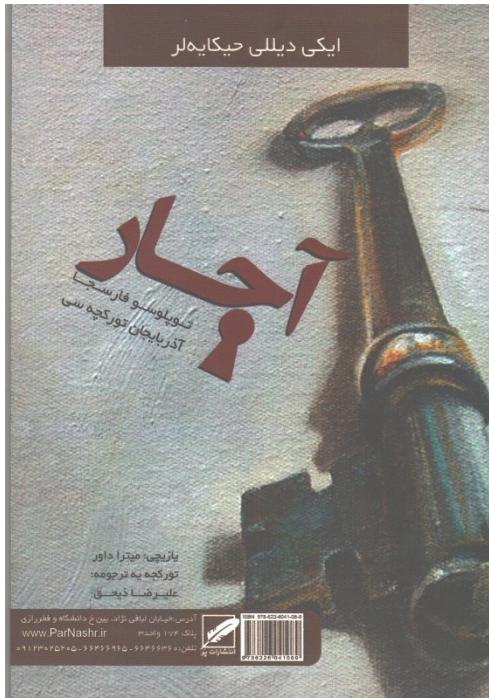
بو روایتلر مضمون با خیمیندان رئالیسم سبک-ینه ياخین بیر مضمونا مالىکدیر. بو روایتلرده مادى يوخسوزلوقدان تۈرنن معنوی كاسىب-چىلىق، اعتیاد، فحشا و ياشايىشىن چىركىن اوزو روایت او لوب. ادبیات حوزه‌سینده رئالیسم سبکى نین اؤز لیکی خيال پرورلىك و اسطوره پرورلىكىن او زاق، واقعىتى او لدوغو كىمى ديل واسىطەسى ایله بيان ائتمىدىر. يازىچى بو روایتلرده جامعنىن محروم طبقة‌سیندن علاوه، اورتاخال اينسانلارين ياشايىشىندا اوز وئرن

بو گون گىرى يه دئنوب، دەدە قورقۇد نشريه‌سینىدە قلم چالان يازىچىلارین آدلارينا باخاندا اۇنملى بىر بوشلوق گۆزۈمدىن قاچمادى. تاسف ایله يازىچىلار سيراسىندا بىر خانىم يازىچى يا شاعيرىن آدى بئله گۆزۈمە گۈرونەمەدى. اولكىنن چوخلۇ فارسى و آذربایجان توركجه‌سینىدە نشر اولان نشريه‌لرى كىمى دەدە قورقۇد نشريه‌سینىدە ده يوزه يوز كىشى قلمى حاكىم ايمىش.

دەدە قورقۇد نشريه‌سینىدەن علاوه علیرضا ذیحق-ین ژورنالىستى رزومە‌سینىدە اورىن ھفتە نامەسى، اندىشىھى فرهنگى، خوی ھفتىنامەسى و بنىاد قلم آيليق نشريه‌سینىدەن ده آد آپارماق اولار. منه گۆرە ژورنالىستى فعالىت ایله و بلاگ يا سايت دولاندىرماق بىر سىكىنن اىكى او زودور. علیرضا ذیحق ژورنالىستى فعالىت‌لىرىنىدەن علاوه زامان و تكنولوژى نين گلىشىمە ایله آددىم بە آددىم قاباغا گىتمە يه چالىشىب، كاغاذ - قىمدن قولىمادان اوز ادبى فعالىت‌لىرىنى «مارال» آدلى و بلاگدا ادامە وئىپ. بو و بلاگدا شعرلر، ترجمەلر توپلادىغى فولکلورىك ناغىللارى و اوزو يازىدىغى حئکایىلرى و بىر نئچە كىتابىنinin پىدىاف فايلىنى منتshire ائدىب. مارال و ئىلاگىنinin اوزل بؤلۈملىرىنىدە بىرىسى ده مكتوبات و يادداشت‌های ذیحق بؤلۈمۈدور. بو بؤلۈمە آذربایجاندا حئکایيە يازماق تارىخىندا توتدو تا كارل پپر-ين دموکراسى مقولەسىنە نئجه ياناشماگى، چىنگىز آيتماتوف-ون اثرلىرى و مولوى نين شعرلىرىنە گۆرە قىيسىسا يازىلار منتshire او لوب. يازىلار او خوياندا معلوم او لور بو يازىلار «آن» دا يازىلمىش يازىلاردىر و يازىچى هر هانسى بىر حادىشىن ياكىتابىن تاثيرىندا بو مكتوبىلارى يازىپ.

و ئىلاگدا ماراقلى او لان بىر آيرى بؤلۈم «ادبى نقد» بؤلۈمۈدور. ذیحق بو بؤلۈمە سحر خانىمدان توتدو تا بهرۇز دەقانى و اسماعىل فصىح-ین اثرلىرىنە گۆرە اوز باخىشلارينى بىلدىرىپ. او مارال و ئىلاگىندا يالنىز كىتابلاردا دئىيل، بىر نئچە سىنما فيلمىنە گۆرە اوز

بو روایتلرده شخصیت ھم واردی ھم ده يوخدو. حادیثه ھم وار، ھم ده يوخ کیمیدیر. مکان لار تانیش بیر مکاندیلار آمما چوخلو روایتلرده مکان، شخصیت یاراتماغا فایداسی توخونمايیب. البتہ حادیثه سیز بیر اثر اوزو ده ائله حادیثه کیمی دیر. دونیا ادبیاتیندا بیر چوخ اثر وار کی اوزده، هئچ بیر حادیثه گؤزه گلمیر. میثال اوچون ویرجینیا ولف-ون سال‌ها اثربنی اوخوب قورتاراندان سورا، اوز - اوزووه دئیرسن کی نه اولدۇ؟ ھانسى ائنملى حادیثه اوز وئردى بو ائرده. حال بوكى اثرين آرخا پلانينا دقت وئرنده گۈرۈسەن دوغولوب، بوبىا- باشا چاتىب، ياشلانماق دا ائله ھاي- كويى سوز، سىسىمىرىسىز بیر حادیثه دير. آمما بونو بير رماندا يىتلى - ياتاقلى روایت ائتمەبى آنچاق ویرجینیا ولف كیمی يازىچى باشارا بىلر.

بو اثرين روایتلرینده، بختى ياتان آدامىن دىشىنى حالوا سيندىرسا دا ائله سيندىرىر كى سينماق سىسى اوخوجونو يئرىندىن قالدىرىمیر. روایتىن آداملارىنىن سىسىلىرى او قدر ياواشدى كى اوخوجونون قولاغينا بئله چاتىمیر. روایتلرده اوز وئرمىش حادیثه لرین دويونلرینين آچىلماسى دىيەسەن اوخوجونون گۈزۈندەن گىزلىن و پرده آرخاسىندا اوز وئرىر. دويونلر آچىلير آمما اوخوجو اونون آچىلماگىنى گۈرمور. روایتلرین

حادىشلرین روایتچىسى دىر و ریاست جمهورى كاندىدارلارىنىن بحثلىرىنده سۆز گئدن او ۴ درصدىن اىزى توزوو يوخدور بئلنچى بىر حئكايەلر و رمانلاردا. بوتون هنرزاپلارىندا رئالىزم سېكى اشرافىتە قارشىدیر. ادبیات حوزه سىنده ده رئالىزم سېكى محروم و مطروب اينسانلارىن ياشايىشىنى روایت ائدير. رئالىسم سېكىنده تقويمى زامان، مکان و اجتماعى محروميتلر ائنملى عنصرلردىن سايلىر. محروميتلردىن تۈرەرن حادىشلر و حئكايىنین آيرى عنصرلرى شخصىت يا شخصىتلىرىنىن يارانىشىنا سبب اولور. شخصىتلىرىن ايچرى و ظاهرى گۈرونوتولرى بىر بىرىنە ھۈرۈلمەلidiir.

بو كىتابىن روایتلىرىنده زامان و مکان عنصرلرى واقعى دىر، حتى خوى شهرىنە عايىد اولان الوان علسگەر و يورقانلى كىمى تىپلردىن بئله سۆز گئىر آمما بو كىتابىن بىر چوخ روایتىنده حئكايىنین چوخ ائنملى عنصرى، شخصىت عنصرى گوجلو پرداخت اولونمايىب. بىر چوخ حئكايەدە شخصىتلىر قىسيق قالىب، يازىچى شخصىتلىردىن يارىمچىلىق بىر كۈلگە گۈرسە دىب اوخوجويا. تمىيل واسىطەسى اىلە دئىسم، منه ائله گلىر كى بو كىتابىن روایتلرى پرداخت اولونمامىش فرشلردىر. باخاندا معلوم اولور فرش خوى فرشىنин ماھى طرحى دىر يوخسا هئريز فرشى نىن داش خاتىن يا صمدخانى طرىيدىر. فرشىن ظرافتلىرى، رنگلرلىرىن نئچەلىبى و ايلمكلىرىن نئچە رىز اولدوغو پرداختدان سورا اوزه چىخان كىمى حئكايە و رمانىن دا پرداختا احتىاجى وار. هر بىر حئكايىنین اوزونه مخصوص فرم و قورو لوشو او لمالىدیر. هر ھانسى بىر كىتابىن حئكايەلرى و روایتلرلىرىن ھامىسى بىر قالىبا گىرسە، جذبەلى بىر دوروشا مالىك اولماز.

علیرضا ذیحق روایتلریندە تکنیک و روایت فرمونا گؤرمىزدىن كئچىب. ذیحق بو روایتلرده او قدر واقعىتە وفادار قالىب كى، گاهىدان نظرە گلىرى بو روایتلرین بىر چوخۇ واقعىتەدە اوز وئرمىش بىر خاطىرە كىمى ناغىل ئولوب. بونۇلا بئله روایتلرین فضاسى اوخوجويا بىگانە دئىيل. رئال ياشايىشىدا هر گون قوهوم- قونشودا گۈردويمۇز، اشىيتىدىيمىز حادىشلەرن يازىب. روایتلرین آداملارى آلين يازىلارينا تسلیم اولمۇش آداملاردىلار، اوخوجونو بىر يئرده مىخالىيان عمللر و عكسالعمل لر اوز وئرمىر بو روایتلرده. روایتلرین بىر چوخوندا گۈزۈمە ماراقلى گلن بىر آىرى مسئلە بوشانماق و يئنى دن ائولىنەك مسئلەسى ايدى. بو روایتلرده بوشانماغا پىشقدم اولان شخصلرین چوخوسو خانمیلاردى. روایتلرین ائەيىنده يازىلمىش تارىخلە دايىناراق، بوشانىب، يئنى دن ائولىنەك اينسانلارين ياشايىشىندا دانىلماز بىر حادىثە اولسا دا، بو مسئلە جماعت آراسىندا تابو كىمى ايدى. آمما يازىچى روایتلریندە بو مسئلە يە تابو كىمى دئىيل، گوندەلىك ياشايىشىن عادى بىر مسئلەسى كىمى ياناشماقى باشارا بىلىپ. بونۇلا بئله يئنه ده بو تىپ يازىلارين پرداختا احتىاجى اولدوغۇنۇ دوشۇنورم.

آنjac تىملىل صورتىنده دئىسم، بو اثرين روایتلرینى اوخوماق منىم اوچون آسفالت جادەدن بىر داغا چىخماق كىمى گلدى. گىتنىدىيىم يولدا نە نفسىم تنگىدى نە آياغىم بىر داشا توخوندو نە دە آياغىم خىرلىقدا زويىلدەدى. آستا- آستا أللارىم بئلىمەدە يوخارى قالخىب، اۆزۈمۈ مقصىدە گۈرددوم. منه گۈرە زمانەمىزىن اىستەبى و شراپتىنە گۈرە، آذربايچان توركەھسىنده يازىلان اثرلىرىن گلىشىمەسى لازىمدىر. او اوزدن يازىچىلار فرم و تكىكە داها آرتىق اهمىت وئرمەلىدىر.

باخىشىمەن سونۇnda فرامتنى مئسلەيە دە اشارە ائتمەبى اۆزۈمە واجىب بىلىدىم. سون ۳۵-۳۰ اىلە ناشىرلىرىمىز مرکزدىن اوزاقلاشىقجا كىتابلارىن

سوژەلرى دقت چىكسەدە بئله سوژەلرین پرداختلارى قىسىق قالىب. مىثال اوچون جەنمەدە بىتن گول روایتىنده اىكى ھەم كىلاس اوزون اىللەرن سونرا بىر بىرلىرى اىلە قارشىلاشىرلار. بىرىسى دؤھتۈر، او بىرى ايسە معتاد و حىنسىل بىر ايشچى دىر. بئلنجى بىر حادىثە ھەم واقعى دونيادا و ھەم حئكايە دونياسىندا ھىجانلى و گۈزە گلن بىر حادىشەدىر. روایتىن گوجلو پېرنىڭى اولمادىغىنا گۈرە روایت قضاسىز- بلاسىز باشا چاتىر. خانىم دؤھتۈر ھەمكلاسىنا ايش تاپىر و ھەمكلاسى دا بىر نفسم، ألى- آياق چالمازدان، آغريسىز، سانجىسىز اىچىنە دوشدويو منجلابدان قورتولور و ھەشئى خوشانخوشلوقلا باشا چاتىر. منه ائلە گلىرى كى علیرضا ذیحق فولکولورىك ناغىلارين سادە قورولوشونون تاثيرى آلتنىدا اولدوغۇنا گۈرە حئكايە تكىنلەرنى گۈرۈزدىن كئچىب. دىيەسەن افسانەلرین قەھرمانى دەمير باشماق گىيمەمىش، گىندر گلەز يوللارا گەنتمەمىش او توردوغۇ يئردىن قەرە دئۇين شوشەدە كى جانىنى بىر جانسىز پوف اىلە طاقچادان دوشوروب، سىندىرىر. رىخت شناسى باخىمېندان افسانەلرېمىزىن سادە روایتلرى اولسا دا، يئنە دە افسانىن قەھرمانى دئۇ اىلە ساواشىر، بو ساواشدا ھەم دئۇ سىسى، ھەم دە قەھرمانىن سىسى اوخوجونون قولاغىنا چاتىر. دئۇ اىلە ھەنگىل خوشانخوشلۇغۇنان باشا چاتىر.

سندلى (مستند) فيلم حوزەسىنە ورىته آدلى بىر سېك وار. بو سېك چالىشىر بوتۇنلوكە واقعىتە وفادار قالسىن. بو سېك يەن تەلىنى قويان سابiq شوروى اۋلەكەسى وطنداشى اولان ژىگا ورتۇف آدىندا بىر شخص دىر. ورىته سېكىنىن سينماسى آكتورسوز، دكورسوز، فيلمنامەسىز و گاهىدان دا تدوينسىز و ميزانسىن اسىز بىر سينامادىر. بونا باخما ياراق كى حئكايە و رمان ژانرلارىندا ورىته آدىندا بىر سېك يوخدور. آمما بويۇنوما آدىغىم مسئولىتە گۈرە يئر- گۈرە- عشق كىتابىنinin روایتلرین ھامىسىنى بىر بە بىر دقت اىلە اوخوياندان سونرا منه ائلە گلدى كى

ماه منظر مهدی بیگ او

علیرضا ذیحقین آذربایجان حئکایه تشریندە اولان رولونا قیسا ایشاره

ایراندا ۱۹۷۹ - نجو ایلده باش وئرمیش ایسلام اینقیلا بیندان سونرا ایجتماعی - ساسی آتموسفرین نیسبه تن ایلیقلاشماسی نین نتیجه سی اولاراق ، آذربایجاندا آنا دیللى مطبوعاتین اینتیشار تاپاماسی ، آذربایجان تورکجه سیندە ادبیاتین چو خالماسی ایله موشاپیعت اولونان ادبی پروسئس آذربایجان نشینی داها دریندن و یئنی تفککور ایشیغیندا دیر لندیرمه يه ایمکان وئردی ....

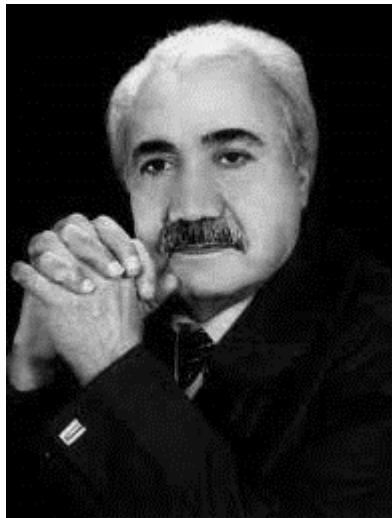
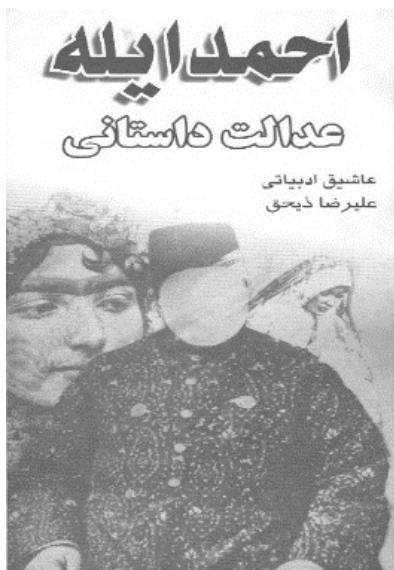
آذربایجان نشى ، چتین لیک لرى آرادان قالدیرماق و حقیقی صنعت اینجى لرى ياراتماق يولوندا بو تون سعى و باجاریغینی سفر بر ائتمکده دیر . بونون نتیجه سی کیمی بو ایللر ده احمد آذرونون " اونلار کیملر دیلر ؟ " ، اسماعیل هادى نین " دومانلى گونلر " ، ائلچى نین " هانى او دلى لر " ، میرهدايت حصارى نین " علی و مرجان " ، علیرضا ذیحق (ع. آغ چاپلى) نین " آیدىن ين اؤلومو " و " اؤلدو وار دؤندو يوخ " ، ب. افتخارى نین " بير گتجە نين غملی خاطیرە سى " ، م. اوچاق وئردی نین " اصحاب كهف يوخسو " ، ساوالانین " قىزىل گول ايله شئه " حئکایه لرى قلمه آلينمیش و بو تؤولوكده گئوتورولوکده بير سира اوغورلو نتیجه لر الده ائدیلمیشdir .

موختليف مؤوضع لارا حصر ائدیلمیش بو حئکایه لرده هردن نیسگیل لى لیریك دويغولارین ترنسنومو ، بعض ساتیریك اولوبون تیکان لارى ، فاجیعه لى اینسان طالعى لرى نین عاقیبىتى يازىچىلارى دوشوندورموش ، اونلارى قلمه ساریلماغا و ناراحات چىليغىنى چكدىكلىرى پروبلئم لرین حلی يوللارىنى اوخوجولارلا بئولوشمه يه وادر ائتمیشdir .

فرامتنى عنصرلرینه اوزدن سووما ياناشىلار . كىتابلارین ظاهرى كيفيتلىرنە، نىكارش طرزى، صفحە بندى و جىلدلىرىن نئجهلىينه چوخ دا اهمىت وئرمىرلر . يئر، گؤى، عشق اثرينه دقت وئرنده، نىكارش اسلوبوندا چو خلو سەھولر گۈرونديونه گۇرە متن-ين ظاهرى گۆزلىيىنه ضرر يئتىرير . علیرضا ذیحق-ين ايتگىن اولدوز كىتابى ۱۳۸۵-جى ايلده چاپ اولوب . بو كىتابىن ۸ حئکایهسى يئر - گؤى - عشق كىتابىندا تىكىر اولوب . هر ايکى اثرى بىر بىرى ايله تووشدوراندا نظرە گلىر ايتگىن اولدوزلارين روایتلرى أل يازىسى كىمى چاپخانايا وئريلىپ و چاپخانادا حروفچىنلىك اولوب، فاصلە، يارىم فاصلە و نىكارش اسلوبو رعايت اولونوب .

كتاب چاپ ائلهمك جمعى بير فعالىتدير . متن مضمونو و روایتىن نئجهلىيى مؤلفه مربوط اولسا دا فرامتنى عنصرلرین چوخو ناشيرلىيمىزدن آسيلىدىر . اگر شهرستان ناشيرلىيمىز فرامتنى عنصرلر و كىتابىن ويترين گۈرۈنتۈسونه ده داها آرتىق دقت وئرسەلر، شهرستانلارىميىزدا چاپ اولموش كىتابلار دا مرکزدە ساتيشا گئده بىلر و نشر صنعتى مرکز ناشيرلىينين انحصارىندا چىخا بىلر . آنجاق بو اىشە بئيوىك همت اىستە يېر

استاد پرویزیکانی زارع موعاصر آذربایجان شاعیرلریندن: علیرضا ذیحق

اولدوز " آدلی تورکجه یازدیقی حئکایه لر مجموعه سی ده دفعه لرجه چ اولاراق یایلیب دیر . شاعیرین شعر کیتابی " سون پاریلتی " آدیلا - ۱۳۹۶ - نجی ایلده چاپ اولوبدور .

اورنک اولاراق اونون بیر شعرینی بوردا گتیریره م :

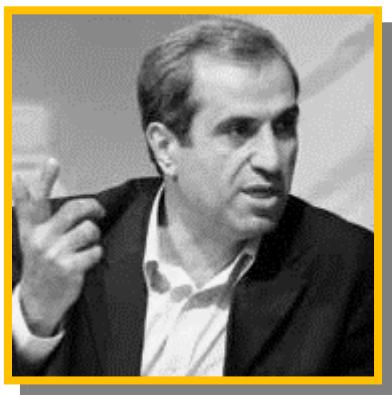
گونش

گونش چیخیب باخماغا
گونش گۆزل یوردو مو
داشدان داغدان سوردو مو؟
بىلدىمى چىلى بىل لر
قوروب بىزىم بو ائل لر
آخىب دى چوخلى سئىل لر
کور اوغلۇنون باشىندان
قانلار سوزوب قاشىندان؟
گونش گېزىر سمانى
گونش گۆزل یوردو مو
بولوتلارдан سوردو مو؟
بىلدىمى هەنج ياغىشلار
گۈئى دن گلن آلقىش لار
بابكىن آخان قانىن
شىمىشك تك چاخان جانىن
چاي دنىزە آختىدى
ساراى لارى داغتىدى؟

"علیرضا ذیحق" بىر شاعير و حئکایه يازان دير كى گونش ايلين ۱۳۳۸-ينده خوى شهرىندە آنا دان اولور. " ذىحق " آذربایجان نشریاتى نين تائينميش سىما لاريندان دير و " ده قورقود " آلىغىنinin ۱۳۵۹- ۱۳۶۱ ينجى ايل لرده باش يازىچى سى ايدى. هابئله " كىھان " گوندە لى گى نين اۋەزە ل " ادب و هنر " تحرىرىيە سىنinin آكتىيۇ عوضۇ (۱۳۶۴-۱۳۶۶ ايل لرده) ايدى و يوزدن آرتىق عىنوان مقالە ، شعر، دستان و چئويرىمە تورکجه و فارسجا يايىلان نشرىياتدا او جومله دن : وارلىق ، يول ، اولكر ، ارك ، انقلاب يولوندا ، مهد آزادى (آدینە آدلی اۋەزە ل صحيفە لریندە / قاسم ترکان يىن باش يازارلىقى ايلە) و ... چاپ اولوبدور .

اوج تورکجه كىتابىن نشرى (آذربایجان گولوشو ، قاشقاي ائل ادبىاتى ، غلام حيدر داستانى) ۱۳۵۹- ۱۳۷۶ (ايلىر آراسىندا) بو شاعирە يازىچى نين ادبى چالىشما لاريندان سايىلىر .

" زخم شىشه / شوشە ياراسى " علیرضا ذیحق يىن قىسا حئکایه لرى نين ايلك توپلوسو اولاراق ۱۳۸۰- نجى ايل ده زوفا نشرى طرفيندن یایلیب و " ايتگىن

دوكتور مرتضى مجذور ايتگين اولدوزون دونيايا سؤزو وار

«ع. آغ چايلى» آدى ايله شهرت تاپان "علييرضا ذيحق"، چاغداش آذربايجان ادبياتى نين گئرملى سيماسى و حئكايە ژانرى نين قدرتلى يازارى دير. او ۱۳۵۹ - نجو ايلده، تبريزدە بوراخيلان "دە قورقود" آيليق ادبى مجله سى نين باش كاتىبى و او نشرىيە نى بوراخان "حسين اولدوز"ون امكاداشلاريندان ايدى. او، كىچن ايگىرمى بئش ايلده، آذربايجان ادبياتى و فولكلورونون انكشافى يولوندا يورولماдан چالىشىپ و مختلف اثرلر بوراخىمىشىدир. «ايتگين اولدوز» ايسە، اونون حئكايە لر مجموعە سى دير و بو گونلر تهراندا نشر زوفا توسطى ايله چاپ اولموشدور. بو حئكايە لرين بىر چوخو، واختىله ۱۳۵۹ و ۱۳۶۰-نجى ايللرده چىخان كوراوغلو و دە قورقود مجله لريندە چاپ اولموشدور و ائلە او گونلرین حال - هاواسىنى داشىير. بو حئكايە لرين بىر چوخوندا ساتيرىك تمثيل لرى گئوروروك. ذيحق، حئكايە يازما دا اوستادىر. او فارسجا، هم ده توركجه يازىر. اونون «زخم شىشه» آدىلى فارسجا حئكايە لر مجموعە سى، ۱۳۸۰-دا چاپ اولموش و مطبوعاتدا آقىشلار قازانمىشىدى. هم ده ايللر بوندان قاباق، آغ چايلى نين «آذربايجان گولوشو»، «فاسقايى ائل ادبياتى» و "غلام حيدر داستانى" آدىلى كىتابلارينى گئوروب، او خويوب و دۇنه- دۇنه بىگىنمىشىك. كىتابىن اوز قابىغى، علييرضا ذيحق كىمى خوبلو اولان و دونيا شهرتلى رسام "اوستاد

علييرضا ذيحق شعردە و يازى دا " آغ چايلى " آدينى اينتىخاب ائدىب دير و شفاهى خلق ادبياتىندا آپاردىقى تدقىقات دا ها آرتىق دىققە تە لا ييق دير.

چاي دا اوزوب يان گىتدى
اوره گىندىن قان گىتدى
صدم اونو گئرمە يە
ياراسىندان اوپىمە يە
آرازاهاچان گىندى؟
وتاى بوتاي هايلادى
ياشار، اولدوز آغلادى
اوتن ايل لر يازىندا
دە دە قورقود سازىندا
ستار خانىن ياسىندا!
سارا سارا قوش اولدو
اصلى گىليلن باغيينا
ساوالانىن داغىينا
شهرىارىن تارىينا
قونموش اولدو اينلەدى
گونش سؤزون دينلەدى
گونش آمما بىلمە دى
قارا گۆزلر سورمەلى
اينسان عؤمور سورمەلى
قلبى يارىق يوردواد
گئردوندن سوسدواو؟
گونش گزەر سمانى
سئچر دوغرو زمانى!

علی حسین زاده (داشقین)

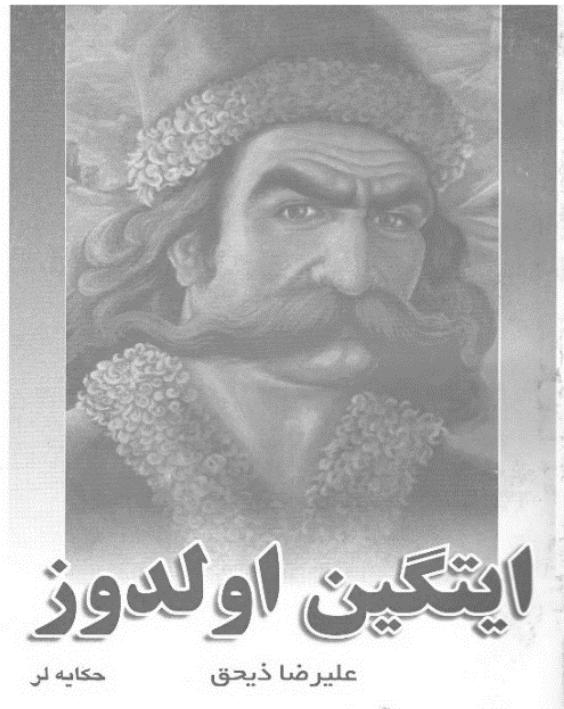
آذربایجان یازاری علیرضا ذیحق

علیرضا ذیحق (آغ چایلی) ۱۳۳۸ - نجی ایلده گونئی آذربایجانین خوی شه هه رینده آنادان اولوب ، اورتا مکتبی خوی دابیتیر دیک دن سونرا ، تهران یونیورسیته سینده سایکولوژی ساحه سینده باش اوکول بیتیر میش .

۱۳۵۴ - نجی ایلدن اوز دوغما دیلی تورکجه ده یازیب یاراتماغا باسلامیشدیر.

اونون حئکایه اوزره " آذربایجان گولوشو " آدلی کیتابی و ادبی تنقید اوزره " قاشقای ائل ادبیاتی " کیتابی ۱۳۶۰ - نجی ایلده باسیلیب یاپیلمیش دیر . بونلاردان باشقا ، یازارین یاریت لاری ، او بؤلوم دن حئکایه ، چئوربرمه ، حابئله ادبی ته نقید له ری آردجیل اولاراق تهران دا یاپیلان درگی لر ده چاپ اولموشدور.

ایندی ایسه آغ چایلی دوغما تورک ادبیاتی ایله ماراقلاتاراق زه نگین یاریتلار یاراتماق دادیر .

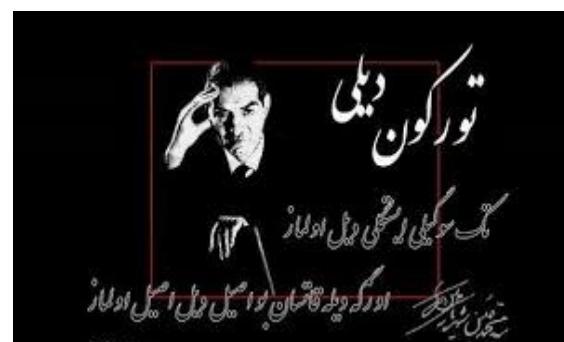

علیرضا ذیحق

حکایه لر

ایتیگین اولدوز

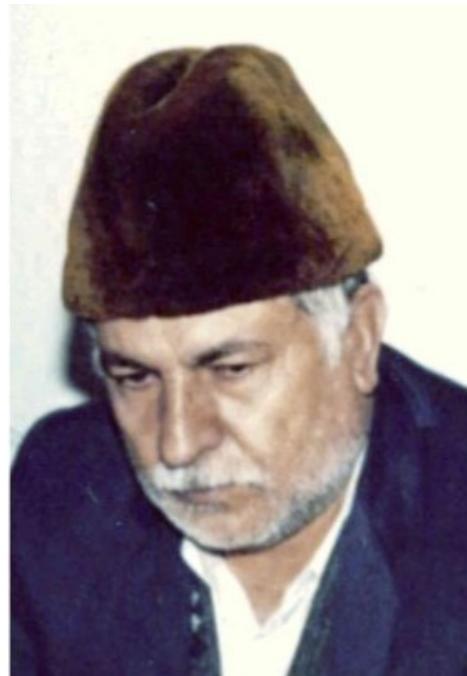
عفتر نجیبی " نین چکدیگی کوراوغلو پرتره سی دیر . بو اثین گؤزل و تاثیرلی اولدوغونا باخماياراق، کیتابین ایچینده کی اون اوچ حئکایه ایله، باغلیلیغی يوخدور. بونونلا بئله، کیتابین چاپی، کاغیزی و قابیغین قاردونو اعادلیدیر و یازیلیش بابتیندن ده، گؤزه چارپان بیر یانلیش يوخدور. کیتاب آلتمیش صحیفه ده چاپ اولموش و اونا مین تومن قیمت قویولموشدور. ایتگین اولدوزون تیراژی ۳۰۰ نسخه دیر. بو تیراژی گؤردوکده، اینسان شرم ائدیر. مدنیت اوچاغی اولان آذربایجانیمیزدا، اون میليوندان چوخ اینسان یاشاییر و ایراندا یاشایانلارین یاریدان چوخ تورکجه دانیشیرلار. گؤره سن تورکجه کیتابلارین تیراژینی نئجه چوخالتماق اولار؟

گاھ آغلادىم گاھى گولدوم
گاھ دىرىلدىم گاھى اۇلدوم
غم - سئوينجى يارىب بؤلدوم
آتدىم دريا قيراغينا

گزدىم هىندى ايصفهانى
تبرىزى لن بېبەنانى
سەھىر لەميش چوخ قالانى
آچدىم گىردىم او تاغينا

صىدى دن غلام حىدردن
پېزىدادان سوسنبردن
 DAG دەن چىمن لەدەن
واردىم اوولاراو يلاغينا

بەرام صاحبدل

خوى ناغىل لارى نىن حاققىندا

او خودوم خوى ناغىل لارىن
گئىتدىم او شاقلىق چاغينا
قا ناد آچدى خىال لارىم
او چدوم گۈزىللىك باغينا

چوخ مارال لار آ دلى سانلى
چوخ اىييتلرا يىيت قانلى
او جا داغلار چن دومانلى
آياق باسىدىم توپراغينا

آغريماسىن آ لىن قولون
كئف سورە سن بولون - سولون
قوى اوغورلو او لىسون يولون
چاتاسان حق داياغينا

ذىحق يىن صاف اعتقادى
سۈزلەر وئىرلەدادى
"بەرام" سئوير او اوستا دى
بوسە وئىر ياناغينا

٩٣/١/٣٠ - خوى
هاشم عابدى

اوردا گۈرددوم عاشيق لارى
تام او رە بى يانىقلارى
اۆز عشقىن دە صاديق لارى
پدوشموش عشقىن سىناغينا

خيال قوشى هاوالاندى
گئىدب گۈيلرده دايىندى
آجى لارا جانىم ياندى
دوشىدوم غىملر او جاغينا

آذربایجان دموکرات فیرقه سی نین یئنیلمه سیندن
۱۳ ایل سونرا ۱۳۳۸ - نجی گونش ایلیندە " خوی " شەھریندە حیاتا گۆزآچدیم. بیر پارا آنا لارین دیل ازبری اولان قارقىشى کىمى؛ کاش دوغولاندا بیر داش اولايدىم . آمما من داش قالسىن اوياندا ، دويغۇ ، عاطيفە و دوشونجە لرىم اساسىندا اىپك دن ده اينجه بير ووجودا مالىك اولدوم . آنا كۈكۈمۈز يوزلر ايلدىر كى، خوی دا كۈك سالىب، اصىل بير خويلى سايىلسالاردا و آتام ۱۳۱۰ - نجو ايلده خوی ون امير كۆچە سى چئورە سىنندە دوغولسادا ، بؤيوک باهام آمما موغان دا ياشايان شاهسئۇن ئىل لريندەن سايىلىرىدى كى خويا يولو دوشە رك خوی ون " دېزه دېز " كىندىنندە ننه م سوسنبرە وورولاراق ، ئىل اوبانى آتىر و خوی دا ايقامت ائدىر . آنامىن آدى معصومە ايدى كى سىد اولدوغونا گۈرە بىلە سى نى اوشاقلقىق دان " علویه " سىسلە ردىلر . آنامىن آناسى نين دا آدى " مارال " ايدى كى من ده قىزىما اونون آدىنى سەچمىشە م . حيات يولداشىم " سكىنە زاھد " دىر كى اونودا ناهىد سىسلە رىك و من دن ۲ ياش كىچىك دىر . ۴۰ ایل دن آرتىق دىر كى آزىمىزدا اولوب، چوخومۇز دا اولوب، ياشايىشمىزى دوام ائتدىرىپ خوش و چتىن گونلرده بير- بىرىمىزى تك قويىمامىشىق. اىكى اولاد و اوج نوه صاحبىي بىك. بير قىزىميمىز وار و بىراوغلومۇز، كى بو آرادا قىزىم آز-چوخ منه چكىب . يعنى هم معللىم چىلىك پئشە سىنى سەچىپ هم ده اينجه روحلو بير قلم صاحبىي دىر كى، شئىئىرلىرىنە من اۇزۇم ده مفتونام .

65 ياشى بىتىرمك اوزره يم و حيات دا بىلە مە آن دېرلى سايىلان معنوى لىذت ، ادبىيات و اينجه صنعت لە اىلگى لن مك دىر . بؤيوک نىسگىللارىمدە، دونيادا آنامى و حكيم قارداشىم دوقتور سعىدى واختسىز ايتىرمك دىر .

ايلىك و اورتا تحصىل ايل لريمى خوی دا بىتىرسە م ده دىپلوم آلينجا اىكى ايل ده تبرىزىدە درس اوخوموشام . عالي تحصىل ايل لريمى ده تهران دا

حورمنى دېرلى دوستوم " عليرضا ذىحق " اوچون حاقلىسان، حاقلىسان، گونشه قارشى صاباحى اىزله يېرگۈزلەرن سنىن اىستكىسن، وئرگىسىن، خىالسان بوتون اوينادبررە حوموسئزلەرن سنىن ---

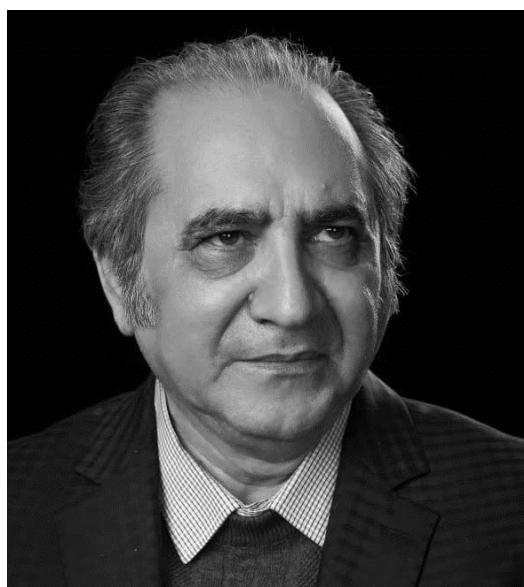
يارانيش دويغوندا قات با قات آييق بولود تك سولودور چىلە نير منه اۆزگۈرلۈك ، جانداشلىق ، گۈزل دىلک ل دويغوسال شعرىندە الە نير منه ---

ايىسانلىق ياراشىر ، ياشايير سىنە بوشونا دئىيل كى آنيرام سنى امین اول كۈنلۈمۈن سارايىنداسان ادب سن حياسان تانيرام سنى ---

جانىمدا يئرين وار قارداشلارىم تك گووه نمك اومورام چاغداشلىقىندان عصىر لر اۋتە ده قالمالى سان سن دويمارام دئنمه رم يولداشلىقىندان

عليرضا ذىحق:

حياتىمدان صۆحبىت لر.....

چو خلوغوندان رحمتلىك مامام چوخ زحمته دوشوردو و آتامدا سحر تىزده ئودن چىخاردى و گئجه اوزانمان قايدىدارى كى اوشاقلارين چوخ ياتمىشدى . جمعه دن ، تعطيل دن و گزمك دن ده خبر يوخ ايدى . ياديمدارير ۱۰ ياشينا جان ايشيم ئله يار يولداش لارينان كوجه بازاردا اونيايىب وورخونماق ايدى . او دئوره ده هله شەھرىمېزدە تئلوىزيون دان خبر يوخ ايدى و تكجه اوچ سينما وار ايدى كى هيىندى ، ايرانى و هاليوودون فيليم لرين فارسى دىلىيندە نومايش ائتديره ردiler . ائلورده اولان صوبالار ايسه اودون صوباسى ايدى . چوخ ائلورده ايسه كورسو قوراردىلار كى مانقا لا خوى لو لارين دىليجه كوموردن عمله گلمىش " قره گولە " قويوب اونون ايستى سىلە گئجه نى سحر ئ الله ردiler . خوى ون مرکزى كى چارراه دئيلە ردى دولو اولاردى فايتونلارلا كى جماعت اونلارا مينىب شووه نه يە ، رېطە ، تزه كنده و ايمامزادا محلە سينه يا باشقاب بىر مقصده گئده ردiler . سونرالار تاكسى گلدى و با لا - بالا فايتونلار يېغيشىلدى . ياي دا بؤيوك ديلخوشلۇغۇمۇز زىزە بولاغينا ، بوغمايا و دوزلاغا گئدىپ چىممك ايدى . بير ايكي يول دا عائىلە جە آت داشقا سىلە " سئى تاجىن اوجاغى "نا كى آنا مىن بؤيوك بابالارى نين قبرى اوردايدى سياحتە و زيارته گئده ردik . هابىلە آيولفضل اوجاغى " له " مەميش خان اوجاغى "نا . خوى ون قىشى اوزانلار آدامى دونداردى و قار ، ياغماق دان دويماق بىلمىزدى . ئ الله اولاردى كى قار الىندىن كوجە لردى كىچىمك اولمازدى . داملار سوقاڭ ايدى و قارلى گونلرده اللرىنىدە كورە كەر كوجە ده گزە ن قار تۈكىن ايشچى لرگزە ردى لر . راديو دا خالقىن ان چوخ سئودى بىر وسile ايدى كى تهران ، تبريز و باكى دان يايىلان موسىقى لرين جو خلو وورغۇنو وار ايدى .

۱۲ ياشيندايدىم كى شەھرىمېزه سياه - بياض تئلوىزيون گلدى و بير پارا اىفراطى دينچى عائىلە لردى باشقاب بوتون خالق ، داملارين اوستوندە ۱۷

بيتيرىب ايل لرجە اوردا ياشا مىشام . تهراندا ياشادىغىم ايل لرده " كيهان " و " جمهورى اسلامى " گوندە ليك لرى نين ادب و هونر صحيفە لريلە ياخىنidan امكداشلىغىم وار ايدى . هر هفتە بىرگون ، بىرپارا ادبىيات سئوھ ن دوستلارلا بىرلىكده ، دوقتور " جواد هيئت " يىن مطبيىنده ، او اديب اينسانىن قوللوغوندا اولوب ، صؤحبتلىرىندە بەھرە لرآپارمىشام . البته وارلىق درگى سى نشر اولان گون دن منىم اثرلىرىم ده او درگى ده آرا - سيرا چاپ اولوبىدور . گاھدان " آغ چايلى " ايمضا سيلا و چوخ آزدا منىم اصل آديملا .

اوچونجو صينيف ده يدىم كى بيرمىصور اوشاق كىتابىنى مدرسه ده گۈرۈب اونو ورق ووردو قجا رنگلى شكىل لرى منى والە ائتدى و باشلادىم مامامىن ياردىمىي ايلە او ناغىل كىتابىنى اوخويوب بىتيرىمە يە . بو علاقە مندە وار ايدى كى ۱۱ ياشيندا ، صىدبهرنگى نين اوشاقلار اوچون يازدىغى كىتابلارلا تانيش اولدم . صمد بەرنگى نين كىتابلارى فارسجا يازىلىسالاردا - آنا دىلىمە و عدالتە مندە بير اينانىلماز سئوگى اوياتدى . آنجاق ئودە " توركو شاهنامە " كىتابى اولسادا اونون بير سطرينى ده چوخ زورلا او خويا بىلىرىدىم . بئشىنجى صينيفە دك كىلاسدا فارسى دانىشما يىنجا نئچە يول اللرىمە آجاج دوشە نىب . تنبىيە اولاراق هرگون جانىم آسردى كى توركو كلمە دىلىمە گلمە يە . آنجاق اولان ايش دئىيلدى . نە من بلکە بوتون شاگىرد لر بىر اىضطيرابلا رلا ، هرگون تحصىل گونومۇزو باشلايىاردىق . سۆزە گلننده ده دئىيردىر ، قانوندور، گرک ايجرا اولا . ايشيم يوخ كى بير پارا معلمىم لر ده وارايدىلە كى بىر سۆزلىر و قانونلارا اويموردولار و اوشاقلارا چوخ دا اذىت لرى كىچمىرىدى . آمما منىم شانسىم دان ، بئلە بىر معلمىم لر، او صينيف لرده چوخ گوردوم .

بىز ئودە دوققۇز باش ايديق . يئددىي اوشاق ايدىك بىرده آنا دده م . آتام بازاردا اصناف ايدى و كىچىنەمە مىز ده بىر چتىن ليك يوخ ايدى . آنجاق اوشاقلارين

وهابزاده ، رسول رضا ، بی ریا ، جلیل ممد قلیزاده ، جعفر جباری ، حسین جاوید ، سلام الله جاوید ، معجز شبستری ، محمد تقی زهتابی ، علی تبریزی ، حبیب ساهر ، اوزه بیر حاجی بیوف ، بولوت قارا چورلو ، اوستاد شهریار ، علیرضا نابل ، پیشه وری ، علی آغا واحد ، پناهی ماکویی ، عباس زمانوف و بیر نئچه باشقالاری نین گۆركملی ياراديجيليق لارینى دفعه لرجه اوخوماغا ماراقلاندیم. ۲۱ ياشیندا يدیم کی ، تبریزین تربیت کیتابخاناسیندا ترتیب وئرله ن آذربایجان شاعیرلر و يازیچیلار جمعیتی "نین اجلاسلاریندا ایشtierاک ائتدیم و سبب اولدو کی ایلک دفعه اولاراق ، دوقتور جواد هیئت له ياخین گۆروشه م. و اونون چیخیشی نا ، دوروشوغونا و دانیشدیقی صؤحبت لره كؤنول باغلایام . پنجشنبه گونلری تشکیل تاپان بو شاعیرلر مجلیسی نین صدری " يحیی شیدا " ایدی و بو جلسه لرده من صدیار وظیفه ، حسین فیض الهی وحید (ح. اولدوز) ، سلیمان ثالث ، حمید احمد زاده و رحمتلى فریدن حصاری نان ياخین دوستلوق باشладیم کی قیرخ ایل دن چوخ كئچسە ده بو يولداشليق لارین هله دوامى وار . بو آرادا تكجه فریدون حصارى دير کى دونیاسینى دیيшибىدىر و بير دوستو ال دن وئرمىشىك . عباس بارز ، حبیب فرشباف و ستار گول محمدى ایله ايسه ، شاعیرلر مجلیسین ده تانیش اولدوم و اونلارین شئعیر لرى حاققیندا بير پارا يازى لاريم اولدو . او زامانلار رحمتلى اصغر فردی نن ده دوست اولمودوق و چوخ گئجه لر ، حسین فیض الهی گىلده قوناق اولاراق ، او باشلاردى بير پارا خاطیره لر تعريف له مه يه کى گاه فیلیسطین ده كئچىرتىدی بى گونلرden دانیشاردى گاه دا بؤیوك باباسیندان کى پیشه وری نین فدایی لریندن ایدی و فجیع شکیل ده شاه مأمورلاری طرفیندن قتلە يئيرىلمىشىدی . البته من دينلە دیك لريمى دئىيرە م . او ایل لرده بو دوستلوق لار سبب اولدو حسین فیض الهی وحید کى آتاسى دا آغ ساققال بير ائل عاشيقى ایدی و گوزل

مئتىرلىك آتن قوردولار کى باکى تئلويزياسينا باخالار . او زامان هله تهراندان ياييلان تئلويزيا پروقىرام لارینى خوى دا توتماق اولمورو . من بو ياشلاردان ائله جىددى حالدا باشладىم كیتاب اوخوماغا و گون اولمورو دى کى گوندە بير ساعت اىکى ساعت اوخويوب يازاردىم . چئشىدلى موضوع لار سئچىب اونلارين اساسيندا اينشا لار يازىب سونرا جىراردىم و بوتون جهدىم او ايدى کى گوزلجه فارسى متن لر يازام . فارسى قلمىمى گوجلندىرە رك ، آنام دان - کى بىز ماما سىلە ردىك - ائشىتىدى يىم توركو ناغىل لارى دا توركوجه يازماغا باشладىم . ايندى اونلارا باخاراق ، نه زحمت لرە فاتلاندىغىمى ياخچى آنلايرام . توركجه نشريم اولدوقجا آخساق و ضعيف ايدى . آمما نئيلە مك تكجه بو قدر اليمدن گلىرىدى . آمما بو يازىلار بير دىرلى قايناق كىمى سونرا لار منى تاثيرى آلتىنا آلاراق سبب اولدو کى "خوى ناغىل لارى" آدلى بير كیتابىن مؤلفىي اولام . بو كیتاب دفعه لرجه نشر اولوب يايىلسادا خالقين سئوگىسينى قازانىب ، فولكولورچى و ادبىاتچى عاليم لرين آلقىشىنا دا لا ييق گۈرولوب.

من لاب او كىچىك ياشلاريمدان مثلن ۵ ياشيندان ، بازار آغزىندا ، کى دوز مئيدانينا معروف ايدى بير قفة خانا گۈرە رديم کى اوردا عاشيقلار چىيىنلىرىنده ساز ، چالىب اوخويورلار . بئيوودوكجه ساعاتلارجا آياق اوستە دوروب شوشە نين دالىندان هتى بو عاشيقلارا باخىب سۆز صؤحبت لرينه قولاق وئرە رديم . كوراوجلو ، نىڭار ، اصلى كرم ، عاشيق غريب ، شاه اىسماعىل ، عرب زنگى و چوخ داستان شخصىت لرى نين آدى ، بئلە لىك له بئنیم ده و كؤنلو م ده ايز سالىردىلار . ایران اسلام اينقىلابى ظفر چالدىقدا ، منيم ۱۹ ياشىم وار ايدى و فارسجا شئعير و حىكايە لرىم له ، تهران دا ياييلان هونر و ادبیات ژورنال لاريندا ، تانينميش بير گنج ايدىم . آنجاق ، او ياشلاردان باشладىم توركجه كیتابلار او خويوب آنا دىلده يازماغا اونه م وئرمە يە . صابير ، وورغۇن، بختيار

سی ایستیشنا اولاراق نشري بو گونه جان دوام
ائديركى اودا دوقتور هيئت بن علمى شخصىتى ،
ثروت و ميراث نظرىيندن الرى نين آچىقلېغىنا و
قويدوغۇ ميراثا قايىدىر . منده او ايل دن سونرا تهران
دا ايقامت ائدip معللىم چى ليك ايل لريمى
ياشايىردىم .

چوخلو ادبىاتچى دوستوم اولسادا صديار وظيفه ،
حميد احمدزاده ، حسين فيض الهى وحيد و مرتضى
مجدفر و حميد شەھانقى ان وفالى لارىندان سايىلىر .
صديار وظيفه(ائل اوغلو) منيم خوى كندلىرىندە معللىم
چى ليك ائتدى يىم ايل لر گۈرۈشۈمە گلېپ عاشيق
اصلان يىن سازى و سۆزۈ ايله گئجه ايلنەجە لريمىز
اولوب . ايل لر ساۋو شاركىن هەر بىر تقدىرىن قوربانى
اولوب آيرىلىق لار آرایا گىلدى . آنجاق منيم سعادتىم
او ايدى كى تصادوفى حالدا يئنە صديار وظيفه(ائل
اوغلو) له تهران دا بىر كافە ده گۈرۈشۈب رحمتلى
آذربايجان شاعيرى " عمران صلاحى " له اونون
واسىطە سىلە تانىش اولدوم .

من ، بىر حئكا يە چى ، شاعير ، ترجمومە چى ، ادبى
تنقىيدچى و آذربايجان فولكلورچو سو اولاراق ،
يازماقدان هئچ واخت ال چكمە دىم . آنجاق دونوب
رزومە مە باخديقدا گۈرۈرە م فارسيجا يازدىقلاريم
داها چوخراق دىيلار و او مود ائدирە م منيم فارسجا
رومان لاريم ، حئكايە لريم و شئىعىر لريم بىر گون
جوان لارين ھىممەتىلە آنا دىلىمېزە ترجمومە اولونالار .
نىيە كى ايل لر اۋتوب بوگونە چاتسادا ، منه دىرى -
قييمت وئە نلرتكوجه تورك خالقىمىز اولوبدور . خوى
دا ، تبرىزىدە ، باكى دا و توركىيە نين نىچە شەھرىندە
منى آغىرلايىپ حاققىمدا يازانلار چوخ اولوبلار كى
باكى دا پروفسور پروانە مەدلى و توركىيە ده پروفسور
على قافقازىيالى منيم ياردىجىلىغىيما داها آرتىق
قييمت وئىrip لر . " خدا آفرين " درگى سى ده
دوقتور حسين شرقى دره حك و صديار وظيفه نين
مجبت لرى له ھمىشە منيم يازى لارىمى درج ائتمە
يە بئويك محبت لرى اولوب .

ساز چالاردى ، " دده قورقود " آيليق درگى سى نين
ايجازه سينى آلىب نشر ائتمە يە باشلادى . او ديرلى
نشرىيە نين باش يازارلىق مسؤولىتى منيم بوينوما
دوشدو و ايجرايى ايش لرى حميد احمدزاده (تىلىم
خانلى) نين و حسين فيض الهى نين كە درگى نين
مسؤرل موديرى ايدى . بو درگى نين چىخماسىندا
سرمايه قويان من ايله حسين فيض الهى ايدىك كى
بو نشرىيە نين تىرازى ۱۰۰۰ نوسخە اولسادا بىرھفتە
نин اىچىننە تبرىزىدە و باشق آذربايجان شهرلىرىندە
ساتىلىپ قورتارادى و بىر پارا نمرە لرى ده اىكىنچى
چا پا يئتىرە ردى . آنجاق مطبوعات ساتانلارىن چوخ
پولوموزو يئىيب دناردى و قويدوغۇمۇز سرمایه
باتاردى . ده ده قورد درگى سى نين ان صىميمى
امكداشلارىندان بىرى ده " صديار وظيفه ايدى " كى
گۆزل شعرلىرى خالقىن اىستىقىبالى ايله او
اوغۇرلايىرىدى . صديار وظيفه ، شئىعىرلىرى اوچون
تاخما آدلار سئچىرىدى كى ان مشهورى " ايل اوغلو "
ايدى . او دؤورە لرده حسين محمدزاده صديق "
 يولداش " ، " انقلاب يولوندا " و " يىنى يول آدىلى
درگى لرده تهراندا اۆز باش يازالىقى ايله نشر ائه ردى
كى اونلاردان سۆز صوحبت آچماگىن بوردا يئرى
يوخدور

" دده قورقود " درگى سى اىكى ايل دن
سونرا ۱۳۶۲نجى ايلدە سون نومره سينى يياياراق
حياتى سونا يئتىدى . او زامانلار شوروى دؤولتى
ايقىتىدارلا حؤكوم سورسە ده ، دده قورقود درگى
سينى هر آى باكى يا ۲۰ نوسخە سينى پست ائدە
ردىك كى مىززە ابراهيم اوف " آذربايجان "
ژورنالىدا درگى نين بىر سايىسىنى كاميل ساياق
دا درج ائله مىشىدى و " ملا نصرالدين نوه لرى
گولور " آدىلى بىر ديرلى مقالە يازمىشىدىر .

۱۳۶۲-نجى ايلدە سونرا ، هم " آذربايجان شاعيرلر و
يازىچىلار جمعىيەتى " تعطىلە اوغرادى هم " دده
كورقود " درگى سى ، همده تهراندا چىخان بوتون
توركوجه قىزىت و درگى لر . تكجه " وارلىق " درگى

شۇھەت لرە اوپۇب آلدانىرلار و دوغۇرۇدان تأسىسۇف لر اولسىن . مىلەن سولچۇ بېر تدقىقاتچى ، مصحح و ترجمە چى بىرىنى كى بىدىعى ياردىجىلىغى آذربايجان ادبىيات ساھە سىنەدە چوخ - چوخ آشاغى سویە لر دە يئرآلىر ، قويوب گىتىدى بى ثروت ين سايە سىنەدە اوندان بېر بۇت ، عاريف و دىنچى كىمى سىما ياردىلىر و گنج لىدە ، گرچك لردىن خېرسىز آغى قەرە دە سەچمە يە گوجلرى اولمۇر . نىيە كى مفتون امىنى دئمىشكن: " حقىقت بېر چاي دىر بوروغلو / كى يوز يئردىن كىچە رەمین بېر آدىلا "

باشقا سۆزە گرک يوخ . بېرگۈن گله جك منىم شرح حالىم بېر قېبىر داشى اوزرە شايدى تكىجە بوجور يازىلا " ؟ - ۱۳۳۸ ". اودور كى چوخ دا حىاتا گوون نمك دوز دئىيل . بؤيووك آرزووم دونيا اينسانلارينا بودور كى " گول اولاسان ، بولبۇل اولاسان ، قفسى ده اولماياسان " بارىش دان سۆز آچمىرام كى اسکى ناغىل لارا دايياناراق ، هابىل - قابىل دن سونرا دونيا صولخ اوزو گورمويوب دور . آزىندان بوكى خاورمیانە دە دوغولدوغۇم اوچون ، بو ۶۵ اىل اىچىنەدە تكىجە ساواش گۈرمۈشە م و قاواغا . تارىخە رحوع ائتدىك دە اىسە دونيا هەمىشە ساواش لا ياشايىب دىر و اينانىرام كى اينسانلار مسلك ، قودرت و غرور لارى اوغرۇندا دونيا دوردۇقجا بشرى و وطىبىعتى قانا بله يە جك لر . بختىار و ھابىزادە نىن تعبيرى ايلە منجە اىسە ايندى بۇ زاماندا ائله ، عمومىت دە اينسانلىق لار ئولوبىر و اينسانلار دى كى ياشايىرلار . آمما اينسانلارىق نە دئمك دىر ؟ شهرىار بۇ معناسىنى چوخ گۈزل آنلادىرى و دئىيرى اينسان اودور كى قلبىن دە ھەمىشە بۇ سۆزۈ ازىز ائدە " بايقوشون دا دار اولماسىن قفسى " .

آگوست ۲۰۲۴ - خوى

- علیرضا ذیحق (آغ چايلى)

داها ايندى قولىمىشام و قولالىق اۋزۇدە بېر درد دىر . شوکر آآللاھا آز چوخ هله بۇ ياشدا ساغلىغىم بېرىنده دىر و توتدوغۇم بۇ يولدا ، زامان - زامان چوخ آغىر اذىت لرە راست گىلسە م و سورغۇ سوأالا آلىنسام دا ، يىنە دىلىمە و ئەلىمە اولان وورغۇنلوق منى آياق اوستە ساخلايىب .

بو گونە دك آيليق " مارال " درگىسى نى ۳ اىل تمام يايىسادام دا بېر نئچە درگى دە ايسە باش يازاراولموشام كى ان اونم لىسى ، ددە قورقۇد دان سونرا " اورىن خوى " ، " خوى " و " اندىشە فرهنگى " نى آد آپارماق اولار .

داها من نە دئىيم حىيات شرحىم دن كى سرگۈدشتىمى حئكايە و رمان لارىم لا گئنىش ساياقدا و بوتون دويغۇلاريملاعڪس ائتدىرىمىشىم . حىاتدا چوخ عشق لر ياشاساما ان بؤيووك عشقىم يىنە عائىلە م اولوب و يازدىغىم اثرلر . اگر من دن بېر يازىچى اولاراق سوروشسالار هانسى يازىچى لارى چوخ سئويرىن ايلك ائنچە " صەد بەرنىگى ، غلامحسىن ساعدى ، احمد محمود ، داستايىفسكى و جليل محمد قلىزىادە " نى آد آپارام . " شاعيرلر ايچەرە ده " شهرىار ، پابلونرۇدا ، احمدشاملو و مفتون امىنى " نى سايىلارام . بو صىنعتچى لرىن ياردىجىلىغى منىم حىاتىمدا اونودولماز اىزلىر قويوبىلار .

من بېر آذربايغان دىل و ادبىيات وورغۇنو اولاراق ، سىياست عالمى لە هەنج ايلگىم اولمايىبىدىر آمما تاسىسۇف لە سىياستچى يازىچى و شاعيرلر كى هەر سى سولا يَا ساغا باغلى ايدىلدار و مسلك لرىنە وفادار اولمادان حىيات لاريندا هە اوپۇنا قارىشىب شخصى منفعت لرى دالىجىادىلار ، دونيادا ايجىتىمماعى - سىياسى دوروم دېيىشىلىپ شوروى داغىلىنجا ، كىچىمىش لرىنى او بونون إلى نن سىلىپ اۋزلىرى ياشاماسا لاردا ائولادلارى و يا ورثە لرى و يا باشقا مسلك داش لارى اونلارى بېرقلەم قەرمانى كىمى جىلۇھ لەنديرىرلر كى تور ك دۇنياسىدا بۇ ساختا

خوی- زورآوا کندی مدرسه شاگردلریله و همکاری
ایله

علیرضا ذیحق^۴-نجو
صنیفده او خویار کن

علیرضا ذیحق ین مرحوم آتاسی و آناسی-خوی

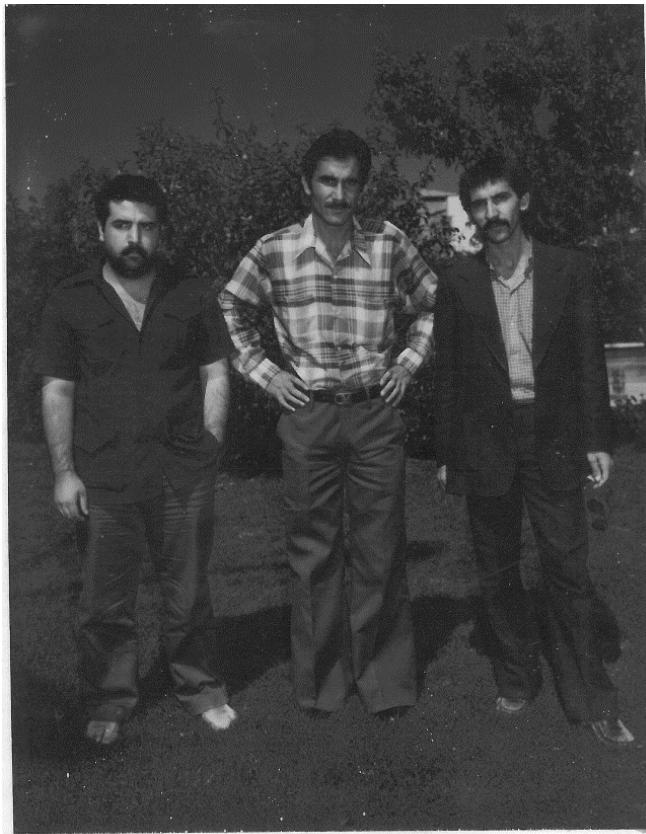
علیرضا ذیحق ۱۳۵۷- تبریز- دانشراسی

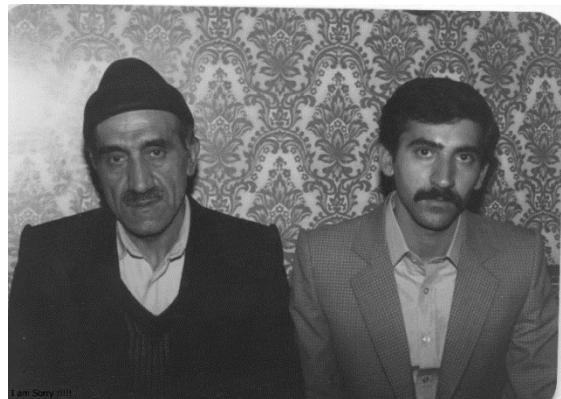
۱۴۰۳- مهر- ۲۲۹ خدآفرین Xudafarin 229 (2024)

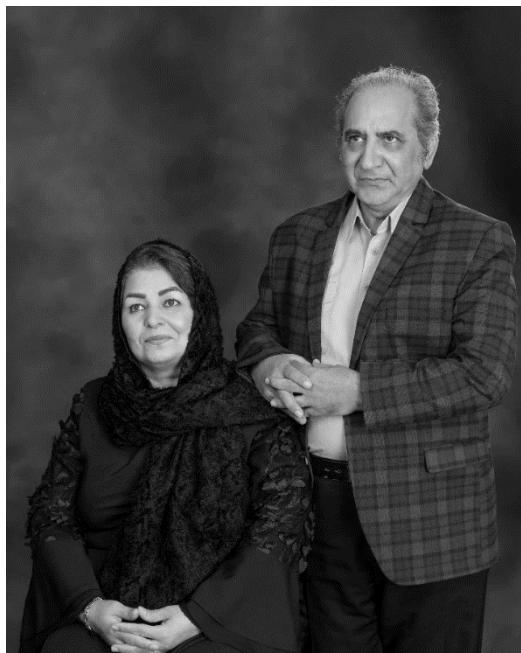
علیرضا ذیحق و قارداشلاری ۱۳۴۳
مجید، غلامرضا، علیرضا

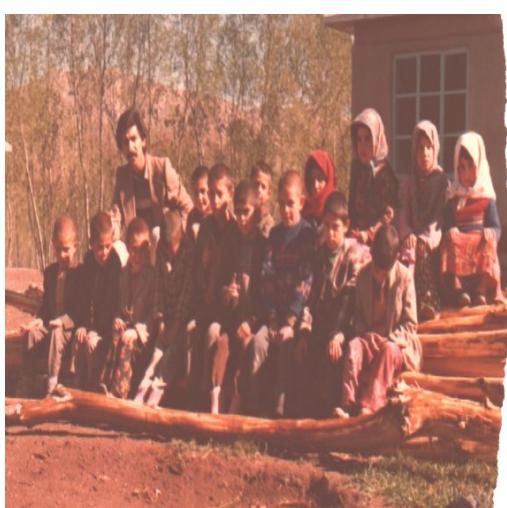
ساغدان: علیرضا ذیحق، ایل اوغلو، چنگیز سربلند - اورمیه ۱۳۵۹

علیرضا ذیحق و آناسی حاج ابراهیم خلیل - خوی ۱۳۶۲

علیرضا ذیحق و سایین حیات یولداشی
علیرضا ذیحق، پروفوگسسور آثار رضایف و دوکتور
حسین فیض الهی وحید - باکی -

علیرضا ذیحق، آثار ادسان نویس برجستهٔ جمهوری آذربایجان، حسین فیض الهی وحید نویسنده و پژوهشگر تاریخ و ادبیات آذربایجان

- داها واختى دىر دوشە ك يولا. چانتانى اونوتما . دنيز بىزى گۈزلە يير.

- ايسىرسن مى ، گئجه يازدىفيمىز مكتوبو اوخوياسان گۈرە ك نه يازمىشىق؟

- منجە اوخوميياق !

- سن اوخو . سسىينى دويونجا دويماق اىستىرە م . بو سعادتى مندن اسirگە مە !

- اوخويوم دا... بودا بىزىم مكتوبوموز . گاه سنين ال يازمان دىر گاه منيم. دوغرودان بىز نه لر يازمىشىق ؟ منيم اوچون ده ماراقلى گلىرى . قولاق وئر اوخويورام : " بىر بىرىم يزه وورولدوq . لاب ائله جاندان . توپلۇم دا الە الە وئرىب دولانماغىمىز ياساق . گولمە يى مىز ئوپوشىمە يى مىز ياساق . رقصى مىز آوازىمىز سازىمىز، وېير قىدح چاخير ايچمە مىز ياساق. گۈزلەدە يورولدو، بىرى بىرىنە سئوگى دويغولارينى گۈندەرك دن ... گىزلىنجە آما هەر آيلنجە سربىست.... آزادلىق دان تكجه بىر خىياوان قاللىب بىرده تارىخ ده خاطىرە . شعىرە صنعتە موسىقى يە كۈنول وئرمك ده ، آج قالماق كىمى... البتە يالان يئرە مىدح ائتمە ك و هوئىدە صنعت ده هر آسَن يئلە بويون آيمەك باشقا بىر زاد ... بىز بىز گئجه نى چىلىغىن لارا دئونوب سئودى يىمېزمۇزىك لرلە رقص ائدىرىك... سىقارا دومانينا هەچ آلىشىغىمىز يوخ آما قاچاقجا چاخير آلىب بىر بىرىمېزىن ساغلىغىينا قىدح لر بوشالدىب اورە ك دن گولمۇشك ... چوخ چالىشدىق ، چوخ ال لش دىك آما تكجه دىرى قالدىق . يور دوموزدا اىسە ايش يوخ ، غريب دوشىدۇق . باھالىق دا گونو گون دن بىر. نه ائويمىز اولدو نه تعطىلىمىز. تكجه قارنى دولدوروب توالىتە يول دئىمە ك داها بئزىجى . يوخ سوللۇق يامان بىر زاد ايمىش.

غىرضا ذىحق ين يارادىجىلىق

اۋرنىكلرىندن:

١- حئكايە بؤلۈمۈ

غريب دوشوش نازلى جانلار

" حئكايە "

- گۈزە ليم گىئە ليم يا يوخ ؟ بىر گيتارىم دى ، بىرده نئچە گۈزل خاطىرە . بىرده سن .

- منجە تلسىمە . گل شىشه ده قالان يارىمچىق عطىردىن بىر آز سن وور ، بىر آزدا من . سونرا بىر دئيونجا ئوپوشە ك . منى باس باغرينا. دون گئجه بىزىم گئجه مىزايىدى. صباح اىسە سىخىنتى مىز نە وارسا بيته جك . دونن آخشام دان بو گونە جان شاھانە بىر لحظە لر كىچىر دىك . راضى قالدىن مى ؟

- دولغان بىر حيات ياشادىق . سئوگى ايلە ، سايقى ايلە و بىر گئجه اولور سادا صاباحلارى هەچ دوشۇنمه دن. سن نه تكجه بىر دۇنىيانىن لذت لرىنى ، بلکە جىت ده ياشانان لذت لرى ده منه ياشاتدىن . هەچ بىر نىسگىلىم قالمادى . ايندى قويىنوم دا سان ، گولە قونان بىر آرى يام . گولوشوروڭ، اوپوشوروڭ و يئنه دويماق بىلمىرىك . سنجە عشق نه دئمك مى ؟

- عشقى تكجه كۈنول آنلار ، بىرده گۈز، دىلە گتىرمك چتىن ايش .

- سنين گيتارىن ، منيم رقصىم ، بىرده ساچىلارىم، هىمە سنين حئيران باخىشلارىن طوفان قوپاراجاق . ياساق لارلا قاينابان بو شەھىر دە .

يول گئتمك ده . دنيز بيردن بيره درين لشدى و تكجه باشلاري گوروندو . سونرا داها اونلارдан بيرخبر اولمادي .

" آرزو " آدلی قىز هيچقىرىدى و چانتانى آچاراق تكجه بير يازى گئردو : " ايمان دئمك ، طوفان قوپارمىش بير بايراق دير كى ، بير اوشاغين معصوم اللى ، اونو بيرگون قىزىل گولون كؤلگە سىنده ، هميشه ليك تاپاچاق دير ! "

بالاجا اوغلان دا " اومنود " ايدى و آناسى گيتارى اونون آليندن آلاقاق اوzech ريندە تكجه ايکى آد گئردو " خزر ، آراز " و ايکى دامجى گؤز ياشى . دامجى لار قادىنinin اوز گئز ياشلارىدى . آدى " اولدوز " ايدى و گيتارى وئردى آرينە . آرى " ياشار " بىيە .

٢٠٢٣

قوردون گؤزو پارىلدار " حئكايە "

اوتوبوس دان ائنib آياقىمىي يئرە قوياركىن ، ديزه جان قارا باتماغىما اۆزۈم ده اينانا بىلەمە دىم . ائندىم آمما اۆزۈمۇ تاپاركىن بو ايشىم دن كور پشمان اولسام دا اوتوبوس چىخىب گئتمىشدى و آلەم دن بير ايش گلمىزدى .

دىزلىرىمى يولون كنارىندا كى قاردان ديشارى چىخارداركىن جادە دن كىچدىم او تايى كى گؤزايشلە دىكجه چن له قارايدى كى داغى داشى چۈلۈ بوروموشدو و هئچ بير جىغيردا يوخ ايدى كى آدام گئتمە يە بير يول تاپا .

كىنده جان پىيادا قىرخ دقىقە يول ايدى آمما قارلى بورانلى گونلرده بير ساعاتا آنحاق چاتماق اولارىدى . تكجه قارالى ايدىم كى يئرده گئى ده اوز باخىشىم دا گؤزە دىيىرىدىم . سوپوق شاختا منى كىرى در كن تىقتىك بئركو بوغلىزىما جان ائندىريرىب تكجه گؤزلرىم اشىك ده قالمىشدى . جانىم دا ائله بير قورخو اوتوموشدو كى كىنده گئتمك دن چكىندىم آمما ha

قويون اولماق دا چوخ چتىن... داها بسىدى . سينميش قلم لر ، يانميش سازلار ، خمير اولموش كىتابلار و خستە لرە پول گئزو ايلە ياناشان حكيم لر دىيارىندا ، بو قلم داها نە يە يارار . سيندىرقلەمى گؤزە ليم سيندىرا .

- بو مكتوب ائله بوقدر .
- گئره رداها منىم سىياه گۈزلو گۈچك دىلداريم . آنجاق بو مكتوبودا اودا وئرسە ك داها ياخشى .

خزر ايلە آراز هتل دن آيرىلدىلار . دنيزه چاتماغا چوخ تلسىمىرىدىلر . مئيدان لارين بيرىنده ، خالقىن ايزدحامى اونلارى اوراكى سارى چىكى . بىرى نىن بويىنونا كندير سالىب دارا آسماق اىستيردىلر . نە سوچ اىشلە مىشىدى بىلەمە دىلر . آما بئلە بير اولوم لرە باخماقى هئچ سئومز دىلر . باش آلىب گئتىدىلر . سونوندا بير آوتوباسا مىنib اۋزلىرىنى دنيزه يئتىرىدىلر . گونشىن قىزىمارلىقى اودا فارس خلىجىنده ، لاپ ائله صوبج چاغلاريندان باشلانىرىدى . دنيزىن بير حىصە سىنى حاكارلار لا آييرمىشدىلار . قادىن لار آيرى كىشى لر آيرى .

آراز گيتارىنى قاب دان چىخارىب باشلادى چالماغا و خزر يايلىقىنى باش دان آچىب ساچلارىنى هؤروك هؤروك دالغالاندىرىدى . سونرا اوزودە دوشدو رقصە . خالقىن حئيرانلىقى وشادلىق هاى كوى لرى ، آل چالمالار لا قارىشمىشدى . آراز وار گوجو ايلە خزرين سئودى يى ملودى لرى سىلسىنلىرىدى و خزر دلى جە اوينا يىب ائيرە ندى يى رقص لرى گؤزە ل جە ايفا ائىرىدى . سس كوى دوشدو كى گلىرلر . بىرى دئدى : " آى قىز اونجە يايلىقىنى ائرت ... خزر هئچ اوزونە آلمادى . چانتاسىنى خالقا سارى توزارلاركى آرزو آدلى يېنى يېتىمە بير قىز اونو گئيدە توتدۇ . سونرا دا گيتارى آراز دان آلىب قابى ايلە بيرگە ، بير بالاجا اوغلانا تؤحفە وئردى . جماعت يول وئرمە سە لرده مأمور لار قالابالىقى سۈكۈردىلر . بىرقالماقالا يىدى گل گئره سن . خزر لە آراز دا آل الله سولار اىچرە ،

باغین آجاج لاری که هریز له سوواریلدیغى اوچون اوردا نئچە قويو . دئمات بير كند ايدي کى اوردا فقط نوخود بوغدا آكىر دى لر و او آجاجلاردان باشقا ياي يازدا ايسه بير كۈلگە ليك و ياشيل ليق تاپانمازدين شانسا اورادا دوشوشى منه آمما تك ده دئيىلدىم و ايکى يولداش ايديق . فقط او دوستوم نيشانلى اولدوغونا گۈره چوخلۇ گونلر ايش دن آكىليپ مدرسه يه گلمىزدى . من ده هم معلىم ايديم هم مدیر چوخ اوستون وورمازدىم . من کى بيرنئچە آن اونچە سوپوق دان سوزالىب آز قالا دونوردوم يئرى يه ركن جانىم آزچوخ قىزىشىرىدى آمما قارلارى آياقلابىپ يولدا دوام ائتمك منى قورخودوردى و قارشىما نه چىخاجاق فيكىرى ، منى اوکى وار اوزوردى . آدام گۈز اونونو گۈرورسە و او گۈروش دن بير راحاتلىق دوپورسا گۈرمە يىنجە ايستەر ايستە مز او گىزلى لى يىن خوفى آدامى او قىدرە سارسىدىر .

بونا گۈره ده او گىزلى ليك و آغا بورونموش يون سوز تورياق لار و داغلار قارشىندا و يئرده گۈئى ده بير ايز و قوش اوچوشو اولملدان تك باشينا يورومك ، منه آجي دويغولار و كدرلى آنلار ياشادىرىدى . قاباغا گئتمك دن باشقا بير يولوم يوخ ايدي . بير آن دوشوندوم اينسا نين آلنى نا نه يازىلىرسا او اولور و باشا گىلى چكمك گرگ . بو دوشونجە کى من هئچ واخت حياتيم دا اونا اينانمامىسىدىم بير آندا منه گوج و استقامت وئردىو ايچرى دن جوشان قورخو دويغولارى کى آل آياقىمى اسىدىرىدى منىم وارلىقىم دان قاناد آچىپ گۈروننمز لره اوچدو . داغ آته يىن ده دئونومە چاتاركىن بير سىس دوبوب اۋلۇئمو گۈزە آلدىم . بىلدىم کى اوسىس بير قورد هوروبۇشون دن باشقا بير زاد اولانماز . آياقىم آسە ركن يئنه او آلين يازىسىنا اينانمىش دوشونجە ، منىم عاغلىما گلىپ آللە دان ياردىم دىلە دىم . هئچ واخت تانرى نى اوزومە او قىدر يلىخىن حىس ائتمە مىشىدىم . سانكى روحومون تكجه آسيلاجاق و گۈروننمز ياردىمچى سى تانرى نى يادا سالماق ايدى . من کى جىبىم ده حتتا بير بالاجا

گۈزلە دىم گۈرددوم جادە دن هئچ ماشىن گلىپ گئتمىر .

يون جوراب و خىزلى چىكمە آياقىم دا اولورسا دا آياق بارماقلارىم باشلامىشىدىلار اوشومە يە . گۈرددوم اگر آرتىق دايىنام سوپوق دان قوروپاچايم و يوللارين زوو و قارلى اولدوغونا گۈرە توركىيە تىرئىلى لرى کى هر دقىقە اورдан كىچىر دىلر يولا چىخىمامىشىدىلار . او اوتوبوس ايسه کى گون ده سحر ساعات يئدى ده خوى دان ماکوپا چىخاردى ، يارى يولدا ايدى کى چىس و دومان آلين دن يولا چىخىماڭىنا پېشمان اولمۇشدو . آمما هردن ده بعضى يئرلەرن ھاواسى آچىق و چىز دومان سىز اولدوغونا گۈرە ، شوفر اورە ك تاپىپ يولونا دوام ائديردى . شوفر کى بو يولو گون ده گىدىب گىلى يىمە گۈرە منى تانى يىرىدى كنده گئتمە يىم دن نىگران ايدى و من ائنمه مىش دئىدی :

" گل بو داشى آته يىن دن تؤك و كنده گئتمك دن واز كىچ كى بورالارا چوخ آغىر قار ياغىب و زحمتە دوشە جك سن . "

آمما گنج ليك و دلى قانلى ليق ، منه ايدىن وئرمە دى کى اوزومو سىنىدىرام و ايندى ھېچلە دوشوب نئيلە دى يىمە قالمىشىدىم . گۈرددوم يولا دوشىمك دن علاوه باشقا چارە م يوخ دى . يولو كى قارلار آلتىندا گۈزدن ايتىمىشىدى تانيدىغىم اوچون ، باسلادىم گئتمە يە . آياقلارىم هر آددىم دا دىزە جان قارا باتىپ كىپرىك لرىم ايسه قار قىروو باغلىرىدىلار . دفعە لرجە آليم ده کى آلچىك لرلە گۈزلەرىمى سىلسە م ده يئنه بو ايشە مجبور اولوردوم . سازاقلى بوزكىمى يئل ، سوموپۇمە و ايلى يىمە ايشلە يىن سوپوق ايلە قارلارى داغ دان داشدان گۈتۈرۈپ اوستومە سېھ ركن ، پالتارلارىم دا بالا - بالا آغا چالىرىدى .

آزجا گئidiك ده آياق لارىم هئى يورولوب دايىنرىدىم . آمما دينجىمى آلماقلا يئنه يولا دوشوردوم . كندىن يارى يوللارين دا بير دئونوم وارايدى و بير باغ کى آلچاق و سوواقلى دووارى لە گۈز اونون كسىرىدى و

دایاندیق دان سونرا يولومو توتوب گئتديم و گنده کي چاتديم ايت لر اوستومه يومولوب منى گؤرهرکن سوسدolar . او ايت لرمى تانيرديلار و گلېپ مدرسه نين دووارسيز حشىطين ده گونش له نر كن ، چۈرە ك دن يئمه ك دن هرنە وارسا اونلارا دا وئرە رديم . مدرسه يه كى چاتديم هئچ كسى گۈرمە ديم . اوشاقلار مدرسه يه گلمك ايسته سه يدىلر ده قارلار اونلارا بوي وئرمىز دى. سوبانى ياندىريپ قىزىشاركى دۇنومون آچىلماقى ساعاتلار چىكى آمما يئنه شاگىردىلدن كىمسە گلمە دى. كند اھلى بوي چىخى دومان و آغىر قارى گۈرۈب ائون دىشارى چىخىماغا دا حۇوصلە ئىتمە مىشىدىلر. ناھار چاغىينا جان بىر چاي دملە يىب يومورتا ياغا سالىپ يئدىك دن سونرا ، مدرسه نين واختى قورتولۇق دا يئنه يولا دوشوب او قارلى يوللارى گئتدىك ده داھا هئچ قورخۇ نە قانىيم دا نە سومويوم دە و نە اورە يىم دە منى آسدىريپ دەشتە سالمىرىدى . من قارلارى آزىب يولومو ايتىرمە دن چايلاق لاردا كىچىپ جادە يه چاتسام دا ، چوخ دۆزىمە دن بىر مىنى بوس راس گلېپ اونا آتىلاركىن اۋزومۇ ائوه يئتىريپ شامى يئىrip يئمە ز گىردىم ياتاغىما و اوزون - اوزون دوشونجە لره دالاركىن آنام منىم آييق اولدوغومۇ آنلايىپ باشىنى ياستىغا قوياراق سوروشدو :

" سن بويون اوزون ده دئىلسىن . هئى يئرين ده دئونوب چابالىرسان . دوزون دئە گۈرۈم نە يە فيكىرلە شى سن ؟ بىيە سنه دئمە مىشە م يوزون يارىسى آللى دى و هېش زاد اخاطىر اوزون اوزمى ! "

" فقط يوخوم قاچىپ . يوخسا بىرزايدىم دئىيل . اولماسا بىر ناغىل دئە بلکە يوخوم گلە ! آنام گولومسە ركن دئىى : " بىيە سە اوشاق سان كى سنه ناغىل دىيە م ؟ "

" هلە دە اوشاقام آنا ! فقط طاماح ، يالان و گوناه لارىمى آنلاركىن بىليرە م كى اوشاق دئىيلە م . بؤيىدو كجه معصومىت لر نىيە قاچىر مەطلە م آنا ؟ منه اوشاقلىق دا بىر ناغىل دىيە ر دىن . آدى بخت

پىچاق دا يوخ ايدى دىزلىيم ده يئنى قودرات دويوب ايرە لى گئتدىم . حاكارلى باغى و او دۇنگە نى كىچىر كن بواينىلىتى سىسى داھا آرتىق قولاغىما ڈىدى. يول اوستون ده آغىزى آزجا آچىق اولان بىر قويوب وارايدى كى كەرىزىن ايمتىداين دايىدى كى اوردان باغا سو گئدە ركن كەرىزى گىرىپ آرىتلاماڭ اوچون ده قويونون آغرى نا بىر داش قويولموشدى.

ايىنلىتى يە باخىمادان يئىين - يئىين يوروپوردوم كى آزجا دا گئتسە يىدىم كند گۈرۈشە ردى. آمما من گئتدىك جە او سىن قولاغىم دا داھا آرتىق سىسلە نىرىدى و اورە يىم ده ائله بىر حىس يارادىرىدى كى آياقيم گئتمە يە گلمىرىدى و سانكى گرگ برى نين ياردىميانا چاتاردىم . قورخوما غلبە ائدىب او سىسە سارى آياق باسىدىم و گۈزۈمۈن اۇنۇن چىخىماغا دا او نىچە مئتىرلى يىمى گۈرمە دن عاجىز اولسام دا او يىنلىتى يە سارى گئدىب گۈرۈدوم بىر قورد بالاسى بويىنونا جان قويوبىا دوشوب و باشى قويونون بوجاغىينا ايليشىدى يى اوچون آنچاق ائلى يە بىلىپ اوزونو او جور آسلاملى ساخلايا . نئلە دى يىمە قالدىم و قاچماق ايستە دىم كى اگر قوردون جانىنى قورتارسايدىم دا منىم جانىم اونون آلين دن قورتولما ياجاق ايدى. بىر نىچە آددىم اوزاقلاشدىم آمما يئنى دن گئرى قايىدىب بويىنون داكى شالى چىخارىپ قوردون بويىنون دولاشىرىپ نە گوجوم وارسا اونو اويان بويانا چكىپ قويودان چىخارتدىم .

كوردون پارلاق گۈزلىينه باخاركى اونون گۈزلىرين ده كى سئوينج ، محبت و آجي ياشلار بوتون قورخولارىمى يوپىوب آپاردى و آل آندىم بويىنون دان شالى آچىپ اوزبويىنوما سالدىم . آلىم لە اونون بۇز و ايسلاق توک لرىنى تومارلاركىن يولا دوشوب گئتدىم . هاوتىن چىچىپ اوزبويىنوما گۈرە اوزاقلاشمادان گئرى يە دئونوب احوالاتى گۈزدن كىچىرە ركن باشقىا اىكى بؤيىك قورد گۈرۈدوم كى بالالارىنى دىل لرى لە يالايدىب منه باخاركى قولاق لارىنى دە به دىر دىلر . من اونلارين ايشىلىتى لى گۈزلىينه باخىب آزجا

گؤزلری له چیراغ اوlobe داغلار دؤشون ده کى درين و ايستى بير غارين يولونو گؤستردىلر . او كؤچرى ائل بئله ليك له قيريليب اولمك دن قورتولونجا هله ده ياشام لارينا دوام وئريب قوردلارين وارلىقين مو بارك و قوتىسال سايير لار .. "

آنام داها نه لر دئدى ياديمدا قالمايىب آنجاق اونون بوسؤزلرینى ده او ناغىلى دينلە رکن ايشىدىرىدىم كى دئىيردى :

" اللاھين ايسته يى اولمازسا ، اينسان ايسته يى بير كۈپۈيون سو اوزه ريندە باتماسى كىمى دىر . چتىن آنلاردا اوره يىنى قورخويما يوخ ، تانرى نىن لوطفونه تاپشىر!"

٨٤/٨/٢٣

بو تورك اونلار تات كىتابلار فارس "حئكايىه"

بيزىم بو معلمى ميز او ۋەر سۆزە باخماز ايدى كى آتاسى دا اونون قولاغى نىن آغريسىنا باخماياراق ، دفعە لر جە قولاغىنى چكمىشىدى . وار دؤولتى دده ائويندە بوراخىب پول قازانماق اوچون كەت لره يول دئيموشدو آما بىلمىردى كى عاققى والدىن اولماقىن آللاھ طرفىندەن نە قدر جزاسى وار او جزايسىنى ايلك گوندن چكمە يە باشلادى . دىپلەم آليپ معلم يازىلمىشىدى . او زامانلار ائلە دئىيل دى كى ايش سىز لىك دن معلم اولماق دا بىرياغلى ايش اولا و بير دئوين بورنۇزونو سىنديرماق كىمى چتىن . ائدە بىلر دى بانك دا ، عدليه ده و چئىشىدى ادارە لرده استىخدام اولا . آما او گىتمىشىدى معلم چى ليك دالىجا و دئىيردى عشقىم اونادى . آتاسى ها دئمىشىدى عالى تحصىلات آل تاكى كند معلمى اولماق عوضى بىريونىورسىتە ده اوستاد آل قولاغ آسمامىشىدى و فيكەر ائدىرىدى كى نە قدر تىز معلم اولورسا او قدر چوخ جماعتىنياراسىنidan تىكىن

اولدوزويدى . دىيە ردين بير زاد آدامىن قىسمە تىن ده اولورسا گلىب تاپار . اوناغىل دا دئمە زدين كى گلە جە يىز اوچون چالىشمايىن آمما دىيە ردين هر ايش ده آللاھا توڭل ائدىن كى اوزوزو اودا كۆزە وورسازدا

آللاھ اگر ايستە مە سە بىر زاد اولماز ."

آنام آزجا دوروخاركەن باشلادى ناغىلا . آمما ناغىلىن سونونو اشىiteme دن يوخوا دالىب ياتمىشىدىم .

وناغىل دان تكجه بونلار ياديمدا قالىب :

"گۆئى ده اىكى اولدوز وارىمېش كى اونلار بير - بير لرينى جان دان سئوه رك ، آى اونلارا حىرت لە باخارىدى . آى اوز تك لى يىن دن بىخاراق بير گون اونلارا ياخىن لاشاركەن سئوغى سىز بير اوره يىن آجىسىن دان دانىشىدى ، هم ده گئچە دن گئچە يە بير شكىلە دوشوب يئر كورە سى نىن اونسوز بير قارا داش اولدوغون دان . سورا اونلارى اۆزۈنە آن عزيز دوست ساياراق گىردى اورتالارينا كى هر اىكىسى لە ده راحات دانىشا بىلسىن . آى بىلەمە دى كى بو ايشى لە اىكى سئوغىلىنى ده بير - بيرين دن آييراراق اونلارى دا اۆزۈ تك يالقىز ليقا محكوم ائدىب دى . سئوغىلى اولدوزلار بير - بير لرينى گئرمە دن دارىخاراق آيىن آرادان چىخماسىنى ايستە دىلر . آى سۆزە باخمادى و اولدوزلار آللاھا يالواردىلار . آللاھ دا او اولدوزلارى دينلە رکن گەدىك لرده و بوران لاردا دىدرگىن قالان اينسانلارى يادا سالىب اونلارين دونيا دوردوچا بيرگە ياشامالارى اوچون دوشونجە يە دالدى . تانرى اولدوزلارين چوخلوغونو و آيىن بير دانه لى يىنى گئرە رك آيىن اوره يىنه دىمە دن او اىكى اولدوزو يئرە ائدىرىپ يىنى يارانىشىن گئزرىنىه چئورىدى . بئله ليك لە بورانلى گئچە لرین اينسانلار اوچون قوردلارين دونيا باخان ايشىقلە گۈزلىرى اولدوزار . بو اىكى عاشيق اولدوز بئله ليك لە بير - بير لرين دن آيرىلمادان قارلى بورانلى گئچە لرین اينسانلار اوچون پارلايان اولدوزلارى اولدوilar . بير آى سىز و قارانلىق گئچە ده ايسە قاردان دومان دان يولونو آزمىش و اولوم جايىغىندا چىرپىشان بؤيوك بير ائلە ، پارلاق

کیمسه اوشاقينى مدرسه يېپيازدىر مامىشىدى. دوشدو قاپى قاپى شاگىرد آختارماغا آما يئنه كىمسه نى باشا سالانمادى . تا كى زاندارمانىن گوجون يىددى نفر تاپىلدى كە مدرسه يە گله . او تورك كىتابلار فارس شاگىردىلر تات . نه بو بىر شئى قاندира بىلىرىدى نه اونلار بىر شئى قانىرىدىلار . باشىندان توستۇ قالخىب آز قالا دلى اولسادا، يئنه معلمىم چى لىك اونون عشقى اولوب آل چكتىمىرىدى . كىلاسلارا بو گون لوک له دوام ائدىرىدى كى بىر گون گىلدى گۆردو نه تكجه قاپى پنجرە و مىز صندل لر يوخ دولار بلکە دام دووارى دا سؤكوب آپارىپ لار .

بىر آلى اولدو بىر باشى و قاچدى ادارە يە. دورومو آنلاداركەن ادارە اونو سوچلۇ بىلىپ اوستونە شىكايەت ائتدى . دئىدى لر گتىر وئر بىزىم پولو .

بىزىم معلمىم مىز نئيلە سىن نئلە مە سىن كىتدى لرىن اوستونە شىكايەت ائتدى . آما پاسگاھ دئىدى قىرخ ائو وار اوردا كى قىرخى نىن دا يوزه ياخىن اوغورلۇق دوسىيە سى وار . كىمسه نىن بويىنونا يىخماق اولماز مگر اينكى گۈزۈن لە گۆرە سەن و نىچە نفر شاهىدىن اولا . شىكايىتى رە اولدو و گئىتدى شاگىر لرى نىن سوراغينا كى سانكى اصلن اونو تانىمىرىدىلار. ايش لرى اولمۇشدو يا مال اوتارماق دىيىا فرش توخوماق . بىرقادينا راس گىلدى كى آز چوخ توركو بىلىرىدى و دئىدى : " تا ازىلمە مىشىئىرەن قولاغىن دىبى اولمايىب بوردان چىخ گىت . شوكر ائلە كى اۋۇزون اوغورلاما يىبىلار . وار دؤولتلى بىرى اولسايدىن بىل كى سىنى دە اوغورلۇيوب عائىلە ندىن پۇل كىسىمە خىي ايدىلر . "

معلمىم كى هله بىر تىكە چۈرە كە قازانما مىش دە سى نىن آياقينا دوشموشدو كى بلکە دؤولتىن پۇلون وئرىب اونو زىندان دان قورتارا ، بو شريف شوغلو بىر دفعە ليك اوتوردو و دە سى قولاغىندانيا پىشاراق آپاردى قويدۇ بازارا كى باشلاسین آل وئرە .

ايىدى اوتوز ايل او گونلردىن گىچىر و بىزىم معلمىم مىزىن دوغوزو اسكيك اولاراق ، دونيانىن كئفيىنى

چىخاردا جاق دى . آتاسى اونون قولاغينا نە قدر اوخوسادا كى اصلن درسى مشقى اوئور گل بازاردا تاجىرىلىك ائلە اونون قولاغينا باتمامىشىدى . تا كى بىر گون پاتdagغا باتاراق گۈرموشدو گوناھلار ھامىسى اونون قولاغىندا ايدى . تا كى بىلە سىنى بولبول آباد كندىنە گلەمە مىشىدى . اىكى ساعات كىنده پىيادا حالدا و ماشىن لا يول دؤيىھ رك گۈردمىرسە دولودور بوشونان . نه پنجرە سى وار نه قاپ باجاسى ، نه صندلى وار نه مىزى . گئىتدى كەخدانىن سوراغينا . گۆردو بە نە دئىير او باشا دوشمور ، او نە دئىير بۇ باشا دوشمور . سانكى كەخدانىن قولاق لارى آغير ائشىدىرىدى . آنچاق بىرى كى اونون دىلىنى باشا دوشوردو دئىدى : " من دن ائشىت سەن گىت دالان دا دئۇنوب باخما . اوشاقلار نە فارسى بىلىرىلر نە توركجه . يعنى سىن ايشىن سوپىق دەمير تاپىداماق اولا لار حىتتا توتاق كىيئنە گلىپ مدرسە يە قاپ باجا سالالار گىنە اىكى اوچ گونون قولاغى سان سەن . " بىزىم معلمىم مىز كى بو ايشى عشق و كۈنول ايلە سئچمىشىدىيئنە بۇ سۈزلىرى سانكى قولاغى ائشىتمە دى . آز گئىتدى چوخ گئىتدى و يولۇن چوخۇن باشماق داغىداراق ، تاكىيئتىرىدى ادارە يە . قصىيە نى دئىدى كى دام دوواردان باشقا اوردا هەنج زاد يوخ دى . جماعت دە باشقا دىل دە دانىشماراق دئىدىك لرىندىن باش آچانمىرام . منى وئرىن آيرى كىنە . آما هەنج كىنده بوش يئريوخ ايدى و دئىدەر بۇ ايلى اوردا گئچىن تاكى گلن ايل بىر فيكىر قىلاق . بىلە سىنە بىر بىنانان نىچە فعلە وئرىب قاپ باجانىيئىنى دن آسماق اوچۇن اونلارىبىولا سالدىلار . مىز صندل دە وئرىب دىلىنىن كاغاذ آلدىلار كى بونلارىن بىرى ايتىرىسەيا مدرسە يە خسارت يئتىرىرسە پۇل لارىنى سىندن آلاجايىق . بىزىم معلمىم مىز كى سئوينجىك اولمۇشدو هرنە كاغاذ كى قاباغينا قويوردولار ايمضا لا يىبىمارماق باسىرىدى . بىر آى درس ايلىنىن گئچمىشىدى كى مدرسە اىپە ساپا گىلدى . آما هله

لار دره سين دن كىچه سيز تا اونلارا چاتاسىز . قوردلار دره سينى كىچه رك بير شلاله واركى اونون آلتىندا داش كؤھول لر واردى و منيم ائلىم اوردا دى " قىزىن دئيك لرى دوغرو ايدى و هئچ يالانى يوخ ايدى . آما بىلىرىدى كى قوردلار دره سين دن كىچمك ، هر كسىن ايش دئىيل و دوشمانىن سون نفس لرينى آلاجاق دى . آما سايى لارى بير آز آزالمالى دير . يابانجى لار كى قوردلار دره سينى تانيميردىلار قىزىدان ايسته ديلر كى قىباڭا دوشە و اونلارى ئۇراللىرىنە چاتدىرا . دوشمان آتلارا مىنە رك اسلەھ يە بورونوب قىزىن دالىجا تۈزسالاراق آت چاپىپ قورد لار دره سينە يول دۈيوردولرىكى مارال اونلارى بير اوچوروما ياخىن لاشدىرىپ وار گوجو ايلە آت سوردو كى اونلارين سرعت لرى آزالمايا و مارال اوچورومو گۈرجك آتى نين دېرىنەق لارىن دان قالخان تۈزايىلە اۆزونو آتدى اوچوروما و اونون آردىجا دا دوشمان لارىن يارىسى اوچورومنان دره نين ترکىنە دوشوب هلاك اولدولار . دوشمان لارىن سايى آزالمىشدى و مارال اۆزجيسمىنى ائل لرى اوغرۇندا فدا ائدە رك روحو ايلە ده دوشمان لارى محو ائتمە يە چالىشدى . اوروحو ايلە بير مارال قىلىقىنا گىرىپ دره دن يوخارى ديرماشىب اۆزونو دوشمانا يئتىرىدى و دوشمان لار نە قدر اونا اوخ آتسالاردا اوخ لار سانكى هاوايا دىيىب مارالىن جانينا هئچ بىرى توخونمورى . دوشمانى وحشت گۆتۈرسە ده مارالى بوراخمىرىدىلار و مارال يولو ن آيمىشدى قوردلار دره سينە . قوردلار مارال لارى تورك قىزلارى نين روح لارى اولاراق بىلىرىدىلر و آنلايىش لارى بو ايدى كى حىمن تورك ئىللرى خطردە ديلر و گرك اونلارى قوروپىالار . مارال قورد لار دره سينە گىئدە رك دوشمان اۆزونو بىردىن قوردلارين بىغىنجاقىندا گۈرۈپ آنلايدىلار كى تورك ئىللرىنە چاتىمادا دىلار . آما قورد لار اونلارين آتدىقى اوخلارдан و چىكى يى قىلىنج لاردان اۆزلىرىنى قورتارىپ اونلارا حملە ائدىپ بوتون تورك دوشمان لارىنى بوغدولار . تورك ائل

چىخادر و اوتوز ايل خىدمت لرينى بىتىرىھ ن معلمى لر معاشىنىئىتمە مە سى اوزرە ، شريف شوغلو لارىيا تاكسى سورمك دىيىا كى دووار لاردىيىنە اوتوروب بدبخت چى ليك لرينىيىادا سالىب تسبىح چۈۋورمك .

بىر تورك قىزى نىن روحو حئكايە

ائل اوبا دوشمان آليندن كۈچوردو و يئنى تورپاق لار دالىسيجا ايدى . بارىشيق قانا بلە ن مىشدى و قىلىنج لار ايلە اوخلار ايدىلار كى حققى ناھققى بللى ائدىرىدى . ساواش قانلى بايراغىنى قالدىرىمىشدى و اى يىت تورك لر جاندان كىچىركەن اونلارين وارلىقىنا يوروش ائدەن يابانجى لارى آياقدان سالاراق اۋەزلىرى دە سون بىر پوسقودا و سىغىنجاق دا يېرلە شىب قىزجىغاز لارى ، اوشاقلارى و قادىن لارى قوروپوردولار . ياد ئىللردىن خېر گلمىشدى كى بىر تورك قىزى اونلارين آليندە اسیر اولاراق ، تئز گئز اونلارين يېرىنى دئىيب داها او ائل دن اثر قالمايىجاق دى . بو سۆز دوغرو ايدى و مارال آدىندا بىر قىز دوشمان آليندە اولمايان آجى لارا قاتلانىرىدى . داها گوجو سارسىلىمىشدى و آز قالىرىدى تجاوزوا اوغرایا كى دئى : " تور ك ائل لرى يېنىلىم دىلر . بو آرادا بىر نىچە ائل جاندان دوشسە ده باشقىا يورد لاردا كى تورك لر اينتىقام بايراغى قاغزاياجاق لار . روحlarى ساواشىسادا اوندا عاغىلا گلەم ظفر لره ال چاتارلار . . بىزىم آنا دىلىمېزى بىلە ن بىرى گلسىن كى من ئىلىمېزىن هانسى يئرە پناه آپاردىق لارىنى اونا آچىق لاپىيم . نىيە كى من اۆز دىلىمە دانىشا بىلە كن و اونو قاتان وارسا ، ياد دىلە دانىشماقى عار بىلىرىھ م . " بىرى گلىپ توركجه دانىشماقى اوندان ايستە دى كى ائل اوباسىن دان قالان لارىن يېرىنى بللى ائتسىن كى يوخسا ساچلارين دان آتا باغلايىپ ناموسونا توخوناركەن يئرده سورويە جك لر . مارال دئى : " سۆزون دوزون ايستە سز اونلارا ياخىن لاشماق اوچون گرك كى قورد لارىن بىغىنجاقى قورد

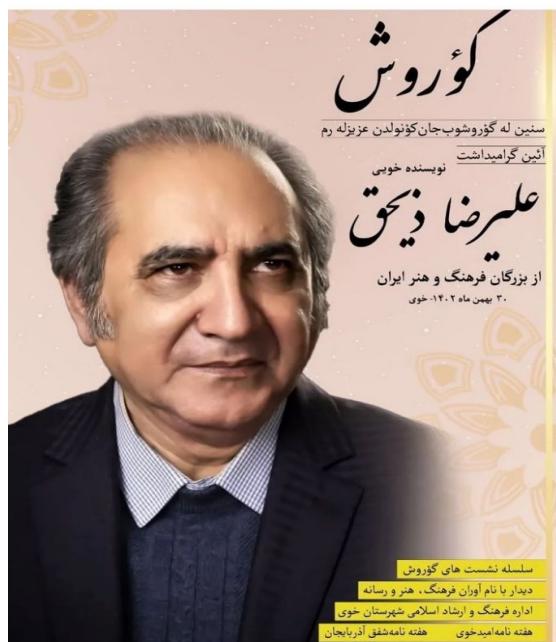
دیردی . ، تار ، ساز ، کامانچا . شاگیردلر مشق ائدیردیلر و ارسلان لا جوانشیر ، دینله رکن گؤزله بیردیلر کی احمدیتک تاپالار . احمدین اوتوز یاشی اولاراق ۱۶ یاشیندان تهراندا یاشامیشدی و تکجه بیر ایل ایدی کی دوغما شهرینه دونمودو . ایران اسلام اینقیلابی نین ظفر چالماسیندان ایکی ایل گئچن ، یونیورسیته لر تعطیله چکیلیب او کییوکسک لیسانس اوخوبوردی بوش بئکار گزیردی . دولت ایسه موسیقی اوچون کسین بیر قرارا گلمه میشدی . بیردیل ایله دیله گلمه سه ده موسیقیهیاساق و دیئر سیز بیر هونر کیمی باخیلیردی . احمد ده اوج ائولادی و حیاتیولداشی له بیرلیک ده دوغما شهرینه قاییدیب آتاسی نین مالیاردیم لاری له یاشام موجادیله سی وئریدی . بیر طرفدن ده ایران عراق موحاریبه سی باشلانیب شهید لرین حورمتینه خاطیر، موسیقی دن آد چکیلمیردی . نه توی دویون لرده چالیب اوخوماق وار ایدی و نه ده ماشین لاردا ماهنی و موسیقی دینله مه یه ایدین وئریلیردی . تکجه گیزلین باسیریق بیر دوروم لاردا خلق ، موسیقیه قولاق وئریدی . موسیقی اویره تمک ده لاب مصیبت ایش لردن بیر ایدی . احمد ده بیر ساکیت و گئٹ گلی آز اولان بیر پاسازین دیبینده بیر توکاندا موسیقیاؤیره دیردی کی گاهدان قاباغینی آلیردیلار گاهدان آزاد قویوردولار . آنجاق موسیقی سسی باییرا چیخماندان ، تکجه توکانین ایچینده ائشیدیلیردی .

شاگیردلرین مشقی بیته رکن بیر ساعات چکدی و احمدین ایشی قورتولدوقدا اوzon توتدو جوانشیرله ارسلانا .

- نه وار نه یوخ ؟

جوانشیر کی بیلمیردی سوزو نه جور باشلایا دئدی :
- سنین ساغلیقین . فقط گلديك گئره ک زمانه نن
نئیلیرسن ؟
- ساغلیق !
- سونرا ارسلان دانیشدی :

لری ، قونشو دوشمان لاریندان بئله لیک له قورتوردولار و بیردن گئردوولر شلاله نین آن زیروه سینده ، بیر ایشیقلی و پاریلتی لی مارال گئرسه نیر کی بیردن بیره اوزونو شلاله دن آتیپ نور پارچالارینا دئندو و داها اوندان هئچ ایز گئرونمه دی . تورک ائللری نین بیلیجی آغ ساققال لاری آنلاتدیلار کی او اسیر اولموش تورک قیزی نین روحو ایدی کی دوشمان لاری قوردلار دره سینه چکه رک آرادان آپاریب دی ورحو بیر نورلو مارال اولاراق اونلارا ایشیق لی گونلرین موژده سینی وئریب دی . بو ماجرا یئنى اولسادا اونلارین ناغیل لاریندا سوزو کئچمیشدی . او گون دن برى تورک ائللرینده هاردا بیر ذکالى ، اى ییت و گئزل بیر قیز اولسا

یاشامین قارا اوزو

حئکایه

پاییزین توقون آخشاملاریندان بیری ، جوانشیر و ارسلان ، گئتدیلر احمدین یانینا . احمد او زامانلار پاسازلارین بیرینده ، بیر توکان توتوب موسیقی اویره

گون ده قرار اولا بو مملکت ده خواننده لیک آزاد اولا
يئنه خانیم لارا میدان اولماياجاق . چون قادین
سسيينياساق بيلير لر . اونوندا عشقى بئله چكير .
گرك گچينه ك دا .

ارسلانى بيردن هؤنكوت تو باسیر . گؤزلريياشلانير .
احمد حيرته دالير . باشينى قوجاقلايىب تسلى وئرير :
- سنه بيردن نه اولدو ?

سونرا اوزوونو جوانشىرە توتوب دئىير :

- بير خبر وار كى من بىلەميرە م ؟

جوانشىر احمدى باغرينا باسيب دئىير :

- بير زاد يوخدى . آما دوزون سوروشسان سنه بير
سۈرۈو آنلامقاق اوچون گلمىشىك . ارسلان اوزونو
ساخلايانمادى چاره سى ده يوخ ايدى . بير تهر گرك
سۈزۈن اوستو آچىلاردى . من دئيه نمه رم . ارسلان
ائله اۆزو دئىسين .

ارسلان باشينا بير ايكييومروق چىر پاركىن دئىى :
- اينشاللاھيالاندىر . آما بير سۈزلەر وار كى آغيز آغىزا
گزىر . البتە هر دئيلە ن سۈزە ده اينامقاق اولماز .
فقط بير آز گۈز قولاق اول . آخى نه جور دئىيمى كى
سنى باشا سالىيم . دوزو اوتانيرام . آما دوست ،
دوستون آيناسىدир . بىزدىن ائشىت مە يىن اۆزگە دن
ائشىت مە يىندىن ياخشى دىر . سن دئە جوانشىر . من
دئىئە ن مە يە جە يە .

آخى نه خىرى ؟ نه يە گۈز قولاق اولا جايام . هر نه
اولوب كىشى كىمى آچىقلابىن ادواز داها پىس
فيكىرلەر ئەليرە م .

جوانشىر كى الى باشىندا ساكتى جە دووارا
دايانمىشىدى دىلى گلر گلمز دئىى :

منظوروموز اودور كى خانىمىنى بير نىچە گون گۈز
آلتيندا توت . گۈر هارا گئدير گلىر . ائوند چىخاندا
دالىجا اول . دا بوندان آرتىق نه دئمك اولار .

احمدىن كى قانى اوزونه داشلانمىشىدى و قىپ
قىرمىزى اولموشدو دئىى :

اوکى دئمە لى ايدى دئىيز . من ده تورك اوغلويام .
بىل لە ئىليھيم .

او قدر گۈزە گۈزونمورسەن كى دئىيك بىز گلک سنى
گۈره ك . اوشاقلار نئلىر ؟ توركجه نى بالا بالا اوئيرە
نېب لر يائىنه فارسجا دانىشىرلار ؟

- توركۇنو قانىرلار . آما دانىشانمىرلار . آنا لارى نىن
فارس اولدوغو اوچون هلە زامان آپارار .

هئچ پرى نين قضىيە سى قولاغان چاتىپ ؟

نېيە آز چوخ قولاغىما دىيىب . دئىيرلەر چوخلارى نىن
باشىنى دىب دن ويرىب زىندانى ائدىب لر .

- نىچە دئىيرسەن اوچوردى . البتە ھامىسى نىن
باشىنى قىرخىب اۇتوروپ لر . قيافە لرى شەھىدە تابلو
اولوب .

- بولۇپ پرى كى دئىيرلەر دوغۇدان دا ائله گۈزەل
ايديياسىكى چىپل مەپلىن بىرى ايدى ؟

- واللاه اونو من بىر سرى گۈرۈم دى دوغۇدان دا
حورى ايدى . يىرمىياشى آنچاق اولاردى . آما فاھىشە
لىك كىياش تانىمیر . بىلە سىنە دئىيب لر بولۇپ شەھىدەن
چىخىب گئتمە مىش هر كىم لە كىياتىپ سان گرك
بىر بىر آدلارىن وئرە سەن .

- اولوردا هر يئرده ائله بوجور آدام لار واردىلار . آما بولۇپ
كى قىرخ آللە نفرى بىر گئچە ده توتوب به آبىر اىدە
لر تزە بىر سۈزدى . گلىب گئچى چى بىر ھوس
اوچون ائل طايما اىچىنده اونلاردا آبىر اعتبار
قالىمياجاق دى .

- هله ائشىت مە يىب سەن ولى مەتايىن آرۋادىندا !
ارى زىندان دان چىخاركىن قاباغىندا قولق قوربان
كسىبىدى و دئىيرى ارى نىن گؤپچىك اولدوغو اوچون
بو ايش باشىندا گلىب دى .

- ارسلان سۈزۈنۈ اودقونادىدى :

- دوزو زمانە خراب دى . آدام لارا اينامقاق اولمۇر .
ھردىن گۈزۈرسەن ايكى گۈزە ن دە اينانمىرسان .

- جوانشىر دە سۈزۈن دالىنى توتوب دئىى :

- خانىمىن نئيلير ؟ آواز اوئيرە نمك اوچون گئنە تەھاندا
گئدib گلىر ؟

- هفتە دە بىر ايكى گونو تەھاندا گىچىر . خواننده لىك
مشق ائدىر . آما دوزو من راضى دئيلە م . اگر بىر

اونده اولان سس کوی ده آدامى گرچك لره با غليردى . آتامين قولاقلارى آغىر ائشىديردى و گرک او جادان دانىشاردىن و گيلالىه لرى كى آز گئدىپ گلىر سىز و غافىيل كى آنانين يئرىنinde بىرىنى گؤرمك هئچ ده آسان دئىيل دى . البتە بۇ دويغۇ نۇ مومكۇن ايدى باشقا قارداشلار يا باجى لار داشا ما ياردىلار آما متنه بئله بىر اينجه و اينجىدەن حىس اويانىرىدى . ايللر كىچدىك جە آتامىن ايتگى سى هئچ ده اونودولمۇرىدى . او گئدە ندن بىزىم عائلە باغانلىق لاريمىز دا سوست لش مىشىدى . قارداش، قارداش سهل دى آتا مىزىن دا باشينا بئرك قويىمۇشدو . اونون كى بازار دا ماغازاسى وار ايدى بىر نقشه نن اونون اليىندىن چىخارتمىشىدى . دئمك كى بۇ ايشى نن نه تك آتامىزا خيانەت ائتمىشىدى بلکە بوتۇن ورثە نىن باشينا بئرك قويىمۇشدو . قارداش لارىن بىرى ده كى آز چوخ دردە دىئن ايدى آروادى نىن فئىلەنە او يوب باجى قارداش دان او زاق گزىرىدى . باجى لار دا هەرە سى بىر دىيار دا آر ده يدىلر و سس لرى چىخميردى . سعىد ده گنج ليك ده خستە لە نىب ابدى حياناتا گۈز يۇممۇشدو . آما بۇ دئىيك لرىمەن ھامىسى دئىيل . او شاق ايدىم آلتى يئددى ياشىم وارايدى . آنام بازارا گئدە ندە آغلاباراق دوشە ردىم دالىجا . دئىيە ردىم ويراما آپار . سعادتى تكجه آتامىن حوضۇروندا حىس ائدىردىم . حتتا اونون منى ادب ائلە مك اوچون كؤتك وورماسى دا جانىمى اينجىتىمىرىدى . ايللر ائتدوكجه بئيوردوڭ تاكى آياغى مىز كوچە بازارا آچىلىدى و بىرگۈن سعىد ايتدى . گئچە اولدو گلېپ چىخىمادى و آنام او زونو دؤيوب ساچلارىن پريشان ائدە رك بۇ ائدون او ائوه بۇ محلە دن او محلە يە خبر سالدى . آما او ندان خبر چىخىمادى . خبرى پوليسە چاتدىرماق اىستيردىلر كى قو نشو لارىن او غلانلارىندان بىرى بىر خبر وئرىدى . او دا بۇ كى سعىدى ناھارдан سورا سيناما دا گۈرۈب دى . آتامىن اورە يىننە بىر قىغىلچىم آتشى ياناراق آتامى دا گۈئىرۇب گئتىدىلر سينامىيا . سيناما سالۇنى قارانلىق

جواشىيردىنى :

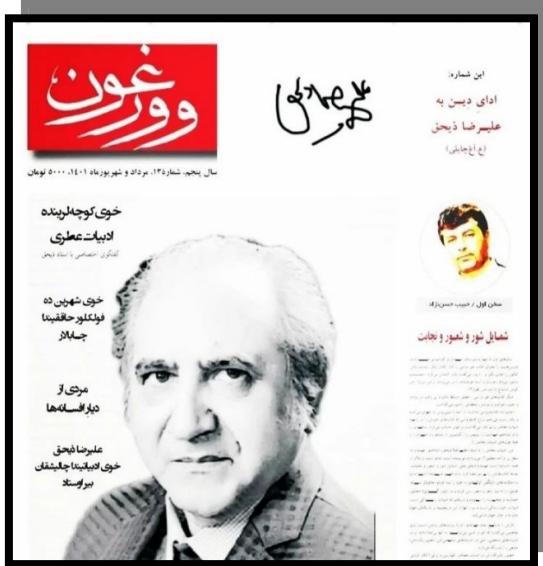
- انشالله كى سۆزلىرىن ھامىسييالاندى . جماعت بئكار قالاندا ائلە سۆز چىخاردار . بىر اىكى گون گۈز قولاق اولماق لا حقىقت ائلە او زە چىخار . او گوندىن چوخ گئچمە دى كى قادىنин زينا ائتدىي آداملاр بىلىنىدىلر و مسئۇللارىن مصلحتى لە شەھەرە يئنى بىر شوك يارانماسىن دئىيە بىر هفتە چىكمە دن بىر بىر لرىندەن بوشاندىلار .

ايىدى ايللر اۋەتە ركىن احمد يئنە تەھراندا ياشايير و بىر قاشقايى خانىم لا ائولە نركن ، او شاقلارىنى قول قانادى آلتىنا چكىب اونلارا صاحاب دوروب دى . موسيقى كىلاسلارىنى دا گئنىش اولچودە دوام ائتدىرير .

سنه مىن لر جان فدا

حکایە

بو گونلر يوخوما چوخ گلىرىدى . آيىلماق اىستە مە سە دە تىز يوخودان آيىلرىدىم . . يادىما دوشوردو كى دئىيردى:" بىرگۈن او لاجاق فقط يوخودا منى گۈرە جك سىز" . سۆز آنامدان گئدىر . اون بئش ايل كىچىرىدى . بو ايللرده چوخ شئى لە دىيىشىلمىشىدى . او شاقلاڭلار بئيركەن هەرە بىر سىنىيىشە صاحب اولمۇشدو . آتام دا ائولە نىب اوزونە تزە بىر يووا قورمۇشدو . ايىدى ۸۶ ياشى وار ايدى و داها او ساغلام لىغى قالمامىشىدى . آما چتىن گونلر او گونلر ايد يكى گئدىپ اونون كەفین سوروشوردۇم . او ائى كى هە بىر بوجاغىندا آتامىن خاطىرە سى وار ايدى داها بىلە مە بوم بوش ايدى . سانكى او گئتىدىك دن سونرا او ائو دە روح لار ياشاييردى . آنام دان اون ايل قاباق قارداشىم سعىد اولمۇشدو . هەم دە بىر پارا قوھوم تانىش لار كى بىزە قوناق گلر دىلر . ايىدى داها ائزلىرىندەن خبر يوخ ايدى و تكجه خاطىرە لرى جانلانىرىدى . ۱ خاطىرە لرىن فيكريمە جومدۇغو آن دا

کچسه ده ايللر سولورسادا گوللر
آشسا باشدان دا گورولتونن سئللر
شاهيد اولورسادا درديمه ائللر
منه تک آغلایان آنام دير منيم

آنا يا جان دئيه ن جانلارا قوريان
گۈزونه اوزونه من هله حئيران
مینىجە امك لرده چكسە او جئيران
منى دانلامايان آنام دير منيم

*****

توتقونلوق

گونش ساما فيرلانير
اوره ک لر ه دولاشير
گاه قارانلىق گاه ايشيق
حياتلاري بوروپور.
گونشين هئرولموش ساچى
تور آتاركىن كوچه ميزه
نورلار الله نير
قارانلىقى قووالير
بىلەم آمما ندىنه
ايىزى وار توتقون لوغون
آتدىقىم هر قدم ٥٥.

اولسادا چيراغ سالاندان ياردىم دىلە يېب كىچىك ياشلى اوشاقلارى آختاردىلار . تاكى جمعىتىن ايچىنده گۆزلىرى سعىدە ساتاشدى كى شىرىن يوخونون ايچىنده ايدى . اونو ائلە اوچور يوخولو ماشينا مىندىرىپ گىتىرىپ ئاوه و او آيلىماق اىستە ركى آنام وار گوجو ايلە اونون اوزوندن بىر سىللە ويرىپ سرىلىدى يئرە . سونرا ندن تئز قوجاغىنا آلىب باسىدى باغرىنا و دئدى : " سنه مىن لر جان فدا . ووروم نئيلە يېم وورمايمىم نئيلە يېم ! " بو ماجرانىن اوستۇن دن ٥٠ ايل اوتىسە ده گۈردو يوم يوخولارдан بىرى قاتما قارىشىق يادىما گلسە ده آنامىن بىر سۆزو چوخ جانلى اولاراق قولاغىمدا سىسلە نىرىدى و اودا بى سۆزلىرى : " سنه مىن لر جان فدا . قېير اوستومە گلمىرسىن گلمە لاقل من يوخونا گىنلىدە ده تئز آيىلما "!

٢- شعر بؤلۈمۈ

(آشاغىدا اوخوياجايىمiz شىئىرلر دىرىلى شاعيرىمiz علیرضا ذىحق يىن شىئىرلىرىندن ائرنكىلدىرى).

منيم آنام

محبت چىچە يى اوره ك نىسگىلى
قلبىمده هر زامان گۈزىل سئوگىلى
وارلىقىمدا ، حياتىم لا اىلگىلى
آنام دير هر زامان آنام دير منيم

كۈچرسە گئتسە ده بى دىيار دان او
گۈزە ل دير دونيادا هربىر ياردان او
چوشغۇن دور هر بولاغ دان پىنار دان او
گونش تك پارلايان آنام دير منيم

آنانين مakanى بھىشت دير گولوم
آنا اۋزو بھىشت دير كىمە گولوم؟
مزارينا قورباندىر دستە گولوم
بولاغ تك چاغلايان آنامدىر منيم

جَنَوار لار ديدىرلر.
سسىم باتىق دىر
بوغازىم يارىق
و زَواللى حاليم لە
جان تاپىرام سنين يانىندا.

كدر قورخو بوغونتو
هئچ قاچمايير خىيا باز دان مئيدان دان
اسكى لە ، ساواش لارا دۇنۇشور
قانلار اىزى بولاشىر
كؤينه يىمە آياقيما.

خاطىرە لە آجى دىر آجى
اونوتمايير اينسان گۈزو
بىر لە شىب توز ائيلە دىك
صاباحلارا گۈز ائيلە دىك
آزادلىق دان سۆز ائيلە دىك
تقدىرىمىز باشقۇ تەھەر
ھەر يە بىر گون آغلادى.

عشق لرتالاندى
ھە اوزە ياش جالاندى
جوانلىق دا سولوب گئتىدى
تكجه دىلک ، اومود و آرزو
نوھ لرىن بوى آتماسى
دېرچە لىب گول درمه سى
دئوران دۇنوب
صاباحىن گولوشىمە سى

باريشا قاۋوشماسى.

بىزىدە قوناق ھە اينسان كىيمى
كۈچوب ائلدن گىندە جە يىك
نە آيى نە گونشى
بىرداها گۈرمە يە جە يىك.

٩٩/١٠/٦

آدىن دوداقلاريم دا
گولوشون جان ئوييم دە
وارىيم وارلىقىم سن سن.
آشىب داشىرام سنين لە
سن لە كى ياغىش تك

چىلىرسن

جانىمىي منىم .

بولمورم هاچان

آمما يقىن

دېرچە لىب بوى آتماك لا
گوللر آچىب گولە جە يە
صاباحلارى ياشىل ليق دا
عشقى مئى تك
ايچە جە يە .

هايىما چات

وسسىن لە

بولاقلارى چاغلات،

قلبى مىن دىرە بى سن
وارلىقىن چىراغى.

سن سىز ماھنى لار لال دى
خواننده لەر كار

و بولبول لرىن جانىن

اینسان و توپراق

قونداق دا بَبَه لر سورورلار اوно
بوخچا دا ایتیرى
لاله لر ایچره.
بوتون ائل لرده آخىن-آخىن آخرى
سورولمۇش سُوكولمۇش شۇخوم لوق لارا
گۇرۇر لر كوتانا ايليشىب بىر كفن
گولله لر لە دېشىلىميش
قانلى پرچم كىمى.
ياشلانان عۇمرۇمۇن ياغمور لارىندان
قاچماغا اولمايىنجا آياغىم منىم
ھله دە هايلىرام اى مەملكتىم
سەۋىگىم غۇرۇروم
سەنە يئتمىرىدى بَبَىھ
آلدىن گۈزلىرىن دە، آغىن قاراسىن؟
سعادت برکت دىلە ر كن سەنە
قويمادىن بىر جە گون بوغولمادان تىز
آزادلىق لا دىنizە ياخىنلا شام هئى.
دادامادىم ، دادامادىم دادىنى دا اگر
آغرى لارين بىس دىر
داها مەملكتىم
كدر لرينى يئته ر داها مەملكتىم!
آنچاق دئمە بىلمىربودا
ھر اولكە دە، ھر اوپادا
سوج لار هئچ واخت يوردون دئىليل
تانرى دئىيىب ايانمايان اينسان دا دىر
ايىسانلارىن جىيىنده دىر
مېزىن دە دىر
بئش اون گونلوك كەفيىنده دىر!
سىرداش لارىم ، ائل داشلارىم
مەملكتىن توى بايرامى، دونيانىن شادلىقى دا
چىچك لرينى اىچىنده سە
بىر دە سىزىن آلىز دە دىر
سايرى شان گون لرى نن
كوف گىنده ن گول لر دە دىر!
829/12/84

سارماشىق گول لرينى اۋپۇپ كۆكۈن دن
آسىرام بىر كوف كىمى بوداق بوداقا
اوشاقلار كوف گىنديب
گولوب يوکسە ليىرلر
قاماشىر گۈزلىرى گون ايشيقىندان.
ومن تار لادا
سۇيىكە نە رك آغا جا
بىرأووج تورپاغى
عطىرلى نور تك
سېپىرە م قلبى مىن كۆچە لە رىنە
و مەملكتىم جانلاراق گۈزۈم دە
اۋزومو گۇرۇرە م قانلار گۈلۈنده.
أل آتىب كۈنلۈمۇ بايراق ئىتسە م دە
ھەچ قاماشمىر گۈزۈم نوردان گونش دن
قارانلىق كۆچە رك
گۈزلىرىمە بىردىن
يئنە دە اوشاق لارين سۇيىنجى هردم
آيىراراق گۈزلىرىمەن
كىپرىيڭ قاپاگىن
آيىلدىر كوف گىنتمە يىن ھۆسپىن مندە.
كوفا مىنمه يە سىرام چاتىنجا
بىللى رە م گۈئى دە كى
گۈئى قورشاگىنى
تاولانىب ، تۆ آلېب اوجالىق لارا من
گۇرۇرە م بويىنومو آسيلان داردا
و اوراغ تك رنگ لى
او گۈئى كىنديرى
سيخىر تىخجالىر
دىلك لر جانىن.
قانلار آمما داملا - داملا آخاراق
بىر بوخچا گول تك ساورىلىر گۈئى دن
چئورىلىر آمزى يە قىزىل قىر مىزى

سئودالى ييا
ياناردى!

من هله گلمه دن
سن ده گلیب چیخمادان
اینسانین پیرتلاشیق بختی نین ساچى
گوموش دن قیزیلدان آلسادا رنگى
مرمی لر گوللەر
اوره کلر دئشیب
بیلکلر
قالدیریب
چؤکن بايراقى!
بايراقى توپراقى قیزیل قانلى لار
قور تولوش هایلايیب
آلین تريله
قارانليق كۈچسەدە
گونش گلسىدە
او فوق تك آغارمیش
ائلين ساچلارى!

من هله گلمه دن
اونلار گلیب چاتمادان
آغلى توزلو قارالى
گونلر گلیب كىچە جك
اینسانين قانىدا
سئوگى سئودا جانىدا
بايراقلارا چؤنه جك!

۸۳/۰۸/۲۶

***

سمفونى
كۈينه يىيم ياسلى دير
گۆزلريم پاسلى
دابانىم گلمه يير
در به دم بارى
دئنه م بير داها دونه نه سارى
أزىلمىش بو كولموش تاپدانان قاپى
دوواردان سؤكولوب چكىلە دالى!

يا شاييش

من هله گلمه دن
گلیب گۈرمە دن
ياشا بويا دولمادان
ياشاردى دورمادان حيات
ياشا بوغاردى گوز ياشلاري
ياشلى لارى كۈرپەلرى!

هم ده دونيا ياشادردى

داشا زنگىن لرى

قيزىل يوكلو گمى لرى

آشا- آشا دنيزلەرى!

من هله گلمه دن

گلیب گۈرۈب سئومە دن

سئوگى سئودا بىلمە دن

سئويپ سئومك آتشى

اوره ك لرده ياناردى

چوخلارى دا سئودىگى،

چو خدا بير گون ساز ايدي
 توفان گلدى ، دومان قوپدى
 پوزقون ائتدى شهر ياري
 آلدى ألل دن شهرزادى .
 هئچ بىلمە ديم نئج اولدى
 بوتون گونلر توز اولدى
 عؤ مور گىچدى پاس اولدى
 ياس گولو تك دوواردان
 آسيلاراق ياد اولدى .
 ائله او گون دن ده من
 بالتا يئميش كېھ نك لر قانادينى
 بير بارдан يوك كىمى
 چىي نىمده چكە رك
 يارپاق يارپاق اونلارى
 ايل ده تاي دان آچiram
 گول چىچە يىن مىن رنگ لى ساچينا
 سانجاق لايىب تاخiram .
 و أمين اولاراق كوچە نين نجاپتىنه
 بير بىتگى تك سوسقون لوغوملا
 بويلانىب باخiram
 يول اوستوندە كى
 داش كۈرپۈيە
 حئىيف آمما گىندە نميرم
 داش آغلۇ يام
 بير مسجىدىن نور خۇو ضونا !

تكجه اونون خاطىرە سى لە
 قانلى ياشلار تۆ كورە
 بير كال نارين يانا قىينا .
 كۈلگە مە سىر ماشىب سور مايىين كىم آم
 گلىن آمما سىز اولون تانرى
 هئچ بير تارى تار گۈرمە يىن
 ساز صۈحبىتى چوخ گۈرمە يىن
 گۈرۈش لرى
 گولوش لرى

دىشىم توپراقى آغرى دان دىشلىر
 يومروغوم آجي دان دووارا ايشلىر
 اىلى يىم سوموك ده يارامى ايز لىر
 يوخوم ياتسادا صباح لا دىل بىر
 كابوسى تىترە دىر
 هايقىرير سىزلىر .
 من ، من دئىيلە م
 قان دا قان داها
 ساورىلىر داشلا نير داملى بىر يئرە
 پولاد دا د مير ده اولماسام دا گر
 قاتلانىر قات با قات
 كىپرى يىم تئليم
 تاپدانىر كورە يىم
 بوكولور بئليم .
 اولورى آغ كفن گۈزومون آغى
 چئورىلىر گۈرلارا
 اوامود لار باغى
 آليشىب اود توپور بostانىن تاغى .
 دئميرە م قايىدام او گونە داهى
 قورتولوش هايلا يام
 قيفيل لى دىل لە
 آنجاق كىچمىش لرين دونن لريندە
 كۈكى قالمىش
 اوزو يوخموش بير آغا جدا
 يئتگىن ايتگىن بير نارىم قالمىش !
 اولمايىر ، اولمادان دا اولماز هئچ واخت
 دىلک لر گول ساچا غونچە آچمادان
 سانجىر آنجاق سانجىلان سا نىزى سانجى لار
 نور سوز بير كۈزۈن كولون ده حتتا !
 دوزو بارماقلارىم دا دار گلىر منه
 دولو وورموش كتاني
 بير باشماق كىمى
 يورو يوب اوتمه سە م ده گئدىرە م يوللار
 تاپام بلکە ده سئوگىلى نارى .
 اونار منه يار ايدى

ستار خانین بوتای هایلادى
یاشار، اولدوز آغلادى
اوتىن
یاسىندا !

سارا سارا قوش اولدو
اصلى گىلىن باغينا
ساوالانين داغينا
شهريارين تارينا
قونموش اولدو اينلهدى
گونش سؤزون دينلهدى
گونش آمما بىلمە دى
قارا گۈزلر سورمهلى
اينسان عۆمۇر سورمهلى
قلبى يارىق يوردو او
گۈردوندن سوسدواو؟
گونش گزەر سمانى
سئچر دوغرو زمانى !

ساقيقىز كىمى آغىز لار دا
ھئى چئىنه يىب داد ائىلە يىن
پېتك لرى
بال ائىلە يىن !

٢٠٠٣

گونش

گونش چىخىب باخماغا
گونش گۈزل يوردومو
داشدان داغدان سوردومو؟
بىلدىمى چىنى بئل لر
قوروب بىزىم بولەر
آخىب دى چوخلى سئل لر
كور اوغلۇنون باشىندان
قانلار سوزوب قاشىندان؟
گونش گزىر سمانى

گونش گۈزل يوردومو
بولوتلاردان سوردومو؟
بىلدىمى ھەنج ياغىشلار
گۈئى دن گلن آلقىش لار
بابكىن آخان قانىن
شىمىشك تك چاخان جانىن

چاي دىنizه آختىدى
ساراي لارى داغتىدى؟
بالاجا قره باليق
چاي دا ازووب يان گىئىدى
اوره گىيىندان قان گىئىدى
صمد اونو گۈرمە يە
ياراسىندان اۋپىمە يە
آرازاهاچان گىئىدى؟
اوتابى ايل لر يازىندا
دە دە قورقۇد سازىندا

٨٣/٠٧/٢٨

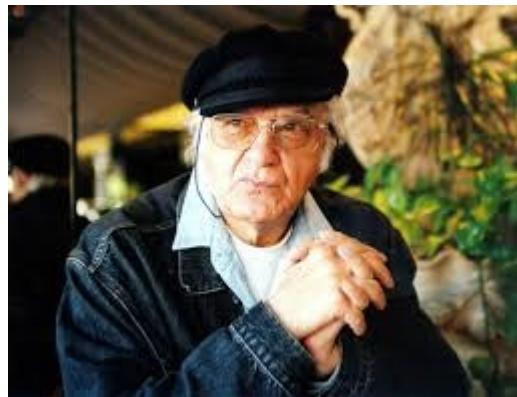
مرثىه

"آتىلا ايلحان " اوچون

داش آغلادان بىر آيرىلىق
وولقان اولور ، آتش اولور
يئر اوزونە قاناد گىرير
بىر شاعيرين سونون يازىز
اوره ك لره حوزون يابىر!
ايستانبولون يايلاقلارى
ياشىل جانلى يارپاقلارى
پايىزىن سولغۇن لوغۇن
ھله جاندان دادما سادا
ايلحان بابا

عُمُور بُويو سئوه جه ييک!
 "ناظيم" لري "ياشار" لاري
 "كايماز" لاري "يلماز" لاري
 " يول " اولوب كورپو قوران شاركى لاري
 دنيزلرلين وورغو نواو.
 "قاراجا باليق" لاري
 ائل اونود سادا
 ديل اونود سادا
 سازلارهنج اونودارمى؟
 او لا ما ز آرخا داشيم
 او لاما ز يار يولداشيم
 "شهربار" يين سير داش لارين
 شيرين سوزلو ديل داشلارين
 اونودما ز هنج زامان بولو
 كول ده اولان آلوو كوزو!
 گله جه گين
 گمى لرى سىز
 بوتون گوزلر ببه يى سىز.

٢٠٠٤

كؤچور چؤكور ايشيقلارا
 نورسا چيرى دريا لا را.
 مرمره نين آخيسيندان
 قارا دنيز دالغاسيندان
 آغ گونلرلين ماهنى سينى
 تو تور سالىر شعر تورونا
 تا پشىرىرى دوداقلا라
 دولاشير دونيانى او
 كؤنول لرين سولطاني او!
 گمى لرين افندى سى
 كؤلگە قوران
 پاپا غى له

كىتابلارا اينجى سپير
 دويغولارى درير سرير!
 بىلمم آمما ندن بيرى
 ائل او باينىن گلىن جى يى
 هيجره هنج دؤزه نمه بير
 أل آتىر تئل لرينه
 باش تاجينى
 بول - بول ائدىر
 شن لىك باغىن پوزقون ائدىر.
 ايلحان بابا،

دنسىزلر جوما جاييق
 دالغالاردان سوراجاييق
 هاردا ايشيق سئوگى وارسا
 "آتىلا" تك ايگىت وارسا

دیلار . دانماق اولماز کی فارسجا قورولوش لو جومله لر ، ترکیب لر و کلمه لر دیلیمیزین هویتینی زده لی بیری و خلق ایسته رایسته مز مدیا نین تأثیرینده و اولکه نین رسمي دیلینده تحصیل آلدیقلاری اوچون بو تأ ثیر دن اوzac قالماپیلار . یوکسک تحصیل آلانلاری دا دانیشیقا توناندا گئوروسن کی آنادیلده اوخوبوب یازماق دان عا جیز دیلر . یئته نک صاحبی اولانلار دا دوغما ائلیمیزه و دیلیمیزه باغلى لیق لاری اولمور . بیر پارا آذربایجانلی اولمايان شاعیر و یازیچی لاری دا ائله شیشیردیر لر کی گنج لریمیز فیکر ائدیرلر اونلار گؤئی دن دوشوبیلر . ادبیاتی میزین ائرنک لری فارسجا دیلینه آز ترجمه اولنور و ترجمه اولسادا اونلارین ضیالی لاری ، او اثرلرین بدیعی گؤزل لیک لرینه گؤز یومورلار و یا حاقلاریندا سکوت ائدیرلر . داهما بو تورپاق دا احمد شاملو و جلال احمد کیمی آیدین دوشونجه لی و بؤیوک شاعیر و یازارلار يوخدولار کی غلامحسین ساعدی ، صمد بهرنگی و بهروز دهقانی نین زنگین ایده آلاری اوچون تبریزه جان گله لر و آذربایجان دیلینه و ائلینه حورمت و احترام بسله يه لر . ائله کی شاملو شاه قورولوشونون تضیيق لرینی گؤزه آلاراق ، "خوشه " درگی سینده آذربایجان فولکلورونا آنا دیلده گئنیش یئر آچیر . اونوتماياق کی دیلیمیز ، نه قدر زنگین اولسادا زاواللی بیر حالدادیر . قرینه لر گئچدیكجه بو دیلین دورومو هارا چاتاجاق دیر آللاد بیلیر . آما یقین کی اگر بئله گئتسه یا قوزئی ده کی کیمی روس دیلینه بله شه جک دیر یا گونئی ده کی کیمی فارس دیلی نین گوجلو تأثیری آلتینیدا جاندان دوشە جک دیر . گئره وييمىز اودورکى آنا دیلده یازیب يارادان لارا تنقید لر و تانيتما لاریمیزلا حورمت ائده ک و او واخت اونلاردان سۆز آچماياق کی دونیالارینی ڈیشیب لر . بیرگون بیری دئیردی کی دیل ائلمز آما اینانین کی هر زادا یئتیرمه سن ائله ر . دیلیمیز ایندی سولغون بیر چیچک دیر کی حتتا اونو تانیتیدیرماغا فارس دیلینه اوز گتیر میشیک . يادا کی

زاواللی دیلیمیز

(مقاله)

ومن ایاته خلق السماوات والارض و اختلاف سنتکم و
الوانکم ان فى ذالک لا يات للعالمين
(قرآن کریم ، روم سوره سی ، آیه ۲۲)

اول بیر میللتین ووفارلی وارلیغینی دانان لار تکجه رسمي و سیستماتیک يوللاردان یاغدیران لعنت لره کیفایت لن مه ییب خلق ایچره ده بیر جوره اوزلرینه یاخشی راق بیر منلیک قازانماق دا دیلار . شعریمیزی و نثریمیزی یوخ سایان لار ، و تورک دیلی ضیالی لاریمیزا حتتا اوز دیلرینده میدان وئرمه ين لر ، میللتین ایچینده نفوذ ائدیب آنا دده دن تورک اولان میللت ، اوشاقلارینا دیل آچمادان فارسجا اؤیره تمه بی بیر فخر سانیلار . تهران صؤحبتی دئیلبلکه آذربایجانین هر کؤشه سینده من لی بینی دانان لار چوخارلilar . سوروشدوقدا دا مدرسه لرین و ایران تئلویزیونون فارسجا دیل ده اولمالارینی اونه سورورلر . یازیچی و شاعیر لریمیزین سایی چوخارلار دا سایاق آدام لارین دا سایی گئتدیكجه آرتیر . ادبیات اوچاغیمیزی گنج لیک ده ایشیق ائده ن شاعیر و یازار لاریمیز زامانلا آیاقلاشانماییب سانکی او نلارین الهام پری لری ائله بیرمی - بیرمی بشش یاشیندا پارلایب سؤنوری . یا میللت چی لیک لیک عینوا نی نی وسیله ائدیب سئچگی لرده خلق دن اوی آلماق فیکرینه دوشورلر یا دا کی بو اولکه دن کؤچمک اوچون اودویغولارینی بیر ابزار و امتیاز کیمی قوللانیرلار . دیلیمیز خلقی میزین حربه سی دیر و تورکجه چیخان کیتاب لار و درگی لر و یا تورکجه یاپیلان سیته لر بو دیلی قوروپیوب ساخلامالی

ایندی جان اثویندن یارا لانیری . بو یارالاماق دوزدور اونون یاشار لیقینا مانع تؤره دنمز آما بو یئنی دونیادا گئتدیکجه اونو سولغون بیر حالا چئویره بیلر . دیل مسئله سی ، تعصب ، شرف ، غیرت و ناموس مسئله سی دیر . دیلمیزی بیر آنانین بالاسینیا اولان سئوگی سی کیمی سئومه لی ییک . تاریخده اودلانمیش کیتابلاریمیز واردیر و ایگیت لریمیز مئیدان لاردا آیقادان دوشسے لرده مئیدان لاریمیز قالیب لار . هله ده اعتراضیمیز ، موسیقی میز ، فولکلوروموز ، شعریمیز و نشیریمیز بیزیم مئیدان لاریمیز دیر . گرک کی یارادیجیلیقلاریمیز و صاحب دورماق لاریمیزلا بو مئیدان لارین اصلاحنلاری اولاچ . ائلیمیزه و دیلمیزه گرک داغ تکین دایاق اولاچ . بابک لر ، کوراوغلولار ، نبی لر ، ستارخان لار وئه ن بو یورد ، قول قاناد دان دوشمه مه لی دیر . قارتال کیمی زیروه لرده اوچوشماقلاء بو دیلی صدمه ویران یابان لاردان قورومالی ییق . وارلیقیمیزا کؤلگه دوشورولمه لی دیر . یالانچی آمارلار لا تورکجه دانیشان ایرانلی لارین سایینی آز گؤستره ن لر وار و آذری آدینی آذربایجان تورکجه سینه و آذربایجان خلقینه وئرمه یی باشاریب لار . ایندی بو ایکی دیللى خلق ، فارسجا سئوگی بسله سه ده تورکجه نی ده گؤز ببه یی بیلمه لی دیر . آنا دیل ده لهجه سیز دانیشماق ، تورکجه دیلده چیخان دیئرلی کیتابلاری و درگی لری تانیتیرماق و اوخوماق ، تورکجه یازماگی اوئیره نمک و آذربایجان خلق قهرمانلارینی عزیز سایماق و ادبیاتمیزین گوجلو ائرنک لرینی فارسجا ترجمه ائتمک بیزیم خلقی میزین مقدس گؤره وی دیر . آنچاق دئمک کی هئچ خلقین ، هئچ میلتین دیلینی دانماق اولماز نئچه کی دینی میز اسلامین مقدس کیتابی قرآن کریم ده روم سوره سی نین ۲۲-نجی آیه سین ده بئله گلیب دیر : " اونون (آللاهین) نیشانه لرین دن ، یئر و گؤی لرین یارانیشی و دیل لرین و نژادلارین جوریه جور اولماسیدی . بونلار بوتون دونیا اینسانلارینا آللاهین نیشانه لرین گؤستریر .

گوجلو یازارلاریمیز آنا دیلده یازماق عوضی فارس دیلیندە یازماق دا دیلار . نییه کی اوخوجولاری بئله لیک له چوخالیلار و همده بو گرچکی اونوتماق اولماز کی چوخلاری آنا دیلده یازماقی دغرو دوزگون باشارمیرلار . دیلمیز اولو بابا لاریمیزین بیزه میراثی دیر و بومیراثا توز قونمامالی دیر . آذربایجان خلقی نین فخرلی تاریخی واردیر و گئچمیش ده کی پارلاق صحیفه لری مدنیتین گونش تکین ایشیلدايان مکتوب اثر لری دیلر . آجاجی اؤز ایچیندن قورد یئیه ن کیمی ایندی دیلمیزی ده اؤز ایچیندن قورد یئییر . بیزیک کی تورکجه نی دوغرو دوزگون دانیشمیریق و آنا دیلده یازیب اوخوماغا همت گؤستریمیریک . یادا کی بیر پارا ضیالی لاریمیز عمل لری و دانیشیق لاری لا بیر جوره قورخو یارادیرلار کی ایرانلی قارداشلاریمیز فیکر ائدیرلر یالاندان بیر آنادیلمیزه میدان وئرسه لر ایران باش سیز قلاجاق دیر . آما آذربایجانلی لار ایرانی گؤز ببه یی کیمی قورو ماق دا دیلار و مین لرجه بو تورپاق اوغروندا وئریلن شهید لر بونون ثبوتو دور . دیل تکجه خلق ایچره ایلگی یاراتماق اوچون یوخ بلکه بیر میللتین تمل وارلیقی دیر . دیلمیزدہ بدیعی ادبی اثرلر یارانمالی ییق اؤزو ده ساده دیلده . دونیا ادبیاتی نین باشاری سیرری ائله بو ساده لیک ده دیر . نه مضمون نظریندن بلکه دیل سببیندن . نئجه دئیه رلر بیر پارا آداملار کیمی اولمامالی ییق کی منسوخ اولموش تورکجه لغت لری یان یانا دوزه ک و ادعا ائده ک کی اصیل تورکو بودور . یوخ اصیل دیلمیز خلقین کوچه بازاردا ایشتلت دی بی و تور ک دیللى خلق لرین اورتاق کلمه لری کی معنالاری آچیق آیدین آنلاشیلیری اودور . دیلمیز تاریخین قورخونچ و قارانلیق دالانلاریندان یئنیلیمز و فاتیح شکل ده بیزیم بو گونوموزه گلیب چاتیب دیر و بو نیشان وئری دیلمیز نه قدر گوجلو موش کی ائده بیلیب چاغداش لیقا يول تاپا .

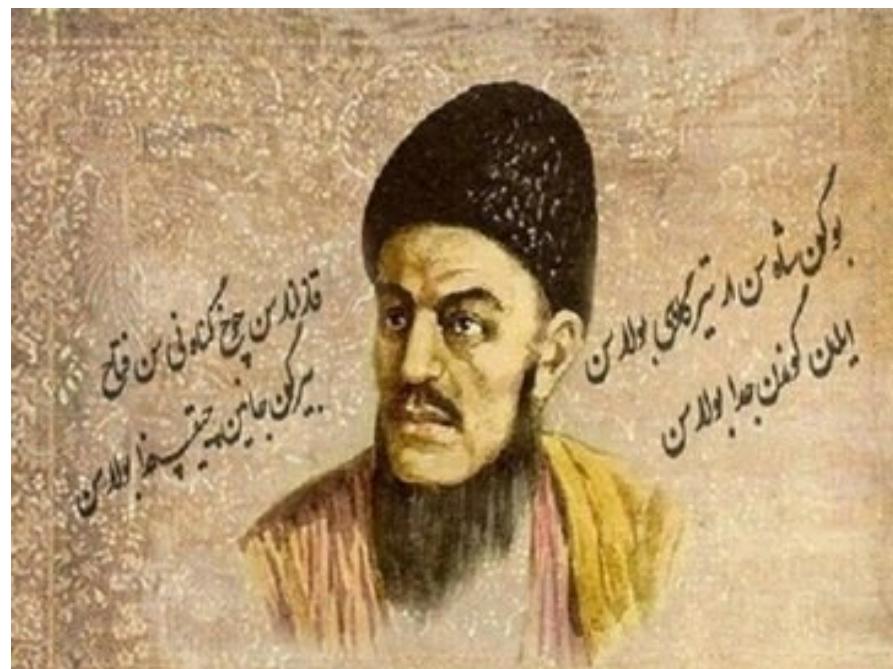
موعا صیر لی یی یاشایان بو زنگین دیل کی دونیانین آن خزینه لی فولکلور لارینا صاحب دیر

مخدوم قلی فراغی کیم دیر (۱۱۰۲-۱۱۶۹ شمسی ۶۷ یاش)

سرشناس قرن دوازدهم ترکمن و گوگلان و مادرش ارازگل از طایفه گوکلان، تیره گرگز بودند. تحصیلات ابتدایی و زبان‌های فارسی و عربی را نزد پدر خود آموخت، سپس برای تحصیل به مدرسه شیرغازی در خیوه رفت و پس از آن سفرهای دیگری نیز داشت؛ از جمله به بخارا و افغانستان و هندوستان. او در جوانی عاشق دختر خاله خود منگلی شده بود که نتوانست به او برسد، پس از کشته شدن برادر بزرگ‌تر خود عبدالله در افغانستان که به درخواست احمد شاه درانی (بنیان‌گذار افغانستان فعلی) به آن جا رفته بود با بیوه برادر خود به نام آق قیز ازدواج کرد و از او دو فرزند به نام‌های بابک و ابراهیم داشت که هر دو در کودکی از دنیا رفتند. بر پایه برخی منابع مختومقلی در سال ۱۱۶۹ هش در کنار چشمه اباساری در دامنه کوه سونگی داغ درگذشت. او را در کنار روستای آق تقه در ۴۰ کیلومتری غرب مراوه‌تپه (شمال شرق استان گلستان) و در جوار آرامگاه پدرش به خاک سپرده‌نده.

منبع: کتابخانه خیابان بهار نوشته‌های کتابخانه ای

حدود سه قرن از تولد شعرهای مختومقلی فراغی می‌گذرد و روز به روز بر عاشقان شعر و تفکر او افزوده می‌شود. مختومقلی نابغه شعر ترکمنی در ترکمن صحرا به دنیا آمده است (سال ۱۱۵۳ هجری قمری ۲۶۵ سال پیش) در روستای حاجی قوشان گنبدکاووس)، پنجاه و هفت سال زندگی کرده است، زبان‌های فارسی و عربی را نزد پدر خود دولت‌محمد آزادی (که از بزرگان شعر و ادبیات ترکمنی است) آموخته و آثار ماندگاری در شعر و ادبیات ترکمنی از

به کوشش:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

حیات:

مخدومقلی فراغی از بزرگترین شاعران زبان ترکی ترکمنی و یکی از مهم‌ترین شخصیت‌های مردم ترکمن بهشمار می‌آید. وی در اشعار خود بیشتر به مسایل اجتماعی و سیاسی می‌پرداخت. مخدومقلی در سال ۱۱۰۲ هجری شمسی در روستای حاجی‌قوشان در شمال شرق گنبدکاووس به دنیا آمد. واژه مخدوم به معنی «خدمت‌کرده‌شده»، فرد دارای خدمتکار، و سرور است و قلی به معنای غلام؛ و مخدومقلی به معنای «غلام سرور». برپایه برخی منابع محل تولد وی در منطقه‌ای به نام گینگ جای نزدیک مراوه‌تپه بوده است. پدرش دولت محمد آزادی از شاعران

شعر او به راحتی در دلها نفوذ میکند ، اندیشه او فراتر از زمانها و مکانهای است . در بطن شعرهای او تعهدی بزرگ نهفته است تعهدی بزرگ که فراتر از زمان خود نیاز انسان معاصر نیز هست زبان شعر او زبان مادری اوست زبانی که شاید مهمترین کشف مختصومقلی است در روزگاری که بیشتر شعرها و کتابها به عربی یا فارسی بوده . او آغاز گر راه باشکوهی است مسیری که باعث تکامل و کشف شگفتیهای زبان مادری اوست از همین منظر برآگینسکی مختصومقلی را آغاز گر هنرمند ادبیات ترکمنی می داند:

برآگینسکی: مختصومقلی زبان ترکمنی را که زبان مادری اش بوده ، تا حد زبان ادبیات هنری ارتقاء داده است. او با این کار، در ابتدای امر مردم خودش را به زبان ادبی رسانده است .

رییس جمهور فقید ترکمنستان (ترکمنباشی) همواره مختصومقلی را ستوده است او مختصومقلی را شخصیت جهانی و شاعر تمام بشریت می دانست:

**Mahtumkulu bir dünya düşünürürdür.
O, insanlık aleminin şairidir.**

(مختصومقلی اندیشمند جهانی بود ، او شاعر تمام بشریت بود)

از عجایب شعر مختصومقلی قابل فهم بودن آن در تمام نقاطی است که به زبان ترکی تکلم می شود، یعنی جدای از تفکرات و اندیشه های شعری او نوشتۀ های او انگاره‌مزبان مردم روستاهای دور آذربایجان و یا آناتولی است . مثل اینکه شعرهای مختصومقلی بخش عظیمی از ادبیات فولکلور این ملت‌هاست .

شاعر بزرگ آذربایجان در باره زبان مختصومقلی و تشابه زیاد آن به شعر ترکی آذربایجانی مینویسد:

**Bu fani dünyada çalsaqqal, üzü qırışlardan
bürysmuş, başında da saçmapapaq bir
Maxtumqulu vardi. "Akın"dı. Yəni
türkmənlərin aşağı.**

**Nə gördüsə, o haqda oxuyardı. Gərçi indi
türkmənlər onu özlərinin klassik
poeziyasının az qala banisi sayırlar, amma
inanın, Maxtümqulunun şerləri bizim**

خود به جا گذاشته است. خدمات مختصومقلی به زبان ترکمنی را میتوانیم همپای رودکی در زبان فارسی بدانیم . زنده کردن زبانی که شاید کمتر نوشته بی در آن در آن روزگار بوده ، به گفته پروفسور سلطان شاه نیازاف ؛ نام ترکمن با نام او در جهان متجلی می شود او پدر شعر ترکمن است ، او از بزرگان شعر و ادبیات ترکی جهان می باشد مختصومقلی شاعر تمام مردم جهان و مظہری از آمال و آرزوهای ملت تورک است مختصومقلی در بهترین مدارس زمان خود تحصیل کرده به زبانهای فارسی ، عربی و ترکی تسلط دارد و از همین رو شاهکارهای زبان ترکمنی را خلق کرده است .

دیوان مختصومقلی و شعرهای او از بی نظیر ترین آثار زبان ترکی است که با کمی دقت برای بیشتر ترک زبانان قابل استفاده و دریافت عمیق است تفکری بزرگ و اندیشه بی بکر که او را در میان نویسندهان ترک ممتاز میکند شاید به همین خاطر است که ناظم حکمت او را می ستاید:

ناظم حکمت : ”مختصومقلی ” شاعر من نیز هست . زبان او زبان من نیز هست. من چیزهای زیادی از مختصومقلی می آموزم. او استاد من نیز هست . بین چیزهایی که او آموخته ، می خواهم مخصوصا بر روی یکی تأکید نمایم و آن مبارزه برای آزادی مردمش است .

یا نویسنده جهانی و معاصر قرقیز(چنگیز آیتمات اف) در مورد او لب به اعتراف میگشاید و اورا از بزرگان شعر جهان میداند:

18.yüzyıl Türkistan'da Mahtumkulu şîirlерinin yüzyılıdır. O uluslararası şîir dünyasında hak ettiği yeri almış, şîirle konuşan bir düşünürdür.

(قرن ۱۸ در ترکستان ، قرن اشعار مختصومقلی است. این شخصیت بزرگ سخنور که بخشی از خزانه شعری جهان است که توانسته با شعر سخن بگوید).

مختوم قلی عاشق پیامبران خداست

او از قصه بسیاری از پیامبران خداکه در قرآن به آنها اشاره شده استفاده کرده ، از سرگذشت آنها و آیاتی را که در مورد این پیامبران بوده به زبان آورده :
در شعر اکیپ گئچدی

شاعر از حضرت محمد(ص) شروع میکند ، و از حضرت نوح، حضرت ابراهیم، حضرت ادريس، حضرت عیسی ، حضرت یوسف و حضرت یعقوب و دیگر پیامبران بزرگ خدا قسمتهایی اشاده میکند

Evvel Adem indi dünya,
Bu dünyayı ekip geçti...
Öz devrinde Nuh peygamber,
Neccar işin tutup geçti.

...Cennet içre diri giren,
İdris köynek dikip geçti.
...Yunus balığın karnında,
“Ente subhan” okup geçti.

Tâ İsa gelince daim,
Eshab-ı kehf yatar kaîm,
Hakk’ın yolunda İbrahim,
Canın oda yakıp geçti.

مختومقلی در بیان افکار خود به یک تجربه می‌مستقیم ، اصیل و عارفانه متکی است ، با بیان ساده و در بسیاری از عارفانه ها دارای معنایی دو گانه. یکی معنای نزدیک به ذهن که هر کس با اندک مایه سوادی که دارد. می فهمد و بعدی معنای دور از ذهن که اهل دل و خواهنه آنرا بر سرشوq می آورد و درهایی از عرفان را به رویش میگشاید به نوعی دقیق شدن در شعرها و تنوع تفکرات او گلستان سعدی را به ذهن خواننده میاورد و شاید شعر مختوم قلی گلستان زبان ترکی است در گلستان

qafiyəpərdəz şairlərimizin poemalarından fərqlənmir .

(در این دنیای فانی .... با آن تصویر تممايز ... مختومقلی وجود دارد به او آکین میگویند(عنی آشیقِ ترکمنها). این آشیق در مورد آنچه می دید از روی حکمت صحبت میکرد اگرچه ترکمنها او را پدر ادبیات کلاسیک خود می دانند ولی باور کنید زبان شعری مختومقلی فرقی با شعر شاعران قافیه پرداز ما ندارد).

اگر سیر تحولی شخصیت و آثار او را بررسی کنیم میبینیم که همواره به سمت یک کمال پیش رفته است. تفکر و اندیشه های او شاخص ترین وجه تمایز او با شاعران و عارفان زمان اوست مختومقلی شاعر تمام مردم است . مختومقلی، هیچ پادشاهی را مرح نکرده است اما ذم چرا! او با چنان شهامتی «فتح» را اندرز می دهد که گویی هیچ از جانب پادشاه او را تهدید نمی کند و ترسی از اریکه‌ی قدرت در دل او نیست. اما مختومقلی قوم خویش را ستوده است، طبیعت بکر ترکمن صحراء و گرگان را وصف کرده است و به ستایش خدا و رسول و اولیای او پرداخته است و این به خاطر آزادگی او است.

مختوم قلی خواب میبیند ، انگار که به او هم میگویند : هوشیاری از بی خبری بهتر است این شاید مرتبه یی از سیر و سلوک و کشف حقایق عرفانی مختوم قلی باشد وقتی که در مورد آن خواب مینویسد:

بیر گیجه یا تیردیم توینینگ یاریندا
بیر تورت آطلی گلیپ تورغیل دیدیلر
خبر میز بار سانگا فرصت جایندا
شوال یرده ارلبار ، گئرگؤل دیدیلر

(یک شب ، به هنگام خواب چهار سوار از راه رسیدند و گفتند: تا فرصتی هست از خواب بلند شو. ما از سوی جمعی عارفان ، پیامی داریم ، آن را دریاب و برای ملاقات ، بشتاب)

و سیاهی چشمان مردمش ،
غنچه‌ی این صحراء.

***

سایه‌های صحرای ترکمن ،
ستایش انگیز است.
و گل‌های رنگ به رنگش ریال عنبر آمیز
سرتاسر دشت غرق گل و ریسمان است
و عطر هر گل نوارشگر جان

***

پری پیکرانش ، با جامه‌ی الوان
جولان می‌دهند در همه جا
بوی خوش گل و ریحان
پراکنده است در همه صحراء
مالک اصلی در این گستره ،
قوم شریف ترکمن است.
پیران قوم با ریش سفید ،
حاکم اصلی در این صحراست

***

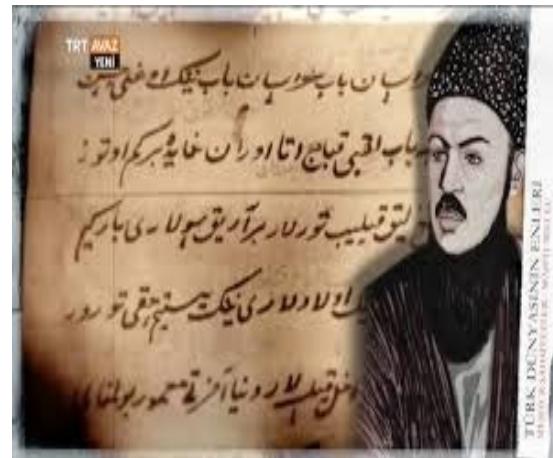
مردان این قوم ، نژاده مردند
مردانی سرخوش ، مردانگی جنگی
مردانی چون شیر ، مردانی قوى

***

دل‌ها یکی است ،
متعدد باهمیم.
از این اتحاد به سنگ‌ها آب می‌شود
و دشمن ، بی تاب
سفره‌ی واحد دارند با دلی واحد
هان! اقبال ترکمن در این وحدت است.

***

آن گاه که چاپک سورا ترکمن ،
بر اسب راهدار خوضش سوار می‌شود
در دلش می‌شود غوغایی به پا
و نگاهش می‌شود کیمیا
از نیم نگاهش ، کوه بی تاب می‌شود
و سنگ لعل می‌شود به دریا شهد می‌شود ،

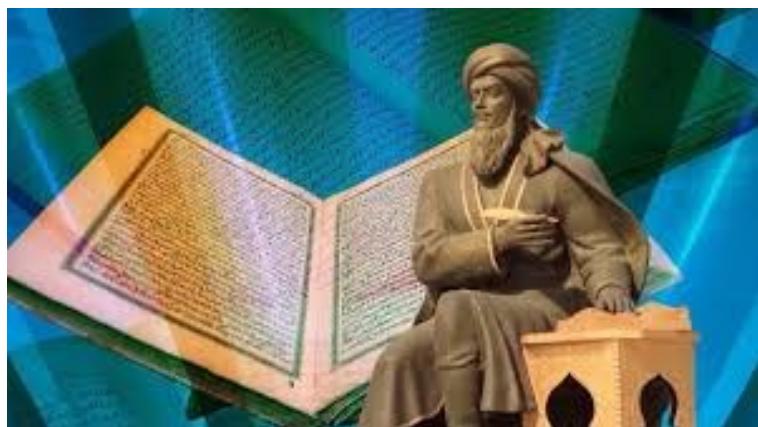
او عشق ، عرفان ، انسان ، آزادی ، جامعه ، غم و ...
عینیت دارد از طرفی مختومقلی شاعر طبیعت است
در کودکی خود حرفه چوبانی را تجربه کرده و این
تأثیر زیادی در روحیات شعری او داشته ، طبیعت در
بعضی شعرهای او به صورتی زیبا خودنمایی میکند.
انسانی که از کوهها و دشت‌های ترکمن صحراء صحبت
میکند و طبیعت منحصر به فرد آنرا با واژگان
سحرآمیز خود به تخیلات خوانندگانش القا میکند از
صحراهای شگفت انگیز ترکمن ، از کوهها که هر کدام
رازی را در خود پنهان کرده اند این قسمت از اشعار
مختوم قلی مثل فیلمی است قابل رویت ، تصویرها ،
مناظر ، روایتی که برای هر کدام از مکانها در نظر
گرفته است و اتفاقاتی که در این مکانها اتفاق افتاده و
یا ارزوی تحقق آنها را دارد از شگفتیهای ذهن
مختومقلی است انعکاس رنگ‌های طبیعت بکر و
دست نخورده صحرای ترکمن ندر شعر او همیشگی
است صحرایی که در آن زیسته ، با خنده‌های
مردمش خندهده و همراه با گریه‌های آن گریسته
است.

ترکمنیگ / سرزمین ترکمن

از جیحون تا بحر خزر ،
اقلیمی است گسترده
که صحرایش به جولامگاه ترکمن است.
و کوه قره داغش ، گذرگاه سیل ترکمن.
قومی است چو باد ،

مفهوم عشق از نظر مختومقلی فراغی:

عشق از مهمترین نکات شعر مختومقلی است عشقی زمینی که سرآغاز عشقی آسمانی است . عشق واقعی او دختر خاله اش "منگلی" بوده است . در جوانی خواستار منگلی بوده . در همین زمان مختومقلی پدرش را از دست میدهد ، دو برادر بزرگترش نیز در زد و خوردهایی کشته میشوند . تنها دارایی اش یک الاغ و درآمد نامنظم حاصل از نفره کاری و ساختن زین اسب است که برای نگهداری از دو برادر کوچکتر و خواهرش خرج می کند . او قادر به فراهم کردن هزینه عروسی نبود . بستگان منگلی اورا مجبور به ازدواج با شخص دیگری کردند . در این حال مختومقلی بسیاری از غزلیات خود را به منگلی اختصاص داده است ، بعضًا به طور مستقیم با ذکر نام و بعضًا به طور غیرمستقیم .

وقتی می گوید:
سوز لشدم ، سر لشредیم یار بیلن
یورگیم دا یار حیالی بار بلن
عمدی لکن ایردی لار زور بیلن
باخشی لسانگ نی لار یارم ، یا جبار
(من اسرار خود را با یار و محبوبم در میان می گذاشتیم و وقت مان را با حرف زدن می گذراندیم من تصویر محبوبم را در قلبم داشتم . اکنون آنها او را به

شهداب می شود
قوم ترکمن چون سیلی است قوى
هر جا که رود ، سیل بندها ، آب می شود
***

ترکمن غافل نیست ، بیدار است
ترسو نیست ، آماده ی پیکار است
ظالم نیست که به نفرین کسی گرفتار شود
یا چو بلبل در جدایی ،
به زردی رخسار در چار شود
گل هایش عنبر آمیز است
***

ایل ترکمن یاور خود است
فرد ترکمن ، یاور ایل
اقبالش بلند و فرد ترکمن ،
ایمانش بلند است مرد ترکمن
مرد میدان است چابک سوارش ،
یاور جان است مرد ترکمن
در میدان رزم جنگ جویی است ،
در مجلس بزم ، گرم روی است
همیشه پیروز فرد ترکمن ،
همیشه فاتح مرد ترکمن
***

مرد ترکمن ، همیشه شاد است .
حضرت به دل نیست این خدادادست .
صخره شکن است ، فرد ترکمن ،
بند گسل مرد ترکمن
مختومقلی شاعر این قوم ،
زبان او زبان این قوم ،
بیان او بیان این قوم
پیش می رود ، فرد ترکمن ،
پیش می تازد مرد ترکمن .

در این شعر از رود جیحون تا بحر خزر که زیستگاه ایل ترکمن است توصیف شده است و دیدگاه شاعر را نسبت به طبیعت و مردم ترکمن ، بیان کرده .

مختومقلی ، آدینگ دوندی فراغی آ
فراغی بولیپ چک او زینگی قای راقا
(ای مختومقلی ، اسم تو به فراغی تبدیل شده است ،
آزاد باش و خودت را از قید همه چیز رها کن)

به این ترتیب شکست در عشق زمینی روح مجرح و
دل سوخته‌ی او را بیشتر به سوی عشق واقعی سوق
میدهد. از طرفی مختومقلی از ازدواج با بیوه
برادرش(طبق رسم ترکمن) ناراضی است و در این
مورد بارها در نوشته هایش حرف میزنند و اعتراض
میکند

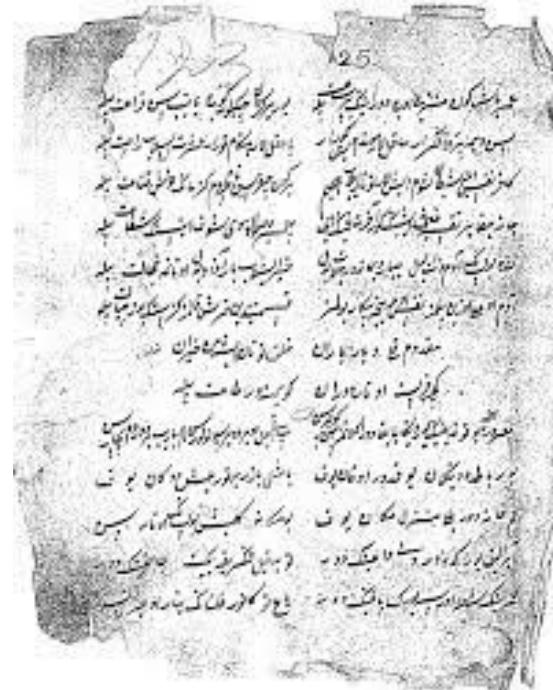
بر ظالم ینگم دن باشقا بر گزل قامت اسیلارین
(من یک نفر با وقار می خواهم ، نه زن برادر ، بی
رحم ام را)
یا:

او زن حرمت گترن اری نینگ خیدمتنی بیترن
قاشی نی چیت مانی او ترن گزلری گولن ایسلارين
فراغی ، گلدم جهان بیر یار برگل ، عقلی دانا
رو شدم عالم بلمز نادانا بیر قدرم بلن اسلامیم

(من کسی را می خواهم که دعوت به احترام کند .
کسی که شوهرش را تکمیل کند . کسی که بدون
اخم بنشیند . کسی که چشمانش لبخند بزند .)
ییگریم یاش اوقدی من دن فصل ادمه دیم دنیا ، سن دن
تایلی سوی جی ، لبی خندان بر گون سالان اسلامین

(۲۰ سال از عمرم می گذرد . ای دنیا من از تو لذتی
نبرده ام . ای خدا به من یک محبوب با شعور عطا کن
من گرفتار یک آدم نادان شده ام . من کسی را می
خواهم که از من قدردانی کند .)

او به ازدواج از روی آگاهی تکیه می کرد و
خوانندگانش را توصیه می کرد که همسرانشان را قبل
از ازدواج بشناسند . او می گوید :

اجبار از من جدا کردن. ای خدا اگر او را ببخشی یارم
چکار خواهد کرد.)

شعری که در مورد جدایی اش از منگلی سروده است،
اندوه و غم او را بیان می کند
در شعر دیگری:

بلبلم ، آه زار چکیپ تازه گلزاردن آیریلدیم
گوزدن قانلی یاشیم دوکیپ اول سور یاردن آیریلدیم
ایلری بار دینگلی دینگلی سوق سولی ، تر اولینلگی
دیلی گوگلان ، آدی منگلی نازلی دلبردن ایرل دم
(من مثل بلبلم ، گریه و زاری می کنم . من از گلزار
جدا شده ام . اشکهای خونین از چشمانم می ریزد .
من از تنها معشوقم جدا شده ام . خانه اش وسط
برجهای و تپه ها است . و سرزمین با زمستان سرد ، او
از گوگلان هاست و نامش منگلی است . من از
معشوق بار قارم جدا شده ام)
شاید به همین خاطر بوده که برای خود تخلص فراغی
را انتخاب میکند:

آیره دوشیپ کعبه ام دان ، قوی دیم " فراغی " آدی ما
(بخاطر جدائی از معشوقم من اسمم را فراغی قرار دادم)
در یکی دیگر از اشعارش می گوید :

عرفان مختومقلی فراغی:

مختومقلی بیش از شاعری اش عارف بودنش را در آثارش به ما نمایان می‌سازد

او از اندیشمندانی است که میتواند به صورت مستقل نفوذ کند تفکرش وسیعتر از زمانش است . زبان مختومقلی کلاسیک و متعلق به گذشته است ولی آنچه مشهود است زیبایی و رسایی این زبان به ساده ترین شکل است اگرچه عرفان از عناصر اصلی شعر مختوم قلی است، آثار عرفانی این شاعر صمیمی ، پند گونه ، خیرخواهانه و اصلاح طلبانه است ، برای گفتن واقعیت ها انگاریه صورت مستقیم با خواننده اش حرف میزند و بسته به سطح فکر خواننده اش با او به راحتی ارتباط برقرار میکند.

در شعر مختومقلی از گزافه گویی ها و وصف های خیالی ، که در شعر شاعران عصر غزونی و دروه های بعد فراوان است ، دیده نمی شود. هر چه هست عشق به خداست و وصف دات او.

عرفان مختومقلی بومی ، و اصیل است به گونه یی که بی اغراق عرفان در زبان ترکی را باید از مختومقلی فراغی جویا شد حتی حس میشود که در عرفان و

**مختومقلی کیم سه بیلمز باطنی
ادی لن سنگیز قاراپ آلینگ خاطنی**

(مختومقلی ، هیچکس نمی داند که در درون افراد چه می گذرد ، اما زن را قبل از ازدواج بشناس)
در شعر دیگری می گوید :

**بیگید کون گول سویه نی آلماسا
دیینج آلیپ ، فراغت یاتیپ بولمایار**

(اگر جوان با کسی که عشق واقعی اوست ازدواج نکند ؛ برای او ساده نخواهد بود که زندگی راحتی داشته باشد)

عشق فراغی شعرینین و انجامینین اوزل لشمیش قونولاریندان بیریدیر و بتله جه اینانیلماں دیر کی مختومقولو مجازی عشقین شیرینلیغین و کدرین دادیبان حقیقی عشقی بوتونلو کله دویا بیلمیشیدیر. اوزل لیکله فراغی «عشق»ی حیاتیندان آرتیقراق عشقی یاشامیشیدیر.

(...) از قول مختوم قلی به بیگ‌ها بگوید
زمانی خواهد رسید که در روشنایی ماه
که روی ستارگان را نیز میپوشاند
رسوای عالم خواهید شد.

گاهی مختومقلی در شعرش خودش را نصیحت میکند و به شکبیایی، نیکی، خوبی به خلق و ... دعوت میکند. و این در بسیاری از شعرهای او نمودار است نماز از مهمترین پندها و رازهای شعر اوست همواره خواننده شعرش را به نماز سفارش میکند نماز را از پاکیهای مطلق میداند و بارها در ابیاتش به آن اشاره دارد:

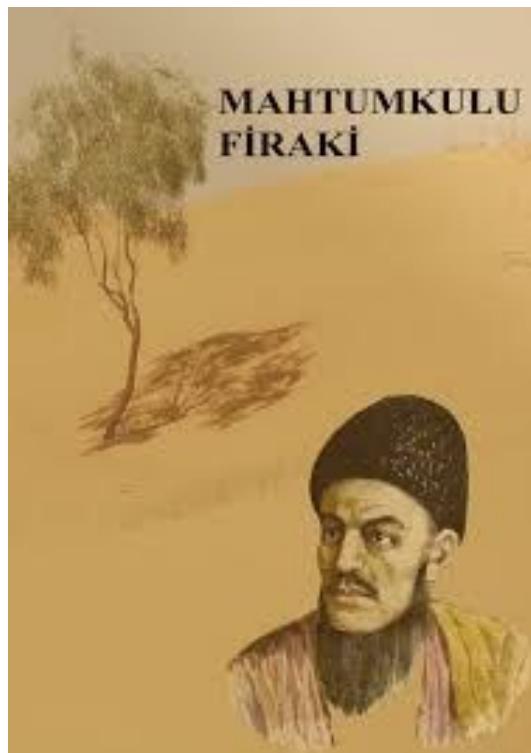
مختومقلی نماز را راز عبور سلامت از پل صراط می‌داند، نماز را موجب رستگاری می‌شمارد، و از دید او نماز فرمان دوستی انسان با خداست

بنده لر صراطدا ایلارلر پشمان
بی‌نمازار قالماز، دوزخдан آمان
بندگان عاصی در پل صراط (روز قیامت) از کرده خود پشیمان خواهد شد، بی‌نمازان نیز از آتش دوزخ در امان نخواهند بود.

بأش وقت نمازینگ اوقیغین گونده
آخرت ده یولداش ایمان دیدی لر
(نماز پنجگانهات را روزانه به جای بیاور که در روز آخرت، ایمان را با شما همراه خواهد کرد.)

اوتدی یازینگ، گلدی قیشینگ
نماز، روزه بولسون ایشینگ
(ای انسان، بهار عمرت سپری گشت و آمد خزان پیری، پس با نماز و روزه همراه باش.)

اول نماز خوان بندنی، او زینه دوست توتدی رسول
هر ثواب اتسه، آنی قیلدي خدایم هم قبول

شناخت شناسی بومی ایلها و مردم ترک فراتر از "فضولی بغدادی" عمل کرده است چرا که کشف‌های

او کشفهای بکتری است. شعر مختومقلی در عظمت، هم چون طبیعت بکر و دست نخورده است. شعر او وسعت زبان و مکان را در نوردهیده، عظمت معنوی و اخلاقی انسان را به نمایش گذاشته است. شعر او چنان گرم است که بیایان‌های ملال انگیز و دره‌های سخت خیز را جانی تازه می‌بخشد و خواننده را در گهواره‌ی وجود، از نابسامانی‌ها، ناکامی‌ها و پریشانی‌ها به سامان و کام و آرام می‌رساند.

تفکر او فراتر از قوم، نژاد و آیین است. مختومقلی از ازادی واقعی انسان زمان خود صحبت میکند با ظلم‌ها مخالف است. از نوشته‌هایش میتوان پی برد که مختومقلی از روشنفکران واقعی زمان خود و همه زمانهاست در زندگی او کشف صورت گرفته است اوحقاًقی را به صورت حس تجربی و درک عمیق از جهانش به دست آورده است و همین‌ها را در شعرهایش به کار برده گاهی به صورت جدی و بی‌پرده از ظالمان و حاکمان زمان خود حرف میزنند و آنها را از کرده خویش میترسانند:

در شعر باغیشلا بیزنى در شعری بلند مختومقلی به تک تک امامان متوصل میشود و از خدا میخواهد که به حق این امامان از گناهانش بگذرد.

رسول دامادی دیر، اوز آرسلانینگ دیر
یا امام علیه باغیشلا بیزنى
چشم چراغیم دیر، نور عینیم دیر
یا امام حسنیه باغیشلا بیزنى
مختومقلی آیدار، من خاک پایام
امام لار بولیننده هم جان فدایام
کمینه بنده من، کلبی - گدایام
یا عباس علیه باغیشلا بیزنى

داماد رسول و شیر خودت است
خدایا! به حق امام علی ما را ببخشای!
چشم و چراغم و نور دیدگانم است امام حسن؛
خدایا به حق او ما را ببخشای!
مختومقلی می‌گوید که خاک پای آنها یم
و در راه امامان جان فدا هستم
بندهای کوچک و سگ آستان درگاه و گدایی هستم
خدایا به حق عباس علی ما را ببخشای!

اون ایکی امام، یدی ولی، چلتلنر
حضر-الیاس نبی ا حقی اوچین!

به حقِ دوازده امام ، هفت ولی و چهل تن
حضرت خضر و الیاس نبی! ...
(شعر حقی اوچین)

اون ایکی امام، بیری-بیریندن سرور
یدی ولی، یاران بولوپ، مدد بر

ای دوازده امام که همه سرور هستید
و ای هفت ولی ؛ به کمک هم ، مرا مدد کنید
(شعر شفا بر)

(رسول اکرم (ص) فرد نمازگزار را به دوستی برگزیده، خداوند نیز کارهای نیک او را قبول کرد.)

عمر گلیپ گچر، بأش گون. دوران دیر
بأش وقت نماز حقدان بیزه فرمان دیر
(عمر ناپایدار است، پنج روزی بیش نیست،
نمازفرمانی است از سوی خدا به ما انسانها)

بأش وقت نماز ینگی سن یاغشی او قی
آتشی دوزخینگ بارینی سؤندیر
نماز پنجگانهات را درست به جای بیاور که آتش دوزخ
را خاموش خواهد کرد.

ای پلنگ غیرتمند حالا وقت مردن است
روباهان با هیبت و جسارت صف بسته اند ای پلنگ
غیرتمند میخواهی بمیری حالا بمیر
روباه ها خود را عارفی سر مست نمایانده اند
ای شریعتمدار خردمند اگر میخواهی بدانی حالا بدان
ای یار عشه گر با سخنی روح را شر زده ای دلم را
ربوده ای

بی نشان دادن رویت
به حرف های شیرین دل خوشم کرده ای نازنینا اگر
می خواهی نزد من آیی حالا بیا
مختوم قلی در اوج شوریدگی بی زبان و لال تن و
جانش سوخته
و خاکستر شده است .

و سر پر شورش دچار دردی جان کاه است ای فرزند
آدمی
اگر می خواهی در یابی ام حالادریاب .

اهل بیت در شعر مختومقلی:

مختوم قلی شاعری سنی مذهب است ولی ارادت خاصی به اهل بیت دارد و در بسیاری جاها در شعرهایش به طور مستقیم این ارادت خود به امامان شیعه را نشان داده است شاید از همین رو بتوان او را شاعر وحدت ملتهای مسلمان زمانش بدانیم

کربلا دا شهید بولان
اول حسن، حسین قانی؟
آن حسن و حسین
که همدم ما بودند
و به خاطر اسلام شمشیر زده‌اند
و در کربلا شهید شده‌اند، کجايند؟
اون ايکي امام، بيزي-بيري‌inden سرور
يدى ولی، ياران بولوپ، مدد بر
مشهد، قارا بابا، يا شیث پیغامبر
حسن، حسین، شاهمردان، شفا بر!
ای دوازده امام، ای که یکی از دیگری سرورتر!
ای هفت نفر اولیاء، همه به یاری هم!
ای مشهد (امام رضا)، ای قره‌بابا، ای حضرت شیث!
ای حسن، ای حسین و ای شاهمردان، شفایم دها!
نه گناه قیلدي علی‌نینگ اوغلی، ای پروردگار
کربلا دشتنینده قیلدينگ سن آلانی خوار و زار
***
پروردگار! فرزند علی چه گناهی کرده بود
که آنها را در دشت کربلا خوار و زار کردی؟
حسن-حسین، عرشی-کرسی گره‌گیم
کربلا دا شهید اتدینگ سن دنیا
تو ای دنیا! حسن - حسین را که از عرش و کرسی (از
بین همه چیز)
فقط او را می‌خواهم ، در کربلا شهید کردن.
بيزنيچه امت‌لار قانين
کربلا دوکوب گچدي
خون چندين امت را
در کربلا به زمين ريخته‌اند
منظومه "حیدر بابايه سلام" که از شاهکارهای زبان
ترکی است از دید من به نوعی بدون تاثیر از این شعر
مختومقلی فراغی نبوده است اینکه شهریار در این
منظومه از طبیعت حرف می‌زند و از محل زندگی و
ایل خودش (آنهم دقیقاً با وزنی که مختومقلی
دویست سال قبل از او به آن زبان در مورد ایل و
طبیعت ایل خود حرف زده است) . مثل اینکه این

در شعر "گوردونما" بعد از اینکه از سه خلیفه نام می‌برد
در مورد حضرت علی از القابش
هم استفاده می‌کند و با احترام از مشاهده معنوی
حضرت سخن می‌گوید:

حیدر صدر، علی شیر خدانی گوردونما
حیدر صدر، علی شیرخدا را هم دیدم.

در یکی از اشعار مختومقلی کبوتر چاهی از دست
شاهینی می‌گریزد و برای دادخواهی به مسجد نزد
امام علی (ع) می‌رود . شاهین به دنبال کبوتر می‌
آید و از حضرت علی (ع) غذایش را طلب می‌کند
وقتی امام علی (ع) می‌خواهد تکه ای از گوشت
خویش را در مقابل کبوتر به شاهین بدهد آن دو
پرنده عرض می‌کنند که ما دو فرشته عرش هستیم
که برای دیدن عدل شما به زمین آمده بودیم و به
آسمان پر کشیدند.

از طرفی دوران زندگی مختومقلی ، دوران پرآشوبی
بود، جنگ بین خان‌های مختلف ترکمن اوضاع
اجتماعی مردم را بسیار پریشان ساخته است جنگ
های داخلی نیز مزید بر علت بود از این جهت بود که
در سراسر اشعار مختومقلی وحدت قومی، شجاعت و
پایمردی در مقابل ظالمان نمایان است. او نماد این
پایمردی را امام حسین (ع) می‌داند و در شعرهایش
به وفور از امام حسین به عنوان مظہر آزادگی نام
می‌برد.

حسن حسین، دینینگ انوری، ماهی
قانی فاطمه زهرا، حورلرینگ شاهی
قدرت بیلن دوران نور الهی
شیله معجزات لار موندان گچیپ دیر
حسن و حسین ، ماه تابان دین هستند
فاطمه زهرا شاه حوریان بهشت است
اینها انوار الهی هستند که به قدرت خدا بوجود
آمده‌اند.

آری ؟ این معجزات از این دنیا رفته‌اند
بیزینگ بیله همدم بولان
اسلام اوچین قیلیچ اوران

غافیل قالماز دؤیوش گونو خوار اولماز
 قارغیشا نظره گرفتار اولماز
 بولبولدن آیریلیب سولوب سارالماز
 دائم عنبر ساچار گولو توکمنین
 تیره‌لر قارداش دیر اروغ یاریدیر
 اقبال لر ترس گلمز حقین نوری دیر
 مردلر آتا چیخسا ساواش ساریدیر
 یاو اوستونه یاودیر یولو تورکمنین
 سرخوش اولوب چیخار جگر داغلانماز
 داشلاری سیندیرار قولو باغانلماز
 گوزوم غیره دوشمز گؤیول اگلنمز
 سؤزلر مختوم قولو دیلی توکمنی

در پایان شعری بخوانیم از شاعر ترکیه‌ای
 (هاکان ایلهان قورد) که برای مختومقلی
 فراغی سروده است.

Hakan İlhan Kurt

Mahtumgulu Dilinden Koşuk Deren
 Türkmenem
 Bir kemalat çizgisi tarih boyu varlığım
 Doksan dokuz ad ile tan yerinde derk menem.
 Yalvaç huyu hakkına pak alnímda arlığım
 Tünde günde acunu aydınlatan görk menem;
 Mahtumgulu selinden koşuk deren
 Türkmenem!

منظومه شهریار حالت مدرن و امروزی تری از شعر معروف مختومقلی است ، شعر ”تورکمنین“ زبان کلاسیکتری از منظومه حیدربابای شهریار دارد و در این شعر از یکپارچگی و همدلی مردم سرزمینش ، از مناظر طبیعی سرزمنیش و آمال و آرزوهای مردمش یاد میکند بومی بودن ذاتی این دوشعر وتشابه فرهنگی آنها قابل درک است دارد :
 تورکمنین (هجایی ۴ + ۴ + ۳ بر وزن منظومه حیدربابایه سلام)

جیحون ایلن بحر خزر آراسی
 چؤل اوستوندن اسر یئلی تورکمنین
 گول غونچه‌سی قره گوزوم قره‌سی
 قره‌داغدان انر سئلی تورکمنین
 حق سیلامیش واردیر اونون سایه‌سی
 چرپیشار چؤلونده نری - مايه‌سی
 رنگ برنگ گول آچار یاشیل یایلاسی
 غرق اولموش رئیhana چؤلو تورکمنین
 آل یاشیل بورنیب چیخار پری‌سی
 قوخویوب برق ویرار عنبرین ایسی
 بگ توره آق سققل یوردن یئیه‌سی
 گؤرن توتار گؤزل ائلی تورکمنین
 اول مردین اوغلودور مرددیر پدری
 کور اوغلو قارداشی سرخوش دور سری
 داغدا - دوزده قووسا اووچولار دیری
 آلابیلمز یولبارس اوغلو تورکمنین
 کونول لر اوره کلر بیر بیلیب باشلار
 دارتسا یاغین ویرار تورپاقلار داشلار
 بیر سفره‌ده طیار قیلینسا آش لار
 گوتورو لر اول اقبالی توکمنین
 گؤیول هاوالانار آتا چیخاندا
 داغ لار لعله دئنر قئیه باخاندا
 بال گتیره رجوشوب دریا آخاندا
 کسیلمز میوه‌سی - بالی تورکمنین

Geçmişini zül edip kor özünden vurulur” ?
 Nice hasret yangını kim demiş ki durulur,
 Ezel ebed tarihe takvim düşen Türk menem;
 Mahtumgulu dilinden koşuk deren
 Türkmenem!

Boyçeçaglar tagtına
 Yüpek asman bagtına
 Ganıñ gizip agtına
 Dil möherim bol oğıl.. !

30 Haziran 2005 // T A R S U S / Türkiye

منابع و پی نوشتها :

فضولی بغدادی : شاعر و عارف بزرگ ترک که به فارسی ، عربی و ترکی شعر نوشتہ است و در دوره شاه اسماعیل میزیسته.
 مختومقلی که بود ؟ ترجمه از : مهندس امانگلدي کوچک -
 کارشناسی ارشد دانشگاه امیرکبیر) دیدگاه و شعر ”
 مختومقلی فراغی ” در روایت دیگران - خبرگزاری مهر - گروه
 فرهنگ و ادب ۱۳۸۵/۰۳/۱۳

**MAHTUMKULU'NUN ŞİİRLERİNDE
 ÇAĞATAYCA VE OĞUZCA UNSURLAR**
MEHMET KARA

**MAHTUMKULU FIRAKI'NIN ŞİİRLERİNDE
 PEYGAMBER SEVGİSİ Ramazan ÇAKIR**

کربلا و امام حسین (ع) در شعرهای مختومقلی فراغی
 یوسف قوجق - یاپراق(فصلنامه ی فرهنگی ، ادبی و
 اجتماعی ترکمنهای ایران)
 ترجمه موضوعی ابیاتی از دیوان مختومقلی فراغی -
 محمود مرادی هفته نامه همزیستی (گنجینه سخن)
 مختومقلی نین آذربایجانلشماسی(برگدان آذربایجانی)
 شعرهای مختومقلی فراغی) به کوشش فتح الله ذوقی
 پرنیان هفت رنگ (جلد یک و دو): تالیف گنبددردی
 اعظمی راد (انتشارات اداره کل ارشاد اسلامی استان گلستان)

<http://kitap.blogfa.com>

**Dut şeherim bol oğıl!
 Daş neherim bol oğıl!
 Yâsla meni vagtında,
 Goş säherim bol oğıl!**

Korkutlarım ad verir gürbüz erler dizinde
 Kara çadır aklayan gökçe kızlar tizinde...
 Yol bilenip durmadan atam ötem izinde
 Bozdan toprak hatrına öz yurdundan terk menem;
 Mahtumgulu ilinden koşuk deren
 Türkmenem!

Gadrını bil od özüň
 Gül-pürçükli nur yüzüň
 Yagşı sözüň hoş sözüň
 Gök güherim bol oğıl!

Her konardan fişkirir her baharda nevleşip
 Soluk verir yarına kilim kilim evleşip
 Beş vakitte iki bağ dede torun devleşip
 Tanrı bilir gördüğüm uğraşlarda erk menem;
 Mahtumgulu elinden koşuk deren
 Türkmenem!

**Gice keçti batıştı
 Seret şapak yatıştı
 Canıñ cana gatıştı
 Bar miherim bol oğıl!**

Doru taylor tozundan kanatlanan canımla
 Harsım üzre çağlayan bilge başlar şanımla
 Asilliğim hikmeti damla damla kanımla
 Meydan hakkı çagalara bilek çatan berk
 menem;
 Mahtumgulu telinden koşuk deren
 Türkmenem!

**Manı çeyne gapdırıp
 Yüreğimi dopdurıp
 Türk vaspinı çapdırıp
 Pek deherim bol oğıl!**

Kurtbala der “kim demiş yazlak kışlak yorulur,

تغییر نام و فارسیزاسیون توپونیمهای شهرستان مرند

غلب اسامی رسمی شهرها و روستاهای مناطق ترک
نشین ایران از جمله آذربایجان، جهت دوختن هویت
فارسی به آنها فارسیزه گشته اند و سعی شده است،
اسامی جدید جعلی و فارسیزه را کم کم بین مردمان
رواج داده، اسامی اصیل و بومی کهن ترکی آنجاها را
به نسیان سپارند.

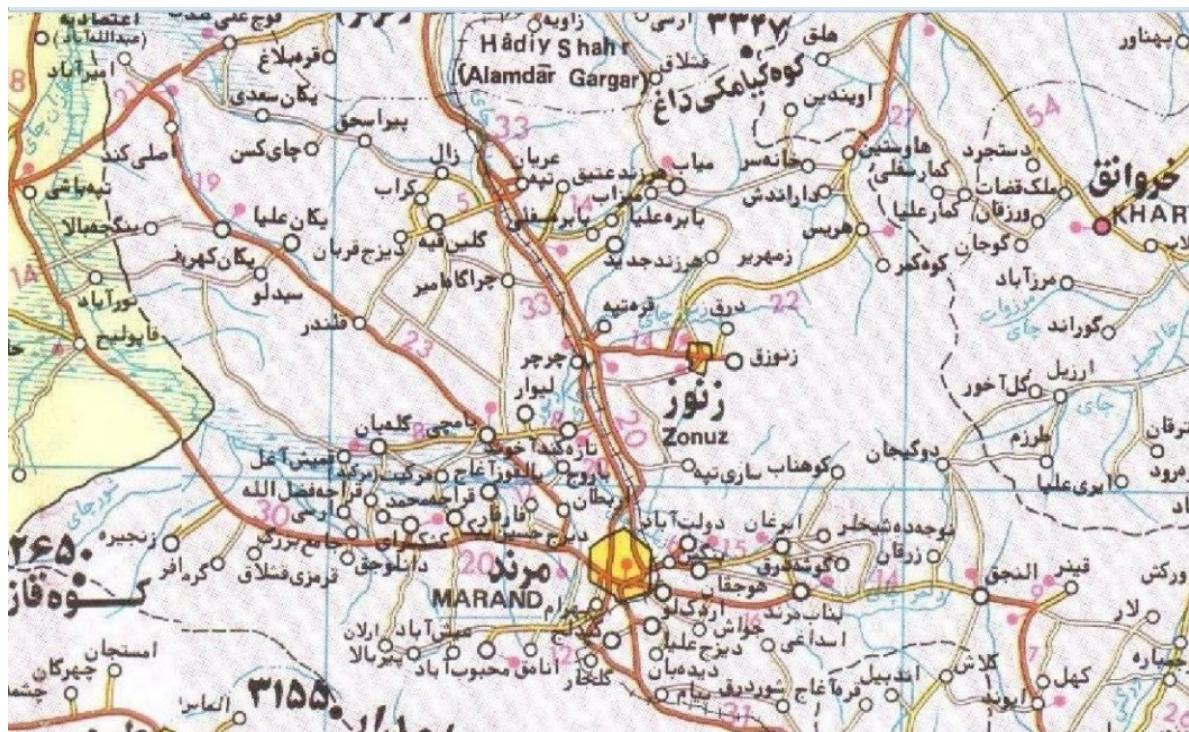
در قسمت دوم این مقاله، جهت آشنایی خوانندگان با موضوع فارسیزاسیون، بحثی با عنوان فارسیزه کردن توپونیمها ترکی در نوشته های گنجانده گشته است. در آنجا همچنین، به چهار دسته کلی نحوه تغییر نام و فارسیزاسیون اسم مکانهای جغرافیایی ترکی در شهرستان مرند اشاره شده است که این جعلکاریها را میتوان به توپونیمها سرزمینی آذربایجان و کل کشور ایران نیز تعمیم داد.

قدرت ابوالحسنی ساغالان

۱) مقدمه

توبونیم (اسم یک مکان) نشان میدهد، هویت بخشن به آن محل و ساکنین اولیه آنجا از کدام قوم بوده است. از اینرو، جهت تحریف نشدن گذشته تاریخی و حفظ هویت ساکنان اولیه مکانها، بایستی از اسامی

در قسمت سوم، شهرستان مرند به مرکزیت شهر تاریخی مرند معرفی مختصری خواهد گردید که آنجا عنوان نمونه مثالی از شهرستانهای آذربایجان این طرف ارس (آراز) جهت مشاهده تغییر نام و فارسی‌اسیون توبیونیمها در نظر گرفته شده است. در

خاص و يومی آنها بدقت محافظت گردد. ولی در ایران، بعد از به قدرت رسیدن رضاخان پهلوی و حاکم شدن فارسها در حدود یکصد سال پیش، سیاستهای شوونیستی فارسیزه کردن تپوئیمهای غیرفارسی رواج داشته است. در حال حاضر هم میتوان گفت،

فعالین فرهنگی مرندی و یا مرندیهای ساکن تبریز بدست آمده است.

نکته ۲: تعداد کل روستاهای شهرستان مرند در لیست استخراجی از سرشماری سال ۱۳۹۵ شمسی، ۱۲۰ مورد میباشد که لیست ردیفار اسامی رسمی و بومی روستاهای شهرستان مرند در آخر مقاله بعنوان یک لیست پیوستی مقاله درج گشته است. در مثالهای مختلف متن نیز، از این لیست استفاده گردیده است.

۳) فارسیزه کردن توپونیمهای ترکی در نوشته ها فارسیزه کردن توپونیم ترکی یعنی، حروف صدادار آنرا طوری تغییر دادن که تلفظش برای فارس زبانها راحت بوده و در زبانشان کلمه با تلقظ مشابه داشته باشد. با فارسیزاسیون توپونیم ترکی هویت خود را از دست داده جعلی میگردد و حتی ممکن است در خود زبان فارسی نیز بی معنی باشد. میتوان گفت، اغلب اسامی رسمی شهرها و روستاهای مناطق ترک نشین ایران از جمله آذربایجان، فارسیزه گشته اند. مثلا در شهرستان مرند آذربایجان، مطابق با لیست پیوستی روستاهای آنجا در انتهای مقاله، نام روستای اوردکلی به اردکلو (ردیف ۱)، جواش به جواش (ردیف ۲)، اوست داغی به اسداغی (ردیف ۳)، و غیره بدل شده اند. قابل ذکر است، زبان ترکی نه حرف صدادار دارد که همگی کوتاه هستند، در صورتیکه فارسی سه حرف صدادار کوتاه و سه حرف صدادار کشیده دارد. از اینجا مشخص میباشد، نوشتن درست بسیاری از اسامی ترکی به دلیل عدم انتقال صحیح حروف صدادار به زبان فارسی مقدور نیست. بنابر این در مورد ثبت اسامی ترکی اگر مشاهده کردیم، مردم بومی یک منطقه نام یک محل را یک گونه تلفظ میکنند، ولی در ثبت اسم به فارسی اساسا در حروف صدادار تفاوت وجود دارد، نام صحیح را تلفظ مردم منطقه منعکس مینماید و باید از آن توپونیم محافظت گردد. جعل عمدى اسامی ترکی (بومى) به شکل

قسمت چهارم هم، به تغییر نام و فارسیزاسیون شهرها و دهستانهای شهرستان مرند پرداخته خواهد شد و نشان داده میشود، نام چهار مورد از پنج شهر شهرستان مذکور فارسیزه گردیده است. همچنین، نام هر ۹ دهستان شهرستان مرند، تغییر نام داده شده فارسیزه گشته اند. در قسمت پنجم، به سراغ تغییر نام و فارسیزاسیون اسامی روستاهای شهرستان مرند رفته، مشخص خواهد گردید که بیش از هشتاد و دو درصد اسامی رسمی روستاهای آن شهرستان تغییر نام و فارسیزه شده اند. این رقم بالا نشان میدهد که حکومتها یکصد سال اخیر ایران، هدفی جز استعمارگری فرهنگی فارسی و زدودن هویت ترکی از مرند (و کلا از آذربایجان و ایران) نداشته اند.

در مبحث نهایی و ششم این نوشتار، به رسمیت چهار توپونیم بومی از روستاهای شهرستان مرند در سالهای اخیر اشاراتی خواهد شد که این موضوع پس از گسترش هویت طلبی ترکی و کوشش در جهت رهایی از سلطه فرهنگی فارسها در ایران ممکن گشته است. چهار روستای مذکور با نامهای بومی دویجان، آیران دیبی، یام و سئیوان (سیوان) هستند که در نتیجه رشد شعور ملی ترکی و نیز تلاش و اتحاد اهالی روستاهای مزبور در سالهای اخیر به انجام رسیده است. پر واضح است، سیستم شوونیستی که زبان دهها میلیون ترک ایرانی را بیگانه پنداشته، فارسی را بر آنها تحمیل مینماید، بایستی اساسا اصلاح شده، زبان ترکی یکی از زبانهای رسمی آن کشور گردد. با رسمیت زبان ترکی در ایران تمام تابلوها و اسامی مجعلوں فعلی میتوانند، با صورت و آواهای درست ثبت گرددند. همچنین، بدین طریق میتوان به سلطه فرهنگی صدساله فارسها بر ترکان را خاتمه داد.

نکته ۱: جاینامهای رسمی شهرستان مرند در این مقاله، از فایل آخرین سرشماری سراسری انجام گرفته ایران و آمار آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵ استخراج گشته اند. توپونیمهای اصیل نیز، از افراد بومی آنجا،

میباشد. مرکز این شهرستان هم مرند است که یکی از شهرهای قدیمی آذربایجان میباشد و در ۶۵ کیلومتری شمال غرب تبریز واقع بوده، در محور ارتباطی اروپا و آسیای میانه قرار گرفته است. مطابق با معلومات آخرین سرشماری سراسری انجام گرفته ایران در سال ۱۳۹۵، شهرستان مرند دارای ۳ بخش، ۶ شهر، ۹ دهستان و ۱۲۰ روستا میباشد. همچنین، اهالی شهرستان مرند به زبان ترکی آذربایجانی صحبت میکنند.

اسامی رسمی محله‌ای بررسی شده این مقاله، از فایل سرشماری ۱۳۹۵ استخراج گشته اند. اسامی اصلی نیز، از افراد بومی و فعالین فرهنگی مرندی بدست آمده است. ضمناً، خود نگارنده سالیان گذشته به برخی روستاهای مرند سفرهایی داشته، از طریق مرندهای ساکن تبریز هم با اسامی اصیل آنها آشنا میباشد. به هرحال در این نوشتار، دو گروه توپونیمهای رسمی و بومی با هم مقایسه گردیده اند. نتیجه این مقایسه اسامی رسمی و غیر رسمی نیز، در بحث متعاقب چهارم تحت عنوان تغییر نام و فارسیزاسیون شهرها و دهستانهای شهرستان مرند و همچنین مبحث پنجم با تیتر تغییر نام و فارسیزاسیون اسامی روستاهای شهرستان مرند آمده است.

۴) تغییر نام و فارسیزاسیون شهرها و دهستانهای شهرستان مرند

پنج شهر شهرستان مرند به غیر از خود آنجا، دارای نامهای رسمی کشکسرای، زنوز، بناب، دیزج حسین‌بیگ و یامچی هستند که اسامی بومی آنها بترتیب، کوشک سارای (Köşk Saray)، زونوز (Zunuz)، بیناو (Binav)، حوسئین بی دیزه سی (Hüseinbey Dizesi) و یامچی (Yamçı) میباشد. مطابق با مبحث فارسیزاسیون در قسمت دوم مقاله، میتوان نتیجه گرفت، به غیر از یامچی اسامی بقیه شهرها تغییر نام داده شده و فارسیزه گشته اند.

فارسی با دستورات حکومتی نیاز بحث طویل دارد که در اینجا به آن نمیپردازیم.

ولی میتوان، نحوه تغییر نام و فارسیزاسیون اسم مکانهای جغرافیایی ترکی در شهرستان مرند را به چهار دسته کلی تقسیم نمود:

الف) اسامی تحریف شده با تبدیل صدای و آواهای ترکی به فارسی، مانند سورخه به سرخه (ردیف ۲۷)، سؤیودلو به سیدلو (ردیف ۳۳) و زونوزاق به زنوزق (ردیف ۱۹).

ب) عوض نمودن توپونیم قدیم ترکی با یک اسم جعلی فارسی، مثل چرک دمیر به چراگاه امیر (ردیف ۸۴)، اؤشه دره به گوشه درق (ردیف ۴) و ددیوان به دیده بان (ردیف ۵۷).

ج) ترجمه کردن توپونیمهای ترکی به فارسی همراه با فارسیزاسیون، مانند داش /یوخاری یعنی به یکان علیا (ردیف ۱۲۰)، آشاغی شامگیلی به شامقلوی سفلی (ردیف ۱۱۲) و داش هرزن به هرزند عتیق (ردیف ۶۴).

د) جایگزینی توپونیمهای عربی یا نیمه عربی به جای توپونیمهای ترکی و بومی، مانند پیرساق به پیراسحق (ردیف ۷۳)، اسکی کند به اصلی کندی (ردیف ۱۰۴) و آیران دیبی با عریان تپه (ردیف ۸۱).

به نظر میرسد، چهار دسته تغییر نام و فارسیزاسیون اسم مکانهای جغرافیایی ترکی در شهرستان مرند را که در بالا به آن اشاره شد، میتوان به توپونیمهای سرزمین آذربایجان و کل کشور ایران نیز تعمیم داد. گفتنی است، شبیه عمل فارسیزاسیون در مورد ثبت توپونیمهای ترکی در سایر زبانها نیز روی میدهد، با این تفاوت که در آثار قدیمی غیرفارسی جعلی مشاهده نمیشود، بلکه مولیفین اسامی که از مردم شنیده اند را، گاهما با تفاوت طبیعی در حروف صدادار ضبط کرده اند.

۳) معرفی شهرستان مرند

شهرستان مرند، از شهرستان‌های پرجمعیت و وسیع استان آذربایجان شرقی ایران به مرکزیت تبریز

دیوان لغات الترك محمود کاشغری به معنی شهر و روستا و بعنوان یک کلمه اصیل ترکی ذکر گردیده، در ترجمه فارسی دکتر حسین محمدزاده صدیق و صفحات ۲۲۱ و ۲۲۲ کتاب گرانسنگ مزبور آمده است. کند در دنیای وسیع ترک هم کاربرد گسترده ای دارد. بعلاوه، با کندن مکانی در آنجا شهر و روستا ایجاد نمیکنند، بلکه محل زیستها عموماً توسط فرد یا گروهی بدلاً لیل مختلف بنا میگردد.

به هر حال، تعداد کل روستاهای مرند در لیست استخراجی از سرشماری سراسری سال ۱۳۹۵ ۱۲۰ مورد میباشد که در لیست ضمیمه این مقاله نام رسمی تمامی آنها هستند و در صورت فارسیزه شدن که غالباً هم اینگونه اند، نام بومی آنها هم با الفبای عربی و هم لاتین قید گردیده اند. از تعداد کل ۱۲۰ روستای مرند، ۹۹ مورد (بالای هشتاد و دو درصد)، طبق تعریف فارسیزاسیون در مبحث دوم، فارسیزه و تغییر نام داده شده اند. این رقم بالا نشان میدهد که حکومتهای یکصد سال ایران، هدفی جز استعمارگری فرهنگی فارسی و زدوند هویت ترکی از مرند آذربایجان نداشته اند. وضعیت دیگر شهرستانهای آذربایجان و دیگر مناطق ترک نشین ایران نیز، کم و بیش بر همین منوال به نظر میرسد.

همچنین در اینجا لازم دیده شده، در مورد سه دسته کلی تغییر نام و فارسیزاسیونهای توپونیمهای حاوی سه کلمه قارا (ترکی)، تازه (فارسی) و تپه (ترکی) توضیحاتی ارائه گردد:

الف) کلمه قارا (Qara)، همانطوریکه در لغتنامه چند زبانه آدادسوزلوك دکتر حسن بی هادی، اتیمولوژیست و زبان‌شناس، هم آمده، در زبان ترکی به معنی سیاه و بزرگ میباشد. این کلمه در میان ترکهای ایران از جمله آذربایجان جنوبی بیشتر به شکل قره تلفظ میگردد. در این نوشتار، در اسامی روستاهایی که این کلمه وجود داشته، تلفظ بومی لحاظ شده است. جاینامهای دارای این کلمه، در اسامی رسمی به شکل قرا فارسیزه گشته اند. مانند اسامی روستاهای

بخشهای شهرستان مرند نیز، مرکزی، کشکسرای و یامچی میباشند که مطابق توصیف بالا، کشکسرای فارسیزه بوده، ولی یامچی نیست.

همچنین، ۹ دهستان شهرستان مرند، بناب، دولت‌آباد، ذوالبین، زنوزق، یکانات، کشکسرای، میشاب شمالی، هرزندات شرقی و هرزندات غربی نامگذاری گشته اند. شش مورد اول از این دهستانها، اسامی بومی بیناو (Binav)، دؤولت آوا (Dövlət آوا)، زیلبیر (Zilbir)، زونوزاق (Zunuzaq)، یئکن (Yekən) و کوشک سارای (Köşk Saray) دارند که تغییر نام داده شده، فارسیزه اند. دهستان با نام جعلی میشاب شمالی هم، در واقع قسمتهای قوزئی (Quzey) به معنی شمال کوه میشوو (Mişov) میباشد که قسمت های جنوبی آن کوه مشهور، گونئی (Güney) نام داشته و در شهرستان شبستر قرار گرفته اند. دهستانهای هرزندات شرقی و هرزندات غربی نیز، در واقع بر اساس جاده مرند- جلفا به دو بخش شرقی و غربی تقسیم گشته اند. هرزنداتی که نام بومی محال هرزن دارد. در نتیجه میشود گفت، هر نه دهستان شهرستان مرند، تغییرنام داده شده فارسیزه گشته اند.

(۵) تغییر نام و فارسیزاسیون اسامی روستاهای شهرستان مرند

قبل از رفتن به سراغ اسامی فارسیزه و اصیل روستاهای شهرستان مرند آذربایجان، بجاست در اینجا، به چرایی باقی ماندن کلمه ترکی کد در جاینامهای روستاهای ایران از دست تحریف گران اسامی و مفرسان حکومتی توضیحات مختصری ارائه گردد. در جایی راجع به این مطلب خوانده بودم، دلیل باقی ماندن کلمه کند در اسامی روستاهای ایران از جمله آذربایجان این بوده است که مفرسان این لغت را فارسی و از بن کندن پنداشته اند. از اینرو هم، نیازی به تغییر آن به مترادفش کلمه ده فارسی ندیده اند. در صورتیکه، لغت کند حدود هزار سال پیش در

زمان، توپو (Tüpü)، در صفحه ۵۳۲ به معنی تپه و کاسه سر دیده میگردد.

مفرسان ایرانی، علاوه بر اسامی روستاهای جهت جعل گذشته، آنها را تحریف کرده اند، در زمان حاضر توپونیهای داخل روستاهای را نیز جهت تغییر آینده مفرس نموده اند. برای مثال در این مورد، به مقاله هویت زدایی از توپونیمهای اصیل ساغلان با اسامی جعلی و فارسیزه در تابلوها نوشته نگارنده رجوع کنید که در اردیبهشت سال ۱۴۰۳ و شماره ۲۲۴ ماهنامه خداآفرین چاپ گردیده است.

مفرسان، نام های خانوادگی روستاییان را نیز فارسیزه نموده، هویت زدایی کرده اند. برای مثال در این مورد، به مقاله هویت زدایی در نامهای خانوادگی اهالی روستای ساغلان نوشته نگارنده رجوع شود که در شماره مذکور ماهنامه خداآفرین منتشر شده است.

۶) رسمیت چهار توپونیم بومی از روستاهای شهرستان مرند

امروزه، در میان ترکان مرندی مانند دیگر ترکان آذربایجان و ایران، جریان هویت طلبی ترکی و شعور ملی ترکی رشد بسیار یافته است و مقابله با سلطه فرهنگی و غیرفرهنگی فارسها در جریان میباشد. رسمیت چهار مورد از توپونیمهای بومی روستاهای شهرستان مرند در چند سال اخیر نیز، در همین راستا بوده است که در سرشماری سال ۱۳۹۵ نام آنها مجعلو بوده است.

طبق خبر منتشر گشته در کانال اطلاع رسانی اخبار معاونت استانداری و فرمانداری شهرستان ویژه مرند، به تاریخ ۱۷ نوامبر ۲۰۲۰ میلادی (۲۷ آبان ۱۳۹۹)، جلسه ای با درخواست اهالی و شوراهای اسلامی مبنی بر اصلاح نام روستا های دوگیجان، عریان تپه و پیام برگزار گشته است و بعد از بررسی مستندات و مدارک موجود، با اصلاح و تغییر روستای دوگیجان به روستای دویجان (ردیف ۹)، عریان تپه به روستای آیران دیبی (ردیف ۸۱) و روستای پیام به روستای

(ردیفهای ۳۸ و ۴۰) قره جه محمد و قره جه فیض الله که بترتیب به شکل قراجه محمد و قراجه فیض الله در آمده اند.

ب) کلمه تازه به معنی جدید از فارسی به ترکی آذربایجانی وارد شده است و اغلب به شکل تزه در جنوب رود ارس و یا تازا در شمال آن رود در میان ترکان آذربایجان استفاده میشود. این کلمه، در نام روستاهای نسبتاً جدیدالحدادث به اسم تزه کند یا تازاکند در آذربایجان زیاد مشاهده میگردد. در اسامی رسمی این روستاهای در ایران اما، شکل تازه کند بکار میرود. این گروه تغییر نامها در دسته اول و تغییر آواهای ترکی به فارسی قرار میگیرند. مثلاً روستایی با نام رسمی تازه کند آخوند (ردیف ۱۱) در شهرستان مرند وجود دارد که اهالی غالباً به آنجا تزه کند میگویند. اما چون بنیانگذار آن یک آخوند بوده در اسناد فارسی، تازه کند آخوند نام گرفته است. به روستای مجیدآباد نیز، تزه کند میگویند که اسم آنجا فارسیزه محسوب نشده است.

ضمناً، کلمه یئنگی (یئنی) ترکی به معنی تازه هم، در اسم روستاهای نسبتاً جدید در توپونیهای آذربایجان دیده میشود و به نظر میرسد، اینها قدیمیترند و قبل از تماس بومیان با زبان فارسی ایجاد گشته اند.

ج) کلمه تپه (Təpə)، همانگونه که در لغتنامه ترکی به فارسی آقای پرویز زارع شاهمرسی نیز آمده، به معنی تل و کله میباشد. کلمه ترکی تپه به زبان فارسی نیز وارد شده، باشنده‌گان آن زبان حرف پ این کلمه را مشدد و به شکل تپه (Tappeh) تلفظ مینمایند. نام توپونیمهایی که این کلمه ترکی در آنها وجود داشته، به شکل گفته شده تغییر نام داده شده، فارسیزه گشته اند. این نوع دگرگونی سازیها در اسامی روستاهای ساری تپه (ردیف ۱۲) و قره تپه (ردیف ۶۲) شهرستان مرند مشاهده میگرددند.

همچنین، در ترجمه فارسی دیوان لغات الترك محمود کاشغری دکتر محمدزاده صدیق، کلمه تپه بعنوان یک کلمه اصیل ترکی به صورت مرسوم آن

منابع و مأخذ

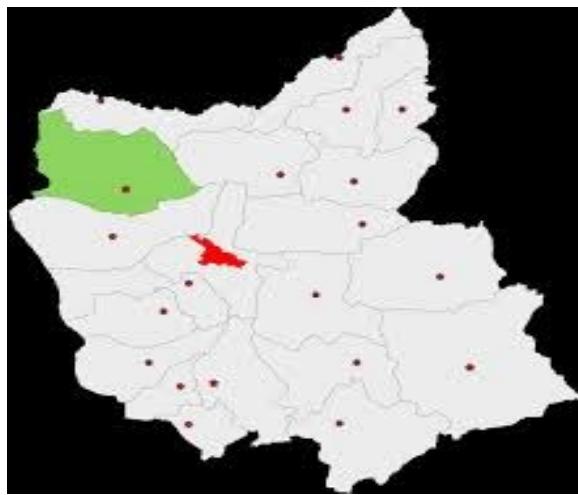
- ۱- آمار آذربایجان شرقی در سرشماری سال ۱۳۹۵:
https://amar.org.ir/Portals/0/Statistics/CN95_HouseholdPopulationVillage_03_r-14030410121504.xlsx
- ۲- دیوان لغات الترك، شیخ محمود کاشغی، ترجمه دکتر حسین محمدزاده صدیق، چاپ اول، نشر اختر، تبریز، ۱۳۸۳، شمسی
- ۳- قارا در لغتنامه چند زبانه آداسوژلوك (به مدیریت دکتر حسن بی هادی):
<https://www.adasozluk.com/post/word/show/all/%D9%82%D8%A7%D8%B1%D8%A7>
- ۴- فرهنگ ترکی-فارسی شاهمرسی، پرویز زارع شاهمرسی، چاپ اول، نشر اختر با همکاری انتشارات آناس، تبریز، سال ۱۳۸۷
- ۵- هویت زدایی از توپونیمهای اصیل ساغلان با اسمای جعلی و فارسیزه در تابلوها، قدرت ابوالحسنی سهلان، ماهنامه خدا آفرین، شماره ۲۲۴، تهران، اردیبهشت ماه ۱۴۰۳
- ۶- هویت زدایی در نامهای خانوادگی اهالی روستای ساغلان، قدرت ابوالحسنی سهلان، ماهنامه خدا آفرین، شماره ۲۲۴، تهران، اردیبهشت ماه ۱۴۰۳
- ۷- وبلاگ پیربول، آقای حسن نجفی، فعال فرهنگی مرندی:
<http://pirbol.blogfa.com/>

کانالهای تلگرامی

- ۱- مرندیم (@marandim)، دکتر میرهدایت سیدمرندی
- ۲- یئنکن اوغلو (@yekanoglu)，دکتر زینال همتی
- ۳- شهر یامچی (@Yamchiii)
- ۴- کanal اطلاع رسانی شورای اسلامی روستای پیرساق (@pirsaq_channel)
- ۵- صدای انامق (انه مه) ([@Taazeekand](https://t.me/ccciiiiy))
- ۶- تزه کند (تازه کند آخوند) (@Taazeekand)
- ۷- کanal اطلاع رسانی اخبار معاونت استانداری و فرمانداری شهرستان مرند ویژه ویژه (https://t.me/farmandari_marand) و سایر.

منابع شفاهی

- ۱- آقای ابراهیم سرداری زنوز، ساکن تبریز، اهل روستای چیرچیر مرند
- ۲- آقای حامد مرادی، فعال فرهنگی مرندی، اصلتا اهل روستای اوشه دره (شودره) مرند و دیگران

یام (ردیف ۵۹) در کارگروه شهرستان مرند موافقت شده است. همچنین در این باره قید شده، مصوبات کارگروه مذکور به منظور سیر مراحل قانونی به کارگروه استانی و بعد از آن به وزارت کشور و هیات وزیران جهت تصویب نهایی ارسال خواهد شد. خبر فوق، در کانالهای مختلفی بازتاب داشته و مورد استقبال ترکان بویژه فالعین فرهنگی آذربایجانی قرار گرفته است.

علاوه بر سه روستای مذکور، در سالهای اخیر مفرسان جاعل از سگبان کردن توپونیم سییوان مرند (ردیف ۶۰) هم، با مقاومت اهالی آن روستا مجبور به عقب نشینی شده اند. در کanal رسمی فرمانداری شهرستان ویژه مرند نیز نام سییوان به چشم میخورد. به امید روزی که مانند چهار توپونیم بومی از روستاهای شهرستان مرند مورد اشاره، در تمام تابلوهای آذربایجان جنوبی و دیگر مناطق ایران اسامی بومی و اصیل دیده گرددند.

پر واضح است، سیستم شوونیستی که زبان دهها میلیون ترک ایرانی را بیگانه پنداشته و فارسی را بر آنها تحمیل میکند، باستی اساساً اصلاح شده، زبان ترکی یکی از زبانهای رسمی آن کشور گردد. با رسمیت زبان ترکی در ایران تمام تابلوها و اسامی مجعلو میتوانند به راحتی و به شکل صحیح اصلاح شوند. بدین طریق میتوان، به سلطه فرهنگی صدساله فارسها بر ترکان را نیز خاتمه داد.

لیست روستاهای شهرستان مرند
(استخراج از سرشماری سال ۱۳۹۵)

ردیف	نام دهستان	نام رسمی روستا	نام بومی روستا	Kənd Yerəl adı(Latinca)
۱	بناب	اردکلو	اوردکلی	Ördəkli
۲	بناب	جواش	جاواش	Cavaş
۳	بناب	اسداغی	اوست داغی	Üstdağlı
۴	بناب	گوشه درق	اوشه دره/شودره	Öşə Dərə /Şödərə
۵	بناب	زرغان	زره غان	Zərəğan
۶	بناب	مجیدآباد		
۷	بناب	نوجه ده درق		Dərə Nüvədi
۸	بناب	النجق		Əlinçə
۹	بناب	دوگیجان		Düyican
۱۰	بناب	قینر		
۱۱	دولت آباد	تازه کند آخوند		Təzə Kənd
۱۲	دولت آباد	ساری تپه		Sarıtepə
۱۳	دولت آباد	کوهناب		Gəvən ov
۱۴	دولت آباد	دولت آباد		Dövlət ava
۱۵	دولت آباد	هوجقان		Hecəvan
۱۶	دولت آباد	بنگین		Bəngi
۱۷	دولت آباد	ابرغان		Əvirgan
۱۸	دولت آباد	نوجه ده شیخلر		Nüvədi
۱۹	زنوزق	زنوزق		Zunuzaq
۲۰	زنوزق	چرچر		Çırçıır
۲۱	زنوزق	درق		Dərə
۲۲	زنوزق	زمهریر		Zəmhər
۲۳	زنوزق	گله خانه		Gində Xana
۲۴	زنوزق	کوه کمر		Kükəmər
۲۵	زنوزق	هریس		Hörüz
۲۶	کشکسراي	زنجبیره(Zəncirə)		Zəncirə
۲۷	کشکسراي	سرخه		Surxə
۲۸	کشکسراي	گزارفر		
۲۹	کشکسراي	قرمزی قشلاق		Qırmızı Qışlaq
۳۰	کشکسراي	ارسي		Ersi

Qırxlar	قىرخلار	قرخلار	كشكسراي	٣١
Xalxal	خالخال	خلخال	كشكسراي	٣٢
Söyüdlü	سۈيۇدلو	سييلو	كشكسراي	٣٣
Heydər Abad(Sumutoru)	حيدر آباد(سوموتورو)	حيدر آباد / موتور آب	كشكسراي	٣٤
Şuğeyib	شوغىئىب	نور آباد	كشكسراي	٣٥
Qapılıq	قاپىلىق	قاپولوخ	كشكسراي	٣٦
Köhnə Su	كؤهنه سو	كەنه سو	كشكسراي	٣٧
Qərəcə Muhammad	قره جه محمد	قراجه محمد	كشكسراي	٣٨
Qərəcə Feyzullah	قره جه فيض الله	قراجه فيض الله	كشكسراي	٤٠
Vanlıca	وانليجا	وانلوجق	كشكسراي	٤١
Ərələn	اره لن	ارلان	كشكسراي	٤٢
Bağlar Ərələn	باغلار اره لن	باغلار ارلان	كشكسراي	٤٣
Yalqız Ağac	يالقىز آغاج	يالقۇزاغاچ	كشكسراي	٤٤
Hüseinbəy Dizəsi	حسين بى ديزه سى	دېزج حسین بىگ	كشكسراي	٤٦
Yalqız ağac	يالقىز آغاج	يالقۇزاغاچ	كشكسراي	٤٧
Pirbol	پيربول	پېرپالا	ميشاب شمالي	٤٨
Mahbaba	ماه بابا	مېشاب شمالي	ميشاب شمالي	٤٩
Ənəməmə	انه مه	انامق	ميشاب شمالي	٥٠
İş Oba/ Eşəvət	ايش اوبا/ائشوت	عىش اباد	ميشاب شمالي	٥١
Güləcar	گوله جار	گلجار	ميشاب شمالي	٥٢
Vəhrəm	وهرم	بهرام	ميشاب شمالي	٥٣
Üstdizə	اوست دىزه	دېزج عليا	ميشاب شمالي	٥٤
Baxşı Kəndi	باخشى كندى	بخش كند	ميشاب شمالي	٥٥
Külliü	كوللو	كندلچ	ميشاب شمالي	٥٦
Dədivan	ددیوان	دیده بان	ميشاب شمالي	٥٧
Yam	يام	پيام	ميشاب شمالي	٥٩
Seyvan	سېيان	سېگيان / سيوان	ميشاب شمالي	٦٠
Şordərə	شوردره	شوردرق	ميشاب شمالي	٦١
Qərətəpə	قره تپه	قره تپه	هرزنداٽ	٦٢
Aşağı Böbrə	آشاغى بوبره	پابره سفلي	شرقي	٦٣
Daş Hərzən	داش هرزن	هرزندىق	هرزنداٽ	٦٤

Yuxarı Böbrə	یوخارى بوبره	بايره عليا	هرزنادات	
Miyav/ Miyov	مییاب/ مییو	میاب	شرقی	٦٥
Əvindin	اویندین	اویندین	هرزنادات	
Xənəsər	خنه سر	خانه سر	شرقی	٦٦
Həvistin	هویستین	هاویستین	هرزنادات	
Mizar	میزار	میزاب	شرقی	٦٧
Çay Hərzən	چای هرزن	هرزنجدید	هرزنادات	
Pırsaq	پیرساق	پیراسحق	شرقي	٦٨
Qurbanidizə	قوربان دیزه	دیزج قربان	هرزنادات	
Mevli	مؤلی	مولو	غربی	٦٩
Dağ Yencəsi	داغ ینچه سی	ینگجه سادات	هرزنادات	
Kürrab	كورراب	زال	غربی	٧٠
Ayran Dibi	آیران دیبی	گلین قیه	هرزنادات	
Qərə Bulağ	قره بولاق	عریان تپه	غربی	٧١
Qərə Göz	قره گؤز	قره بلاغ	هرزنادات	
Çərək Dəmir	چرک دمیر	قره گوز	غربی	٧٢
		چرگاه امیر	هرزنادات	

			غربي
Qəmiş Ağıl	قميش آغيل	قميش آغل	ذوالbin ٨٥
Urum Quyusu	اوروم قويوسو	قوش قيه سى	ذوالbin ٨٦
Geləvan	گله وان	فوندر	ذوالbin ٨٧
Xaraba Markit	خارابا مرکيت	مرکيدخرا به سى	ذوالbin ٨٨
Üst Qirac	اوست قيراج	قراج عليا	ذوالbin ٨٩
Aşağı Qirac	آشاغى قيراج	قراج سفلي	ذوالbin ٩٠
Orta Qirac	اورتا قيراج	قراج وسطي	ذوالbin ٩١
Hacimahammad Hasarı	حاج محمد حاصارى	حصار حاج محمد	ذوالbin ٩٢
Hacıahmad Hasarı	حاج احمد حاصارى	حصار حاج احمد	ذوالbin ٩٣
Abbaswakil Hasarı	عباسوکيل حاصارى	حصار عباس وكيل	ذوالbin ٩٤
Pərpər	پرپر	مرکيد	ذوالbin ٩٥
Barı	بارى	فارفار	ذوالbin ٩٦
Aşağı Luvar	آشاغى لووار	باروج	ذوالbin ٩٧
Yuxarı Luvar	يوخارى لووار	ليوار پايين	ذوالbin ٩٨
Güləzar	گوله زار	ليوار بالا	ذوالbin ٩٩
Əski Kənd	اسكى كند	آرباتان	ذوالbin ١٠٠
Qaysar	قايسار	گل زار	ذوالbin ١٠١
Mığilli	ميغيللى	اصلی كندي	يكانات ١٠٢
Kəhriz /Aşağı Yekən	كهريز/آشاغى يئكن	فيصر	يكانات ١٠٣
Yaranmış Yencə	يارانميش ينجه	مغولو	يكانات ١٠٤
Aşağı Şamğılli	آشاغى شامغىلى	يكان كهريز	يكانات ١٠٥
Yuxarı Şamğılli	يوخارى شامغىلى	ينگجه يارانميش	يكانات ١٠٦
Sədi	سدى	آغ كهريز	يكانات ١٠٧
Kurd Yencəsi	كورد ينجه سى	اميرآباد	يكانات ١٠٨
Daş /Yuxarı Yekən	داش /يوخارى يئكن	بهشت دره سى	يكانات ١٠٩
		شامقلوي سفلي	يكانات ١١٠
		شامقلوي عليا	يكانات ١١١
		عرب كهريز	يكانات ١١٢
		يكان سعدي	يكانات ١١٣
		حبيب كندي	يكانات ١١٤
		فوج علي كندي	يكانات ١١٥
		كهريز	يكانات ١١٦
		ينگجه كرد	يكانات ١١٧
		يكان عليا	يكانات ١١٨
			يكانات ١١٩
			يكانات ١٢٠

سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی

MİLLİ (TÜRK) İSLAMİ DİZİ ÇIXIŞLAR

۲

انتخابات ریاست جمهوری کنونی تشت رسوایی اصول گرایان و اصلاح طلبان را توامان از بام هویت طلبان و عدالت خواهان و تبعیض سنتیزان برانداخت و رسوای عالمشان کرد پررویی اینان در قبض کابینه یک شرمساری اخلاقی است زیرا اصلاح طلبان فاقد وجاهت اجتماعی اند در مراکز عمدۀ اصلاح طلبی در اصفهان، کرمان، کاشان و یزد با لیدرهایشان نتوانستند پزشکیان عدالت خواه را بر صدر مصتبه صندوق نشانند چه حقی در کابینه دارند؟! اگر اصلاح طلبی، حلقة مفقوده خویش یعنی هویت و پذیرش حقوق دیگر ملل و السنّه ایرانی کشف نکد و هویت را مورد کاوش تئوریک مجدد قرار ندهد و در زمامداری و حکمرانی استحقاقی برای هویت طلبان قائل نشود هرگز پایگاه اجتماعی خویش را نخواهدیافت.

۳

اگر آرای تورکان آذربایجان و تورکان بیات خراسان و تورکان طهران و قشقاییان و تورکمنها و تبعیض چشیدگان و پیرامونیان ظلم دیده از مرکز گرایان چون عربها و لرها و بلوچها نبود هرگز پزشکیان پیروز میدان نبود نمی دانم این پیام ساده چرا قابل فهم هم برای اصلاح گرایان و هم برای اصلاح طلبان نیست؟! صرف نظر از این که بالغ بر ۴۰ درصد تورکان در انتخابات به دلایلی اشتراک نکرند. اگر ظریف خندان پیش پزشکیان نبود بی تردید آرای آذربایجان و تورکان به مراتب بالاتر از این می شد نفرت و کراحت هویت طلبان عدالت خواه از اصلاح طلبان تمرکز گرا قصه پر غصه ماست که تنها با مرهم عدالت می توان آن را درمان کرد.

۴

دکتر پزشکیان به نظر بnde بزرگترین و سهمگین ترین و عظیم ترین وعده انتخاباتی را داده است که هیچ نامزدی جرات و جسارت نزدیکی به آن را نداشت و آن عدالت و انصاف است آرمان و آماجی که اگر به دست مجریان عادل و پاکدست سپرده شود می تواند از خشم حاشیه بر متن بکاهد تبعیض را بشکند زیرا شما متعالیترین اندیشه را در

(۶۹) ملی فلسفه

گفتمان هویت؛ خط سوم

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

گفتمان هویت با عدالت خواهی و عدالت خواهی رسمیت حقوق قوام و دوام می یابد. اگر اصول گرایی با تغذیه از امت گرایی نهایتاً به بشقاب امام زمان و قائل به ارتباط مستقیم با وی رسید و در هویت حذف هسته سخت قدرت برآمد و سرانجام به تار و تور حجتیه گرفتار آمد که افلاح اجتماع و ظهور منجی را در فقر و فساد و منجلاب تحریمها می یافت اصلاح طلبان نیز با وارد نمودن اندیشه اصلاحگری مسیحی در دل اسلام و مزدوری جهان غرب و پایه ریزی اندیشه تبعیض میان ملل و اقوام ایرانی و قرائت شیعه شعوبی تفرقه افکن و بنیان ایران میتنی بر ناسیونالیسم باستان گرا راه ماسونها را در ضدیت با تورک و عرب و اسلام پیش گرفتند هم گذر از سید اصلاح طلب شان را درانداختند هم خواستند هسته سخت قدرت را دراندازند و هم با فیلسوف طباطبایی معلوم العاقبه از ایران فارسی بی اسلام سخن راندند که هضم و هدم دیگر زبانها و مذاهب و سلاطیق فکری پیش درآمد آن بود.

فلسفه ملّی (تورکی اسلامی) ۷۰

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

این هفتادمین مقاله من در موضوع فلسفه ملّی است با شما نازنینان از اهمیت و موضوع و ابزار و غایت فلسفه و فلسفه ملّی و فهم درست و نادرست (ترسه دوشونجه) سخن گفته‌یم این مقالات بعون باری با رفرنس در جام طبع ریخته خواهد شد و با ترجمه خودم به چهار زبان (تورکی با الفبای عرب و لاتین، عربی، انگلیسی و فارسی) در قامت کتاب منتشر خواهد شد. سخن از فلسفه تمامی ندارد شما می‌توانید یک دندان پزشک یا یک متخصص مغز و اعصاب یا مکانیک یا هر متخصصی را در حوزه علوم پزشکی و صنعت به مقتضای شرایط و فراخور نیاز از خارج از کشور وارد کنید منع و قبیح در کار نیست اما شما مجاز نیستید از خارج از مرزها فیلسوف وارد کنید هیچ کجا دنیا کرسی های فلسفه را به غیربومیان نمی‌سپارند برون سپاری در فلسفه قدغن است واردات فلسفه سه مهلك است. زیرا فلسفه بمثابه مادر معارف، رسالت‌ش ساختن و پرداختن دوشونجه (فهم و بینش و نگرش) است ما نمی‌توانیم در نگاه عقلانی به محملهای معرفتی چهارگانه (ماوراء الطبيعه، طبیعت، خود آدمی و مناسبت آدمی با دیگر انسانها) اقدام به واردات فلسفه نماییم فلسفه باید ملّی باشد و ملّی شود یعنی از درون یک ملت بجوشید تا بتواند در دیگر علوم و معارف، ما را به استقلال از فهم معوج شعوبی شیطانی برساند مللی که واحد علوم انسانی و فلسفه و مکتب ملّی نیرومندی هستند قدرت چانه زنی زیاد در معادلات سیاسی و معاملات اقتصادی و غیره با دیگر ملل و دول دارند. فلسفه ملّی یعنی عدم واپسگی و استقلال در فهم و نگرش و سوال و عقلانیت. ممالک دارای فلسفه ملّی به ندرت فریب می‌خورند و سرشان کلاه می‌رود همان کلاه معروف تجدد و انقلاب مشروطه که در دوران معاصر بر سرمان گذاشتند و حاکمیت ملّی ما را ساقط کردند که جریان ناپذیر است.

مرحله اجرا به بدمجریان بسپارید گندابی تولیدنماید، ناقص از زر برد خاکستر شود برای همین بود که مارکس می‌گفت من از مارکسیسم بدم می‌آید گوییا می‌دانست لینینی و استالینی خواهد آمد و آن ایده مارکس را که جز خدمت به بشریت چیزی در ذهن و ضمیر نداشت به افلاس خواهد کشاند مارکس یک نابغه اومانیست بود ولی مارکسیسم، مكتب انسان کش گشت. حقیرترین اندیشه در مرحله اجرا با مجریان کارآمد و کاربلد گلستانی شود مثل دموکراسی هندوستان.

۵

در تورکی حکمتی داریم که می‌گویند: چوره گی وئر چوره ک چیه بیر چوره ک ده آرتیق وئر یعنی کار را به کارдан باید داد عدالت را تورکان اجرای تاریخی کرده اند تمام سلسله های حاکمیتی تورکان بر محور اجرای عدالت و مبارزه با ظلم، دوام و استمرار تاریخی داشته است یکی از اسرار حبّ علی ع میان تورکان عدالت خواهی آن حضرت بوده است.

۶

اینک وقت آن است که دکتر پزشکیان در درون بیت با شخص شخیص رهبر فرزانه انقلاب تمام مکالمات را به تورکی پیش ببرد کم کم نطق تورکی کشیری از زمامداران هم بازخواهد شد و برای خود در قاجار اعتباری خواهند گشت و با صدای بلند و باشرافت هر چه تمام تر خواهند گفت ما هم تورک هستیم زیرا تورکان بشارت کلمه قوم در آیه ۵۴ سوره مائدہ هستند به شرحی که قبل از سخنرانی کرده ام و نوشته ام:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنِ الدِّينِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّهُ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ یعنی تورکان عاشق خدایند و خدا عاشق اینان، در برابر مومنان فروتن و اخلاقی اند (اجازه نمی‌دهند کسی کفشنان را بردارد هر چند ریسیس جمهور باشد) در برابر کافران و ظالمان سر تعظیم فرودنی آورند و در راه خدا پیکارمی کنند و از ملامت ملامتگران نمی‌هراسند.

پدر و مادر با خشونت تمام مانع یادگیری زبان مادری می شود و به زور با فرزندانش به زبان غیرمادری سخن می گویند در واقع روانی هستند اما نه در غل و زنجیر ظاهری.

۴

عدم آگاهی از هویت خویشن یک بیماری روانی است مثلاً متخصصی ۴۰ سال تمام با تحقیر و دروغ و جعل و تاریخ و هویت ساختگی بنام علم در عالیترین مراکز به اصطلاح علمی تربیت می شود ولی معنی و مفهوم و کاربرد علم را نمی داند اگر بداند هم در راستای خدمت به قوم حاکم تعریف می کند مثلاً همه پایان نامه های علوم انسانی و غیره در راستای فلسفه و هویت قوم حاکم و غاصب مهندسی می شود اگر هم بخواهد غیر آن بنویسد چیزی از تاریخ و فلسفه و مکتب و حکمت و هویت و منافع ملی خود نمی دانند، بطور کلی تحصیل کرده های تربیت شده در مکتب قوم حاکم بنوعی فلچ ذهنی و به جمود اندیشیدن گرفتار هستند، این سیاست نژادپرستانه به کل ایران ضرر دارد کل تحصیل کرده ها فلسفه را علم نمی دانند شرایط را طوری مهندسی کرده اند که کسی از اصطلاح علوم دقیقه و غیر دقیقه چیزی نداند.

مکتب تبریز (۲۸) دکتر عبدالغفار بدیع Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

دولتچیلیگ با عقلانیت و منتالیه و دیوان سalarی تاریخی و تجربه موفق حکمرانی ممکن است دولت غصب شده اینک در ایران به دستان امینش به صاحب اصلی اش مکتب تبریز برگشته است. گفت از بخت شکر دارم و از روزگار هم. ولايت به مدد هویت رسید تا عدالت و انصاف با درایت طبیعی حاذق و صادق و ماهر - پزشکیان بشکف و آلام خلائق را مرهمی گردد. تورکان مسلمان هویت طلب و عدالت خواه چقدر باید مسعود باشند که مسعودشان در سعادت خلق خالصانه در تکاپو است. این برای ما تورکان یک انقلابی در بازشناسی و باز تعریف هویتی است. ما به

۲

این که فلسفه مکتب ساز است با مدد علم و عرفان و هنر می تواند تبریز شهر اولینهاست به خاطر داشتن مکتب است در زندگی روزمره ما باید تعریف و برداشت و دیدگاه جامعه را نسبت به علم تغییردهیم و علم را باز تعریف کنیم با تمام توان، فرق و تعریف علوم دقیقه را با غیردقیقه به جامعه بخصوص به قشر تحصیل کرده توضیح بدهیم؛ علوم دقیقه علومی کاملاً محدودند بازی فکری آنها هم محدود است مثل ریاضیات تولید علمی شان نیز محدود است اما فلسفه جزو علوم غیردقیقه است و سیاق فلسفه شک و تردید و بحث و دیالوگ و جدل در سلایق و تضادها و منطقها و بی منطقیها است علوم غیردقیقه که اساس آن فلسفه و عرفان است هم علوم نامحدوده اند و هم از طرفی وفق تکامل، شعور نهایت تکامل و نظم ماده است و عامل تکامل شعور وجود اضداد و تفاوت و تغییر و حرکتها و بحثها و دیالوگها و جدلها و برخوردها است که عقلانیت محصول و معلول آن شعور بوده و بروز داد شعور سالم، حیات فردی و اجتماعی سالم است.

۳

پاره ای عالمان و روشنفکران علوم دقیقه را علم مطلق می دانند و از علوم غیردقیقه و اهمیت آن غافلند. انکشاف عقلانیت با علوم غیردقیقه است. فلسفه و عرفان مانند هستی و حیات بی حیاطند یعنی همیشه زنده و در حرکت و تکاپو هستند. این عرفان و فلسفه است که توان تحلیل هستی را دارد.

چرا نسیمی می گفت:

منده سیغار ایکی جهان من بو جهانه سیغمازام

همانطور که ماده پیوسته زنده است فلسفه و عرفان هم پیوسته زنده هستند. چون تورکان در تبعیض زیسته اند و داغ استحمار و استثمار و استعمار را بر پیشانی دارند نتیجه چنین جامعه آسیمیله و الینه ای مهندسی تولید یک جامعه روانی و بیمار و ذلیل است دوستی می گفت: به همسایه تورکم در طهران گفتم خواستگار برای دخترت آمده بود چرا به تورک ندادی؟ گفت که رسم بر این است که از تورک دختر بگیری و به تورک دختر ندهی یا وقتی

آق بایراق و ...بالنده می شوند و شاگردپروری می کنند و صدھا فعال بزرگ سیاسی و شاعر و ادیب و تحلیلگر و استراتئیست داریم که حلقه این فرهیختگان روزبوز جاافتاده ترمی شود زین پس هیچ شعوبی ای دیگر قادر به تحریر ما نخواهد بود زیرا ما یک بعدی و یک بخشی نمی اندیشیم ما بزرگتر از زمان با نگاهی باز و با امیدی باورمند هم نگرش داریم هم بینش هم عمل. حرفاھای ما تا نخاع استخوان خصمان رسوخ کرده و هیچ قدرت و هیچ تغکری دیگر نمی تواند ما را برای خود مصادره کند زیرا انقلابی انفورماتیک رخ داده و موبایل دستانمان خود مقوی و مغذی گفتمانی خل ناپذیر عدالت و انصاف و مکتب تبریز گشته که دیگر هیچ تفکری یارای منحرف کردن ما را نیست. مجادله ملی ما هم درونی است هم بیرونی، نگاه ما خرد نیست هر لحظه در کنار مردم با درد مردم، با عشق به مردم با احساس مسئولیت سعی می کنیم رئال حرکت کنیم اساتید و معلمان مجرّب و محنتک و مسنّ و جوان و مشفق حتا روحانیان وطن پرست و سپاهیان و نظامیان دردمند کم در جمع ما نیستند زیرا صادقانه و خیرخواهانه و مشفقاتنه ره می پوییم هویت طلبان عدالت خواه کم نیستند. ما مرد شعار نیستیم مردان عملیم، در رسانه های مجازی، با دزدان تاریخمان، دزدان هویتمن، با ایجاد کننده های جاده های انحرافی شبانه روز در ستیز و نبردیم.

۵

اولین رییس جمهور دنیا که پیام تبریک را به پژوهشکار ارسال کرد الهام علی اف رئیس جمهور جمهوری آذربایجان بود و ایشان را به آذربایجان دعوت کرد. دومین رییس جمهور رجب طیب اردوغان بود و این نشان از باز کردن آغوش جهان تورک به تمثیلگر سیاسی مکتب تبریز پژوهشکار بود. چه خطی مشرمر از پیوستن ایران به جهان تورک؟! تقلیل و تخفیف گفتمان عدالت و انصاف پژوهشکار به فرصت محوری توسط طریف تحریر مجادله ملی، مکتب تبریز و گفتمان عدالت و انصاف است. گفتمان عدالت و انصاف به مردان و زنان واحد عقلانیت عدالت اندیش متسامح و متساهل حاجت دارد تا به دیگر زبانها، دینها، مذهبها و عقیده ها و باورها رخصت بروز و ظهوردهد نه تمامت خواهان و موجدان طرح بستندگی زبان فارسی که سرانجامی جز استعداد کشی ندارد.

دلیل فقدان فلسفه و مکتب نتوانستیم سهم سیاسی خویش را از تاریخ معاصر یکصدساله برداریم ما در فلسفه سیاسی شعوبی هضم و جذب و ذوب شدیم اصلاحات ناصری هم به همین بلیه گرفتار بود که نتیجه اش آن مشروطه ماسونی صلیبی قلابی بود.

۲

ما در تاریخ تا سرنگونی دولت ملی اسلامی تورک قاجار صاحب و واجد ملت دولت بودیم اما مع الاسف جهان مسیحیت با تمام قدرت هم دولت ملی قاجار و هم عثمانی را شکست داد سلاطینی که در عقلانیت تورکانه پرورش یافته بودند یکی با عدم رسمیت اسراییل به حیات سیاسی خویش پایان داد دیگری با امضا ننمودن قرارداد ۱۹۱۹. عثمانی و قاجار هر دو عزت تورک و اسلام را در حکمرانی داشتند و زیر بار ذلت و ظلم نرفتند جهان صلیبی ماسونی، جهان تورک را شقه کرد جهان مسیحیت تا صدسال پیش تحت سلطه جهان تورک بود و به دولت عثمانی مالیات و باج می دادند عامل همه این شکستهای تئوریک و معرفتی نبود ادبیات سیاسی ملی مانند فلسفه و مکتب و اسلام ملی و عدم شناخت تاریخ ملی و عرفان و غیره بود زیرا شکستها بدوا در ثوری رخ می داد.

۳

امروز تاریخ تکرار می شود ما در حال بازگشت به خودشناسی ملی هستیم این جنبش، تحت عنوان مجادله ملی در حال شکل گیری است زیرا سخن از حرکت ملی پیش از مجادله ملی زایش پیش از موعد است. ما در حال باز تعریف مفاهیم هستیم این باز تعریف مفاهیم ما را از قفس شیطانی استحماری صداسله آپارتاید رهاسازد ما دیگر بازیچه شونیزم زبانی نخواهیم شد. آنان از ما تورکان هر زمان بمثابه ابزار و سیاهی لشکر بهره سوء برده اند ادبیات سیاست ملی وقتی پانگرفته باشد آدمیان بردگانی مدرن شوند چگونه اقلیتی می تواند اکثریتی را برده خویش سازد وقتی ملی دوشونجه نباشد این مشروطه قلابی ماسونی بود که تبریز را از دارالملکی و دارالسلطنتی و باش کنندی به یک شهر درجه چندم و مستعمره بدل نمود.

۴

ما خوشبختانه روز به روز بیدارتر، آگاه تر، قوی تر می شویم تئوریسین هایی چون دکتر سید جواد میری، رحیم

بخشید ما از تاریخ آموخته ایم که تمام سلسله حاکمیت‌های تورکی با کفایت و با درایت بوده اند. هخامنشیان علی فرض وجود تاریخی به دلیل بی کفایتی مملکت را تحويل مقدونیها می دهند این تورکان اشکانی بودند که دیگر باره از یونانیان مملکت را بازپس گرفته و به مدت ۵ قرن دست هر یاغی و طاغی را از اراضی این مرز و بوم قطع می کنند. از بد حادثه و گذر تاریخ دوباره حاکمیت دست ساسانیان فارس می افتد که در قادسیه و نهاوند آن را براحتی تحويل عربها می دهند دوباره این تورکان مسلمان-غزنویان و سلجوقیان و ایلخانان- بودند که از عربها پس گرفتند و حتی حاکم بر خود عربها شدند و خلیفه تعیین کردند، در دوره هزار ساله حاکمیت تورکان مسلمان بوده که مرزهای این کشور گسترش یافته در دوره ۲۰ ساله زندیه وسعت کشور یک سوم الان بود این آقامحمدخان قاجار بود که با فتح گرجستان روسها را تا شمال دریای سیاه عقب راند، اگر تورکان مسلمان نبودند اکنون فقط اطراف کویر لوت ایران نامیده می شد. قاجار با دادن پول به روسیه آذربایجان کنونی ایران را توانست نگه دارد. کدامین اثر تاریخی و معماری در این کشور هست که دست ماهر معمار تورکی را لمس نکرده باشد؟!

۴

هزن انگیزترین ترسه دوشونجه مدرن در شعوبیه مدرن(اندیشه ضد تورک، ضدعرب و ضداسلام در آن واحد) اعزام اولین دانشجویان به فرانسه بود و شعوبیه مدرن توسط فرانسه در تربیت دانشجویان نقشی نقیش ایفا کرد و امروز هم کانون اصلی شعوبیه فرانسه است و کتاب رمان خداوندان الموت توسط اطلاعات فرانسه نوشته و مهندسی شده کثیری از این فیرتاناها و توطئه ها علیه تورکان ممالک محروسه و علیه حاکمیت ملی قاجار در این دویست سال انجام گرفته که جریانهای اصلی فتنه و فیرتنا بازیه و شعارهای پوپولیستی تجدیدطلبی ضداسلام و ضدتورک انجام گرفت که اوج آن، سوءقصد به جان مظہر شاه شهید ناصرالدین شاه قاجار تبریزی توسط بازیه و دفعه دوم ترور وی ادامه همان جریان شعوبی بازی بود که اوچش دیگر باره سوءقصد به جان محمدعلی شاه قاجار تبریزی قهرمان ملی مشروطه بود.

فلسفه ملّی (تورکی اسلامی) ۷۱

فلسفه ملّی در نسبت با سیاست ورزی ملّی

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

فکر آن باشد که بگشاید رهی راه آن باشد که پیش آید شهی (ملّای روم)

اما گفته بودیم فلسفه از منظر ما مجموعه مباحث عقلانی و منطقی است که نگرش تغییری انسان را نسبت به محملهای معرفتی چهارگانه^(۱).امر قدسی یا ماوراء الطبيعه^(۲).امر زمینی یا طبیعت^(۳).مناسبت انسان با خویشن و جهان نامحدود اندرونی وی^(۴).مناسبت انسان با دیگر انسانها) تبیین می نماید و فلسفه ملّی برخاسته از باور و نگرش یک ملت در نسبت با محملهای معرفتی چهارگانه فوق است .

۲

یکی از جهت‌های فلسفه، تبیین و دادن بینش و نگرش به نسبت و مناسبت انسان با دیگر انسانهاست در همین تبیین است که پای حقوق و سیاست ورزی ملّی به میان آورده می شود. ملت خواه در تعریف فارابی مبنی بر زبان خواه در تعریف آلمانی مبتذی بر نژاد خواه در تعریف فرانسوی مبنی بر فرهنگ و تابعیت خلی در گفتار ما ایجادنمی کند. سیاست ورزی ملّی تورکانه منبعث از فلسفه ملّی تورکی اسلامی است. مقصد سیاست ورزی ملّی تورکانه تدبیر بقاست. نگاهی انسانی و صلح آمیز و با تعامل و گفت و گو به روابط فیمابین آدمها و دولتها و ملتها پایه و مایه چنین سیاست ورزی را شکل می دهد.

۳

برخی ملتها آزمون تاریخی موفقی را پشت سر نهاده اند به دلیل رهیافت تاریخی و عقلانیت و شجاعت و عدالت ورزیشان در حکمرانی قابل اعتمادترند. گرچه اینک در این مقال، سخن در تقابل تورک و فارس نمی رود زیرا ما امیدواریم گفتمان عدالت و انصاف به دست تورک مسلمان بتواند اوضاع سیاسی و اقتصادی کشور را سامانی جدی

ترازوی عدالت بنشینند و دل پیروانشان را با آن برایند هم در درون دین تشویق به مراعات عدالت می نمایند. در اسلام خداوند عادل نیست، کریم است و خلق عالم نه بر منهج عدل که بر کرامت باری بنیان نهاده شده است و قرآن هم به عدالت اشاره‌ها نموده است از جمله در فلسفه بعثت، آدمیان را به اقامه آن دعوت می نماید: لَئِذْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا إِلَيْبُنَاتٍ وَأَنْذَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْجِيَّانَ لِيَقُوْمَ النَّاسَ بِالْقِسْطِ (حدید/۵۷) وَ أَغْلَبُوا هُوَ أَفَرُّ الْلَّهُوْيَ (مائده/۸) عدالت ورزی کنید که به تقوا نزدیکتر است زیرا ستون فقرات قرآن، مراعات تقواست. این که ملای روم می گفت:

من نکردم خلق تا سودی کنم
بلکه تا بر بندگان جودی کنم
در همین کانتکس می نشینید.

وَيَا إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَ... (نَحْل / ٩٠)

۳

کدر قرآن، هویت ترجمه شاکله است قرآن می فرماید: «قل کلّ يعْلَمُ عَلَى شَاكِلَتِهِ» (اسراء ۸۴) یعنی بگو هر انسانی بر اساس شاکله و هویت خویش یعنی بر اساس فهم از ۵ مولفه، عمل می کند یعنی نسبت رفتار آدمی با هویت امری مستقیم است آدمیان خارج از شاکله خویش نمی توانند عمل کنند یعنی عمل و رفتار آدمی را زبان و دین و تاریخ و جغرافیا و فرهنگ وی سامان می دهد. پس عدالت و هویت هر دو موکد و موید قرآن هستند هیچ تغایری و تقابلی در عدالت ورزی و هویت طلبی از منظر قرآن وجود ندارد یعنی مسلمان بالضروره هویت طلب است هر نوع تقابل افکنی میان این دو یک اندیشه غیراسلامی است.

۴

۴) عدالت بمثابه سraiي است که درب و دروازه آن هویت است، ورود به قلمرو عدالت ورزی بدوا با ایفای حق هویت و بازنمودن قفل آن آغاز می شود البته عدالت بار سنگینی بر دوش دارد زیرا ایفای تمام حقوق انسانی انسان از جمله دادن حریت، کرامت، فضیلت و معیشت عزت مندانه همگی بر عهده عدالت و حکمرانی عادلانه است. این یک اندیشه بکر در قرآن است که آدمیان متنوع آفریده شده اند اگر آدمیان یکدست و یکنوع بودند به عدالت حه حاجت نمی بود؟!

عدالت چہ حاجت می بود؟!

3

گرای اکثریت تورکان به پزشکیان نشان می دهد که تمام ملل و اقوام و اتنیکهای ایرانی طرفدار تورکان هستند و نشان می دهد که ایران یک کشوری با اصلتی تورکی است و ایران دیر یا زود در اردوگاه جهان تورک قرار خواهد گرفت. متسافانه ما تورکان در ایران به میلی دوشونجه نتوانسته ایم برسیم و لذا آرای ما به گفتمان عدالت و انصاف قابل قرق و نشستن بر کرسی اجرا نیست. مثلاً ملیتچی های افراطی آزربایجانچی، آزربایجان را در مقابل ایران تورک قرار می دهند و فارسها هم از این استفاده کرده ایران کثیر الائسنے را یک کشور فارس به جهان معرفی می کنند و از همین منظر و از همین رخنه و ترسه دوشونجه است که یک ژن برتر از یزد معاون اول و یک قائل به طرح بسندگی زبان فارسی رییس دفتر رییس جمهور تورک می شود رییس جمهور از عدالت و رفع تبعیض سخن می راند و ژن برتر و طرح بسندگی زبان فارسی، بانگ تبعیض سرمی دهد.

۷۲ فلسفہ ملی (تورکی اسلامی)

نسبت عدالت با هویت

دكتور عبد الغفار بديع

Ph.d Abdoulgaffar badie

1

اگر عدالت، دادن حقوق به اندازه استحقاقها باشد که هست هویت یک استحقاق و هویت طلبی یک حق است یعنی، یکی از مصادیق و مواضعی اعطای حقوق، حق هویت خواهی است. رسمیت بخشی به هویت یا Identity یا کیمیلیگ یک حق طبیعی و اولیه انسانی و اسلامی در جهان معاصر است. اگر هویت، واجد ۵مولفه است: ۱. زبان ۲. دین ۳. تاریخ ۴. جغرافیا ۵. فرهنگ (توره) که هست اعطای حق عدالت) در ۵ قلمرو باید اتفاق افتد یعنی، هم عدالت در زبان هم در دین هم در تاریخ هم در جغرافیا هم در فرهنگ.

۸

کترسه دوشونجه است که بپندازیم عدالت به هویت راه نمی دهد عدالت هم مفهوم بیرون دینی است هم درون دینی یعنی هم دینها می نازند به اینکه در

فلسفه ملی (تورکی اسلامی) ۷۳

نسبت عدالت، هویت و زبان^۱

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

۱. عدالت، تاج فضیلتهاست. اگر قلمرو محدودگری دارد گریختن از آن، آدمی را به قلمروی تنگتر و محدودتر چون تبعیض و ظلم کشاند. عدالت در دنیای جدید با مفهوم حق آغازمی شود در دنیای کهن، با مفهوم رعیت؛ معادل نظم می بود یعنی، قراردادن هر شیء در جای خود. در اندیشه افلاطون و مولاعلی ع به این مدلول دلالت داشته است. در دنیای مدرن و جدید پس از برقراری نظم یعنی، قراردادن هر شیء در جای خود و عبور از رعیتی به شهروندی می توان از حق و دادن حقوق به اندازه استحقاقها سخن راند و یکی از حقوق پرداختی به انسان مدرن و جدید حق هویت طلبی و ایفای حقوق یک انسان هویت طلب در اقلیمهای ۵ گانه است.

۲

۲. هویت برآیند ۵ عنصر معرفتی است :

۱. دین ۲. دیل (زبان نطقی) ۳. تاریخ ۴. جغرافیا (وطن) ۵. توره، کولتور یا فرهنگ که عبارت است از سنتها، آداب و هنرهای یک ملت در تعامل با دیگر ملتها.

۳

۳. یکی از سترگ ترین سهمها و حظهای هویت انسانی، مقوله زبان و ایفای حقوق زبانی است که عدالت مکلف به ایفای آن است این نظریه ما مقتبس از اندیشه های فارابی و مولانا و هایدگر است. فارابی در دل ملت سازی به مهمترین مؤلفه آن یعنی، زبان توجه دارد زبان را قادر و قابل ساختن ملت می داند زیرا زبان، ابزار هستی نیست ابراز هستی است. فیلسوفان زبان اینک معتقدند آدمی واحد دو عنصر است ۱. ذهن ۲. زبان؛ دیگر عینی وجود ندارد تمام عین، تمامیت هویدایی زبان است و کار زبان، پرده برداری از ذهن و ذهنیت است.

به تعبیر ملای تورک روم:

آدمی مخفیست در زیر زبان

این زبان پرده است بر درگاه جان

۴. اamer به عدالت در قرآن حکایت از مختلف بودن آدمیان دارد از همین منظر قرآن اختلاف در زبانها و زنگها(نزاد منسوجه) را یک علامت و نشانه از آیات خداوندی می داند. نشانه و علامت برای فهم بهتر حیات است: و من آیاته خلق السموات و الارض و اختلاف السننکم و الوانکم.(روم/۲۲)

۵. هویت طلبان کسانی هستند که وفق آموزه قرآنی دنبال رسمیت یافتن و ایفای حقوق زبانی، دینی، تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی(توره) خویشند و این وظیفه و رسالت را از عدالت می طلبند و عدالت را عهده دار ایفای آن می دانند .

۶

۶. *كَيَأَيُّهَا النَّاسِ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شَعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفَوْا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْتَقِيْكُمْ... (حجرات/۱۳)* این آیه که مبنای قرآنی شکل گیری شعوبیه کلasisک به جهت تقدم شعب بر قبیله است از بیخ و بن یک خطای معرفتی را در شعوبیه پدیدآورده است. زیرا گوییا از نبی اسلام می پرسند که چرا آدمیان در گروههای گوناگون قرارگرفته اند تعبیر معاصرش در اتنیکهای گوناگون قرارگرفته اند گروهی شعبند گروهی قبیله پاسخ درمی رسد که صرفا برای رسیدن به عرفان و شناخت همیگر. که اکرم آنها نزد من نه نزد شما باتفاقاترین است. شما با عدالت بسنجدید نه با تقوی. تقوی معیار من است عدالت معیار شما. اینجا شعب به معنی nation یا ملت نیست زیرا عربها برای گروههای جمعیتی حسب نسب و عدد از مصطلحات مختلف استفاده می کردند مثلا: جذم (مجموعه جمهور)، جمهور (مجموعه شعب)، شعب (مجموعه قبائل)، قبیله (مجموعه عماره)، عماره (مجموعه بطن)، بطن (مجموعه فخذ)، فخذ (مجموعه فصیله) و فصیله هم یک خاندان بزرگ بود که رهط و اسره و عترت و بیت و حی و ذریه در مراتب بعدی قرار می گرفتند. فی المثل خزیمه، شعب بود کنانه، قبیله بود قریش، عماره بود فصی، بطن، هاشم، فخذ و عباس فصیله. پس شعب در آن آیه و در قرآن به معنی ملت نبوده است و دیگر این که عدالت ورزی و مسلمانی با هویت طلبی هیچ منافاتی و مغایرتی ندارد.

وقتی سرانجام با زبان فارسی کنارمی آیند که سنین کودکی را از دست داده اند. سنینی که سرنوشت سازترین دوره برای یادگیری و تمرین ویژگیهایی است که بعداً برای حضور موثر و مستمر در فرایند آفرینش توسعه، مورد حاجت است.

۷

آخر سه دوشنونجه است که بپنداریم زبان مادری، تنها زبان سخن گفتن است، حالیاً که زبان عاطفة، احساس و زبان زندگی فرد است. زبان مادری، زبان درونی انسانهاست و فرایند تفکر نخست به زبان درونی هر فرد رخ می‌دهد سپس به زبان گفتاری او ترجمه می‌شود. وفق مطالعات در گروههای جمعیتی دو زبانه‌ها اگر زبان مادری را خوب بیاموزند، مغز آنان در پردازش داده‌های هیجانی و دریافت معنایی توانایی بیشتری دارد. در واقع ما با عدم آموزش زبان مادری و تحمیل زبان فارسی به کودکانی که زبان مادری آنها فارسی نیست، در همان سنین کودکی، تکامل زبان درونی و زبان تفکر آنان را متوقف می‌کنیم و آنان با تحمل فشارهای روانی و روحی زیادی سرانجام به زبان تحمیلی جدید، تفکر می‌کنند و سخن می‌گویند. اما آنچه در این میان از دست رفته است فرصتهای تکامل ابعاد پرورشی و وجودی آنهاست که تواناییهای ارتباطی و خلاقانه آنان را شکل می‌داده است....

سیاست ملی (۲) کابینه، کابین رای دهنگان

دکتر عبدالغفار بدیع

وقتی می‌گوییم تورکان، واجد عقلانیت عدالت اندیش و متسامح و متساهل هستند که به تدبیر بقا و صلح و رفع خصومت می‌اندیشند که بسی از دموکراسی کارایی و گیرایی بهتری دارد منظورمان این است که این عقلانیت شاید به اسم از دموکراسی یادی نکند و آن را اندیشه‌ای مترقی برای کلوب غربی ولی صلیبی ماسونی برای به دام انداختن شرق و مسلمانان و تورکان و اعراب بداند مع الوصف به خیلی از اصول و لوازم آن هم پایبند است هم عالم و عامل بدان. از غرائب است برای کابینه کسانی اعتراض می‌کنند که کوچک ترین سهمی و حظی در انتخاب وی نداشته اند بارها گفته ایم اگر شما تابع

چون که بادی پرده را در هم کشید
سر صحنه خانه شد بر ما پدید
کاندرآن خانه گهر یا گندم است
گنج زر یا جمله مار و کژدم است

پس آدمیت آدمی، به زبان وایسته است این زبان، ذهنیت
وی را برملا می‌کند. تمام مفکره‌های اسطوره ای و
غیراستوره ای وی را زبان بر آفتاب عین می‌افکند حال
باید پرسید ذهن از کجا تغذیه می‌کند؟

۴

آخر ذهن از مقوله و مفکره زبان بالاترین تغذیه‌ها را دارد پس زبان، ابزار نیست ابراز ذهن است تا آدمی اکشاف کند ذهن هم از هویت آدمی تغذیه می‌کند به تعبیر هایدگر تمام وجود و دازاین (Dasein) آدمی در زبان وی متجلی می‌شود. از منظر هایدگر و مولانا زبان، خانه وجود است. تکلموا تعرفوا سخن مولاعلی ع دانیش تانین سخن گو تا شناخته شوی معنایش همین است زبان، مولد اپیسمته است نه مولود آن. ستاندن زبان یک ملت یا گروه جمعیتی یعنی، ستاندن جان و وجود ملت.

۵

آخر زبان تنها نقاله کلمات نیست زبان سازنده و پدیدآورنده و حمل کننده سنتهای، آداب، هنرها، باورها، عواطف، احساسات و در یک کلام تاریخ، توره، اسطوره و استعداد یک ملت است. تمرین و نگاهداشت کلاسیک زبان یک ودیعه الهی است که بدوا با تدریس و تحصیل آن در تمام مقاطع مدارس و دانشگاهها حاصل می‌شود. زبان و اختلاف زبانها یک آیه الله است.

۶

آخر زبان مادری، خلق‌تباری و مقتضای فلسفه تنوع در این عالم است. تدریس زبان مادری که توسط عقلای قوم در اصول ۱۵ و ۱۹ قانون اساسی مصرح گشته در راستای حرمت به حق طبیعی هر انسان و روان نمودن چرخه عدالت و هویت بوده است. به تعبیر آقای محسن رنانی ما با تحمیل آموزش زبان فارسی به کودکانی که زبان مادری‌شان فارسی نیست، آنان را با یک توقف چندساله در حساسترین سنین در فرایند اجتماعی شدن‌شان رویه رو می‌کنیم. این که ۶۷ درصد مردوکی دانش‌آموزان پایه یک و دوی دبستان متعلق به ۹ استان دو زبانه کشور است، مoid چنین مشکلی است. کودکان ایرانی غیرفارسی زبان

مکتب ملّی(تبریز مکتبی)۲۹

ایران و صلیبیون

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱ جهان، توسط صلیبیون بصورت اردوگاهی اداره می شود مثلا اردوگاه عرب و اردوگاه تورک؛ که ایران نباید در اردوگاه تورک جای و قرار بگیرد ایران باید در اردوگاه فارس باشد که از طریق زبان و دهها پروژه دیگر با جعلیات توسط BBC و VOA مهندسی و مدیریت می شود.

۲ قرار نیست تورکان در ایران، صاحب قدرت سیاسی، اقتصادی، فلسفی، مکتبی و فرهنگی بشوند از بیخ و بن وجود تورک یاساق است. ماسونها عظیم ترین سرمایه را علیه تورک و اسلام کرده اند تورک ستیزی و اسلام ستیزی در راس برنامه های ماسونها است.

۳ در گذشته بخصوص در جنگ سرد و امروز هم کشورهای ضعیف مجبور بودند و هستند که به یک بلوک یا شرق و یا غرب وابسته باشند و تورکیه و ایران هم جز این کشورها بودند ملّی گرایان تورک شش دانگ در خدمت غرب بودند استقلال تصمیم گیری نداشتند اما جنبش ملّی اسلامی تورکیه با روی کار آمدن اردوغان تورکیه را به استقلال فلسفی و مکتبی رساند که امروز تورکیه با اینکه در ناتو عضویت دارد توانسته با تمام اردوگاههای سیاسی و فرهنگی رابطه مستقیم برقرار کند و در برابر صلیبیون بایستد اما ایران نتوانست به این نکته برسد جبرا بعد از رهاسدن از غرب به شرق روی آورد ولی نتوانست دو اردوگاه را چون تورکیه داشته باشد تورکیه رقیب و خط سوم شرق و غرب است.

۴ چرخش ارمنستان به غرب و حضور آمریکا در زنگه زور می بایست به تقویت روابط ایران و آزرایجان منجر شود و امکان دارد پزشکیان عامل تکمیل این اتحاد با جهان تورک شود چون ایران راه برگشت به غرب را ندارد مجبور است با شرق روابط خود را تقویت کند. ارمنستان خواستار

دموکراسی هستید به لوازم آن هم پایبند باشید یعنی توزیع قدرت متناسب با آراء صندوق. اگر شما همین تعریف نازل از دموکراسی را هم نمی پذیرید پس شما در هوس و سودایی دیگر هستید و حسابات با کرام الکاتبین. در همین تعریف از دموکراسی بالاترین رای را به دکتر پزشکیان، تورکان، بلوچها، لرها و عربها و کردها و گیلکها(حاشیه) داده اند یعنی فارسها یا اصلاح طلبان یا اصول گرایان نمی تواند مدعی نقش در پیروزی وی باشد هر چند کابینه می بایست تماماً از حاشیه می بود ولی عقلانیت عدالت اندیش و متسامح و متساهل اجازه داد از دولت پیشین حتی از رقیبان و حریفان نیز در کابینه حضور داشته باشند کویرنشینان مرکزگرای تمرکزمحور بانی تبعیض را که رقیب را از صندوق بیرون کشیده اند چه جای اعتراض و افتنان؟! حلقه و وصله ناجور گفتمان عدالت و انصاف ظریف و ظریفیانند ضمن احترام به مناظرات وی و نقد شورای راهبری در خروج از عدالت و انصاف و لوازم دموکراسی دکتر عزیز استعفای ایشان را بپذیرید زیرا:

راه عشق است این ره حمام نیست
این رهیافت تاریخی حکمرانی تورکان مسلمان بوده است می بینید که تسامح و تساهل اینان از دموکراسی آنان بسی بالاتر و والاتر است. هر چند کابینه با ۴ وزیر تورک، انتظارات تورکان را هرگز برآورده نمی کند ولی به انتخاب رییس جمهور احترام گذاشته و حمایت خویش را از ایشان اعلام نموده و بر انتخاب ایشان ارج نهاده و عنایت الهی را بر کابینه وی از رب الارباب عالمیان مستدام می طلبیم.
و در خطاب به دکتر پزشکیان رییس جمهور منتخب و منتجب :

کان الله بوده ای در ما مضی
تا که کان الله پیش آمد جزا
چون چنین خواهی خدا خواهد چنین
می دهد حق آرزوی متقین
با تو ما چون رز به تابستان خوشیم
حکم داری هین بکش تا می کشیم

تکمیل اهدافشان حرکت می کنند و همخوانی و همکاری تنگاتنگی دارند.

۹

گدر زمان رژیم شاه هم همیشه امینی را به خاطر قاجار و تورک بودن از طرف مادرش زاپاس نگه می داشتند گویا امینی ضد اختلاس و ضد ظلم و نابرابری با شعار از کجا آورده ای معروف شده بود چون می دانستند ایران واجد اکثریت تورکان هست به گونه ای تورکان را در انتظار برای رسیدن به قدرت سیاسی نگه می داشتند در واقع بالانس بین فارس و تورک را با یک انتظار ایجاد می کردند یا شاه با ازدواج با فرج از همه اینها بهره برداری سیاسی می کرد و تورکان را رام می کرد.

۱۰

گمکتب تبریز با حکیمانی چون ملای تورک روم و شمس تبریزی یک مکتب عرفانی فلسفی مستقل را به میان می آورد. این بزرگان از همان اوون تقابل اندیشه رحمانی و شیطانی جهان را با مصطلحات تورک و هندی طرح می نمودند. این تقابل فکری به کثرت در دیوان شمس خود را نشان می دهد لذا مولانا می گفت کسی حق ظن بد و اتهام را برای تورک ندارد زیرا تورک یعنی خیر مجسم و مجسمه خیر چون هندوان اهل ستیز نیست. بدون اغراق در جهان معاصر اینک دو اندیشه سترگ وجود دارد تورک و غیر تورک:

بر تورک ظن بد مبر و متهم مکن
مستیز همچو هندو بشتاب همراه

دخالت مینسک است و الهام علی یف مخالف دخالت مینسک. زیرا مینسک متشکل از کشورها و کلوب مسیحی چون فرانسه و آمریکا است الهام علی یف می داند که گروه مینسک نماینده صلیبیون ضداسلام و ضدتورک است یعنی، جنگ ارمنستان با آذربایجان یک جنگ مکتبی بین اسلام و صلیبی است.

۵

گدر واقع ماسونها بعد از شکست جهان تورک عثمانی و قاجار و حتی دهه ها قبل از این شکست در تقویت ناسیونالیسم ایرانی فارسی کار و سرمایه و هزینه های سنگینی کرده بودند و ادبیات سیاسی و تاریخی، امروز در ایران کاملا یک ادبیات نژادپرستانه به جامانده از ادبیات ماسونی ضدتورک و ضداسلام است دیگر با وجود مدیا یک زبان و یک ملت پاسخگو نیست.

۶

گعامل اصلی تجزیه طلبی، سلب آزادی و حقوق ملل و اقوام به نفع یک قوم و یک طائفه است به نظر من ناسیونالیسم غیراسلامی و یا حتی ضداسلامی با تعریف ماسونی استعماری استحماری ظرفیت هضم و درک ایران کشیره الاسنه و الملہ را ندارد ملل ایرانی صاحبان اصلی ایران هستند که با روی کار آوردن رضاخان، ایران را تحويل شونیزم فارس دادند.

۷

گجنگ سنت و مدرنیسم یکی از جنگهای بی پایان اندیشه بشریت است که ناصرالدین شاه قاجار تبریزی توانسته بود رابطه این جنگ بی پایان را بصورت علمی و عملی، فلسفی و حکمی، انقلابی و اصلاحی بشناسد که اصلاحات ناصری و تکیه دولت، تفکیک قدرت محصول اندیشه بزرگ این شخصیت بود ناصرالدین شاه قاجار تبریزی نمونه یک روشنفکر ملی بود بعکس روشنفکران وارداتی و مزدور.

۸

گواتیکان آشکارا کانون قدرت و شریک تصمیم گیری و مشاور سیاسی جهان غرب است اما جهان اسلام فاقد چنین کانونی است که ماسونها و صلیبیون هر روز یک فرقه به نام اسلام تولیدمی کنند طالبان و القاعده و داعش و صدها فرقه دیگر یعنی، سیاست ملی غرب با مکتب ملی مسیحی مساوی و برابر در کنار هم برای

تلعفرین ایچیندا اولان تربالىغلىر و ئونجالىكلىرى ...

- ١- تربالىغ امام سعد سلام اولسۇن ، حضرتى امام على (عليه السلام) او نو والى ايتدى او بىيردە او زمن .
- ٢- تربالىغ آر محمود سلام اولسۇن ، بىر قائدى مرشدى گوندارىلدى تلعفرە مللەتى اوزلاشىمە اوچۇن .
- ٣- ئونجالىك خضر الياس سلام اولسۇن ، بىر تانرىنinin والىسىدىر ھەر بولك دا ئونجالىكى وار عىراقىن ھەر بىر بىرىيىنده و بولكە سىينىدە .
- ٤- تربالىغ شمس قمر دوغىرى آدى محمد على در بىر اهل بيت اوشاغىنيدان (تورانىنندىن) گومىلىدى تلعفر طۈپراغىنیدە ، اهل البتى عىالى اسىر گىداندا كىبلادان شامە ھەر بولكە لارى دولاندىلر و تلعفر شەھرىنە گىردىلر بىر قايالىغىدى او بىردا زىنب آنا سلام اولسۇن حضرتىنە بىر فاز (خطبە) ويردى بىر مللەتە او قايالىغ اوستوندە ، او قايالىغىدە بىر دالوك وارىدى او كونلەر كىيم دىياردىلر (خستە اوشاغى او دالوکدىن گىچىرىدىلر شفا بولۇردى) .
- ٥- ئونجالىك حضرتى على سلام اولسۇن ، دىيە جىلە محلە سىينىدە امام على سلام اولسۇن گلاندە تلعفرە (١٦ هجرت) يلىنىدا فتح ايتىماغ اوچۇن روم دولتىن اليندان چونكى چوخ زحمت اولموشدر مسلمانلاره بىر روم دولتىنinin اليندایدى ، كىرچىكdan گىلدى گىردى او بىرا اوزىننان اولان لىدارلار (القادة) اونلار (عياد بن غنم ، سلمان المحمدى ، قنبر خادم الامام) قنبرى مىمناية گونداردى اچدى او بىرارى فتح ايلادى آدینە قالدى (قنبر دە رە) . سلمانى كونداردى ميسارايدى اچدى او بىردى زفر ايلادى او بىر آدینە قالدى بىر زمانە قدر (سلمى دە رە) .
- عياد بن غنم گونداردى افکنى بىريئەنە گرچىكdan الدى او بىرى اچدى رومون اليندان ، اصىلدا گاورارىن ياشادۇغى بىریدى ، بىر لارى الاتدان صونرا آدینە دىدىلر افکنى

عراق - تۈركىمەن ادبىياتى
IRAQ - TÜRKMƏN
ƏDƏBİYYATI

تلعفرە و اطرافيىنە اولان تربالىغلىر و ئونجالىكلىرى

جاسم بابا اوغلو

تلعفر اسکى و اوزون زماندان چوخ صواشلار گورموش ، كى چوخ قائد گلمىش او بىرا دولتلىر طرافىنيدان او بىرا دوکوشمىشلر و چاتىشمىللەر ھەر گلان او مللەتى ئولدىرىمىش قوارمىش ، او نون قارشىسىنە تانرىنinin امرينان و اولىالار امرينان مرشد گوندارىمىشلر ھكىر اولىر اماملىر اوشاغىنidan يە محبلارىنidan ، او بىردا اوزلاشىمە (اصلاح) ايتىماغ اوچۇن گلمىشلار او زماندان گلان قالمىش يە تلعفر توپراغىندا ئولموش يە گوچموش يَا اوزلاشىمە ايتىميش گىتمىش بىر اولىالارىن اوشاغلارىنidan و كىنديلارىنidan ئولان او تربالىغدا كومولان يَا اوتىرمىش بىرى قالموش بىر تربالىغلىرى و ئونجالىكلىرى سىزا بيان ايدالىم : -

- قایالیغ طرافیندا . اما ترکیا خلقی دیيارلر قیزل
دالی ترکیاده گوملیدی .
- ٦- ئونجالیك منصور حلاج ، سلمى ده رانين
اوستوندادی .
- ٧- ئونجالیك ويس القرنی ، چلپر باغیندادی .
- ٨- ئونجالیك میثم باغى (امام على نین (عليه
السلام) برباریدی .
- ٩- ئونجالیك امام حسین باغى (مرادلى باغینده) .
- ١٠- ئونجالیك يددى قیزلر باغى .
بوندان باشقە چوخ ئونجالیكلر وار چوخون خاتیرلاماغه
بولمamیشام .

* تلغفرين اطرافيندا اولان ترباليغ و ئونجاليك :-

- ١- اغاجە گىك ، كسيير بولكه سينين ياخونوندە ،
امام رضانين گىگى قورتارماقى بو يېردادى .
- ٢- امام على نین سلام اولسون اتىنин اياغ
باصدوغى يېر قراولى دادى .
موصل شهرىندە اولان ترباليغ و ئونجاليك يازاليم :-

* موصولون صول طرافينده اولان :-

- ١- ئونجاليك امام رضا شلالات بولكه سينىدە باقلە
اكتووغى يېردى بو يېر .
- ٢- ئونجاليك امام عباس سلام اولسون شلالات
شبک كويو . اونون تارixinى آزبرانماميش .
- ٣- ترباليغ نبى يونس سلام اولسون ، هر گس بىلىر
نه بولكه دادى موصول شهرىندە اسکى حمام
دوره سى يانىنده .
- ٤- ئونجاليك امام عباس سلام اولسون خضر كويو
ياخونىندادى .
- ٥- ئونجاليك امام زين العابدين سلام اولسون ، على
رش كويى دىيارلر آدین بوتون ملللى شبک دىر .
- ٦- گوجوك صو گوزو عينى حمام عليل كىبى بير
گوزدر صو قايشار شفالى موصلدادى .
- ٧- حمام عليل صو گوزو ، امام زين العابدين سلام
اولسون آدینه منسوب اولوپىر شفالىدە .
* موصولين صاغ طرافينده اولان :-

شهرى (العياضيئه) ، اونو شھيد ايتديلر او يېردا كى بدانين
و مزارين او گويدا گومديلر افکىنيدا .
ديدوغوموز يېردا امام على سلام اولسون قلخانىن صالح
اوتيرىدى ليدارلارين گوزلادى بىتدى صواش اچيلدى يېرلار
اسلام ملتىنە دوندى ، سوردولر كروانلارى كوفه يە
گىتىلەر .

- ٦- ترباليغ ارسافلى ده ده ، بو بېر اماملى اوشاغىندان
بېرېدى او يېردا گلمىش اولاشمە ايتىماڭ اوچون
مللتە ئوكرانجيilarى وارىدى ماؤلى (مولوى)
 يولىنىدaiدى ، او يېردا ئولدى گومديلر اونون
طاھر بدانين بابالر محلە سيندا قایالیغ طرافينده

- ٧- ترباليغ بابا محمود بو امام موسى كاظمن سلام
اولسون اوشاغلاريندان بېرېدى كراماتى هر زمن
 يول اوغلۇيدى ، قايالىغىن قارشى طرافىندان
گوملیدى .
- ٨- ترباليغ سيد احمد بو بېر سيد اوشاغلاريندان بېر
انسانىدى اسکى مرادلى محلە سيندا كوملودى ،
زياراتىنە خانملر گىداردىلر هر خميس .
- ٩- ترباليغ درویش صادق ، ترباليغى شمس قمر
تربالىغىندان بېر آز اوستادى .

تلغفرين باغلاريندە اولان ئونجاليك (مقامات) ...

- ١- ئونجاليك امام الحسين سلام اولسون ، مرادلى و
میزوارجى باغلارىندادى .
- ٢- ئونجاليك موسى بن جعفر مرادلى باغلارىندان
اوستادى .
- ٣- ئونجاليك آر محمود سلام اولسون بابالر
باغلارىندادى .
- ٤- ئونجاليك امام سعد سلام اولسون ورقە لى
باغلارىندادى و وهب ئىوي .
- ٥- ئونجاليك قىzel دالى بابا ، اصل آدى قىنبر على
در بو مرشدىدى امام موساپى كاظمن سلام
اولسون اوشاغلارىندان (تورانلارىندان) بېرېدى
ئوكرانجيilarى وارىدى يانىندا اوخوردىلر ماؤلى (مولوى) يولىنىدaiدىلر . دىيالاراو يېردا ئولدى
گومديلر اونون طاهر بدانين بابالر محلە سيندا

- ۱۵- ئونجالىك بىنات الحسن سلام اولسون ،
موصل شهرىنин اورتاسىندادى دواسه محله سينده .
ارخاسىنده .
- ۱۶- تربالىغ امام باهر بن الحسين ، موصل
شهرىنин غزلانى معسکرنىن ايلك قابسىنده
. .
- ۱۷- تربالىغ عون بن الحسن سلام اولسون
موصل شهرىنин اورتاسىندادى باب لکش
محله سينده .
- ۱۸- تربالىغ شاده خاتون (شهربان خاتون)
سلام اولسون (ام التسعة الائمه) ، موصل
شهرىنین اورتاسىندادى ، شارع فاروق
آخىرى .
- ۱۹- تربالىغ امام عباس سلام اولسون ، موصل
قره قوين گويندادى .

* سنجارده اولان تربالىغ و ئونجالىك :-

- ۱- تربالىغ ذاكر الدين (پير زاكى) سلام
اولسون ، امام موسى كاظمن سلام
اولسون اوشاغلارينداندى ، سنجار
شهرىنин اورتاسىندادى .
- ۲- ئونجالىك تل الزينبىيە سلام اولسون ،
سنجارين اوست طرافىنidadى داغىرەد
، اهل بيت عيالى شامە گيداندە بوردا
قۇنۇپتىلىر اوشاغ كوموبىلىر آدى زىنب
امام زين العابدينىن گوجوك قىزى .
- ۳- ئونجالىك فاطمة بنت زين العابدين
سلام اولسون ، سنجار شهرىنин بير
داغىنidadى .
- ۴- ئونجالىك قىرقىلر (چىلى مير) سلام
اولسون ، سنجار داغىنinin اوستوندە
اورتادادى ، بير طرافدان يوز اون
دولاب ترمىلەدە (عربە دا)
چىقارسىن .
- جاسم بابا / اوغلۇ / ۲۰۱۹
المصدر : والدى و والدى
السيد محمد دحسو اىل سيد وهب

- ۱- تربالىغ نبى شيت سلام اولسون ، موصل
شهرىنин اورتاسىندادى دواسه محله سينده .
- ۲- تربالىغ نبى جرجيس سلام اولسون ،
موصل شهرىنин اورتاسىندادى دواسه
محله سينده .
- ۳- تربالىغ نبى دانيال سلام اولسون ، موصل
شهرىنин اورتاسىندادى حضيرە الساده -
فاروق چادە سىننادى .
- ۴- ئونجالىك اسحاق بن الحسين سلام اولسون
موصل شهرىنин اورتاسىندادى دواسه
محله سينده .
- ۵- ئونجالىك على اوسط بن الحسن سلام
اولسون ، موصل شهرىنин اورتاسىندادى
دواسه محله سينده .
- ۶- ئونجالىك على الهادى سلام اولسون ،
موصل شهرىنин اورتاسىندادى چادە
باشىنده .
- ۷- تربالىغ قىز قابرى (قبر البت) دوغى
آدى (ابن الاثير) ، نه دان ازو اوغان
دىدىلىر قىز
قابرى دىيە لر بير قىز كىبى حىالىدى ، اوونون اوچۇن بو
آدى دىدىلىر .
- ۸- تربالىغ شيخ فتحى ، موصل شهرىنidadى ،
بورصە بازارىنinin ارخاسىنده .
- ۹- تربالىغ ابو غنيمە ، موصل شهرىنinin
اورتاسىندادى محسن العانى كىلسستانىن
يانىندا ، فاروق شارىعىندا .
- ۱۰- تربالغ فاطمة بن الحسين سلام اولسون ،
موصل شهرىنinin اورتاسىندادى .
- ۱۱- تربالغ عامربن حمق الخزاعى سلام اولسون ،
موصل شهرىنinin اورتاسىندادى ، امام على
سلام اولسون دىدى (انس و جن يغىشىر
(طوبانىر) سانى ئولدىرماغە) .
- ۱۲- تربالغ محسن النقىب ، موصل شهرىندا (
اعرجى عشرتىنinin بىوک بابالارى) .
- ۱۳- تربالىغ يحيى ابن قاسم سلام اولسون ،
موصل شهرىنinin اورتاسىندادى .
- ۱۴- تربالىغ ابو لؤلؤه الفيروز ، موصل شهرىنinin
اورتاسىندادى .

جاهیلی او لمیان کاملی او لماز
نادانلره هر دم کامللر او يماز
او مود وار تلعفر هیچ بویله قالماز
آی قوللر دوشمنان إیله آغ یاري

ملا او غلو یا شار غربت إئللرده
عمرینی چوروتی نه چار چوللرده
رافندان ایریلان قوش کیم داللرده
گوندان گونه یادرل نازلی دیل داری

داغیلدی بو أمت شاعر

قاسم علی جان او غلو
العراق – تلعفر

ایله بیر حالینه گلدوغ زمانین
داغیلدی بو أمت دوزولماز اولدی
تورلی يارا ويردى بولمام درمانین
داغیلدی بو أمت دوزولماز اولدی

دردتلر کور ایладی باغلادی کوزى
اریتدی دوز کیبى ياندردى او زى

آصلمی سورورسن
المرحوم شاعر عابد ملا او غلو
العراق – تلعفر

آصلمی سورورسن أگر سن مندن
آصلم فصلم دیلیم من تلعفری
یوردوم خراب او لموش غملی اوره گدن
اما چوخ چکرام آه إیله زاری

تلعفر منمدى من تلعفرین
روحوم کیم سیوارم اهلین دیارین
هیچ عاشق اونودر سیوگیلی یارین
دیللریم الله دان سونسون بو ناری

یوردون من بیلینی قیردی یاد ائللر
بریمده یوردونده طوب کیم اویناللر
یاندردى آتاشن صاورلدی کؤللر
کؤل إیتلر باججه باغلاری باری

چادرم باشيمه ياختدى ظالملر
بیزدان بیزه اولدی بونا یاردمملر
کور ابتدی بونلرین گوزلرین دولار
ضیع إیتلر ناموس إیله هم عاری

باشقاميز بير بيره اولمادي صافي
گيتدى خبار ايله چالدىلىر دافي
داغيتدى دوستلارين اريتدى قافى
داغيلىدى بو أمت دوزولماز اولدى

آز داگىلدى بو ايش بيز بزنان بتماز
طوزاغى طوزلىدى بوروسى گيتماز
بو ايشته بير ايش وار امرسيز بيتماز
داغيلىدى بو أمت دوزولماز اولدى

على جان اوغليام دار دارغون حالده
يوختى چاره باشده قالوبوغ يولده
شاهى مردان گلسىن يرشىين دالدە
داغيلىدى بو أمت دوزولماز اولدى

اياغ طاقت ويرمى قالدرسين ديزى
داغيلىدى بو أمت دوزولماز اولدى

ترك ايتوغ داريمز توتوغ يولاري
الچاغ اوسكاك كازدوغ ييردوغ چوللىرى
قالدردوغ چادىرى صوندوغ مالارى
داغيلىدى بو أمت دوزولماز اولدى

دار اولدى حالميز ئئللەر گلدوغ
قالدوردوغ اطفالى يولىرده قالدوغ
شهر شهر كازدوغ واريمز صالحدوغ
داغيلىدى بو أمت دوزولماز اولدى

كىبى قالدى ده ره تپە يولىنده
كىبى اسир اولدى زالم آلينده
كىبى زليل اولدى فاقر حالىنده
داغيلىدى بو أمت دوزولماز اولدى

وريلىدۇغ هر ياندن گلن اولمادي
كىمسە لر بى حالە چارە يىتمادى
اتاش ياغدى باشە دوللت گلمادى
داغيلىدى بو أمت دوزولماز اولدى

داغيلىدى بو أمت دوزولماز اولدى

ال اتوج هر يانە چارە بولمادوغ
كىمسە گلوب معين اوlobe گورمادوغ
ظالم الدى بىزى نفاس المادوغ
داغيلىدى بو أمت دوزولماز اولدى

اون يل زولوم چاکدوغ ئىللە ديمادوغ
تورلى طوپلر گوردوغ حقى صاتمادوغ
دوست دوشمانىن صوردوغ سرى بىلمادوغ
داغيلىدى بو أمت دوزولماز اولدى

مرقد امام زین العابدین (ع)

آذربایجانین میللی دؤولتچیلیک تاریخینده گئر کملی قادینلار

Azərbaycanın Milli Dövlətçilik Tarixində Görkəmli Qadınlar

تاریخدə و دینی منبعلردə نوح پئیغمبرین چیخدیغی تورپاق کیمی یاددا قالان ناخچیوان بو گونه ده ک اصحاب کهف و گمیقايا کیمی تاریخین ایلک یازى مدنیتلرینی اؤزونده ياشادیر. قهرمانلیق تاریخیمیزین بیر پارچاسی اولان اوغلان قالا، قیز قالا، الینجه قالاسی، اینتیباھ معمارلیغینین ان ظریف نومونه لری ساییلان گولوستان و مؤمینه خاتون توربه لری، اینانداغ، هاچاداغ زیروه لری ده بو قدیم دیبارین دونیا مدنیتینه بخش ائتدیگی تؤحفة لردیر. دولوسچولوق و میسگرلیک نومونه لری، اینانج و ایمان یئرلری اولان زیارتگاهلاری، تاریخی تیکیلیلری، قودرتلی شخصیتلری ایله اؤیونمه يه حاقی چاتان ناخچیواندا گوزلليي، قادین موقسلیگینه اوجالدیلان، تملینه سئوگی شربتی قاتیلان، بیر توربه واردی: کیتابه سینه " ایسلامین و مسلمانلارین پاکلیغی مؤمینه خاتونون خاطیره سینه! هر شئیدن یوکسک آللاه اونا رحمت ائلسین " کلاملاری حک اولونان بو توربه سککیز بوز ایلیک بیر زامان کسیگینی آرخادا قویموشدور. بو، سئوگیلری یاراتدیغی اینجیلرله داشا کؤچورن، میلتین و مملکتین غورور منبعینه دؤن، قودرتینی دوینیانین اعتیراف ائتدیگی، ناخچیواندا بیر چوخ تاریخی تیکیلیلرین و آبیده لرین مؤلیفی اولان معمار عجمی ابوبکیر اوغلو ناخچیوانلى نین مؤمینه خاتون توربه سیدیر. اوستوندن چوخ بورانلار، قارا یئللر اؤتسه ده، مؤمینه خاتون توربه سی میللی اورنمئنتلرده ياشایان جاذیبہ قوه سینی، قادینا و جانیندان جان وئرن آنایا اولان اولوی محبتی، بشریتین شرق مودریکلیگینه، گوزلليگینه و کامیلیلیگینه اولان مئھرینی ایندیبیه ده ک ایتیرمه میشیدیر.

مؤمینه خاتون اونجه ایراق(عراق) سلجوق سولطانلیغی نین ترکیبینه داخلی اولان آتابی دؤولتی

YAZANLAR: Dr.Məlahət Həsənova İbrahimqızı

Şərəf Cəlilli

مؤلفلر: دكترملاحت حسنوا ایبراهیم قیزی

شرف جلیلی

برگردان: دکتر حسین شرقی دره جک

مؤمینه

مدنیت تاریخیمیزین اینتیباھ مرحله سی ساییلان ۱۲ يوزايلليکده آتابیلر دؤولتی نین سارايیندا تشکیل اولونان ادبی مجلیسلر، تملی قویولان مشهور معمارلیق آبیده لری میللی دؤولتچیلیک تاریخیمیزدە خوصوصی یئری اولان بو دؤولتین نوفوذونا بیر داها ثوبوت دور. صنعتین، علمین، شهر مدنیتی نین، اینجه صنعتین بوتون ساحه لری نین اینکیشاف ائتدیگی بو تورک دؤولتینده میللی عادت-عنونه لرله ياناشی، صنعت و مدنیت يئنیلیکلرینده، ادبی بدیعی اثرلرده، تطبیقی و دئکوراتیو نومونه لرده آوروپادا موجود اولان علمی نایلیتلر ده اوز عکسینی تاپیردی.

سیمالاریندان بیرینه چئوریلمیشدی. شمس الالدین ائلدگیز سارایداخیلی موناقیشے لرده، دؤیوش مئیدانلا ریندا سولطانا صداقت و اوナ ائتدیگی ياخشیلیغا گوره مؤمینه خاتونا خوصوصی حؤرمت بسله يېردى. او، اۋز خیدمتلىرى ايله سارايدا يوکسک مۇقۇق قازانا بىلەمیشدی.

-٢- سولطان توغرولون وفاتیندان سونرا ١١٣٢- ١١٣٥-جى ايللر) آتابىلر دؤولتى نين تاختىندا سولطان معسۇد چىخدى (١١٥٢- ١١٣٥-جى ايللر). شمس الالدین ائلدگیز دؤولتچىلىگىن اينكىشافىندىكى خىدметلىرىنى، درىن ذكاسىنى، سولطانلىغا اولان رغبىتىنى، داخىلى و خاريجى سىياستىدە كى دوروست مۇوقۇئىنى نظرە آلان سولطان معسۇد سولطانلىغىن ان صاديق آتابىگى كىمى اوно اىكى بؤيوک شرفە چاتدىرىمىشدى.

آتابى شمس الددين ائلدگیزه ١١٣٦-جى ايلدە امير روتىبە سى وئرن سولطان اونو مؤمینە خاتونلا ئولۇندىرە رك آرمان تورپاقلارى نين ايدارە سىنى ده اوナ تاپشىرىمىشدى.

مؤمینە خاتونون اوzac گۈرن سىياستى، دىرىلى مصلحتلىرى ايله امير آتابى شمس الالدین ائلدگىز تېزلىكىله سولطانلىغا بؤيوک نوفۇذ قازاندىرىاراق دئورونون ايجىتماعى سىياسى خادىمىنى چئورىلمىشىدۇ.

مؤمینە خاتونون خىيرخواه، هومانىسىت، ائل قدرى بىلەن، خالق محبتى قازانان امير آتابى شمس الالدین ائلدگىزله نىكاھى مودرىكلىكىيە و صاف سئوگىيە سۆيىكىندىگىنندىن دونيايا گلن اۇولادلارى دا آتابىلرین، ائلدگىزلر سولالە سى نين آپارىجى سیمالارينا چئورىلدى. اينسان حاقلاريندان، سىيوبىلىزاسىيالى جمعىيەتىن، دئموکراتىك دىرلەدن صۇحبت گىتمە دىگى بىر زاماندا مؤمینە خاتونون خالق اىچرىسىنندىن سئچىدىگى بو قەرمان اصل حؤكمدار و سركردە خاقان مقامىندا چىخىش ائديردى.

نин باش خاتونو كىمى چوخ مشهور ايدى. او، اىي سولطان توغرولون، سونرالارسا شمس الالدین ائلدگىزىن سارايىنى اۆز گۈزلىكىي، مودرىكلىكىي، لياقتى، دؤيوش مئيدانلارينداكى جىسارتى و سارايداخىللى مصلحتلىشمە لرده كى مۇوقۇئى ايله شرفلىنديرىرىدى. اوج اۋولاد بؤيودوب تربىيە ائدن مؤمینە خاتون نسيل نجابتى، شجرە دفترى، كوبالىغى ايله آذربايجان، شرق و تورك اوجالىغىنا قادىن موقىسىلىكىيە و مودرىكلىكىيە نومونە ايدى. دؤولتىن گله جىكىنى قودرتلى وارىشلىرىن يەتىشىمە سىنندە. اونلارين كامىل تربىيە سىنندە گۈرن مؤمینە خاتون سولطان ايكىنجى توغرولدان دونيايا گلن اوغلو آرسلانىن تربىيە سىنە خوصوصى دېقت آييرمىشىدۇ. اوپۇن قىزىل آرسلان لقبى ايله شۇھەرتلىن بۇ قەرمان اوغلو سونرالار تورك ساراي مدنىتى نين، آذربايجان ادبىياتى نين ان ظريف نومونە لرىنى سىفارىشلە يازدىرار، شئيخ نىظامى گنجوچىيە خوصوصى دېقت و حؤرمت بسلە يە ردى. گۈرونور بۇ سىبىدۇن ده شئيخ نىظامى اۆز " خمسە " سىنندە اوپۇن چوخ اوستالىقلا ترنىوم ائتمىشىدۇ. مؤمینە خاتون " اوغلۇنون اوستاد درسلرىنى سارايىن كوبار بىلەرنە، دؤيوشلەدە آد چىخاران سركردە لرە دئىيل، ٤٠ قولون اىچرىسىنندىن سئچىدىگى، معنۇى زنگىنلىكى، نزاكتى، تەمكىنى، عاغلى، اىرادە سى، فرقلى دوشونجە طرزى و حادىشە لردىن باش چىخارماق مهارتى ايله چوخ-چوخ يوخارىدا داييانان شمس الالدین ائلدگىزه حوالە ائتمىشىدۇ.

بو سىبىدۇن ده سولطان -٢- توغرول مؤمینە خاتونون مودرىكلىكىيە احتىرام بسلە دىگى شمس الالدین ائلدگىزى اوغلۇنون ولىعەدى نين آتابىگى كىمى قبول ائتمىكەن چكىنەمە مىشىدۇ. اوزونون يوکسک منطىقى، دونياگۈرۈشۈ، فيطرى اىستىدادى، اينسانى و اخلاقى كىيفيتلىرى ايله ولىعەدىن، مؤمینە خاتونون، سولطانىن و ساراي عيانلارى نين كۈنلۈنە يول تاپان شمس الالدین ائلدگىز سونرالار دؤولتىن آپارىجى

دؤيوشلره آتىلمرشدى. .. او، اوز خئىيرخواهلىغىنى اسىرگەمە مىش، سنى تاختا چىخارانادك اۆزونون چوخلو قولام و سىلاحداشلارنى اولومە گۈندرمىشدى. سلجوقلارين اىچرىسىنده سىدن بئيوكلرى نه قدر وار، آتحاق اونلار حبىلدە ياتىلار. حياتلارى سىخىنتىلى كېچىر. .. سىن ايسە سولطان تاختىنداسان، او دا، اونون اىكى اوغلو دا سىن قوللوق ائدىر، سىنин قاباغىندا دورور، سىنин دوشمنلىرىنله ووروشور، رقىبلىرىنە اوستۇن گلىرلر. آتابى هە نە ائدىرسە باغيشلايىر و گىرى آلىر بونلارين ھامىسى سىنин قودرتلى دؤولتى نىن مۇحكملەرىلەمە سى، سىنин حاكىميتى نىن داھا دا بركىمە سى اوچون ائدىلir. قوى اونون حركتىرى سىنى كدرلىنىدىرمە سىن، اونون جەدلرى سىن قايغىلاندىرماسىن ... "

تارىخى منبىلەر ثوبوت ائدىر كى. آتابىلىرىن زامانىندا آذربايجان اۆزونون اينتىباھ مرحلە سىنى ياشامىشدىر. اىرى-ايرى شەھرلر سالىنمىش، آتابىلىرىن پايتاختى اولان ناخچىوان، ايقامتگاهى ساييلان بىرde دونيانىن صنعت مدنىت اينجىلىرى ايله زنگىن اولان مۇحتشم شەھرلىرىن جرگە سى نە يازىلمىشدىر. بو شەھرلەدە تىلى قويولان مسجىدلەر، مدرسه لە، تارىخى تىكىلىر، ظريفىلىگى، اورنامئنتلىرى نىن الوانلىغى، مۇنومئنتلىغى ايله دونيا اينسانىنى، مشهور سياحالارى بئلە حئiran ائتمىشدىر. فوسونكارلىغى. علمى يئىلىكلىرى و ايدىئالارى ايله آوروپا عالىملارىنى ۱۰۰-۲۰۰ ايل قاباقلايان بو آبيدە لە بشريتى اۆزونون اىلاھى سىسى و قودرتلى موغاملارى ايله بو گون دە حئيرتلەرنىدەن آذربايجان خالقى نىن تارىخى كېچمىشىنە چكىلن اهتماملاردى.

مؤمىنە خاتونون عاغلىنinin، ادراكىن، وطن، تورىاق سئوگىسى نىن، صنعت، مدنىت اىستىيىنин، ايلاھىلە دولو قلى نىن آيناسى اولان بو آبيدە لرىن شاه اثىرى ايسە آتابىلىرى دؤولتى و بو دؤولتىن اوچ وارىشى ايدى! تانىنمىش قادىن حركاتى تدقىقاتچىلارىندان بىرى " تارىخ و سالنامە يازانلار عادتن پادشاھلان، سركردە

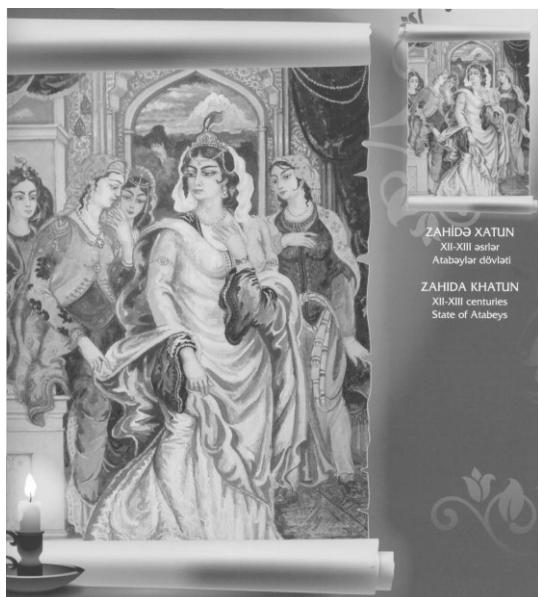
شمس الددين ائلدگىز مىللى دؤولتچىلىك تارىخيمىزە آدلارى قىزىل حرفىلە يازىلان محمد جاهان پەلوانا، عوثمان قىزىل آرسلانا و يئگانه قىزىلارينا دا خوصوصى دېقت و قايغى گۇستىردى. او، مؤمىنە خاتونون اونو قوللارين اىچىندىن سەچىب، عيانلار جرگە سىنە قبۇل ائدىنە يانىلمادىغىنى اوز عملى و صداقت حىسىسى ايله اونا ثوبوت ائدردى. مؤمىنە خاتونون مودرىك قرارلارى و ايشىقلى ايدىئالارى ايله سلجوقلار سارايىندا نوفۇذ قازانان و شمس الددين ائلدگىزىن تربىيە سى ايله كارنالا چاتان سولطان قىزىل آرسلانىن زامانىندا دا چوخ مۇحتشم ايشلر گۈرۈلموشدو. اودور كى، سولطان قىزىل آرسلان دؤولتىن ايدارە اولونماسىندا، اونون داخىلى و خاريجى سىياسىتىنده، اىقتىصادى، سوسىال و مدنى اىصلاحاتلارين حياتا كېچىرىلەمە سىنە خوصوصى مۇموقع قازانمىشدى.

ايقامتگاهى قدىم بىرde اولان سولطان قىزىل آرسلانىن مهارتلىه ايدارە ائتدىگى آتابىلىرى دؤولتى نىن قافقازاردان ایران كۈرفزىنە قدر بئيوک بىر اراضىسى وار ايدى. سولطان قىزىل آرسلانى آذربايجان، آرمان، شىروان، همدان، گىلان، مازانداران، اىصفاهان، رى كىمى قودرتلى تورپاقلارا يىيلنەرن شمس الددين ائلدگىز تورپاقلارين اهالىيە پايانلىماسىنە، دؤولت خزىنە سى نىن قورۇنماسىنە، سولطانىن خوصوصى فرمانلارى نىن ايمضالانماسىندا دا نظارت ائدرىدى. بۇتون بو مسلە لرىن، اوغورلو آددىملارىن صولحلە بىتىمە سىنە، اهالى نىن و اراضى نىن قاندان خىلاص ائدىلەمە سىنە محض مؤمىنە خاتون دىپلوماتىياسى كۆمە يە گلردى. سولطان قىزىل آرسلانىن، ساراي عيانلارى نىن شمس الددين ائلدگىزىن نوفۇدوندان كېچدىگى بعضى ناراحتلىقلارى دا آتابىلىرىن بو مودرىك خاتونو اوستالىقلا نىظاملايىاردى. چوخ زامان دا اوزونو سولطانا طوطوب سؤيلە يېرىدى: " اۆزونو او يئرە قويما! بو آدام (شمس الددين ائلدگىز) اوز حياتىنى تەلوكە آلتىنا قويموش و دۇنه-دۇنه آغىر

اوجالىقدان اولانلارин و اوستادларин عشقينه همىشە توربە لر، مقبره لر يارادىلمىشلار. داشى، تونجو يونوب هئىكل قويىموشلار. بولاق چكدىرىپ، يول سالىنب، قالالار قورموشلار.

فرهاد بىسۇتونو شىرىن عشقينه ياران كىمى، موختليف دئۇملەرەدە شمس الددين ئىلدگىز مؤمىنە خاتون توربە سىنى، مومتاز شاھ تاج ماحال مقبرە سىنى گۈزلىيگىن. ظريفلىيگىن. خاتونلوغون عشقينه اوجالداراق. دونيانى گۈزلىيە. اولوپىلە. ايلاھى عشقە. مغۇرولوغە. مودرىكلىيە چاغىرمىشلار!

زاھىدە خاتون

آيلار كىچە جك، دونيا دولانجاق، يوزايىللرى مىن ايللر عوض ائدە جك، لاكىن زامانىن سوزىجىنيدن كىچەن تارىخ ايسە ھەر شئىين قىيمىتىنى اۋزو وئرە جك. بلى. بو قوجا تارىخ مىللى غورور و ايفتىخار يېرىمىز اولان موعاصىر دؤولتچىلىكىمىز كىمى آتابىلر دؤولتىنى دە مىللى دؤولتچىلىك تارىخىمizin پارلاق صحىفە سىنە يازدى.

محض دؤولتچىلىك تارىخىمizin چوخ موهوم مرحلە سى سايىلان آتابىلر دؤولتى نىن اينكىشافىندا ئىلدگىزلى سولالە سى نىن خوصوصى خىدمىتلىرى اولمۇشدو. سولطان ايكىنجى توغرولون باش خاتونو مؤمىنە خاتونون اىستىگى ايلە آتاي تعىين انتدىگى شمس الددين ئىلدگىزىن

لرین آپاردىقلارى موحارىبە لردن، يوروشلەرن بىح ائدىپلەر. آما ندىسە همىن تارىخى حادىثە لرین ايشتىراكچىلارى اولان قادىنلارى اونوتىموشلار. آخى، ھە بىر قورولوشدا قادىن اۆزۈنمخصوص رول اوينامىش، فخر ائدىلمە لى اىشلەر گۈرمۇشدور. .. دئمكلە چوخ عدالتلى فيكىر سؤيلە مىشدىپ.

تارىخىدە مؤمىنە خاتون توربە سى ايلە قالان، كىمى نىن محببىت، كىمى نىن گۈزلىيک، بىر باشقاسى نىن دا لياقت نومونە سى كىمى ياد ائتدىگى مؤمىنە خاتون اصلينىدە شرقىن، تورك دونياسى نىن، آذربايجانىن تومرپىس، نوشابە، بورلا خاتورى، توركان خاتون كىمى قودرتلى خاتونلارىندان، مودرىك. مغۇرور دىپلومات قادىنلارىندان و ايجتماعى-سياسى خادىملىرىندان بىرىدىپ. گۈرونور بى سېبدن دە او، سونراalar جسارتى، لياقتى، محبتى و لطافتى ايلە آتابىلر سارايىنى نورا غرق ائدن سئويملى گلىنلىرى قطىبە خاتونون، مئھرىجان خاتونون، زاهىدە خاتونون، نوھ لرى جالىيە خاتونون، سولافە خاتونون و دىپلوماتىيا تارىخىمizin سوتونو سارا خاتونون و مغۇر طوطۇ بىكە نىن عئمور يولو و طالع ناخىشى اولدۇ!

١١٧٥-جى ايلده وفالى عئمور-گون يولداشى. ظولملىرىن قوپارىب نورا غرق ائتدىگى شمس الددين ئىلدگىزىن بىر ايل اونجە مؤمونە خاتون دونياسىنى دىيىشدى. اونون عشقينه ائلدگىزلى سولالە سى نىن باشچىسى آديندان بىر مقبرە اوجالدىلىدى. بىر مقبرە شمس الددين ئىلدگىزىن سعادت ايلاھە سى و خوشبختلىك چئشىمە سى نىن، آتابىلرىن لياقت زىروھ سى نىن عشقينه اوجالدىلىمىشدى. عجمى ابوبكر اوغلو ناخچىوانلى نىن كۈنلۈنۈن نوروندان اىشيق آلان بىر موقدىسىلىگى گۈرمىك شمس الددين ئىلدگىزە نصىب اولماسا دا، اونون آمالىنى اوغلو آتابى مەممەد جاھان پەھلوان ١١٨٦-جل ايلده گئرچىلىشىرىدى..

شرقە، تورك دونياسىندا، ائلچە دە آذربايغاندا بشرى دىرلىرىن، ايلاھى سئوگىلىرىن، اوجا اولانلارين.

با خیشلاری، آپارانی خاطیرلادان قلم قاشلاری، دلو گؤزلری، بالدان سوزولن شیرین سوزلری، اوزونمخصوص پوئتیک دئییملری ايله بوتون سارای. او سونلامیشدی. زاهیده خاتون ۱۱۸۶-جی ايلده عؤمور-گون يولداشی جاهان پهلوان وفات ائتدیکدن سونرا تبریز ساراییندا آتابیلر دؤولتینده حاکمیته باشладی. اونون قیزی - سولطان قیزی جلالیبیه ده اوز گؤزلیگی، دمیر ایراده سی، مودریکلیگی، مغرورلوغو، اوتكملیگی ايله تاریخده سیلینمز ایزلر قویموشدور. زاهیده خاتون ناخچیوانین حاکمی اولموش سئویملی قیزی جلالیبیه نی خوارزمشاه جلال الالدینه وئرمیشدیر. جاهان پهلوانین ایداره چیلیک اوصولونو بیر قدر ده تكمیللشیدن زاهیده خاتون اهالی و آیری-آیری طایفالار آراسیندا موناقیشه لره، داعوالارا سون قویموشدو. او، وئرگیبیه نظارتی الله آلماقلا بوشالمیش آتابیلر دؤولتی نین خزینه سی نین دولدورولماسینا نایل اولموشدو. صنعت آداملارینا، فيکیر و دوشونجه صاحبیلرینه متیدان وئرن زاهیده خاتون آیری آیری صنعت هوجره لرى نین، اعمالاتخانالارین تملينى قویماقلاء، هوجوملار، موحارىبه لر، محللى داعوالاراوزوندن سؤکولوب داغیلانلاری بربا ائتمكله تبریزده و اطراف بؤلگه لرده صنعتین، مدنیتین دیرچلمه سینه نایل اولموشدو. میسگرلیگین، دولگرلیگین، دولوسچولوغون، مالدارلیغین، باغچیلیغین، بستانچیلیغین اینکیشافی عمومی ایقتصادی-سوسیال ترقییه سبب اولموشدو. زاهیده خاتون اوزو ده بیلاواسیطه ظریف ناخیشلار ووردوغوندان، ایپک ساپلارдан خالچالار توخودوغوندان سوز آچان منبلر

ساراییندا عدالت، خئیرخواهیق برقرار اولموش. علم و مدنیت يوكسک اينكیشاف سویییه سینه فالخميشدی. آتابیلر دؤولتی گونئی قافقازدان ایران كئورفزینه قدر بؤیوک بير اراضینی احاطه ائدن، آذربایجان، آرzan، شیروان، چیبل، همدان، گیلان، مازانداران، اصفهان، ری کیمی مونبیت تورپاقلاردا، قودرتلى سارایلاردا حاکیمیلیک ائدیردی. سولطان ۲-جی توغرولون اوغلو قیزیل آرسلاندان سونرا آتابیلر دؤولتینه اونون آتابىگی شمس الدین ائلدگیزدن اولان قارداشی محمد جاهان پهلوان باشچیلیق ائدیردی.

تاریخچی عالیملر، سالنامه چيلر ميللى دؤولتچیلیک تاریخیمیزین بو مرحله سی ايله باغلی موفصل بیلگیلر وئرسه لر ده، حؤكمدارلار آتابیلرین سرکرده لیک و ایداره چیلیک مقاملاریندان، دؤيوش تاكتیکالاریندان چوخ سوز آچمیشلار. ندنسه تدقیقاتچیلارین بير چوخ سارایدا خیلی مصلحتلشمه لرده، آغير دؤيوشلرده اوز حیات يولداشلارينا دستک، آرخا-دایاق اولان خاتونلاری يئترینجه آراشديرماميش، بعضی حاللاردا اونلارین آدلارینى چكە رک اؤتوب كئچمیشدىلر. عمللىرى، ميلت و مملكت سئوگىلرى، قەھرمانلىق دولو خيدمتلىرى ايله هر جور ائتحیراما لاييق اولان زاهیده خاتون دا بو قودرتلى خاتونلاريميزداندیر. وارلىغى ايله آتابیلر دؤولتینه، ائلدگىزلى سولاله سینه شرف گتىرن سارای مدنیتى نین بوتون اينجە ليكلىرىنى اوزوندە ياشادان خانيملاريميزداندیر. او، دونيانين ان ظريف اينجيلىرى، لعلى، جواهيرى، ایپک گئييملىرى، آتون بزك اشيالاري، تبسسوم دولو

كىچىمە مىشىدى. او، اوردويا باشچىلىق ائديب تبرىزى موحاصىرە يە آلان گورجو چارى نىن قوشۇنو ايلە دؤپوشلەر آتىلىمىشىدى. غئيرى-برابر دؤپوشلەرە ئەھالىنى قىرغىنيدان، شەھرى تالان اولماقدان خىلاص ائتمك اوچۇن زاهىدە خاتون كوللى مىقداردا خراج وئە رك تبرىزى موحاصىرە دن آزاد اتىمىشىدى. حاکىمى اولدوغو شەھرى، موقدس وطن تورپاڭىنى، گوناھسىز اينسانلارى تەھلوکە دن خىلاص ائدن زاهىدە خاتون اوذاق گۈرن سىياستى و اوغۇرلۇ گىدىشى ايلە اصل حؤكمدار-سركەدە خاقان اوبرازىنى ياراتمىشىدى. تبرىزىن آلىنماز قالاسى "سايىلان زاهىدە خاتون بو آددىمى ايلە دؤورونون حؤكمدارلارينا، حاکىملىرىنە، اراضى ايدىعاسى ايلە اۆزگە مالىيانا گۆز دىكىنلە درس وئرمىشىدى.

مېلىلى دئولتچىلىك تارىخييمىزه آدى قىزىل حرفلە يازىلان، خىيرخواحلقى، ياخشىلىق، گۆزللىك، كوبارلىق نومونە سى كىمى خاطىرلاتان زاهىدە خاتون يادداشلاردا مودرىك و مغرور اوبرازى ايلە قالمادى. او، هم دە يادداشلاردا مۇمكىنە خاتون كىمى قلبى ايشىقلى، كۈنلۇ نورلو، آتابى شمس الددين ائلدەگىز كىمى ياخشىليغا ياخشىليقلا جواب وئرن، حاقى-سايى ايتىرمە ياخشىلىقلا خاتون قايناتانىن لىاقتلى تورك سوپۇنون گلىنى، گۆزللىك و وطنپورلىك عونوانينا چئورىلەن ناخچىوانىن حاکىمى جلالىيە نىن آناسى، رويندە قالاسى نىن صاحىبە سى سولافە خاتونون ننه سى، ۲-جى محمد جاھان پەھلوانىن باش خاتونو كىمى قالدى. ..

اونون ھم دە اينجە قلىپىندن گلن، اوريە ياتىملى مىصراعلارىندان و لىرىك-رومانتىك شعىرلرىندن دە دانىشىپلار. گۈركەملى فيلولوق، توركولوق، شرقشوناس، يازىچى عزيزە جعفرزادىن آرخيويندن بويلانان بو مىصراعلار زاهىدە خاتونون تكجه قودرتلى حاکىم و مودرىك شخصىت دئىيل، طريف دويغولو بير شاعيرە دە اولدوغۇندان سوراق وئرير:

كۈنلۈمۈ، كۈنلۈمۈن سولطانينا وئىدىم،
عشقىمىن، روحومون خانىنا وئىدىم،
سەۋىگى نىن سەۋدالى باغىندان كىچىپ،
سەۋدىم، سەۋدانىن بادە سىن اىچدىم.

بو طريف دويغولو، "آتابىلر سارايى نىن تدبىرىلى خاتونو " آدینا صاحىب اولان زاهىدە خاتونون كىشمكىشلەرن

كىچىن عئمۇر يولو چوخ دا آسان اولمامىشىدى. اوزون مودت ناخچىواندا، ۲-جى آتابى محمد جاھان پەھلوانىن سارايىندا فيراوان حيات سورن زاهىدە خاتون عاغلى و مودرىكلىكى ايلە ساراي عيانلارى نىن، اىالت حاکىملىرى نىن ساواش مئيدانلارىنداد دؤپوشچولرىن چوخۇن نومونە اولموشدور. اونون حياتى نىن جاھان پەھلواندان سونراكى ايللىرى دؤپوشلەر و موحاريبە لر اىچرىسىنده كىچمىشىدى. جاھان پەھلوانىن وفاتى ايلە ان ياخىن سىلاحداشىنى و مسلكداشىنى ايتىرن زاهىدە خاتون قىزى جلالىيە نى دە گۈتۈروب الينجە قالاسينا گلمىش، آتابىلرین ائلدەگىزلىر دؤوروندن قالان خزىنە سىنە صاحىب اولموشدو. بوتون گلىرى و وئرگىلرىن توپلانىدېغى بو خزىنە گىزلى خزىنە كىمى آتابىلر طرفىندن موحافىظە آلايى ايلە خوصوصى دېقتىلە قورۇنۇردو.

آتابى قىزىل آرسلانىن اولدورولمە سىندىن (1191-جى ايلدە) سونرا گىزلى خزىنە نىن يېرى نىن مۇعمالى شكىلەدە محمد جاھان پەھلوانىن قطىبە خاتوندان اولان اوغلو ابوبكرە چاتدىرىلماسى زاهىدە خاتونو فاجىعە ايلە اوزوze قويىمۇشدو. بىللە كى، ابوبكر قوشۇن چكىب الينجە قالاسينا هوجوم ائديب خزىنە نى الله كىچىرىمىشىدى.

لاكىن حادىشە دن سارسیلمايان زاهىدە خاتون مودرىكلىيە، جاھان شاھدان اونا ميراث قالان صىرىھ و دؤپوش تاكتىكاسىندا سۆيكتەن رك تبرىزە كۈچرنوشدو ...

تبرىزىن اينكىشافى نامىنە خوصوصى قرارلار قبول ائدە رك، فرمانلار وئرن زاهىدە خاتونون حياتى بورادا دا روان

بىز اىگيرمى نفرلىك گروهلا اونلاردان ۱-۲ كيلومتر آرالىدا - همین داغىلىميش ائولىدن بىر آز آرالىدا چۈككىلىكلەدە اوزانمىشدىق، هاوا بختىمىزدىن توتقۇن ايدى، ياغىش ياغىمسا دا، هاوادا بىر رطوبتىلىك واردى، سانكى قارشىدان گلن پايىز مەھى آرتىق اوزۇنۇ گۈستەرمىكە ايدى. بورا صىح تىزدىن گلىپ چاتمىشدىق، چىخماق غىرى-ممکن حساب ائدىلىرىدى. آخشاما كىمى گۈزلمك امرى آمېشىدىق. دىستە مىزىدە مراد آدلى عسگەرىمیز واردى، بو يېرلىدىن ايدى. قاچقىن دوشىندىن سونرا دونيايا گلمىشدى. اونونلا بىرلىكده چوخوردا اوزانمىشدىم.

- باخ، بو يېرلە آتامىن آتا يوردو دور.
- بىلەمەرىدىم.

- باكىدا دوغولسام دا، ندىنسە، هەنج اورالاردا بورادا كىيى ئۆزۈمۇ راحت حس ائتمىدىيمە اينانىرسان؟
- البتە، تورپاقدى، چكىپ دە.

- باخ، بو قورو تورپاقدا اوزانمىشام دا. هەنج آتامىن بئلە عقلينىنە گلەمىزدى كى، بو يېرلەر منىم آياغىم اوندان قاباق دىيە جىك.

- نىيە كى؟

- ائله دئىيرىدى كى، بىر آز دا گۈزلە يەجم، بو آتشكىس بىر شئى ئىلمەسە، نسلىن اوشاقلارىنى يىغا جام، پارتىزان دىستەسى يارادا جاغام، اونلارىن بو يېرلەرde گونونو گۈزى اسکىيە بورو يەجهىم، مجبور اولوب بورالاردان قاچاجاقلار. اۋلۇم كولۇنۇ بورالاردا گئچەلر باشلارىنا اود ال يە جىك، گئچەسى- گوندۇزو اولما ياجاق. من ياشامادىغىم يوردو مدا قويما ياجاغام ارمى دىيغاسى ياشاسىن.

- ائله يە بىلەرىدى؟

- نىيە ئىلمىرىدى كى؟ آورىل دؤبۈشلىرىندىن سونرا ھەرنىدە گئىندە ئاشىيدىرىدىم، قوهوم-اقربانىن عسگەرىك چكمىش اوشاقلارىنى باشىينا يىغيir، آنام دئىير، بو قان- خطا تۈردىجىك.

مراد گۈرددوم كى، گولور.

- گولورسەن، - دئىيمىم، - جانى يىغىلىبىميش دا بوجازىنا. صىرى تو كىنېمىش دە... گۈزلە، گۈزلە، اورتادا هەنج نە يوخ، يورد گئىدىب، غىرت گئىدىب، خاطر- حرمت گئىدىب. قىناق آدامى ايستەينىدە قاتل دە ائدىرى...

- اونا گولمۇرمۇم، آنام...

- نە اولمۇش كى، اونا؟

حکایە - اویکو

HEKAYƏ - ÖYKÜ

ANA YURDUM

آتا يوردو

سالاطين احمدلى

SALATIN ئەHMەDLİ

قىزغىن دؤبۈشلەر گىتىرىدى. ٦٠-٨٠ نفرلىك دىستەلەر بئولۇنوب، تعىن اولونان استقامتىلدە، گونلەرلە پىاپادە اىرلى يېرىپىرىدىك. نهايت، فضولى - شوشَا استقامتىنە داغىلىميش، يېرلە يېڭىسان اولونموش كىندرلىن بىرىنندە آخشامىن دوشىمەسىنى گۈزلىپىرىدىك. اىكى تالا اىلە تې نىن آراسىندا خىلى دىشمن قوهەلىرىنин اولدوغو بارەدە معلومات آمېشىدىق. اونلارىن چوخو بلکە دە پستلارى، يو كىسلىكلىرى الله كىچىرىدىيمىز زامان قاچىپ، سونرا لار بىر يىردى بىرلىشىمە يە نايلى اولمۇش دىشمن قوهەلر ايدى. ھە دە ھەمین قوهەلىرىن ھەلە اىرلىدە دىشمن ئىنندە اولان اراضىلىرىن حربى ياردىم آلا بىلەجە يى، بىرلىشىپ يېنىدىن عكس-ھجوما كىچە جىي دە ممکن ايدى.

- دئنن قربانلاريني حاضرلاسین، بيز ده گلیب بير قسمت دادا يق.

- انشالله، انشالله. بير بو محاربه بيزيم غلبه ميزله
قورتارسين. سيءه سوز وئيريم. بوردا بير ائو تيكيه جهيم، هر
بيرينيزه ده بير قو توکوندن يورغان-دؤشك دوزلتديرىپ
ووردوراجاغام يوکە. اوңدا گلنده بئلە سوپيوق داش-تۈرپاڭ
اوستوندە ياتماريق.

- انشالله، الله آرزو نا چاتیدرسین. او حسن، سردار - اونلار، شهیدلر کی وار ها - اونلارین آدینا او داغلارдан بورا بير بولاق چكىپ گتىرىجه يم، گونبىزلىر تىكىدىرجه يم، هامىسىنinin آدلارينى حك ائلتىدىرجه يم.

- او بولاقلار هر يىرده اولاجاق، امینم، مراد، بىزىم حق ايشيمىزى خلقىمىز دىرنىدىرىچك.

- بیز بو تورپاقلارا ۳۰ ایلدن سونرا ایلک آیاق باسان تورک بالالا، بیسے... خالة، بیتىم، دولت بیتىم، توربا، بیتىم.

- من بو کندرلین یئنى معمارلىق اوسولو ايله تىكىلەمىسى اوچون پلان-برنامە حاضرلا ياجاڭام. باجىم زبۇر معمارلىقدا اوخويور، قورتارماق اوزرەدىر، دئىمىش حاضرلاسىن. بۇتون ئولرىن اوزو ده شوشایا دوغرو اولسۇن. آچىلان قاپىلار اوستقامتە آچىلىسىن- قاراباغين گونش گۈزو شوشایا.

- من او شوشایا ایلک گیرنلردن او لاجام.

- بو هانسیمیزین آرزو سو دئییل؟!

- شهید اولماقدان قورخمورام، شوشانی گۈرمەيىب
اولىمكىن قورخورام.

- بیز اولوم اوچون يوخ، آلیم اوچون بو يولدايق، گوجونه
گوون. نيتىين هار، منزىلىيin ده اورا.

مرادلا ایکیمیز ائله چؤکلیکدە للریمیزی ایرلی اوزادیب،
قوللاریمیزین اوستونه باشیمیزی قویوب زامانین
کئچمه سینے، گؤل لیپ دیك.

بو زامان مئشنين ياخينلېغىندا اىكى قارالتى گۈزومە دىدى، بىر-بىرىمىزه خېر او ئوردوک. اونلارى هر كس گۇر-موشدو. سوңرا اونلارىن سايى چوخالدى، اونلار مئشىدەن چىخىپ، تارلانىن بؤىرىولە بىزدن خېرسىز داغىنинق، كىندىن اورتاسىيلا بۇيرۇمۇزدىن كېچىپ گېتىدىلر. فرمانادە

- ایکی نفرین اونلاری تعقیب ائتمەسى امرینى وئردى:
توخۇنمايىن، ھارا گىتىدىكلىرىنى، نه مقصىدله
گىتىدىكلىرىنى، اوپىرنىن، جانلى، دىرى گىتىرىن.

- منه دئيردي کي، کيشي دوز ائليير، والله، من ده
قوشولا جاگام اونا.

- غیرتلی آنادیر.

- بیرینجی قاراباغ دؤيوشلريينده آنام جبههده اولوب، طب باجيسى اولوب، كندىميز دشمنله اوسبوز ايدى، هر گون آتيرمىشلار، خانكىدى طرفدن ده شوشيا چوخلو قوه يئرلشىرىلىرىمىش. بىزيمكىلر او واخت ايكينجى دفعه دؤيوشه گىريب، خانكىدى يولونو توتماق ايستەبىلر. دايىم يonus دا اوردايمىش... آنام بىليلب، گىريب خسته خانايان، بىغىب بىر كىسى داوا-درمان، باند، الكل، اليئه نه كىچىسىه قويوب چانتىيا، كندىه شوفر عباس وارمىش، اونون سينيق-سالخاق ماشىنىيلا جبهه يە كىمى گلىب. اورادا دئىبىمىش كى، من گىرى دؤھە بىلەرم. باش حكيم منى شكايت ائديب توت دورا جاق، دولتىن املاكىنى اوغورلامىشام. ها من دئىبىم بونلارى جبهه يە آپارمىشام، ثبوت ائليينه كىمى توتوب ساخلايا جاقلار. اوندانسا ائله بورادا دؤيوشلرده بىر خىرى دىسىن، بىر شئيه يارايم، بلكه او يولو باغلادىق، غلبە ده بىزيم اولدو، اوندا يقين اوze چىخاجاق كى، بو قدر داوا-درمانى نئيلەمىش. دايىم دانىشىردى كى، الله سىز قىزى، الله سىز، منىم سۈزۈمۇ دىنلەمەدى، سونرا دا باش ائله قارىشىدى كى، گىرىيە دۇئىمە يە مجال تاپمادىق، بىزە او قدر لازىم او لوردو كى، دؤيوش، يارالى... چوخ موز اونون سايەسىنده ساغ قالدىق... اما بئله باخاندا سن آنامى گۈرمىسىن، ائله بىر ضابطەلى قادىن دا دئىيل. آتام دئىيردى كى، بوش اولاندا، لازىم گلنده سلاح دا آليردى اليئه.

- سونرا نولدو؟

- نولاجاق، روسلارين آرخاسيندا دوردوغو ارمى شرفسيزلىرى نيه نايل اولدولارسا، آرادا حقلاريميز يئيلىدى، باخ نتيجهسى ده بۇ... - مراد خارابا يوردو گؤستردى.

- كفینی پوزما، گلمیشیک داهما، قاییدان دئییلیک، الدن
دھ وئرن دئییلیک. تورپاچ بیزیمسه، یئنه بورالاری
الله بیمنله گلستانما حئەم حىشك.

- انشالله، البته، آناما سؤز وئرمىشدىم. كندىمىزىن اورتاسىيندا، دئىيى او للا DAGIين سىنه سىنده اليىمده اوچرنگلى بايراق، شكلىمۇ چكىپ اونا گۈندەرەجە يەم... اما ئىلە اومىدىسىز ايدى كى، دئىيىرىدى، او گونه يئددى قربان كىرم الله يۈلۈندە.

- مئشدهه قورخودان اوچاق دا يانديرا بيلميريک، سوسوزوق، ارزاقسيزيق... فرماندهين امرى وار، بونلار گؤتوره بيله جكلرى قدر ارزاق گؤتورسون. اونسوز دا صباح سحره بوردان چيخيرسينيز، او طرفده، امر اولونان استقامتده هر شئيله تامين اولوناجاغيق. آج قالمايا جاغيق.

- اوندا گلين منيمله.

اونلار ارمانيين آرخاسينجا ايچرى كىچدىلر. مراد اونلارا ساري باخيردى، ناراتات ايدى:

- نه ائجييىك؟

- ايرلىيە، آنچاق ايرلىيە! باخاق گئرك بونلار هارادا يئرلىشىپ.

اونلار دا ارمانيلىرين آرخاسينجا ٥٠ متره قدر ايرلىلەدىلر، اورادا يوخ اولدولار. مراد دقتله ايرلى، من ده اطرافا باخيردىم. آز كىچمهدى، ائله بالاجا تې كىمى يېردىن، ياشىل يارپاقلى، بالاجا كوللوقدان آچىلان قاپىдан عسگرلر چىينىدە كىسىھلر چىخدىلار. آرخالارينجا ايكى-اوچ ارمى گئوروندو. اونلارين يانينا دا يېغىشان ارمانيلىرى مراد دقيق سايدى.

- اون دوقۇز.

- خبر وئرك.

مراد:

- اۆزومۇز بونلارين عەهدەسىنندىن گلىك.

- نئجه؟

- بىلمىرم، اطرافلى باخاق، يو خلاياق.

- بىن بونلار؟

- بىزىمكىلەر يوللاياق.

- دئىيرىسن...

- اونلارى دوشۇنۇرسن بوراخاجاقلار؟

- بونلارى بوراخاق گئتسىن، هله بىر...

- سونرا...

- باخاق، گئرك، سلاح-مهمات نلىرى وار.

- ياخشى.

اونلار گىرى دئندولور. من نگران ايدىم. باشقى يوللا دئنه بىلدىلر. اما بو ايكى قوه نىن بىرلشمەسى اوچون اليمىزدىن گلنلى ائتمىلىدىك...

آرا ساكتىلشدى، بىز اطرافى يو خلايدىق. ايكى عسگر آرالى مسافەدە گۈزتچىدى، قالانلار ايسە همین او تې نىن آلتىنداكى يېرالىتى سىغىناجاغا دولمۇشدو... تام امين

- اولدۇ، فرماندە.

فرماندە منىملە مرادى گۈندردى. بىز اوزرىمىزدە كى يو كون بىر قىسمىنى اوردا قوبۇب اونلارين آرخاسىپىلا گىدىرىدىك. بىش-آللى ارمى راحتجا كندىن بؤيروندە كى توزلۇ، آرتىق ايللردىر گئدىش-گلىش اولمادىغىنidan اوت، تىكان باسىمىش يولون او تاييانا كىچدىلر. بىز ده اونلارى تعقىب ائدىرىدىك. اونلار بىر يئره چاتاندا دايىاندىلار، غربىه بىر سىس چىخاردىلار، سانكى دونوز كوللۇغا گىرمىشىدى. سونرا او دونوز خورولتوسونا بنزىر بىر سىس ده گىلدى. همین سىس گلن طرفدن بىرى چىخدى، ارمى حىرىچىسىدى. اونلار ياخىنلاشدى، مرادلا من اونلارا دقت كسىلىميشىدىك. اونلار ارمىنچە دانىشىرىدىلار:

- وضعىت؟

- گۈزلىرىك. بىر خبر يو خدور.

- چوخسۇنۇز؟ يانىنiza يېغىشان وار؟

- يوخ، قاچان چوخدور، ساخالىا بىلمىرىك.

- نىچە نفرسىز؟

- اون دوقۇز.

- سلاخىنiz وار؟

- بىر خىمپارە مىز وار، بىر ده ائله اوستوموزدە كى.

- آخشاما كىمى گۈزلىين، آخشام بىرلشىپ، مئشەدن چىخىب، آرازبويو استقامتده گئدىجىك.

- توركىل او استقامتده اولمامىش اولماز.

- اونلار يقين كى، ایران-آذربايجان سرحدىنە دقت وئرەجكلىر.

- بىزىم وظيفمىز؟

- باجاردىقجا آرخادا قالىب، اونلارين دىستەلىرىنى ايرلى بوراخىب، آرخادا يېرلشنلىرى محو ائتمىكىر.

- گوجوموز يئتهجكمى؟

- ايرلى گىندنلر خت-لىلاردىر، اونلار آدامىئىنلىرىدىر، اونلارين اليمىزدىن آلدىغى پىتلاردا يېرلشىرىلىنلر ايسە عادى ملى اوردونون عسگرلىرىدىر. اونلارى يېرىنندە جە، گۈز آچمامىش او مسئلە.

- بو چتىن اولاچاق، قىراجاڭلار بىزى.

- قىرا بىلەزلىر. بىزىدە حرفة اى تك تىر اندازلار وار، اونلار دا بىر جورە آدامىئىيىرلر - ارمى خىرىلىتىپلا گولدو.

- سىزدە ارزاق اولمالىيدى.

- وار، اما اۆزومۇزه.

مرادین ارمنیجه گنتدیک دئمەسى ایچریده کى اوچ ارمنىنى آلدادىبمىش.

بىز گىزلىنىشىدىك. اونلاردان بىرى چىخدى، اطرافا باخدى، تام آرخايىن اولدو كى، گئتمىشىك. سونرا اىكىسى ده چىخدى. بىرى ضابط ايدى. گؤردويموز آدامىيدى.

- كىم اوaldo بونلار؟

- اجلالدار، بىزىمكىلر، قاچانلار، آلداتىيلار بىزى، ارزاقلارى توكتىبمىش، توركلەرن قاچماغا يېرلرى اولمايىپ، بىزى - اجلالدارلار.

- اونلارا قان اوددوراجاغام.

- فرماندە، بىز اوچ نفر قالمىشىق.

فرماندە جاواب وئرنە قدر مراد اونون اوستونە شىغىدى، من اىلك چىخانىن گىچگاهينا ضربە نى ائندىرىپ او بىرىسىنى توتدوم.

هر شئى ائله آنيدن اولدو كى، فرماندەھين يئرە يىخىلىپ قالمىش جسدى، منىم قولۇنو قامارلايىپ، اللرىنى، قوللا-رىنى سىندىرىپ، دىز چۈك دوردويمۇم حربچى، گىچگاهىندان ووردوغوم ائله اىلك ضربە ايلە جەنەمە واصل اولمۇشدو. قوللارى سىندىرىلەمىش ارمنىنى كنارا چكدىك.

دهشتلى قورخو اىچىننە يالوارىرىدى:

- اؤلدۈرمىيەن منى.

- نىيىنiz وار بوردا؟

- ايکى خىمپار، چوخلو مرمى، نارنجىك، ارزاق.

- هارادادىر؟

- اىچریده.

- اورا نىھ يىغىمىسىنىز؟

- بورا اوللار ارزاق بازاسىيىدى، پستلارىمىز گلىپ بوردان آپارىرىدىلار.

- سىز...

- فرماندە بورانىن يېرىنى بىلىرىدى، اونلار قوبوب قاچاندان سونرا اىرلىلە يە بىلمىدىك، بوردا گىزلىنىك.

مراد گولدو:

- يئمك، اىچمك، سلاح، نىھ قاباغا گئدىسىنىز كى؟...

- بىز امر آلمىشىدىق، بىرلەشىلىدىك، امكان گۆزلە يېرىدىك.

- اونلار يېرىلشن كۈوردىناتورون يېرىنى بىلىرىسىنى؟

- بىلىرم.

- نقشه وار؟

اولدوق كى، بونلار بورادادىر. مرادلا اىكىمىز گۈزتىچىلىرى آرادان گؤتوروب، سىغىنالاجاغىن آغزىنا گىلىك، اليمىزدە كى خىمپارالارى چكىپ آچدىق، قاپىنин يېرىنى تاپىپ چكدىك، آچىلىدى، اىچریده، ضعيف شام ايشىغىندا دونيادان خېرسىز، سلاحلارىنى يېرده قوبوب ياتمىش دونوزلارى گۈرددوك.

- نىئىنەك؟

- گۈزلە.

- فكىرىن؟

- سەن حاضر اول.

من ارمنىدىن گۈزتىدويمۇم سلاھى حاضر توتموشىدوم.

- چالىشاق سىس چىخماسىن، گىندىلر دويوق دوشە بىلر.

- دېيىرسىن...

- سىس سالاجاغام، قاپىيا چىخانلارى گۈزورجىيىك.

خىسىنلاشان سىسە ارمنىلىرىدىن بىرى اىچرىدىن:

- كىمدىرى؟

- من، آرتور. - مراد سەن دئمە، آرادان گۈزتىدويمۇ ارمنىنىن

آدىنى اوپىرىنىبمىش.

- نە وار؟

- بىزى اوز اندىن، اوشويوروڭ.

- گلىرىك.

ايکىسى چۈلە چىخىپ گۈزتىچى نقطەلەرىنە گىدرىك

باشىنин اوستونو آدىق.

- اون بئش نفر قالدى.

- ايندى نە؟

- اىچرى گۈزباشاردىجى آتاباجاغىق.

- سۇزى...

قاپىنى باغلائىپ، اىچریده حسابىمىزى آپاراجاغىق.

- حاضر سان؟

- حاضرام.

مراد گۈزباشاردىجىنى اىچرى آتدى، عالم قارىشدى،

اىچرىدىن چىخماق اىستەينىن لئشىنى سىدىك. بىز

لئىتلەرى قاپىنин اۇنونە داغ كىمى يىغىمىشىدىق...

- اون اىكى.

- اوچو يوخدور.

- اىچریدەدىر. احتىاطلى اول، - اليمە اشارە ائتدىم.

دايانىب گۈزلمە يە باشلادىق. بلکە دە يارىم ساعت

گۈزلىك.

اوستوندەکى خطە اشارە قويون، قفیل دؤيوش اولار، سېزلىرى سەھو سالماياق.

آلدى نفر مىيتلرین پالتارلارينى گئىينىدى، كىسەلرى بوشالدىب، ايچىنە چور-چوبوق دولدوردو، چىنинە آلىپ ايرليلىدىكچە بىز ده اونلاردان آرالىدا سورونە-سورونە، اونلارين آرخاسىنجا مئشىيە، اوردان دا دوزنلىيە چىخدىق. گۆزۈمۈزە اينانمىadic. تانكلارين اوستونه آغاڭلارى قىريپ تؤكموشدولر، لولەسى ايسە آيدىن گۇرۇنوردو، اىكى-اوج خمپارە آتان دا يارپاقلارلا، آغاچ قول-بوداقلاربىلا ائرتولموشدو، اىكى حربى ماشىن دوزنلىيەن او اوزوندىي. گۇرۇنور او طرفە گىندىن يول واردى و قاچاقاج دوشىسە، قاچىب ماشىنلارا دولاجاقدى.

مرادلا من فرماندهىن امرىنە اساساً حربى يوك ماشىنلارينا سارى حركتە كىچدىك. ماشىنلارين يانىندا هئچ كىم يوخىدۇ، ياخشى-ياخشى ايچىنى يوخلادىق. اوردا اىكى يوك ماشىنى استقاماتىنە حاضر اولدوق.

فرماندهىن امриلە توپچو صنعناع ايلە ناطق آر خمپارە آتالارين آرخاسىينا كىچمىشىدى. بىزدە بىر مىرى واردى، تانك اوچون ائلوردو، اولجە تانكچى اولماق اىستىببىميش، سونرا دىيىشىب فكىنى، اىلك عسگرى خدمتىدە ده تانكچى اولموشدو. او دا تانكىن يانىندا ايدى...

بىز دشمنىن ۳۰۰-ا ياخىن قوهسىنى اۋزلىيەن حربى سلاحلاربىلا محو ائلدىك. ايچىرەن قاچىب حربى ماشىنلارا دوغرو گلنلىرى ده مرادلا من ضرسىزلىشىرىدىك. گرگىن دؤيوش قورتاراندا آنلادىق كى، بىز دئورد ساعتدىر دؤيوشوروك... دشمنىن اسir دوشىنلىرى ده چوخ اولدۇ، كىماندىر ارمىيجه اونلارا تابع اولسالار ساغ قالاچاقلارىنى بىلدىريردى.

صبح آچىلانا ياخىن بىز اوج ياراليمىزلا بىرلىكده آرخادان كىمكە گلن قوهلەرە ساغ-سالامات الله كىچىرىدىيىمىز غنىمتلىرى، اسىرلارى تحويل وئرىدىك. اورادان دا ارمىنلىرىن حربى مهماتى، ازىزى اولان يئرى گؤستىرىدىك. هەمین بازادا اوج ساعت دىنجلىب قالاخدىق. امر گلەمىشىدى، بىز شوشا استقاماتىنە حركتە كىچىمىلىدىك. مراد دئىي كىمى، آتا يوردو كىندىن خىلى آرالى يوللا گىندرىن چئورىلىب كىندرلى استقاماتىنە باخاراق: - سۆز وئىرم، گئرى دئىننە مطلق سىنن اىچىنەن كىچە جەھىم، اوپوب قوخلايا جاگام سنى - دئىنەن سىسى تىتىرىرىدى.

- وار.

- هانى؟

- ايچرىدە، مىزىن اوستوندەدир، سىز...

- بىلدىم، گىر ايچرى گۇرۇم.

بىز ايچرى گىرنىدە گۆزلىيمە اينانمىادىم. بو بؤيوك بىر يئرالىتى پادگانىدى، ايچى دولو ارزاق، سلاح-مهمات.

- او مئشىن آراسىندا اولان قوهلىرىن بو بازادان خبرى وارمى؟

- وار، اولماسايدى گلمىزدىلر.

- دئمك، بىر لىشىجىدىنiz. استقاماتىنiz؟

- آرخاداكى او الوئرىشلى پستو يئنىدىن الله كىچىرىمك امرى آلمىشىق.

- او مئشەدە كىلىرىن اليىنە نە وار؟

- حربى ماشىن، اىكى تانك وار، خمپارە دا وار، اونلار اولدىن حربى تىكىنېكاني مئشەدە يئر لىشىرىمىشىدىلر، يوكسكلىك اليمىزدە قالسايدى، اورا گۇندرىلە جىكدى.

- قىسمت اولماز، انشالله.

بىز ازاغىن يئرېنى تىبىت ائدىب، ارمىننى ده گۇتۇرۇب گئرى دئندۇك، قارانلىق دوشۇرۇدۇ...

اورا چاتاندا حىرت ايچىنە قالالدىق. ارمىنلىرىن ارزاق دولو كىسەلرى داغىلىميش بىر ئوين اىچىنە كى چوخوردا يىدى.

- نىچە اولدۇ؟

- اونلار دئنركن سىز دئنمدىنiz. درحال باشلارينىن اوستونو آدىق، آند اىچىب آمان اىتتىدىلر كى، سىزى گۇرمە يېبلەر.

- نىگران ايدىك.

- باشا دوشدوك كى، گلىشىنizين گئجيكمەسىنин سببى وار.

ارمنىنى گۇستەرن فرماندە بىزە ياخىنلاشدى. مسلەنى بىلىپ، ارمىنلىرىن وئرىدىي نقشە نى اوزانىقلى حالدا يئرە سردى، دقتلى باخدى.

- بئلە ائدىرىك، ارزاقلارى توكتىبىسە، گوجلرى ده آزالىب، اولجە حربى تىكىنېكالارىنى الله كىچىرىجىك، ايچىرەن سىزاجايىق، بو يېتىملىرىن پالتارىنى گئىينىب، ايچرىدە گۇتۇر-قوى ائدىب، ايشە باشلايا جايىق. اونلار آزاد، آسۇدە بورالاردا دولاشىرلارسا، دئمك گلىشىمېزدىن خېرىسىزدىلر. حاضر اولون، او پالتارلارى آلتىنiz گئىينىن و قولونون

واخت چاتیب،
بیز یئنه بیر محبته،
انسیت باغلایاق، دوست اولاق گرک.
اولوب-کئچنلری مهری-الفتلە
ایندى اوونوتىماغا چالىشاق گرک.
سعدى

(ایران شاهينىن چارا گؤندردىي مكتوبىدان)

فاضل خان
بودور شىخين مزارى،
من دئدىييم او تورپاق،
بوردا بیز، والا حضرت،
بیر آز آياق ساخلاياق.
ابن محمد ايليلاس
ابن يوسف نظامى!
گۈر نئجه ده پوزولوب
مزارينىن نظامى!
سلام، شيخ!
سلام، استاد!
بهشت اولسون او دنيادان.
زيارتە گلمىشىك
بيز ايران تورپاغىندان،
حافظ ديارىندان.

سس

«كەنە سۆز استاسى، او توسلو شاعر،
سۆز گلىنلىرىنى بىزەدى بىر-بىر.
...نظامى بو سۆزە دوزركن گۈھر،
قلمدن سىلىيندى قلم گۈرنلر...»

شاهزادە
قېيرىدىن سىن گلىرى... فاضل، ائلە بىل
تورپاغىن دىلى وار، داشىن نىسى.

شاعير يمىز شاعير يمىز ŞEİRİMİZ ŞAIRİMİZ

Nəriman Həsənzadə
مؤلف: نريمان حسن زاده
ZÜMRÜD QUŞU
(Poema)

زەرد قوشۇ

(اوچونجو بولوم)

Çevirdi : Hüseyin Şərqidərəcək SOYTÜRK
برگردان : حسين شرقى دره جك

شاهزادە (ولىعەد)

ايران شاهزادەسى خىرو ميرزە نين شاعر فاضل خان ايلە
نظامىنин قېرىنى زيارت ائتمەسى و پترزبورگ سفرى

بوردا سکوت ياشار، او طرفده سس،
كولا باخ – دوزلره تک بره دوشوب.

بولودلار قوبونوندا گۈرۈنور كېز، –
شاعرە – گۈر هاردا مقبرە دوشوب.

* * *

شاهزاده دقتىلە باخدى فاضلە،
دوشۇن باشداشىنى سوزدو، دىنەمەدى.

فاضل خان

دوزلتىمك مرامى ايلە
تىرىتمك ايستەدى، داش ترىپنەمەدى.

فاضل خان

آغىردى، شاهزادە...

اولمور گۈئۈرمىك،
تورباغى دا اوفسون، داشى دا اوفسون.
ديرىنин دنيادا صاحبى گرک،
گرک... اولونون ده يىھىسى اولسون.

پوزدو اۋز عمرۇنو او، يازا-يازا
سۆز ايلە يارىلدى پولاد بىسىتون.
تۇزا باخ... باشداشى اوستۇنده تۇزا،
فكرييم تۇزا باتدى بوردا بوسىپتون.

* * *

كاروانى ساخلايىب ناماز قىلىدىلار،
تانرى درگاهىندان راضى قالدىلار.
آرادا «بسم الله»،
«الحمد لله»،

– تفلسە چاتىرىق، اللەپناھ. –
فاضل نىيگاراندى خسرو ميرزەدن،
شاهزادە بو قدر دالغىنىدى، ندىن؟
خسرو ميرزا

فاضل، درك اولونمۇر دنيا دوغۇدان،
سفىر ده بو يوللا گىلدى بىر زامان.

فاضل خان

شاهزادە، دانىشان نظامى دئىيل،
سېزىزىن قىلىنىزدى... .

قلېين اۆز سىسى.
بؤيووك شاعىلرین يانىندا ھەواخت،
انسان اۆز قىلىنى دىنلىيەر آنجاق.

بو مزار،

شاهزادە، قالىن كتابدى،
تۇرپاغا دوشەلى بىئىرى بزەر.
دەنیادا آختارىب گىنچەدە تاپدى
دېرىلىك سوپىونو –
بؤيووك اسگىندر.

قىلىنج يوخ، بى قلم دادىنا چاتدى،
اولىندى سونرا دا اونو ياشاتدى.
بىر واخت يئر اوزونو دولاشتى سىسى،
ايىندى بىش آرشىنلىق يئرى وار... ياتىر.

يئر اوستە ياشايىر سۆز خزىنەسى،
يئر آلتدا گۈر نىچە خىنندار ياتىر!

شاهزادە...
دوغرۇسو دىيشىدىم بى گون،
فىكىر وئر مزاردان گلن او سىسە.
سۆز – ملت آدىندان دانىشماق اوچون
شاعرە وئرىلىر... قالان هەنج كىسە.

* * *

ندىر او شىيرىلىتى، ندىر او ساحل،
اوردا يئر يارىلېيپ بىر درە دوشوب.
آخر گىنچە چايى.

اوردا ائلە بىل،
خمسەدن بىر مصراع چۈللە دوشوب.

چىخ گىنچە چۈلۈنە، ياشىخ دوزونە،
بىر آدا – ابدى خاطىرە دوشوب.
گۈئى گۈل گۈزگۈ توتوب گۈپۈن اوزونە،
ائىلە بىل او بويىدا گۈئى – يئرە دوشوب.

بۇيوك اسکندرین خزیندارى.
تاریخ لەتلىئير منجە، اونلارى.

فاضل خان

شاھزادە، مدرىكدى هەر كلامىنىز،
حىدى بۇ يولونۇز، بۇ مرامىنىز.

خسرو ميرزا

چوبوقلا دېيدولر آلهيار خانى،
او قان ايستىيردى، تۈكۈلدۇ قانى.
منىم شاه بابامىن ياخىن قوهومو،
آلدى جىراسىنى...
قوهوملۇق بۇمۇ؟

ھله ميرزە مسيھ نە گونە دوشدو،
مجىتەد - اۋلەكەدن سورگونە دوشدو.
گرک بىز چاتدىراق چار نىكولايا،
بىزى باغيشلايا،
باغىشلامايانا...
***

بىر قوجانىن گلىشىنى
گۈرمەدىلر،
اونا سلام وئرمەدىلر.

قوجا

يول اوستۇنده كاروان گۈرددۇم،
كارواندا بىر نشان گۈرددۇم،
دئىديم يقىن قايىدىبىدى
روس سفيرى.

خىلى چىدى اما اونون
بو سفرى.

قوجا باخدى ولىعەدە،

فاضل خان،
باخىشدىلار -

او خشاميردى نە بۇ اونا،
نە او بونا.

كارواندا تەكمىچاى راضىلاشىمىسى،
سونرا پىتىبورقىدا چارىن ايمىضاسى.
تىپلىسىدە سفیرىن ملک و دولتى...
اۋزو ياشامادى بۇ سعادتى.

نينا - اون بىش ياشدا آپارچاسىيىمىش،
شاعىلر دوز دئىير:
باخت دا يازىيىمىش.

فاضل خان

شاھزادە، سىزىن دە آزدى ياشىنىز،
عقل ياشدا دئىيل،
باشدادى يالنىز.

خسرو ميرزا

ايىندى دە كارواندا «شاھ آلماز» گىندير،
تەھراندان - پىتىئەر گىزلى ياس گىندير.
سفير، پاسكۇويچىن يازان اليدى،
بىتە، او يانىب-تۆكۈلمىدى.
ياخىن قوهومويدۇ آرود طرفدن،
سفير شاعر ايدى... باشقايىدى روحنى.

«تارىخى سىندى بۇ گوندىن بئلە،
سفيرين يازدىغى بۇ مقاولىھ».
منه دئىيلر كى، پاسكۇويچ اۋزو،
شاھين سارايىندا دئىيب بۇ سۆزۈ.
ياقوب ماركاريانىن نىدى نىتى؟
شاھين خىندارى قاچدى خلوتى.

سفير قايتارايدى خايىنى گرک،
اۋزو نون باشىندا چاخدى بۇ شىمشك.
خزىنە نىن سررى - اصلينە باخسان،
آغىردى خزىنە اوغۇرلاماقدان.

اۋزو اۋز حكمونو يازدى ائلە بىل،
توتسايدىم، آساردىم من او قىدارى.
قارپال دا قاچىبىدى -
قىدىمە فاضل،

گنجه ليلر گؤتونره بيلر،
ايسته سه، لاپ بوردان كؤچوره بيلر،
گنجه نى هارايا كؤچورك، اوغول؟
خمسه سى ملته شان - شهرت اولوب،
مزاري گئر نئجه خجالت اولوب.

***

درىب نفسىنى دئيردى كىشى،
سوسدورماق اولمازدى،
قوجا «تحس» ايدى.
قوجا بو تورپاغين تعصوبكشى،
قوجا بو مزارين كىشىكچىسىدى.

قوجا

گلدى روس سفيري بورايا بير واخت،
جاوان آدام ايدى... سىز ياشدا، بثله.
دئدىيم يئنه گلن سفير اولا جاق،
گلدىيم كى، گئروشوم بو كاروان ايله.
من او واخت گئر دوم كى،
او، شيخى سئوير،

بير مقام آخтарدىم سوز دئمك اوچون.
بوردا مأمورلارا پول وئرى سفير،
بو اوچوق مزارى گؤتونرك اوچون.
دئدىيلر شاعردى... گۈزل تبى وار،
بير گورجو قىزىيلا اولنib گلىر.
گئر دوم من اوزوم دە:
گۈزل قلبى وار،
قايقاز آدامينا ايسنىشە بىلىر.

***

سوسدو لار...

آرادا نه سمير، نه سس،
نئجه دئسىنلر كى، سفيره اوز -
كارواندا قان حقى - شاه آلماز گئدير،
كارواندا داغلارдан آغىر ياس گئدير.

گىيردىي چىچكلرى
قوجا سپدى قبر اوسته،
لپير سالدى لپير اوسته.
* * *

فاضل خان باخىردى بير دقت ايله،
شاھزاده دورموشدو خىلى صبرسىز.
قوجا

اوغلۇ... هاردانسىنierz،
كىمسىنierz بئله؟
نه من خبر آلدىم، نه سىز دئدىنierz؟

فاضل خان

عمى... پتئرپورقا سفرىمىز وار،
تهراندان گلىرىك بير نيت ايله.

***

قوجا سلام وئردى، سلام آلدىلار
شاھزاده يە لا ييق بير حرمت ايله.

قوجا

قوى يئرى گلمىشكىن بير سوز دئيىم من،
سوزدن اينجىمېين سىز آنJac، اوغول.
هله بير سفيردىن، بير شاھزادەدەن

خىر گئرمە يىيىدى بو تورپاق، اوغول،
باشقانىتله دى يقين بو سفر؟

اڭ بير دە... تۈكۈلن دولمايا جاق كى.
گر ك خاطرىنierz دىمەسىن... اگر

سوروشسام، داوا-زاد اولمايا جاق كى؟
اوزZoom شاهىدىيىم قانلى ايللىرىن،

اوز-اوزه دايىندى بوردا قوشونلار.
قاچار اوردو سوپيلا گلن فيللرىن

آياغى آلتىندا قالدى بو مزار.
سونرا دا يېرىدى چار اوردولارى،

گىدار داغىيتدى بو شاه مزارى.
بىزىم اوستوموزدن اسىدى بو يېللر،
نه قدر درد يېغار بو اورك، اوغول.
قېرى

اونو گزدیرنه خاتا توخونماز.
دئییرلر، تورپاغین قیمتی بودور،
آلمازی يوخدورسا،
تورپاق يوخسولدور.
نادر شاه آلمازی ایتیردی ایران،
روسیا بییر شاعر اوغلۇنو، اینان.
آلماز دا نادردی، شاعر ده نادر.
بیرى يئردن چىخىب...
بیرى دفن اولور.
بو دنيا ازىزلىن ئىلە بىلەدى.
دنيادا ازىزلىن بىلە سەحو اولور.

* * *

ندىر قبىر اوستە بو سۆز - بو صحبت؟
يىشىرلەرن، گۈئىلەرن چىكىلىرى ايشقىق.
شاھزادە دوشۇنۇر قلىينىدە الفت.
شاھزادە
فاضل، بىز دئىيەسن اوفسونلانمىشىق.
گاھ مزار دانىيىشىر،
گاھ قوجا، گاھ بىز.
يوخسا، باشا چاتىپ بو سەفرىمىز؟

* * *

فاضل آنلادى كى، لاب چوخدو سۆزو،
تلسىمك لازىمىدى... واخت آز، يول اوزاق.
قوجا يال وئردى شاھزادە اۋزو،
اوپدو او اللرى فاضل خان آنجاق.

قوجا فکر وىردى:
فاضل گۈدەرك،
شاھزادە قالخىبىدى
تىزه چىنار تك.
قارا قاشلارى وار، اىرى گۈزلەرى
بوردا او گۈزلەرين يوخدو بنزرى.
لاكىن پېرىشاندى خىالى، هوشو،
اوچان باشداسىنا
باش اىيپ فاضل.
قوجا بىلە يوزدۇ: بونون دوروشو،
اونون دا باخىشى... اۋزونون دئىيل.

تارىخ دىلە گلدى، بوردا قولاق آس،
دئىير؛ كىيىدىن كىيمە او، يادگاردى.
گىندىر پېتىرىپورقا ان بئيىوك آلماز،
اوستوندە اوج شاهىن امضاسى واردى.

شاھزادە

قوجا بىلىسىدى كى، سفیر ناگاھان
تەھراندا قتل اولوب ... سە منە اینان،
او، بىزى بوردا جا داشا باساردى،
بىزىم قېرىمېزى اۋزو قازاردى.

بىر شئىھ حىرإنام اما دوغروسو،
قوجانىن سۆزۈنە-صحبىتىنە باخ.
فاضل، آذربايجان كىندىلىسىدى بى،
قلبىنندە سفیرە رغبەتىنە باخ.
اۋلۇمدەن قورخوم يوخ بىر ضرەر بىلە،
يوخ، اۋلۇم او قدر قورخولو دئىيل.
اینان كى، سفیرىن آناسى ايلە
گۈرۈشىمك.

اۋلۇمدەن آغىردى، فاضل...

فاضل خان

منجە... ال قالدىرماز روسیا بىزە،
بئيىوك ملتلىرىن قلىي دار دئىيل.
سفیرىن قتلىنە گىلىكىدە ايسە،
ايران... بىلىرىسىنىز... گناھكار دئىيل.
اما قىرىبەدى دوزو، بو عالم،
او، شىيخىن قېرىنى دوزلدىن دئمىش.
ايشە باخ.
بو اوجۇق مزارلا باهم، -
اونون اۋز مزارى دوزلەملىميش.

شاھزادە

نه قدر اولسا دا، داشدى بو آلماز،
سفیرى روسیا منجە، اونوتماز.

فاضل خان

شاھزادە

دئىيرلر تىلىسىمدى آلماز.

قوجا

آجیسینی، آغرسینی
ایندی دویدو بو حیاتین.

بیر آز اول خوشبخت ایکن،
بیر آز سونرا بدبخت قادین.
دونن سفیر آناسیکن،
بو گون تابوت ییسیدی،
بو گون قارا گئیسیدی،
بو گون آغى دئیسیدی.
نیطقى باتدى بى قفیلدن،
دوداغیندان قان آخدى، قان.
بئله سکوت گۇرمىشدى
نه شاهزاده،
نه فاضل خان.

شاهزاده
دیوان توتدو طالع سیزه،
گلمىشىك كى، شرىك اولاد
بىز ان آغىر غمینىزه.
بىر اولكە نين ئىلچىسى بىز،
دېلى بىزىك،
أولو ایکن دىرى اودور،
دىرى ایکن اولو بىزىك
اوغلۇنۇزون اوزىنە.
أتىن بىزى
آسلانلارىن، پلتگلرین
قىسىنە.

* * *

شاهزاده نين خواهىشىنە
های وئرندى بير مملكت.
بدبخت قادين سوسدو فقط،
اورىيىنى ايسىتىمەدى سۆزو يادىن.
بو، ابدى بير فريادىن.

فاضل خان
آغلامىشىق،
گۈز ياشىنى
بو يوللاردا ايتىرمىشىك.
گۈزومۇزو قورۇتموشوق،
گتىرمىشىك.
گىرۇو گلن

اوغول، قايدانباش سىز اونوتماين،
منىم خواهشىمى او جوز توتمايىن.
سفىرىه دئىين كى، دورور او مزار،
قوجا دا گنجىھە گۈزلىپر اونو.
سېز دئىين،
دېنسىز، اۋزو تانىيار،
گلنده، قوى بوردان سالسىن يولونو.
دئىين كى، بىر قوجا گۈزلىپر اونو...

***
سفرلىرى

اول-آخر
تىفلىسىدىدى.
خسرو مىرزە
شاهين عزيز
نوه سىدى.
تىفلىشىدە
نه دئىيردىسە،
شاهين گىزلى
تؤبه سىدى.
پاسكئوبىچە
هدىيەلر،—
بو دا شخصى
تهفە سىدى.

بو يولوستو
عذرخواهلىق،—
سفىرىه
قان عوض ايدى.
* * *
مسكوايا چاتان كىمى،
همىن سحر عذر اىستەيىب
باش ايدىلر،
بىر قاپىدا
خجالتلە.
بدبخت قادين دونوب قالدى
بىر حىرتلە.

آغرى ايله: شاهزاده‌دى،
او دا بئله باخىشمىشدى قرارىنىز... خانىم... ندى.

* * *

سون مقامدا فاضل ائله دوشوندو كى،
اوون غىلى گۈزلى ينى قادىن ايندى باغيراجاق،
خاطرلاadi: امدادينا چاغيراجاق
«اورك گئتمىر، گئتمىر، آنا، روسيانى.

او جهالت يوواسىندا...» ساج يولاجاق،
سۈزلى ينى خاطرلاadi. او ز جيراجاق،
«گئت، - دئدى، - گئت. آغلایاجاق،
بس وظيفن، سفير آدين...» هىچقيراجاق.
بىر آز شهرت اىستىيرميش آساجاقلار لاب بو گئجه.
يقين او واخت روسيادا اولجكلر
بدبخت قادىن. روسيادان خبرسىز جه.
مغرور توتدو قامتىنى، نه ايراندا بىلە جكلر،
فقط يئنه دومان آلدى، نه تبريزدە، نه تهراندا
چىسىك اور تدو صورتىنى. بىلە جكلر.
او، باتىندن اوچولوردو، لاكين اونلار
تؤكولوردو، مات قالدىلار.
كرپىچ-كرپىچ سۈكولوردو. نه روسيا بىر سۈز دئدى،
قورودولار آياق اوسته نه آناسى.
سحر-سحر، - قديم ايران شاھلارينين
او اوج نفر، شاه آلمازى
اوچوق ائوبىن سوتونونا بزه يە جك ايندى قىزىل
بنزه دىلر. تاختى- تاجى.
اور كلرى بورو دو چن. داها چارين
گنجىدە يول گۈزلى يرىدى سفирه نه احتىاجى...
قوجا هله، - باخىشىلار شاهزادىلە،
او، سفارىش گۈندرمىشدى واخت آز ايدى، قيسا ايدى.
شاهزادەدن. قوجاقلاشىب آغلایاردى

ايكيىسى ۵

بىر آز مقام اولسا ايدى. بىر آز مقام اولسا ايدى.
بدبخت قادىن بىر آز مقام اولسا ايدى.
بو باخىشى گۈردو آنچاق. بىر آز مقام اولسا ايدى.
آمان، الله! خاطرلاadi دۆزولمز بىر

مثال اوچون، مشهور «قارا گیله» نغمەسینى خاطرلاياق :

قىزىل گول اسىدى،
صېرىمى كىسىدى .
سېيل گۆزۈن ياشىين، قارا گىلە،
آغلاما بىسىدى .

باشقۇ باياتىلارىمىزدا دا گۆرۈن نە قدر اوپرازلى فىكىرلر ايشلەدilir :

ائىلمە، بولود آغلار،
چئشىمەلى سولو داغلار .
بوردا بىر قىريب اۋلموش،
گۆئى كىشىر، بولود آغلار .

آدى چكىلەمەين بو «قىريب» بلکە دە تارىخى بىر شخصىت، بلکە دە حقىقتا عادى بىر قىريبدى. او لا بىلر. اما مىللەtin، خالقىن معنوى پاكلىغى، هومانىستلىگى آيدىن شكىلەدە ايفادە اولۇنور .

داغلارا چى دوشىن دە،
سونبولە دن دوشىن دە،
روحوم بىدىن اويىنار،
يادىما سىن دوشىن دە !

بورادا دا سطراالتى معنالاردان صحبت گىدىر. بو عادى اىيام، بو اىشارە اينسانى حىلىرىن پوئىتكاسى دئىيلمى ؟ !

بىر باياتىمىزدا دا دئىيلير :

بو گلن يار اولاىدى،
الىين دە نار اولاىدى .
ايكمىز بىر كۈينكەدە،
ياخاسى دار اولاىدى .

آرازىن او تايينا مكتوب

ARAZIN O TAYINA MƏKTUB

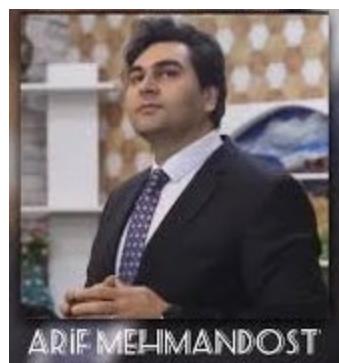
Nəriman Həsənzadə

نريمان حسن زاده

Arif Mehmandosta

تەھران كونسەرتوپىياسىنин ماڈونو عاريف مەھماندوستا

چئويىرىدى : على محمدنەيا

من فولكلورچو، تدقىقاتچى دئىيلم. لاكىن سىزىن و دوستلارىنىزىن تكلىفينه ايمكانىم داخىلين دە، ممنونىتىلە جاواب وئرمە يە چالىشا جاڭام .

آذربايجان خالقىنин دىلىن دە، حافىظەسىن دە اولان باياتىلار، آتالار سۆزلىرى، دونيا گۆرموش آداملارين، حتى فيلوسوفلارين دىئىيكلەر كىرىلى فىكىرلر تصادفا يوخ، يئرين دە، علامىدار بىر مقامدا دئىيلير كى، بو دا دؤورون فلسفى دونيا گۈرۈشۈ، تارىخى يادداشى، بىر نۇع چاغىريشى، آرزوسو، اىستىي، آندى كىمى سىلسلىر و تأثير ئەدىر .

باياتىلارلا، اونون ياراندىيغى عصرى، اىللەرى بئلە معىن ائتمك اولور كى، بونون اۆزۈ دە خالقىن ياشادىيغى، مبارىزە آپاردىيغى دؤور، اىپوخا حاقىن دا معىن، بعضا آيدىن تصور ياراتمىش اولور .

يئرى گلمىشكن خصوصى وورغولامق اىستىدىم كى، اجتماعى-سياسى نغمەلر يىمىز دە بئلە، باياتىلارىمىزدان مهارتلىه اىستىفادە ئەدىلەمىش دىر كى، بو، اونلارين تأثير دايىھەسىنى داها دا گوجىلىدىرىمىش دىر .

تاریخچی سی پلوتارخ یازیر کی، یونانلار کریت-میکئن مدنیتین دن چوخ شئی منیمسمیشلر: بیر خالق کیمی یونانلاردا اؤیرندیکلرینی اینکیشاف ائتدیریب، اورونونکولشدیرمک قابیلیتی اولدوچا گوجلو ایدی. اونلار فینیکییالیاردان الیبا گؤتورموش و بونو تکمیللش دیره رک، اوزونونکولشدیرمیشلر. بونا «یونان معجزه سی» ده دئیرلر.^۱

قدیم منبع لرده گؤستیرلیر کی، «ایلیادا»دا یئری گلدىكجه «متال»، «تونج»، «دمیر» سؤزلری گاه مئتاforا، گاه دا آتالار سؤزو کیمی ایشلنمیش دیر. پئمادا «کیشیلری دمیر اوزو چاغیریر» کیمی آتالار سؤزو چاغیریش کیمی ده ایشلنیر، یعنی «سلاحا ساریل!»^۲

قدیم و شرفلى تاریخه مالیک آذربایجان خالقى همیشه زنگین معنوی ارثه مالیک اولدوغونو اثرلر نومایش ائتدیرمیش، اۆز مۆقوعیی، نفوذو ایله تانیمیش دیر و ایندی ده تانینیر.

اولو اوندر، دفعه لرله بو باره ده دانیشمیش و خالقین بؤيوکلوبو ایله فخر ائتدیینی بىلدیرمیش دیر.

آتا وصیتلرینه صادق قالان جمهور باشقانی قاراباغ تورپاقلارینی آزاد ائتمکله بو خالقین بؤيوکلوبونو يئنى لمزلىینى بير داها ثبوت ائتدى.

بىز ضيالیلار او تايلى، بو تايلى بؤيوک بير خالقين واريثلرييك.

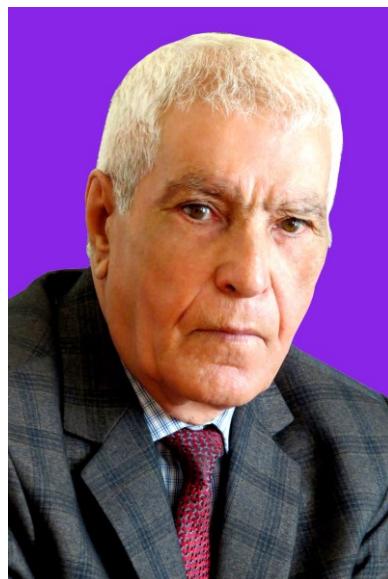
۱. باخ: م. «پراودا» نشریاتی، ۱۹۹۰، ص. ۹۵.
۲. درئونیا یا قرئتسییا. م. ۱۹۵۶، ص. ۷۶.

باشقابير باياتى سین دا «گزمە يە قریب اولکە، اولمە يە وطن ياخشى»، - دئین بير تورپاغین، خالقین يوخارى داکى باياتى دا وصف ائديلن محببىت حسى ده پرسىتىشە لاييق دير. لاکين منه ائله گلىر کى، بىزيم بير چوخ باياتىلاريمىز (خصوصىلە سیاسى باياتىلار) اساس فيکرى يايىندىرماق نېيتىلە، سطرالنى معنالاردا دئىيلir. بو يوللا دا، مؤوجود سیاسى حرکتله هم زامانىن تعقىبلەرن دن خلاص اولور، هم ده سۈزۈن دئىيە بىلىر. او تايلى، بو تايلى خالق حرکاتى تارىخىمىز ده بئلە باياتىلاريمىزىن رولو اوزسىز اولدوغو قدر ده، حرکاتىن گىزلى مانيفىستى يادداشلاردا ياشايير.

لاکين، بير حقىقتى هئچ واخت اونوتماق اولماز. آراز ساحللرین ده فارس، روس عسگرلرى كىشىك چىنكى ده بئلە، خالقىمىز بير بىرین دن آيرى اولمامىش، اونون آرزو سو، ايستىي، ايدەآللارى اوغرۇن دا موبارىزە سى بير اولموش دور. باياتىلارى دا، آتالار سؤزلری ده بونو بير داها ايانى شكىلده ثبوت ائدير.

من، بير سيرا تلفون يازىلارىن دا مەعنىلىرىمېزىن اوخدودوغۇ نغمەلرین ده، بعضا تئلئويزىيا وئرىلىشلەرن ده ده باياتىلاريمىز دا، اونلارىن دوزلەيلەميش، گويا معاصرلشدىرىلىمېش واريانتلارى ايلە ده تانىش اولدوم. هنرين وار اوزون يئنى باياتى يارات! خالقين عصر- عصر ياشادىغى دؤيوشلەرن، اضطرابلارىن، قەھرمانلىقلارىن اوستان خط چكمە! باياتىلار اساسىن دا يئنى تارىخ كىتابلارى ياز. اونوتمايىن کى، قدىم باياتىلاريمىز تارىخىمىز دير بير مثال. قدىم دونيا

اسماعیل مر جانلى ایمانزاده İsmail mərcanlı İmanzadə

ظفرین مبارک، وطن
ZƏFƏRİN MÜBARƏK VƏTƏN

خوش گونلردن سوراق وئریر،
 آخشامىن-سحرىن، وطن !
 دوشمنلره گۆز داغىدىر
 هر تزه ظفرىن، وطن !
 ايگىد-ارن اوغوللارين
 تاپدايىب بندى-برنى،
 بىر هملىلە سئويندىرىدى
 خوجالىنى، عسگرانى،
 خوجاوندى، آغدرەنى ...
 «دمير يومروق» دان گوج آلدى
 قاتلانماز قانادىن-قولون !
 قىردىن پاس لى قىفiliينى
 خانكىندييە گئدن يولون !
 قارشىندا تاب گتىرمەدى
 ظلمە سىپر اولان «بارى .»
 دىز چؤكوب، آمان دىلەدى
 سەن دن ھارسىن دىغالارى ...
 باشىن ساغولسۇن... يىنە دە
 حاق يولون دا جىنگە چىخىب،
 جان دان كىچىنلىرىن دە وار !
 قان لى شەھىد كۈينىيەلە
 اولو تانرى درگاهىنا
 واختسىز كۈچنلىرىن دە وار ...
 قالىبىت سىممۇلودور
 اوچ رنگلى بايراغىن سنىن !
 بوتۇولشۇن سەرحدلىرىن
 صاباحكى نۇوراغىن سنىن ..!
 توركۇن-توركە جان بورجو وار،
 نە يالقىزىسان، نە تك، وطن !
 هنرىن دن سوراق وئرن
 ظفرىن موبارك، وطن !

٢١٠٩٢٠٢٣

جبراييل رايونونون بئيوک مرجانلى كندىن ده دوغولوب. ايکى اينستيتتون و بىر اوانيئرسىتېتىن ماذوندور. ۱۹۹۶-جى ايلده «خوجالى نوتلارى» آدلى پىئىسى مىنگچئویر دئولت درام تاتارىندا تاماشا يا قويولوب.

۱۹۸۰-جى ايلدن حال-حاضرا كىمى ۳۰ كىتابى نشر اولونوب. اللييە ياخىن شعرىنە تانىنمىش بستە كارلار طرفىن دن موسىقى بستە لنib. خەلى ساي دا نشر اثرلىرىنин (پوۋئىست و حكايه نىن) مؤلفىدىر. اوشاقلار اوچون يازدىغى شعىرلىرىن بىر قىسمى اورتا مكتب درسلىكلىرىن ده، مكتبىقدار تربىيە موسىسه لرى اوچون نظرده توپلان كىتابلاردا، آنتولوگىيالاردا يئر آلب. قىرخا ياخىن شعىرى اينگىلىس، روس، مولدawan، تورك، كوسوفا... خالقلارىنин دىللرىنە ترجمە اولوناراق مطبوعاتدا درج اولونوب. ۱۹۹۳-جو ايلين نويابر آينى دان مجبورى كۈچكۈن قىسىمىن ده موقتى اولاراق مىنگچئوир شەھرىن ده مسكونلاشىب. ايگىرمى بئش ايلدىر آذربايجان يازىچىلار بىرلىكىن مىنگچئوир بؤلمەسىنە رەھىلىك ائدىر.

تۇرپاغىن سىنەسىنە
آل قانىنلا يازدىغىن
قەھمانلىق داستانىن ...

بو مقدس ساواشدا
دوشمن باغرى چاتلادان
جسارتىنە آلقىش!
نىزىللەر نمۇنە -
اولۇي وطن عشقىنە،
صاف نىتىنە آلقىش!

شەھىدەم، اولۇمۇنلە
دئونوب اولۇمسوز اولدون،
قازاندىغىن بۇ حالال
شهرت، آد-سان سنىن دىر!
حاقىن وار زامان-زامان
ابدى ياشاماغا،
ايىندى هامىدان قاباق
اوغرۇن دا جان وئردىن
قاراباغ، آنا وطن -
آذربايجان سنىن دىر!
٠٩,١٢,٢٠٢٠

من شهر آدامى اولا بىلەدىم ...

MËN ŞEHËR ADAMI OLA BİLMƏDİM

آرابىر فيكىرىمى جذب ئىلە سە ھە،
من شهر آدامى اولا بىلەدىم ...
بىرجه يول اوركىن گولە بىلەدىم .
دؤشومە ياتمادى تۈزۈلۈ كۆچەلر .
ايىتىرىدىم اۋۇزمۇ سىنسە-سمىرە،
گلىب تاپدى منى يو خولارىمدا،
حىرىتىن چىكىدىم آيلى گئچەلر ...

گۈرددوم قاشقا باقلى آداملارىنى،
گۈرددوم قانا حىرىص هارىنلارىنى .
منه گۈزلىرىنىن او جويلا بىلە
باخما يىب، يانىم دان اوتوب گئىتدىلر .
بئشىنە-اوچونە سلام وئرسەم ھە،

ياشدا نە گوناه وار آخى ...
YAŞDA NƏ GÜNAH VAR AXI
بەتائىن تئز چىخىر بويو،
نه چوخۇوش اىپلىسىن تايى ...
كىڭى بولاندىرير سويو،
داشدا نە گوناه وار آخى؟ !

يامانلىق دوراندا اوزە،
درد قىنۇم كىسىلىرى بىزە .
دىلدى كول او فورن گۈزە،
باشدا نە گوناه وار آخى؟ !

قلب عمرۇن آجيىسىن دادان،
يامانجا فندىگىرمىش نادان ...
گۈزدور آدامى آلدادان،
قاشدا نە گوناه وار آخى؟ !

حاقسىزلىق صىرى داشدىران،
يالان سۆز گۈز قاماشدىران ...
آغىلىمىش باشى چاشدىران،
ياشدا نە گوناه وار آخى؟ !
٠٩,١٠,٢٠٢٣

آنا وطن سىنە دىر

اولۇ تانرىدان جمعى شەھىدلەرىمىزە غنى-غنى رحمت دىلىيىرم!

شەھىدەم، احسن سەنە،
وطنە بخش ائتدىن
ظفرىن نە گۈزلىمىش!
بۇرد آمالىنلا بىرگە
شەھىد او جالىغىن دان
تانرىنین درگاهىينا
سفرىن نە گۈزلىمىش!

كۈنلۈمۈزو او خشادى
يئىنلىمەز هنرىن دن
سوراق وئرن ھر آنин.
گۈزدى دىلدە-آغىزدا

دئديلر يا چيغ گىت، گىلدىين يئره،
يا دا طالعىينه بويون اى، باريش !
بوردا حاقسىزلىق دير صاحب، حاقلارا،
ھئچ دئمە كىيمىنسە انعام آلان دا
يالتاقيق، مدداحلىق گلىرىمىش كارا ...!

ازىلىپ-بوزولوب خىردا انمادىم،
اللهسىز بىرىنى «تانرى» سانمادىم !
بوردا «آكوللاڭار»، «قوردلار» آياق دا،
بوردا گوجلولره گىرۇودور حاق دا ...
ياخشى كى اوزونموش دىلىم - دىلىچىيم،
ياخشى كى يالمانا، يالتاغا يادام !
من شهر آدامى او لا بىلمىدىم ....
 يوللارىن «قييفيلىن» آچىن، گىئىريم،
من بوردا ياشايا بىلمرەم، آتام !

١٨,٠٩,٢٠٢٢

تبسوم قونمادى دوداقلارينا،
گۈزۈم گۈرە-گۈرە ايتىب گىئىدىلر .

ھئى زارا گىلسىم دە فيكىرىن الين دن،
باش آچا بىلەدىم اينسان «سېلىن دن !»
دۇنگەلر قارشىمدا بىر سددە دۇندو،
گچ باخدى اوزومە دالانلار منىم .
آرابىر راستىما چىخىدى «دۇست-تائىش»،
گاھ او تولو سۆزلە، گاھ شىرىن دىللە
اوستومە شىغىدى يالانلار منىم ...

قارشىمدا داغ كىمى دىكىلدى يوللار،
گوندەلىك «الموزدوم» ياغلى «ساغول» لار !
آنلادىم اۆزگىيمىش شهرىن طرزى .
بوردا اىشە كىچمەرى مىزان-ترزى ...
بوردا باش گىرلەمك دىئىلىميش آسان،
كىمەسە موفىتە جە يىئم او لماماڭچۇن،
گىرك بىر آز فندىگىر، آيىق او لاسان !

گۈرددوم بو تؤور ايلە، بئلە گىئىشلە،
قولپوندان تو تدوغۇم حالال بىر ايشلە،
چوخلارى كرکسىز ساياجاق منى،
صافلىغىيم كىناردا قوياجاق منى .
آدىم دوشەجىكدىر «قارا دفترە»،
ظالىمىن او زونو گولدورە جەيەم،
تاب دايىب كىچن دە «قىرمىزى خطى»،
كولفتى آجىن دان او لدورە جەيەم ...

مئشىن قاپىلارا دوشىز آچارىم،
كىيمىنسە مرحمەت او مىماڭىم عېث،
هارا جاتاسى دير بوغولمۇش بوسى ؟!
گومانىم بىر قالاق قورو تسللى،
دۇنۇك طالعىيم دن تو تدووم بىش اللى ...
نه ئۇ-ائشىك او مىدوم، نە گون-گۇذاران،
اونلارى وئرن دە، آلان دا بللى ..

يامانلىق «سويمۇ» كىسى دەنە دن،
ايلىرلە آرتىمادى «بوبوم» بىر قارىش !

خاطره‌لر xatrələr

ناحاق يئرە تو تدووم دىلە،
گئىرى دۇنمز تا واخت-وعده .
ظلمتەدە قرق اولان آنلار
يا قورخوييموش، يا حەدە .

هر گىزلى ايشىن اوز سمتى،
ائىلە دردەن دە طعامى وار .
سۋىيىنجىن قېلىدىن گلن

ظلمت دون لو آخشمەن وار ...
بىر قوش كىمى اوچۇپ گىئىدى،
سىسىم چاتماز اۇتن گونە .
اوزالى قالىبىدى اليم،
ايىمدايمىما چاتان گونە .

من لال-دىنمز دايامىشام،
آنلاردى سالان هاي-حشىر .

خاطره‌لر ھوركىن كىمى
سوروشوب اووجوما دوشور .

گوله مایل خانیم دان شعیرلر
GÜLƏMAYIL MURADdan şeirlər

منیم سویوم، کؤکوم دور قدیم توران ائللری،
 بوردان تانرینین سسی، تورکون نفهسی یاگیر!
 آذربایجان-تورکییه - بیر میللت، ایکی دؤولت!
 بو هیمنی اوخوماغا تورکو شوشایا چاغیر!

شیغی سین شاهین کیمی آسیمانا سسیمیز،
 یاپیل سین دؤرد بیر طرف، دؤرد بیر یانا سسیمیز!
 گتیرسین تاریخلری يئنه جانا سسیمیز،
 بو هیمنی اوخوماغا تورکو شوشایا چاغیر!

یاغیلار باش قالدیریب دئیه بیلرمی قان-قان،
 تورک ائللری بیرلشیب اولسالار يئنه بیر جان?
 آذربایجان-تورکییه، تورکییه-آذربایجان!
 بو هیمنی اوخوماغا تورکو شوشایا چاغیر!

قوی بو هیمن هر میصراع، هر بیر بندده اوخونسون،
 تورک یاشایان هر شهر، هر بیر کنن ده اوخونسون!
 آنکارا، باکی، داشکند - هر باشکننده اوخونسون،
 بو هیمنی اوخوماغا تورکو شوشایا چاغیر!

بو زامانین هؤکمودور، بونو زامان ائشیت سین!
 ائشیت سین بوتون ائللر، بوتون جاهان ائشیت سین!
 منی تورکەم سؤیلهین هر بیر اینسان ائشیت سین،
 بو هیمنی اوخوماغا تورکو شوشایا چاغیر!

عدالت دومان

سنی بیزه پای گتیرن
 ائلين بختور باشينا
 سنلى هفتە، آى، گتیرن
 ايلين بختور باشينا

سن دویغوسان آشیب، داشان،
 محبتىن قايnar ، جوشان،
 بارماغاندا سیزیلداشان،
 تىلین بختور باشينا

حیات اوچون دیریلە سى،
 عاشيق گوزه گورولە سى،
 سنین اوچون دریلە سى،
 گولون بختور باشينا

گونش اوزون يئتيرە جك
 ظولملىرى ايتيرە جك،
 حاقدان فرمان ، گتيرە جك،
 بولون بختور باشينا،

<https://t.me/Adabiyyatsevanlar>

بیر عصردیر اوجالدین، دالغالاندین، ائنمدين !
دؤندرمک ایسته دیر، مرامین دان دؤنمدين !
ائله بير ميشل سن کي، آلوولاندین، سؤنمدين !
قارانليق گئجه لرده حاقين سؤنمز چيراغى !
آذربايجان بايراغى، آذربايجان بايراغى !

اوندريم اوپدو سنى، يئنه دالغان دئدى !
 يولون دا هلاك اولان شهيدلر جان-جان دئدى !
بير بايراغين آلتىن دا نىچە قهرهمان دئدى :
«سنه كچ باخانلارا چكديرىك گۈز داغى !
آذرباي詹 بايراغى، آذرباي詹 بايراغى »!

اوجالاردان اوجاسان داغدا شلاله كىمى !
گۈزون دنيز كىمى دير، ياناغين لاله كىمى !
باشيميزىن اوستون ده ياندىقجا حاله كىمى
اوزاق پلاتشتلره قوى يايىلسىن سوراغين !
آذرباي詹 بايراغى، آذرباي詹 بايراغى !

عالى باش كومان دانىم ائلين بايراقدارى دير !
يولوموز حاقا دوغرو، ظفلرله سارى دير !
بايراغيم ميللتىميم، اولكەمەن وقارى دير !
قازاندىق، ايتىرمىرك بير داها بو نۇراغى !
آذرباي詹 بايراغى، آذرباي詹 بايراغى !

حاقين اليله يانان بير اوJacسان، بىلىرم !
قالخدىن للتپەدە، چونكى حاقسان، بىلىرم !
گون گله جك شوشادا قالخاجاكسان بىلىرم،
آتشلەرن اوجالان بير سمندر ساياغى !
آذرباي詹 بايراغى، آذرباي詹 بايراغى !

مەللە قەھرمانى

پولاد هشىم اون عزيز خاطرە سىنه
POLAD HƏSİMOVUN XATIRƏSİNƏ

قدىم قىبلەدە ٤٥ اىل اونجە
دوغولدو، آدىنى پولاد قوى دولار .
گۈرن بىلدىلرمى اىيگىد بير اومرە
نئجە اوغۇون گلن بير آد قوى دولار ؟
اونلارىن ائوينىن پنجرەلرى
موقدس بير پىرە آچىلدى هر گون .

سن اى قەھرمان شەھىدىم Sen ey qəhrəman şəhidim

هونر سن ده، قىيرت سن ده .
سن ائى قەھرەمان شەھىدىم .
بىر يئنى لمز قوت سن ده ،
سن ائى قەھرەمان شەھىدىم .

آچىب شاهىن قانادىنى ،
تارىخە يازدىن آدىنى .
دونيا گۈردو اينادىنى !

سن اى قەھرەمان شەھىدىم !

سن ائى جىنتىلدە بىتن ،
فخر ائىلىيير سىنلە وطن !
شەھىد اولدۇن، اولمدىن سن ،
سن ائى قەھرەمان شەھىدىم !

اونودارمى ويجدان سنى ،
قوجا، اوشاق، جاوان سنى !
آنام آذرباي詹 سنى ،
سن ائى قەھرەمان شەھىدىم !

آذرباي詹 بايراغى

Azərbaycan bayrağı

سن تانرى دان قىسمتىم، سن طالعدن پايمىسان !
ايشيق ساچان اولدوزوم، نور چىلەين آييمىسان !
مېن اىلىيىك دىلىيىمسىن، يوز اىلىيىك هارايمىسان !
ائى اىكى سۆزلو يازى، اوچرنگلى گۈئى قورشاغى !
آذرباي詹 بايراغى، آذرباي詹 بايراغى !

گۈئى رنگىن مەللەتىمەن ھونر، قىيرت رنگى دير !
ياشىل رنگىم اينانجىم، دىنەم، ھومىت رنگى دير !
قىرمىزىن آزادلىغىم، شرف، شەھرت رنگى دير !
قالىبىت رمزى سن بو دئورانىن، بو چاغىن !
آذرباي詹 بايراغى، آذرباي詹 بايراغى !

چیچکلی چمن دی شاعر اوریبی،
اوردان مین بیر چیچک او زوره، شهید!
من بو میصراعلاری بیر چیچک کیمی،
مزارین اوستونه دوزوره، شهید!

میللى قهرمان ایلقار میرزیئوین عزیز خاطره سینه
MİLLİ QƏHRƏMAN İLQAR MİRZƏYEVİN XATIRƏSİNƏ
دونیایا گلن ده ایلقار دئدیلر،
وطن سئوگیسی دی سنین ایلقارین.
بو ایکی بالانین آناسی گوللو،
بیر ده گول-چیچکلی وطن دی یارین!

هامی سیزه با خیب قیبته ائدردی،
سیزلری ان خوشبخت اینسان ساناردی.
ائلوین گونش ایدی، گولناره بیر آی،
طالع ائوینیزده دائم یاناردی.

قیزین گولناره یه سن اوز آنانین
آدینی قویمودون، آنام دئیردین.
هردن سیغاللاییب ایپک تللرین،
ملییم دئیردین، سونام دئیردین.

پهلوان حسسه لی او غلون ائلوینه
باخان دا اوریبین داغا دئنردى.
گنجلیین دوشردی سنین یادینا،
عمرون بیر چیچکلی باغا دئنردى.

او سنین او غلون دو، سن ده وطنین،
وطن تور پاغینین بیر نری ایدین.
پولکونیک روتبه سی آلسان دا، یئنه
وطنین صادق بیر عسگری ایدین.

پولاد هشیمو ولا چین-چینه
آلولاردان کیچدین، اولداردان کیچدین.
یئددی یولداشینلا سن عینی واختدا
شهادت باده سین بیر آندا ایچدین.

او پیردن ایلاھی ایشیق دالغاسی
اونون اوریبینه ساچیلدی هر گون.

او شاق یاشلارین دان او مودریک اولدو،
سانکی ظابط دئیل، اؤولییا ایدی.
اوریبی نه قدر کؤورک اولسا دا،
دؤیوش ده یئنی لمز بیر عسگر ایدی.

هر بیر عسگرینه کومان دیر کیمی
آتا قایغی سی ایله باخان گئنئرال.
دوشمنین باشین دا بیر شیمشک کیمی
هر یئرده، هر زامان چاخان گئنئرال.

محو ائلمک اوچون گئنئرالی می،
آخر کی، پولا دا قوردو لار تله.
بئله نامر دلیگی روز گارین گؤزو
دونیا یارانان دان گؤرمە بیب هله.

اما سئوینمه سین قوی قاری دو شمن،
سینه مه چکسە ده بئله بیر داغی.
اونون اولومویله بیر او ووج آرتدى
شهیدلر بیتیرن وطن تور پاغی.

ایندی شکیللردن او با خیر بیزه،
ایندی هیکل عمر و یاشاییر ایگید.
دونیادا ان بئیوک میللى قهرمان
آدینی شرفله داشیییر ایگید.

یئنی لمز ایگیدن اورنک اولاراق،
بوی آتیر وطن ده ارن او غوللار.
وطن سما سین دا بیر قارatal کیمی
پولاد قانادینی گرن او غوللار.

یاشا آذربایجان! یاشا هر زامان،
بولون دا گئتسە ده مین تن دونیادا.
پولاد هشیمو و تک او غوللارین وار،
سنە زاوال يوخ دو، وطن، دونیادا!

اکبر قوشالى
ƏKBƏR QOŞALI

اورمو گۈلۈنۈن اۆيکوسو
URMU GÖLÜNÜN ÖYKÜSÜ

آدیما اورمو دئرلر

سوپوم گؤيە چكىلىپ ...

گۈللوپوم غىب اولسا دا،

يئنه قورو گۈللرىن ان گۈزەلى اۆزۈمم.

تۈركىستان طالع سىزى

آرالىن باجىسىيام؛

او داها تئز قوردو-

محشىر حاضىرلاشىر

آتامقىزى ائله بىل ...

ان اوزاق يادداشىم دان سوزۇلوب گلنلىرى

دانىشىم، قوى قالماسىن-

مىين اىللر اونجىدى - بىز آيرىلان دا

آرال ساغ الينى چكدى باشىما

باشىما گلنە باخ-

مىين اىللر سونرا دى

ايىدى بىز ايكمىز ده قورو بىوروق،

قورو بىوروق ...

نه منىم آجيچايىم،

نه ده باجىم آرالىن

جيھون ايلە سىحونو

سو داشىمير داغلار دان ...

خىزىر ده ال چاتمير ...

آراز بوينوبوروق دو ...

اوچدو روحلارىنىز اوچدو گۈيلەر،
تانرى آغوشونا آلدى سىزلىرى .
ان گۈزىل، اىستكلى ملكلر كىمى
جننت باغچاسىينا سالدى سىزلىرى .

بىلىرم، مسعوددو ايندى روحونوز،
ظفر تىتنەلى دئوراندىر بىز گون !
شوشايا سانجىلىپ وطن بايراغى،
قاراباغ آزىزىبايجان دىر بىز گون !

آنلا يلاسىنى اىستىيرم من
ANA LAYLASINI İSTƏYİRƏM

دورموشام مزارى ئۇنۇن ده يئنە،
آنلا يلاسىنى اىستىيرم من .
كاش بى داشا دۇنمۇش دوداقلار دىنە،
آنلا يلاسىنى اىستىيرم من .

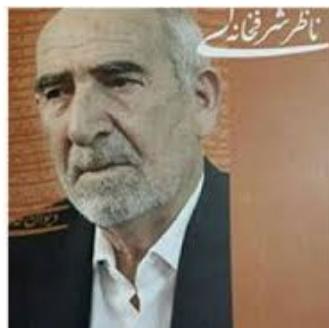
يادداشىم آيلارى، اىللرى آشير،
بياز ساچلارينا عليم دولاشىر،
سانىرام كۈرييەيدم، خىالىيم چاشىر،
آنلا يلاسىنى اىستىيرم من .

نه فرقى نېچەدى، سورما ياشىمى،
نوھلر بورو بىوب بؤيور-باشىمى .
يوموب گۈزلىمى، چاتىپ قاشىمى،
آنلا يلاسى اىستىيرم من .

نه بىلە گون سوروب ياشا دولايدىم،
نه بىلە گول آچىپ، نه ده سولايىدىم .
كاش بىر ده قايىدىپ اوشاق او لايدىم،
آنلا يلاسىنى اىستىيرم من .

آى منىم حالىما يانان، هارداسان؟
 ملييم، چىچىيم، سونام هارداسان؟
 سنى سىلىيىرم، آنام، هارداسان،
 آنلا يلاسىنى اىستىيرم من .

"محمد رضا ملک پور" ناظر شرفخانه‌ای

محمد رضا ملک پور در تاریخ ۲۳ خرداد ۱۳۱۷ در شهر بندر شرفخانه، منطقه گونئی شهرستان شبستر آذربایجان متولد شدند. اول تا پنجم ابتدایی را در شهر بندرشريفخانه خواندند و ششم دبستان را در زادگاه مادریشان دریان به پایان رساندند و بعد از آن عازم شهر تبریز شدند در مدرسه طالبیه تبریز ادامه تحصیل کرد.

شانلی، شوکتلى دياريمسان منيم
اعتباريم، اقتداريمسان منيم
دوغروسو دار - نداريمسان منيم
ای کۈنۈل مۇلۇكىنە سلطان تېرىزىم !
تېرىزىم اي جان جانان تېرىزىم!

آى گونه فخر ئىلىير اولدوزلارين
خۇر طوبايىه باش ايمز قىزلازلىرىن
مرحبا جنت هاوالى يازلارين
مرحبا "باغ گلستان" تېرىزىم
تېرىزىم اي جان جانان تېرىزىم

سنهدىر اجلال و اعزازىم منيم
علوى بختىم شانلى اقبالىم منيم
سن ساز اولسان سازدىر احوالىم منيم
پوزغون اولام بوزغون اولسان تېرىزىم !
تېرىزىم، اي جان جانان تېرىزىم!

ايزلە بىر تارىخدە كى ايزلە سنى
سيزلايىر سازلازداركى سۆزلەر سنى

آرالىن دا منىمتىك
گەمىلىرى پاس آتىر ...
تائىنinin ايشىنە باخ -

دوزلو سو چورۇتىمەين گەمىلىرى ايندى بىر-بىر
سوسۇزلىقدان قەر اولور ...
ائله بىل دىل بىلىرلر
ائله بىل گؤل بىلىرلر ...
گؤل واردىمى بىزىمەتك؟ ..

سيز، ائى ئۆللەرین ان ئۆللەر گەمىلىرى
سىرداشىنىز كىم اولسۇن؟ ..
كۈلگىنىزە بىغىشىپ

اسنک وورور دوهەر
باليقلار اوزوشىرى بۇيرۇنۇزدە ايلمودام
بلكە من بىلمىيىرم
باليقلار دوه اوlobe؟
بىرجه اونو بىلىرم
دوھلر باليق اولماز ...

قانادسىزدى دوهەر
دوھلر دۆزۈملىدو
دۆزەجكلر، دۆزەجكلر
بىزىم

سون قترەمېز ده قورۇيان گون -
باخارسىز،
قاناد چىخاراجاق دېر
كۈلگەدە كى دوهەر
اينانىن، دوز سۈزۈم دو ...
خزرە علیم چاتمير ...
الىمى گۈئىه آچدىم ...

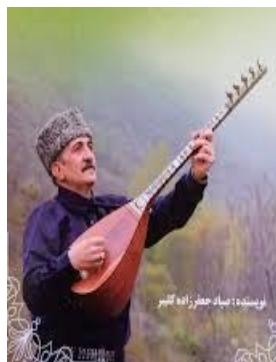
٢٤,٠٧,٢٠٢٤

کیمده وار بیر بئله عنوان تبریزیم !
تبریزیم، ای جان جانا ن تبریزیم !

ای منی عشقیله یولداش ائیله ين
سینمی آل قانیله ياش ائیله ين
ناظری سلطانلارا باش ائیله ين
سن کیمی جانا نه قوربان تبریزیم !
تبریزیم، ای جان جانا ن تبریزیم !

ایندی کی اوغلون دوشوب غربت لره
توش گلیب خفت لره ڈلت لره
دینجکین معروض اوپور تهمت لره
ایله تئز بو درده درمان تبریزیم !
تبریزیم، ای جان جانا ن تبریزیم !

یازیب یارادان کلیبرلی عاشق صیاد جعفرزاده
اوغوز تورکو
یئراوزوندہ اوندولماز
هئچ بیرزامان اوغوز تورکو
اینان گینان رنگی سولماز
هئچ بیرزامان اوغوز تورکو
قالان خانلا بئیره کی وار
نبی سی ، وار ، بابکی وار
حیاتدا اولماز ، بی ایلقار
هئچ بیرزامان اوغوز تورکو

دده قورقوت نصیحتین
شانلى اولان بیل حؤرماتین
الیندن وئرمىز عزّىن
هئچ بیرزامان اوغوز تورکو

آشیق "صیاد" خالقین آتماز
وطن داشین اولر ساتماز
سوی سوزلارا مردى فاتماز
هئچ بیرزامان اوغوز تورکو

جسمیمه ای بخش ائدن جان تبریزیم !
تبریزیم ای جان جانا ن تبریزیم !

"شمی" ای سرخیل او تاد ائیلین
مولوی "نى عشقە مُنقاد ائیلین
بیدى مجنون سروی آزاد ائیلین
شمع ایمان، شمس عرفان تبریزیم !
تبریزیم، ای جان جانا ن تبریزیم !

سینه ن اوسته بسله دین مین - مین خطیب
مین ادیب و مین طبیب و مین لبیب
ای آلان هر قابلیت دن نصیب
ای اولان هر حوسنه میزان تبریزیم !
تبریزیم، ای جان جانا ن تبریزیم !

وار "ھمام"ین تک سخندا نین سنین
"صائب" و "پروین" و "قطران"ین سنین
عرشه یوكسلمیش آدین سانین سنین
ای وئرن هر ساحده سان تبریزیم !
تبریزیم، ای جان جانا ن تبریزیم !

آدلیم - آدلیم بختیارلار سندە دیر
نغمە کارلار بسته کارلار سندە دیر
گون پاپاغلى شهریارلار سندە دیر
تورپاخى ای لعل مرجان تبریزیم !
تبریزیم ای جان جانا ن تبریزیم !

سن بئجردین قوچ - ایگىد آصلانلارى
بسله دین قوینوندا "ستارخان" لارى
بسسلە دین حورىتە انسانلارى
وئرمىدین بیداده میدان تبریزیم !
تبریزیم، ای جان جانا ن تبریزیم !

سن آلو لار يوردى او لار کانى سان
آذرستان مولكونو سلطانى سان
شعريمین هر بندىنин عنوانى سان

بو بير ناغيلدير کي ائللر سؤيله يير،
بيرى سىسىن دوشىسە او بىرىسى دئير،
ناغىلچى دايىانار، سۆز داوام ائدر
ائىل اوچون ياشايار بوردا بىسىن.

نيياران قالماسين اولدوزا دئىين
كۈنلۈمە آلمىشام صمدىن عشقىن:
صمد كۈنلۈمەدەدەدەر، اورگىمەدەدەر،
وورغۇنون آداشى جىڭرىمەدەدەر
ايىتقام آلاجاق ائىل دوشمىنىندان.

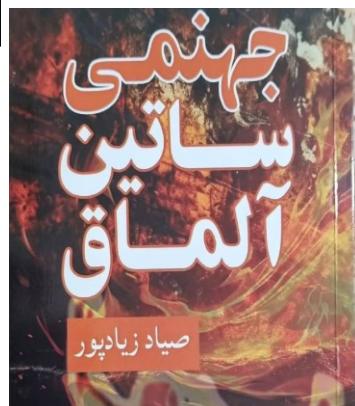
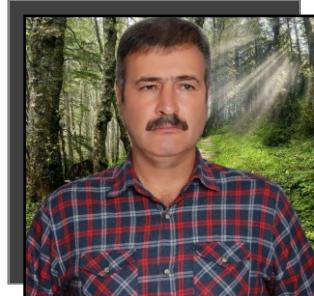
۲۶/۶/۱۳۴۷

علييرضا نابدل اوختاي
صمد كۈنلۈمەدەدەر

صياد زيادپور

يازان : على طالبى قایاباشى

آذربايجانين سئويملى شاعيري صياد زيادپورون ايلك شعير كىتابى جهننمى ساتين آلماق آدىلا اختر يايىم ائوى واسيطه سىلە ايشيق اوزو گۇردو.
كىتابىن اون سوزونو شاعير سخاوت عزتى(عندلىپ) و نىظامى شناس شاعير صدىكار وظيفە (ائىل اوغلو) يازمىشدىر .

صياد زيادپور قاراداغىن سازلى سۈزلى بۈلكەسى خدا آفرىندە دونيايا گۆز آچىپ و حال حاضيردا دا بىر آياغى دۇغۇما يوردوندا بىر آياغى ايسە ايشلە علاقەدار آدىم شەھىلدەدەر. شاعيرىن شئىئىلرى ئۇنچە شئىئىر

اوخدود قارانقوش آيرىلىق سۆزۈن مرووت اھلى نىن گۆزۈ بولداكن. جومدو طوفانلارا اونتودو اۋۇزۇن، اولدوزا نە جواب وئرجه يەن من!؟

قىشىدا قارلى داغلار سورا غلاشىسالار - تېرىزىن گول اوغلۇن، مەھرىبان اوغلۇن؛ بىر هاراي چىكىرم آى اوجا داغلار آختارىن آرازىن چىلىنىدىن!

دوشمان طعنە وورسا صمد ھاردادىر، اليمى سىنه مە چالىب دئىرم؛ صمد كۈنلۈمەدەدەر، اورگىمەدەدەر،

دۇبىشور اولسە دە، دۇنمز ئىلىنىدىن. اونون صداقتى جان وئرير بىزە، آلولۇ عشقىنىدىن ايلهام آيرىق. هەر دىقه باش چىكىر اورگىمېزە مغاياتلىق ئىدىر اۋز اکدىگىنىدىن.

سۈيلىن گئىدە جىك، سۆزۈ قالاجاق، عدالت ناغىلىن ئائىل دوغىرولدا جاق، ظولم ائوى عدل ايلە بىر باد اولا جاق، صمدى قارشىدا گۇرە جىك دوشمن.

آنтолوگیالاریندا، ادبی درگی لرده و اینترنت سایتلاریندا

دفعه‌لره یا بیلتمیشدیر

کی اوتلاردان بیر نئجه‌سینی قئید ائدیریک گونوموزون
گونئی ادبیاتی آنтолوگیاسی، اوْن بیر بوداقلى آغاج، خان
کاماندار، بوتا شئیر آلماناخىين ايكىنجى، اوچونجو و
دؤردونجو سايىي، اوركلر دويونتسوسو، اهل قلم، آذربايجان
چاغداش شاعيرلرى، شاداب، سانجاق، خدافرين، شفق
آذربايجان، ۲۰۱۹ اينجى عصير گونئى آذربايجان
ائل شاعيرلرى و ادبى كۈرپى اينترنت ژورنالى دىر.
عزيزاً خوجولارдан دعوت ائدیریک كىتابى الده ائدib
اوخوسونلار.

شاعيره بۇل اوغور و اوخوجو رغبىتى دىلەييرىك .

بىردىن اويانديم کى يئر ايچىنده يى
بوركوبه اوغرامىش ور ايچىنده يى
تىپه دن دىرناغا تر ايچىنده يى
جالانىب تَرىن ده يوخوما منىم

چوخ يۇزومو اولور آز گلىشىينىن
قادىن گلىشىينىن قىز گلىشىينىن
دئدىم يا رب اۆزون يۇز گلىشىينىن
خىئىرین ده شرىن ده يوخوما منىم

صياد زىادپور

يوخا اورىينه قوربان اولوم من
هردن يۇخلايىرسان منى يوخومدا
گلىرسن شىپ_شىرىن وصله دالىم من
بارىنىب اولورام غنى يوخومدا

بو دفعه گلىشىين قايغى درسىيىدى
سايغى سىيز شاعيره سايغى درسىيىدى
هر گلن سن وئرن درسى وئرسەيدى
بئپوكلوك بولاردى مىنى يوخومدا

بو دفعه قۇرخىمان وارىب حرىمە
يئىنه يئرلىشمىرىدىم من اۆز درىمە
كافر ده اولسايدى منىم يئرىمە
تاپاردى ايمانى_دىنى يوخومدا

بو دفعه بىچىرىدى يوك سينا_سينا
قوئىمازدى يوخومو سالا اووسونا
رام ائدib رقىبى خام سانا_سانا
چاتمىشىدىق چىنинه چىنى يوخومدا

بو دفعه گىردىيىن شىرىن يوخونون
گىزلى گتىرمىشدىن گلىش آخىنinin
نه يادىن دويموشدو نه ده ياخىنinin
گۈرن اولمامىشدى سنى يوخومدا

زحىمته قاتلاشىب دوروب گلمىشدىن

گئجه نىن بىرىندە يوخوما منىم
بۈللارين دامارىن قىرىب گلمىشدىن
كىشىن دىنچ يئرىندە يوخوما منىم

كىش دئىيلن آدلىم آدادىر آدا
چئورە سىن گمى لە دۇلاندىق سودا
سئۇينج آراجىيىدى گمى ده سو دا
اورك آل-ۋئرىندە يوخوما منىم

بۇش شئى دىر هئى او مو هئى كوسو يازدى
يوخوما بىر جوتلوك او يكوسو يازدى
تانرى يازىسىدى، الى چاتمازدى
ار اوغلۇ ارىن ده يوخوما منىم

يوخودا گۈروشدوک بىز هاندان هانا
ماجال تاپدىق هەر ئۆز پايىن سونا
كئشىگە ياتا بىلەم دئۇ يوخوسونا
ھر گىرھا گىرىندە يوخوما منىم

حۇرمىتله وئرىدىيىن ايمضالى كىتاب
سئۇگىمە پاي او لدو سايغىما جواب
گۈزل تاپىنتىدى نفيس د بىر چاپ
سۆزۈن سۆز ورىندە يوخوما منىم

ایمضالی کیتابینی آلیب
اووجومدا اوریمی سونورام.

ياتاغیما سحرین یوروشو اولماسايدى
ياتیب دئو یوخوسونا
یوخوم بؤیدا
بیر پۇئما يازاردىم.
صياد زیادپور
یوخوما گل

نه واخدیر اۋزله بیرم
گئری دئن ياخينا گل!
یوخومدا گۆزله بیرم
گل گولوم! یوخوما گل!

نه اینجیت نه ده کوسدور
کوسولو قالماق پیسدير
گۆزلەتمە! داها بسدير
بو ضولوم، یوخوما گل!

یوخومون یولو آچيق
یوخومون سئيرينه چيخ!
چيخ! قۇيما بوندان دا چوخـ
اوزولوم، یوخوما گل!

یوللارین دوش آغينا
دئز ایستى سویوغونا
سو اولوم آياغينا
سوزولوم یوخوما گل

یوخومدان امنىيتلى
يئرمى وار؟ گۈزك، دلى!
تا ائشىت بو گل_گلى
من اول فم یوخوما گل!

بو دفعه يوكسلديب ينددى قات گؤويه
گلمىشدىن آرخامجا يوْل دؤيىه_ دؤيىه
عشقىم ايرادتىم وار دئىه_ دئىه
سئوگى بسله بىردىن يئنى يوخومدا

سۈيله دىرىدى تميز هاوا، ياخشى سو
سانكى من سارىيىدىم سن ده ياخشىسى
آخديقجا سىنه مدن سۆزۈن ياخشىسى
بويوردو نىفترتى كىنى يوخومدا

حئىيف دان سؤكولدو سىس_ سمير آخدى
تاختىمى دئويرىب قصرىمى يىخدى
يوخومدا كى شاهلىق اليمدن چىخدى
آلا جاقدىم هيىندى چىنى يوخومدا

وارىن سۇنسوز تېر يوکون خبرميش
ياد گتىرسە یولدا_ كولدا سپرمىش
بودرىيىب يىخىلىب شىشىب كۈپرمىش
دوننده دونگىنى تىنى يوخومدا

گلمىشدىن يوكسله آدىم_ سۇي آدىم
واخت تاپىپ دئىه سن ياز آى صيادىم
يازدىقجا يوخويما دالدى حياتىم
فيكىرىم قالدى بو تۇو گونو يوخومدا

صياد زیادپور
قارادان اوستون بۇيا يۇخدور دئىه
خىاللارىمى قارانلىغا بوروبوب
ان اوچقار يئرلرە اوچورام
گئجه لى؛

شئعير آخىنېنىن سربىستلىينى
سۆز قورومونون قورال لارىنى قۇرۇبورام.
ياتاندا دا
یوخومون قاپىلارى آچيق ياتيرام
شاعير قىز اىذىن سىز ايلنىب منىم لە تھاتر يابىر:

عاشق حسین جوان

علی طالبی قایاباشی

سانکی آللاه یئر اوزونه
با خیر سنین گؤزله رینده
شا عیر اولانی یاندیریب -
با خیر سنین گؤزله رینده

گاه چیچک دیر گاه لاله دیر
گاه فغان دیر گاه ناله دیر
جنت ده کی شلاله دیر
آخیر سنین گؤزله رینده

هر بیرینده یانیر آتش
او دور وئرن منه عطش
عالمه یا بیلان گونش
چی خیر سنین گؤزله رینده

وورغون دوشوب سنه "کؤورک"
سنلی گونو ائدیر دیلک
سمالاردا او دلو شیمشک
شا خیر سنین گؤزله رینده

علی طالبی قایاباشی

آیدین آشکار یادیمدادی سئو گیلیم
ویصالینا چاتمیشیدیم او گئجه
ساقچارینی سینه م اوسته سرمیشیدیم
دیزین اوسته یاتمیشیدیم او گئجه

گوزوم یالنیز گوزله رینه با خیردی
ایلدیریم لر گوزلریندن شاخیردی
سئوینج یاشی سئل اولموشدو آخیردی
دردی غمی آتمیشیدیم ، او گئجه
عشق او جوندان کرم کیمی یانیردیم
اوره یینی گوزلریندن قانیردیم
او زومو سن سنی "کوورک" سانیردیم
لاب دوغروسو قاتمیشیدیم او گئجه

حسین میکائیل اوغلو الیف. در سال ۱۹۱۶ در روستای اوت (اوتو کندی .ردئ.) از محل گرمدوز آذربایجان چشم به جهان گشود. پدرش را در کودکی از دست داد و مادرش زهره او را به قفقاز برد. آنان مدتی در روستای شرفخانلی منطقه آغدام در قره باغ ساکن شده و سپس به روستای دلی ممدلی رفتند. حسین در ۷ سالگی به چوپانی پرداخته و احشام دیگران را می چراند. در ۱۹۲۷ شاگرد عاشیق موسی (برادرزاده عاشیق علسنگر) شد. عاشیق موسی رموز عاشیقی و ادبیات شفاهی مردمی آذربایجان را به حسین آموخت. حسین به اجرای برنامه در عروسی ها و مجالس پرداخت. او سرودن شعر را از ۱۹۳۴ آغاز کرد. نخستین شعرهای او با نامهای «گول آذربایجان»، «اویان وطنداشیم»، «آنا وطن»، «اکتیابر» در روزنامه وطن یولوندا در تبریز چاپ شد.

عاشیق حسین در ۱۹۳۸ به تبریز آمد. در زمان بوجود آمدن حرکات انقلابی از سنگری به سنگر دیگر رفته و با تزم ساز به مبارزان روحیه می داد. حکومت ملی آذربایجان مدار «۲۱ آذر» را به او تقدیم کرد. چون در سال ۱۹۴۶ تئاتر ملی در تبریز تشکیل شد، او معاون مدیر این تئاتر بوده و نغمه های انقلابی را نیز اجرا می کرد. او انجمن عاشیقهای را ایجاد کرد. حکومت ملی آذربایجان و فرقه دموکرات به او عنوان هنرمند ملی را اعطاء کردند.

اولوغ بیگ

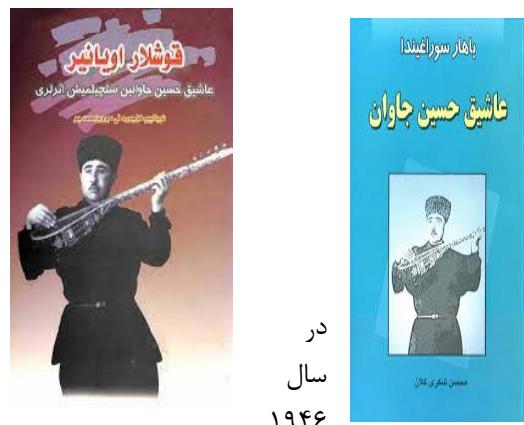
خرافات مانند دود هستند و با گسترش علم محو می‌شوند، اما علم بسان نور (روشنایی) است و با تلاش دانشمندان گسترش یافته و جاودانه می‌گردد. امپراتوری‌ها هم بالاخره روزی متلاشی می‌شوند، ولی آثار دانشمندان ابدی است.

میرزا محمد تاراغای مشهور به اولوغبگ (۱۳۹۴ تا ۱۴۴۹ میلادی) فرزند شاهرخ و نوه امیر تیمور از پادشاهان امپراتوری تیموری بود.

وی پادشاهی ستاره‌شناس، ریاضی‌دان و اهل علم و ادب بود. کتابش با نام زیج اولوغبگ دقیق‌ترین تقویم زمان خودش بود که در آن اولوغبیگ زمان گردش زمین به دور خورشید را ۳۶۵ روز و ۶ ساعت و ۵۸ ثانیه محاسبه کرده است.

اولوغبگ ۷۰ سال قبل از کوپرنیک و ۱۸۰ سال قبل از گالیله اعلام کرد که زمین به دور خورشید می‌گردد. به افتخار او دهانه اولوغبیگ در کرهٔ ماه به نام این پادشاه دانشمند ثبت شده‌است. اولوغبگ با مثبات و هندسه کروی نیز آشنا بود. او به غیر از زبان مادریش یعنی تورکی به زبان‌های مغولی، عربی، فارسی و اندکی هم چینی آشنا بود. امپراتوری تیموری در طول حکومت او به اوج فرهنگی و هنری خود و رنسانس تیموری دست یافت.

@yekansasi98

در ارکستر مسلم مقامایف به عنوان سولیست مشغول بکار شد. او سپس به سال ۱۹۴۸ در روستای عزیزبیگوف شهرستان قاسم اسماعیلوف زندگی کرد. از آن پس نیز در تئاتر و موسیقی آذربایجان شرکت فعال داشته و در سال ۱۹۵۳ دیپلم درجه یک فستیوال هنر را دریافت کرد. او در دهه هنر و ادبیات آذربایجان در مسکو، رهبر دسته عاشیقهای بود. او نشان شرف و برخی عنوانهای افتخاری را نیز دریافت کرده است. او در ۱۹۵۸ درگذشت. آثار او عبارتند از:

Azadlıq Mahnıları, Bakü, ۱۹۵۰

Aşığın Arzuları, Bakü, ۱۹۵۰

Şerler, Bakü, ۱۹۵۳

Sedefli Saz, Bakü, ۱۹۵۶

Goşmalar, Bakü, ۱۹۵۹

Şerler, Bakü, ۱۹۶۲

Danış Tellı Sazım, Bakü, ۱۹۶۶

El Aşığı, Bakü, ۱۹۷۵

Bahar Kimi, Bakü, ۱۹۷۹

- ۱- آزادلیق ماهنی لاری. باکو. آذرنشر. ۱۹۵۰.
- ۲- عاشیقین آرزوواری. باکو. اوشاق گنج نشر. ۱۹۵۰.
- ۳- شعرلر. باکو. اوشاق گنج نشر. ۱۹۵۳.
- ۴- قوشملار. باکو. آذرنشر. ۱۹۵۶.
- ۵- آذرنشر. ۱۹۵۶.
- ۶- صدفلی ساز. باکو. آذرنشر. ۱۹۶۲.
- ۷- دانیش، تئللى سازیم. باکو. آذرنشر. ۱۹۶۶.
- ۸- ائل عاشیقی. باکو. آذرنشر. ۱۹۷۵.
- ۹- باهار کیمی. باکو. یازیچی. ۱۹۷۹.

<https://t.me/Adabiyyatsevanlar>

Xudafərin

Türkçə - Farsca

EYLÜL-EKİM 2024 - İL 21 - SAY 229 (ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ)

<http://www.Khudafarin.ir>

<https://t.me/xudaferindargisi>

MAXTUMQULU FƏRAQI(1724-1807_m-1102-1176_s)

